เฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ



พระไตรปิฎก

สำหรับผู้เริ่มศึกษา

๑๑



โครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

• ภาพพระราชทาน •







สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
ทรงรับ "พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" จากพระพรหมวชิรญาณ
ในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานผ้าพระกฐิน ณ วัดยานนาวา
เมื่อปี ๒๕๔๖



ภาพถ่ายฝีพระหัตถ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

พระสัมโมทนียกถา

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

พระบรมศาสดาได้ตรัสไว้ว่า "...ดูก่อนกิมพิละ เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในพระธรรมวินัยนี้ เคารพยำเกรงในพระศาสดา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในการศึกษา เคารพ

ยำเกรงกันแลกัน นี้แล กิมพิละ เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ทำให้พระสัทธรรม (พระศาสนา) ตั้งอยู่ได้นาน ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว"

ศาสนธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือที่เรียกว่าพระสัท-ธรรม เป็นแสงสว่างนำทางชีวิตของชาวโลก ให้ได้รับประโยชน์ทั้ง ๓ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์สืบๆ ไป และประโยชน์อย่างยิ่งอันได้แก่พระ-นิพพาน ศาสนธรรมนั้นได้รับการบันทึกไว้เป็นคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นหลักสำคัญและเป็นหลักฐานทางพระพุทธศาสนา ปัจจุบันมีอยู่หลายฉบับ ทั้งที่เป็นภาษาบาลีและภาษาไทย ควรที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปจักได้ศึกษาค้นคว้าให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้

การเผยแผ่คัมภีร์พระไตรปิฎกโดยไม่ผิดเพี้ยนในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาค้นคว้าได้โดยง่าย ย่อมจะยังผลให้ประชาชนตระหนักในคุณค่าของพระพุทธศาสนา พากันยึดมั่นในพระรัตนตรัยโดยไม่หวั่นไหว เต็มใจปกป้องรักษาพระพุทธศาสนาจากภัยทั้งปวง เป็นไปเพื่อความวัฒนาสถาพรแห่งพระสัทธรรมโดยแท้ นอกจากนี้ยังเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยผดุงศีลธรรมของประชาชนในชาติ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาด้านอื่นๆ อีกทั้งเป็นการเฉลิมพระบารมีของพระมหากษัตริย์โดยฐานที่ทรงเป็นเอก-อัครศาสนูปถัมภก และทรงเป็นพุทธมามกะ ให้เป็นที่ปรากฏเกริกไกร นับได้ว่าเป็นกิจที่สอดคล้องต้องตามนัยพระพุทธวจนะที่ได้อัญเชิญมาไว้ในเบื้องต้น

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงบำเพ็ญพระ-ราชกรณียกิจอำนวยประโยชน์สุขแก่พสกนิกรเป็นอเนกประการ มีพระ-ราชจริยาหนักแน่นมั่นคงในพระรัตนตรัย ดำรงพระองค์อยู่ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างสม่ำเสมอ ทรงบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาทั้งในด้านศาสนธรรมและวัตถุธรรมเป็นนิจกาล ดังนั้น ในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ คณะกรรมการโครงการพระไตรปิฎก อันมีพระพรหมวชิรญาณ (เขมงฺกรเถร) เจ้าอาวาสวัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร เป็นประธาน จึงได้จัดทำหนังสือพระไตร-

ปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาขึ้น เพื่อให้เยาวชนและบุคคลทั่วไปอ่านเข้าใจง่าย สามารถนำหลักธรรมไปใช้กับชีวิตประจำวันได้ ขณะเดียวกันก็ใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงทางวิชาการได้ด้วย เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พระไตรปิฎกชุดนี้จะช่วยเพิ่มโอกาสศึกษาพุทธธรรมสำหรับคนทั่วไปได้อีกส่วนหนึ่ง จึงนับเป็นกุศลกรรมที่ควรสรรเสริญ

ขอกุศลบุญราศีอันจะพึงมีแต่การจัดสร้างพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ จงสัมฤทธิ์เป็นกุศลปัจจัยเฉลิมพระเกียรติและเฉลิมพระราชสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลพระบรมสุขแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ตลอดจิรัฐติกาล.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก*

---

* สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ "คชวัตร" สุวฑฺฒโน ป.ธ.9) สถิต ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 19 เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2532 (พระสัมโมทนียกถานี้ ประทาน ณ วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2548)



ปรมราชินยาภิฤดิกถา
พระพรหมวชิรญาณ

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงใฝพระราชหฤทัย ศึกษาและปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างเนืองนิตย์ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจโดยทศพิธราชธรรมอย่างเคร่งครัดและมั่นคง ทรงเจริญพระราชศรัทธาอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องตลอดมา ทรงกล่อมเกลาพระราชโอรสพระราชธิดา ด้วยขัตติยราชประเพณีและวัฒนธรรมไทยอันงดงามจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น พระราชกรณียกิจทั้งมวลล้วนแสดงออกถึงน้ำพระราชหฤทัยอันเปี่ยมด้วยพรหมวิหารธรรมที่พระองค์ทรงทุ่มเทและเสียสละเพื่อพสกนิกรไทย โดยมิได้ทรงมุ่งหวังประโยชน์สุขส่วนพระองค์เลยแม้แต่น้อย พระเกียรติคุณนี้เป็นที่ประจักษ์และแผ่ไพศาลไปทั่วสากล

ในมหามงคลวโรกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนม์ ๗๒ พรรษา แห่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าฯ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗ ซึ่งเป็นพระราชพิธีมหามงคลประวัติศาสตร์ครั้งนี้ คณะกรรมการโครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติฯ วัดยานนาวา สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ที่พระองค์ทรงมีต่อพระพุทธศาสนาเป็นอเนกอนันต์หาที่สุดมิได้ จึงขอเสนอ "โครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ" ต่อคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติฯ เนื่องในวโรกาสดังกล่าว ซึ่งมี พันตำรวจโท

ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี เป็นประธานกรรมการอำนวยการฯ เพื่อพิจารณา ซึ่งก็ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการอำนวยการฯ รับโครงการฯ นี้ เป็นโครงการเฉลิมพระเกียรติในส่วนพระพุทธศาสนาด้วยโครงการหนึ่ง

คณะกรรมการโครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติฯ วัดยานนาวา รู้สึกปีติเป็นล้นพ้น ที่ได้มีโอกาสจัดกิจกรรมสำคัญนี้ ถวายเป็นพระราช-กุศลเฉลิมพระเกียรติ ในวโรกาสมหามงคลประวัติศาสตร์ครั้งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชกรณียกิจ และพระราชปณิธานในพระองค์ ที่ทรงปรารถนาสร้างสรรค์จรรโลงพระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรืองและสถิตสถาพรสืบไป

ขอเดชานุภาพคุณพระศรีรัตนัตรัยได้อภิบาลและถวายพระพรชัยมงคล แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ขอพระองค์ทรงพระเจริญพระราชสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลสุขทุกประการ ทรงสถิตเป็นพระมิ่งขวัญแห่งปวงชนชาวไทย สนองพระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จบรมบพิตรพระ-ราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐสืบไปตลอดกาลนิรันดร์ เทอญ.

พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร)*

กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา

ประธานกรรมการอำนวยการโครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติฯ วัดยานนาวา

---

* พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ "สุทธิพันธุ์" เขมงฺกโร ป.ธ.3) เป็นผู้เสนอโครงการพระ-ไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษาฯ ในนามเจ้าอาวาสวัดยานนาวา เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2547



อนุโมทนกถา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

สมเด็จบรมบพิตร พระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๖ รอบ ๗๒ พรรษา ณ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗

โดยพระอิสริยฐานะแห่งพระแม่เจ้าของแผ่นดินสยาม พุทธศก ๒๕๔๗ จึงเป็นบวรสมัย ที่พสกนิกร ทั้งรัฐบาลและประชาชนแห่งราชอาณาจักรไทย พร้อมใจกันจัดงานฉลองมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นการพิเศษตลอดสังวัจฉรกาล

ยิ่งเมื่อรำลึกในพระราชกรณียกิจนานัปการ ที่ได้ทรงบำเพ็ญด้วยอำนาจแห่งพระมหากรุณาธิคุณต่อประเทศชาติและราษฎร อันเป็นพระราชจริยาแห่งราชสังคหะเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาราษฎร์ กระจายไปในท้องถิ่นทั้งหลายทั่วทั้งแผ่นดินไทย อันเป็นพระราชธรรมและเป็นพระราชกุศลยิ่งใหญ่ องค์กร กลุ่มชนและเอกชนมากมาย ต่างจึงขวยขวายจัดกิจกรรมและสร้างอนุสรณีย์ที่เป็นการเฉลิมฉลองเพิ่มต่างหากในส่วนเฉพาะของตนๆ หลากหลายไปตามฐานานุรูป

ในส่วนแห่งวัดยานนาวา พระพรหมวชิรญาณ เจ้าอาวาสแห่งพระอารามหลวงนั้น ในฐานะที่เคยดำรงตำแหน่งประธานกรรมการสร้างวัดธัมมาราม ณ นครซิคาโก ประเทศสหรัฐอเมริกา ปรารภพระมหากรุณาธิคุณในการที่สมเด็จบรมบพิตร พระบรมราชินีนาถ ที่ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในพระเกศโมลี พระพุทธชินธัมโมภาส ภ.ป.ร. เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๓๘ หลังจากวัดนั้นได้ขยับขยายไปสู่สถานที่ใหม่ใหญ่กว่าเก่าในเนื้อที่ถึง ๒๕ ไร่ ในอาณาเขต

นครชิคาโกแล้ว ยังได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีเปิดศาลาอเนกประสงค์ที่วัดนั้นสร้างขึ้น และได้รับพระราชทานนามว่า "ศาลาเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ" ซึ่งรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยได้รับเข้าไว้ในโครงการเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนม-พรรษา ๕ รอบ

ต่อมาได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ไปทรงประกอบพิธียกฉัตรถวาย "พระพุทธมงคล" พระพุทธปฏิมาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในมหา-มงคลวโรกาส ๗๒ พรรษา ที่สมเด็จบรมบพิตร เสด็จพระราชดำเนินไปประกอบพิธีเททองหล่อ ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส เมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๔๓ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญไปประดิษฐานเป็นพระประธานในอุโบสถวัดพุทธาวาส นครฮิวสตัน รัฐเท็กซัส ซึ่งเป็นวัดที่พระพรหมวชิรญาณเป็นประธานก่อสร้างอีกแห่งหนึ่ง พร้อมกับทรงประกอบพิธีเปิดหน้าบันอุโบสถในพระนามาภิไธยย่อ ส.ก. ที่วัดนั้นด้วย เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๕

สำหรับในประเทศไทย สมเด็จบรมบพิตร ได้เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระพรหมวชิรญาณ และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่วัดจักรวรรดิราชาวาสหลายครั้ง กับได้เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการและทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่วัดยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ที่เป็นชาติภูมิของพระพรหมวชิรญาณ พร้อมกับพระราชทานโครงการศิลปาชีพในพระองค์เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนในภูมิภาคนั้น เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๘ โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โครงการศิลปาชีพในพระองค์อยู่ในความดูแลของพระพรหมวชิรญาณนับแต่นั้นเป็นต้นมา

นอกจากนั้น ยังทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมโครงการศิลปาชีพฯ ดังกล่าว พร้อมกับทรงพระกรุณาประกอบพิธียกช่อฟ้าอุโบสถวัดยางน้อย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม

ต่อมาเมื่อพระพรหมวชิรญาณ ได้รับพระบัญชาจากพระเดช-พระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหา-ปริณายก ให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดยานนาวา โดยย้ายมาอยู่ประจำ เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ แล้ว สมเด็จบรมบพิตรยังได้เสด็จพระราชดำเนินมานมัสการ และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นการส่วนพระองค์ที่วัดยานนาวาอีกหลายครั้ง

โดยปรารภพระราชจริยาในสมเด็จบรมบพิตร พระบรมราชินีนาถทั้งในส่วนทั่วไป ที่ได้ทรงบำเพ็ญด้วยพระราชศรัทธาในพระบวรพุทธศาสนาและด้วยพระมหากรุณาธิคุณต่อทวยราษฎร์ และในส่วนเฉพาะ ที่ได้ทรงมีพระเมตตานุทัยโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชวโรกาสทรงบำเพ็ญพระ-ราชกุศลในหลายวาระที่ได้อัญเชิญเสด็จนั้น วัดยานนาวาจึงได้จัดตั้งโครงการ "พระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ" เพื่อถวายเป็นพระราชกุศล

พระไตรปิฎก คือ คัมภีร์สามหมวด ที่รวบรวมไว้ซึ่งพระพุทธพจน์อันเป็นแหล่งแห่งพระธรรมวินัย พร้อมทั้งบรรจุไว้ซึ่งเรื่องราวชั้นเดิมของพระพุทธศาสนา

"พุทธพจน์" คือพระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระบรม-ศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา ที่ได้ทรงกล่าวสั่งสอน คือได้ตรัสแสดงธรรมและทรงบัญญัติวินัยไว้

พระพุทธพจน์ เท่าที่รวบรวมเก็บรักษาไว้ได้ มีอยู่ในพระไตรปิฎก บุคคลใดต้องการรู้ว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสอะไรไว้อย่างไรหรือไม่ บุคคลนั้นจึงต้องค้นหาในพระไตรปิฎก

อนึ่ง พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อจะเสด็จดับขันธปริ-นิพพาน ได้ตรัสว่า

โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ
เทสิโต ปญฺญตฺโต, โส โว มมจฺจเยน สตฺถา.–
ดูกรอานนท์ ธรรมและวินัยใด เราแสดงแล้ว

บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น
จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยกาลที่เรา
ล่วงลับไป

เนื่องจากพระพุทธพจน์ ที่ทรงแสดงธรรมบัญญัติวินัยไว้นั้น อยู่ในพระไตรปิฎก ดังนั้น จึงถือว่าพระไตรปิฎกเป็นที่ธำรงสถิตของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่จะประกาศพระพุทธศาสนาแทนพระพุทธองค์ เป็นที่อันถือว่าพุทธศาสนิกชนยังสามารถเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดาของตน และเป็นเครื่องยืนยันความยังดำรงอยู่แห่งพระพุทธศาสนา

พระไตรปิฎกมีความสำคัญสูงสุดดังนี้ จึงเป็นหลักของพระพุทธศาสนา ผู้นับถือพระพุทธศาสนาจะต้องยึดถือพระไตรปิฎกเป็นหลัก คือถือพระพุทธศาสนาตามธรรมวินัยอันปรากฏด้วยพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกนั้น

โดยนัยนี้ พระไตรปิฎกจึงเป็นหลักฐานอ้างอิงขั้นสุดท้ายและสูงสุด ที่ชาวพุทธได้ใช้เป็นมาตรฐานที่ตรวจสอบหรือเป็นเกณฑ์ตัดสินว่า คำกล่าว คำสอน ความเชื่อ หรือการปฏิบัติอย่างหนึ่งอย่างใด เป็นของพระพุทธศาสนาจริงหรือไม่ กับทั้งถือเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของพุทธบริษัท ที่จะสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ด้วยการศึกษาและรักษาไว้ซึ่งพระไตรปิฎก

"พระไตรปิฎก" ที่กล่าวในที่นี้ หมายถึงพระไตรปิฎกบาลีของพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นที่รู้และยอมรับกันทั่วไปว่า เป็นประมวลบันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เก่าแก่ดั้งเดิมที่สุด ครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุด และถูกต้องแม่นยำที่สุด เท่าที่มีมาถึงปัจจุบัน

เป็นที่น่ายินดีว่า เวลานี้ พุทธศาสนิกชนในต่างถิ่นต่างแดนต่างนิกาย นอกจากรู้และยอมรับกันทั่วไปว่า พระไตรปิฎกบาลีของพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นแหล่งคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เก่าแก่ดั้งเดิมและครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุดแล้ว แม้ยังถือว่าตนมีคำสอนส่วนที่สูงพิเศษเหนือขึ้นไป แต่ได้มีแนวโน้มหันมาถือว่า พุทธศาสนิกชน ไม่ว่าในถิ่นแดนหรือนิกายใด จะต้องหรือควรจะศึกษาพระไตรปิฎกบาลีเป็นพื้นฐาน เพื่อเข้าถึงคำสั่ง

สอนดั้งเดิมของพระพุทธศาสนา

เมื่อเป็นเช่นนี้ พระไตรปิฎกบาลีเถรวาทนั้น ก็จะทำให้พระพุทธศาสนาทุกสาขานิกาย แม้แต่ในมหายานที่ประกอบด้วยอาจารยวาทแห่งยุคสมัยต่างๆ อันแตกแยกกระจายกันไปมากมาย มาตั้งอยู่บนฐานร่วมอันหนึ่งอันเดียวกัน*

อย่างไรก็ตาม พระไตรปิฎกบาลีนั้นเป็นคัมภีร์ใหญ่ มีปริมาณแห่งเนื้อหามากมายอย่างยิ่ง ดังที่พิมพ์ด้วยอักษรไทยเป็นเล่มหนังสือมีจำนวนถึง ๔๕ เล่ม นับได้เกินกว่า ๒๐,๐๐๐ หน้า ยากนักหนาที่จะมีผู้ใดรู้ได้ทั่วถ้วน หรือได้อ่านแม้เพียงส่วนหนึ่ง จึงปรากฏว่า แม้พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย อย่างในประเทศไทยนี้จำนวนมาก เข้าไม่ถึง และแม้แต่ไม่รู้จักพระไตรปิฎก

ดังได้กล่าวแล้วว่า ถ้าปรารถนาจะดำรงรักษาสืบต่อพระพุทธศาสนาไว้ให้ยั่งยืน พุทธบริษัทจะต้องศึกษาและต้องรักษาพระไตรปิฎกไว้ให้ได้ ดังนั้น จึงจะต้องเพียรพยายามหาทางที่จะทำให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายเข้าถึงพระไตรปิฎก หรือมีโอกาสรู้จักพระไตรปิฎก อย่างน้อยพอให้เกิดมีศรัทธาที่เป็นญาณสัมปยุต

วิธีการอันสำคัญที่จะให้สัมฤทธิ์ผลดังกล่าวนั้น คือท่านผู้รู้ช่วยเลือกสรรพระสูตร ข้อความ และคาถาภาษิตต่างๆ จากพระไตรปิฎกมาให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้อ่านได้ศึกษา แม้คราวละเล็กน้อยค่อยทยอยไปโดยลำดับ

ในวิธีการเช่นว่านี้ การปฏิบัติอย่างเป็นหลักฐานที่สุด ได้แก่การเล่าสรุปและเลือกสรรเนื้อความในพระไตรปิฎกนั้นมาแสดงตามลำดับ

---

* หนังสือของท่านผู้รู้ฝ่ายมหายาน ซึ่งน่าอ่าน สำหรับผู้ที่สนใจใคร่รู้เรื่องนี้ ที่เด่นเล่มหนึ่งคือ Kogen Mizuno, **Buddhist Sutras** (Tokyo: Kosei Pubishing Co., ๑๙๘๒), pp.๓๐-๓๔; ๔๓๐-๔๓๓. อนึ่ง ในประเทศญี่ปุ่น ได้มีการแปลพระไตรปิฎกบาลีเป็นภาษาญี่ปุ่นเสร็จแล้ว (ที่ลงท้ายว่า พ.ศ. ๒๕๒๔)

คัมภีร์จนครบถ้วนทั้งหมด ดุจทำพระไตรปิฎกฉบับย่อหรือฉบับองค์แทนขึ้นมา

การที่วัดยานนาวา โดยกุศลปณิธานของท่านเจ้าคุณพระพรหมวชิรญาณ ได้จัดตั้งโครงการ "พระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ" ขึ้นนี้ เป็นสัมฤทธิการอันจะให้บรรลุผลที่หมายอย่างประเสริฐนั้น

โครงการนี้ ทำให้เกิดมีพระไตรปิฎกขนาดย่อม ชุดหนึ่งๆ จำนวน ๑๘ เล่มเล็ก อันเป็นฉบับย่อหรือฉบับองค์แทน ของพระไตรปิฎกฉบับสมบูรณ์ที่มีจำนวนชุดละ ๔๕ เล่มขนาดใหญ่ ดังนั้น จึงช่วยให้ผู้เริ่มศึกษาหรือผู้มีเวลาจำกัด สามารถเข้าถึงแหล่งแห่งพระธรรมวินัยได้โดยไม่ยากนัก

งานแห่งโครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติฯ นี้ เห็นได้ง่ายว่าเป็นงานที่ยากยิ่งนัก จะสำเร็จมิได้หากมิใช่เพราะอาศัยทั้ง *วิริยะ* คือความพากเพียรมุ่งแน่วที่ต่อเนื่องมั่นคงตลอดกาลเวลายาวนาน และทั้ง *ปัญญา* คือความรู้ความเข้าใจทั้งด้านพระธรรมวินัยและภาษาบาลี พร้อมทั้งวิชาการร่วมสมัย กับทั้งความฉลาดสามารถที่จะจำแนกแยกแยะจัดตั้งวางระบบลำดับหมวดหมู่ เป็นต้น แต่ที่เป็นมูลฐานสำคัญลึกซึ้งที่สุด คือความมีน้ำใจรักต่อพระพุทธศาสนา และมุ่งหวังประโยชน์สุขแก่ประชาชนด้วยศรัทธาและฉันทะอันแรงกล้า

ด้วยเหตุดังกล่าวมา บุญกิริยาของ อุบาสกอุทัย บุญเย็น ผู้จัดทำพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา นี้ จึงเป็นมหากุศลที่ควรแก่การชื่นชมสดุดีอย่างยอดยิ่ง

ผลงานนั้น แสดงให้เห็นว่า อุบาสกอุทัย บุญเย็น ผู้จัดทำพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา นี้ ซึ่งเป็นเปรียญธรรม ผู้ได้เล่าเรียนมาในระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และเป็นศาสนศาสตรบัณฑิต ผู้จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย แม้จะได้ไปศึกษาเล่าเรียนวิชาการสมัยใหม่จบปริญญาชั้นสูงจากต่างประเทศมาแล้วด้วย ก็ได้นำเรี่ยวแรงความเพียรและสติปัญญาของตน มาใช้ในการทำงานที่เป็นแกนเป็นฐานของพระพุทธศาสนาอย่างเต็ม

กำลังความสามารถ

จึงควรจะกล่าวย้ำเน้นไว้เป็นที่สังเกตอันสำคัญ โดยพึงถือได้ว่า อุบาสกอุทัย บุญเย็น นั้น เป็นนิทัศนะแห่งการสัมฤทธิ์จุดหมายของสถาบันปริยัติศึกษาและมหาวิทยาลัยสงฆ์ ที่มุ่งให้นิสิตเล่าเรียนแตกฉานซ่ำซองในพระธรรมวินัยเป็นหลักและรู้เท่าทันวิทยาการสมัยใหม่และร่วมสมัยเป็นเครื่องแวดล้อม แล้วสำเร็จเป็นบัณฑิตผู้ใฝ่ใจและสามารถใช้วิทยาการแวดล้อมนั้น เป็นเครื่องมือที่จะนำพระธรรมวินัยออกสื่อสารสำแดงให้โลกประจักษ์ในคุณค่าของพระพุทธศาสนธรรมโดยรู้เข้าใจ ได้ศรัทธา และสามารถนำไปปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ประโยชน์สุขแก่ชีวิตและสังคมอย่างสมสมัย

งานจัดทำพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา นี้ นอกจากสื่อความหมายในวงกว้าง ที่จะนำพระธรรมวินัยออกเผยแผ่เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกแล้ว ในวงใกล้ ก็ช่วยแนะนำแนวทางและเสริมกำลังย้ำเตือนความคิดแก่บัณฑิตแห่งสถาบันอุดมศึกษาในพระพุทธศาสนา ที่จะบำเพ็ญกิจกรณียให้สัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์แห่งสถาบันการศึกษาของตน

ดังได้กล่าวข้างต้น พระไตรปิฎกบาลีเป็นจุดร่วมของความเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท และกำลังขยายวงออกไปที่จะเป็นจุดร่วมของพระพุทธศาสนาทั้งหมดทั่วทุกนิกายในโลก แต่ด้วยเหตุว่าพระไตร-ปิฎกบาลีนั้นมีขนาดใหญ่มหึมา คนทั่วไปแทบไม่มีโอกาสเข้าถึง และคนจำนวนมากไม่รู้จักเลย ความเป็นจุดร่วมนั้น จึงยากที่จะเริ่มเพื่อก้าวไปสู่ความเป็นจริงอย่างนั้น

บัดนี้ งานมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๗๒ พรรษา ในพระองค์สมเด็จบรมบพิตร พระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ อันเป็นจุดกำเนิดแห่งโครงการ "พระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ" นี้ ได้ทำให้พระไตรปิฎกฉบับย่อหรือฉบับองค์แทนสำหรับผู้เริ่มศึกษาเกิดมีขึ้นแล้ว และจะเผยแพร่แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางทั่วพระราชอาณาจักรไทย ควรจะเป็นนิมิตหมายว่า ได้ถึงวาระเป็นจุดเริ่มแห่งการก้าวสู่ความเป็นจริง แห่งการมีจุดร่วมอันเป็นสากลของพุทธศาสนิกชนทั่วทั้งมวลดังได้กล่าวมา

"พระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้า-สิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ"นี้ เป็นมหาธรรมทานบุญกิริยา อันเป็นนิมิตหมายแห่งพระราชศรัทธา และพระบรมราชูปถัมภ์ ในพระองค์สมเด็จบรมบพิตร พระบรมราชินีนาถ ต่อพระบวรพุทธศาสนา ที่ผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระราชจริยาที่ได้ทรงบำเพ็ญเพื่อประโยชน์สุขแก่ปวงประชาราษฎร

ด้วยเดชานุภาพแห่งคุณพระรัตนตรัย และโดยผลแห่งพระราช-กุศลธรรมทานาทิจริยา ขอสมเด็จบรมบพิตร พระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรม-ราชินีนาถ จงทรงเจริญพระชนมายุยิ่งยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญ เสด็จสถิตสถาพรในพระสิริราชสมบัติ คู่พระบารมีในพระองค์สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชธรรมิกมหา-ราชาธิราช ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พร้อมด้วยพระราชโอรส พระราชธิดา และพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวง กับทั้งขอให้มวลประชานิกร ภายใต้ฉัตร-ชัยแห่งพระบารมี จงเจริญงอกงามด้วยประโยชน์สุข และทั่วทั้งพระราช-อาณาจักรร่มเย็นชื่นบานเกษมศานต์สถาพร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)*

---

* พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ "อารยางกูร" ปยุตฺโต) ป.ธ.๙. พธ.บ.(เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) วัดญาณเวศกวัน อ.สามพราน จ.นครปฐม (อนุโมทนกถานี้ มอบให้ ณ วันที่ ๖ มิถุนายน 2548)





คำนิยม
พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นแหล่งรวมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมไทย และเป็นเบ้าหลอมจิตวิญญาณวิถีชีวิตไทยให้สามารถผ่านพ้นวิกฤตการณ์สำคัญทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของชนชาติไทยตลอดระยะเวลาอันยาวนานที่ผ่านมา การศึกษาพระไตรปิฎกจึงมีความจำเป็นสำหรับชาวพุทธและเป็นหนทางหนึ่งที่ช่วยให้เข้าถึงหลักธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อย่างถูกต้องแท้จริง ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเองและสังคมโดยส่วนรวม

การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นหนึ่งในโครงการเฉลิมพระเกียรติในส่วนพระพุทธศาสนาเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ เป็นพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา มีเนื้อหาที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจในพุทธธรรมและสาระคำสอนที่เป็นแก่นแท้ได้ง่ายขึ้น

สะดวกต่อการศึกษาและเหมาะสมกับประชาชนทุกระดับ เป็นพระไตร-ปิฎกอีกชุดหนึ่งที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสถาพรในประเทศไทยและในสังคมโลกสืบไป

ผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าพระไตรปิฎกชุดนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ได้ศึกษาและทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่มุ่งให้ทุกคนตั้งมั่นกระทำความดี เพื่อความสุขความเจริญงอกงามทั้งแก่ตนเองและส่วนรวมตลอดไป

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)*

นายกรัฐมนตรี

---

* พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีคนที่ 23 ของไทย (9 มี.ค. 2544-19 ก.ย. 2549) ประธานอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 12 สิงหาคม 2547. ลงนามอนุมัติเห็นชอบโครงการพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา เฉลิมพระเกียรติฯ เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2547 (คำนิยมนี้ มอบให้ ณ วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2548)



คำโสมนัส
นายสุขพัฒน์ ทองเพ็ง

การทำสังคายนาพระธรรมวินัยมีมาเป็นลำดับ สมัยแรกๆ พระอริยเจ้าทั้งหลายท่องจำสอบทานสืบต่อกันมาด้วยปากเปล่าที่เรียกว่ามุขปาฐะ ต่อมาได้มีการจารึกเป็นอักษรบาลี จัดหมวดหมู่คำสอนเป็นชุดพระคัมภีร์ (ปิฎก) ๓ ชุด เรียกว่า พระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกประกอบด้วย ๑. พระวินัยปิฎก เนื้อหาว่าด้วยวินัยสงฆ์และระเบียบวิธีปฏิบัติต่างๆ ของภิกษุและภิกษุณี ๒. พระสุตตันตปิฎก เนื้อหาว่าด้วยพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสาวก รวมถึงคติธรรมต่างๆ ของบุคคลในสมัยพุทธกาล มีเรื่องราวเหตุการณ์สะท้อนข้อมูลทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ฯลฯ ในสมัยพุทธกาลเชื่อมโยงอยู่ในคำสอน ๓. พระอภิธรรมปิฎก เนื้อหาว่าด้วยสภาวธรรมของรูป จิต และเจตสิกล้วนๆ มีลักษณะเป็นวิชาการอธิบายคำสอนของพระพุทธเจ้าให้แจ่มชัดขึ้น

การจารึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษร เริ่มขึ้นที่ประเทศลังกาเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๕ (ราว พ.ศ. ๔๓๓-๔๕๐) ประเทศไทยมีการจารึกพระไตรปิฎกลงใบลานครั้งแรกที่เมืองเชียงใหม่ ประมาณ พ.ศ.

๒๐๒๐ และเริ่มมีการพิมพ์เป็นเล่มหนังสือครั้งแรกที่กรุงเทพฯ สมัยรัชกาลที่ ๕ (เมื่อพ.ศ. ๒๔๓๑-๒๔๓๖) โดยปริวรรตจากอักษรขอมเป็นอักษรไทย ได้พระไตรปิฎก ๓๙ เล่มหนังสือในการพิมพ์ครั้งแรก ๑.๐๐๐ ชุด. พิมพ์จบบริบูรณ์ทั้ง ๔๕ เล่มในสมัยรัชกาลที่ ๗ (ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๓)

พระไตรปิฎกที่จัดพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๗ นี้เอง ได้มีการส่งไปเผยแพร่ในต่างประเทศ ทำให้มีผู้พยายามอ่านอักษรไทยเพื่อจะได้อ่านพระไตรปิฎกฉบับนี้ได้ พระเถระชาวเยอรมันในลังการูปหนึ่ง คือพระนยานติโลก ได้เขียนยกย่องพระไตรปิฎกของไทยฉบับนี้ว่า มีความสมบูรณ์กว่าฉบับที่พิมพ์ด้วยอักษรโรมันของสมาคมบาลีปกรณ์(P.T.S.) ในประเทศอังกฤษเป็นอันมาก

โดยที่พระไตรปิฎกฉบับดังกล่าว เกิดจากพระราชทรัพย์บริจาคของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ และเงินบริจาคโดยเสด็จในพระราชกุศลของพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ทวยราษฎร์ชาวสยามทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่ประชุมชำระพระไตรปิฎกครั้งนั้น จึงขนานนามพระไตรปิฎกฉบับนั้นว่า"สยามรฏฐสฺส เตปิฏกำ" ซึ่งมีชื่อเป็นไทยว่า "พระไตรปิฎกสยามรัฐ" อันหมายถึงพระไตรปิฎกฉบับของประเทศไทย

การมีพระไตรปิฎกของประเทศครั้งนั้น มีแต่ฉบับภาษาบาลี ผู้ที่จะเข้าถึงเนื้อหาของพระไตรปิฎกยังจำกัดวงผู้อ่านเข้าใจความในพระไตรปิฎกอยู่นั่นเอง เพราะคำสอนในพระไตรปิฎกเป็นภาษาของพระอริยเจ้า ซึ่งเต็มไปด้วยอรรถและพยัญชนะอันพิเศษ ผู้ศึกษาจะต้องอาศัยคัมภีร์ไขความไขศัพท์เป็นเครื่องมือที่จำเป็น หาไม่แล้วก็ยากที่จะเข้าใจความได้ หรือถ้าคิดว่าเข้าใจ ก็อาจจะเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนได้โดยง่าย

ด้วยเหตุนี้ จึงได้มีหนังสือแนวพระไตรปิฎกฉบับเรียบเรียงโดยท่านผู้รู้ ให้เห็นอยู่ประปราย แต่ก็ทำได้เป็นบางส่วนบางตอน ที่ทำได้ครอบคลุมเนื้อหาของพระไตรปิฎกมากกว่าทุกฉบับ คือหนังสือ"พระไตรปิฎกฉบับ

สำหรับประชาชน" โดยอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ แต่ก็ทำในรูปสรุปความพอได้เป็นแนวทางสืบค้น บางช่วงตอนก็แจ้งไว้แต่เพียงชื่อหมวดหมู่ (เช่น หมวดสังยุตตนิกาย ในฉบับบาลีมี ๕ เล่ม ก็แจ้งชื่อหมวดหมู่ให้จบใน ๕ หน้า เป็นต้น) ทั้งนี้ เป็นเพราะข้อจำกัดด้านการจัดพิมพ์ กระนั้นก็นับเป็นอุปการคุณอันใหญ่หลวงที่ผลงานดังกล่าวมีส่วนอย่างสำคัญในการนำพาผู้คนให้ได้สัมผัสพระไตรปิฎกที่พอจะทำความเข้าใจได้สวนหนึ่ง

และหนังสือพระไตรปิฎกฉบับนั้นเอง ได้จุดประกายให้เกิดโครงการพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาชุดนี้ขึ้นมา โดยเริ่มงานกันเงียบๆ ตั้งแต่ปี ๒๕๔๓ เป็นต้นมา

หนังสือพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาชุดนี้ อุบัติขึ้นในห้วงเวลาที่พระไตรปิฎกมีเครื่องมือให้ศึกษาเข้าใจได้มากขึ้น มีท่านผู้รู้ฝากคำอธิบายภาษาธรรมไว้มากขึ้น มีคอมพิวเตอร์ช่วยงานอีกทางหนึ่ง จึงสามารถสร้างระบบเนื้อหาสนองความต้องการได้มากขึ้นอีกระดับหนึ่ง

ลักษณะผลงานหนังสือชุดนี้คือ เป็นหนังสือสำหรับให้ชาวบ้านทั่วไปอ่านได้ ขณะเดียวกันก็ให้เป็นหนังสือสำหรับวงการนักเรียน นักศึกษา ครูบาอาจารย์ ใช้ประกอบการเรียนการสอนและการศึกษาค้นคว้าได้ จึงได้จัดทำระบบสารบัญ ดรรชนี และนามานุกรม ไว้ละเอียดเป็นพิเศษ จัดทำระบบให้อิงกับพระไตรปิฎกบาลีอย่างเคร่งครัด ให้สามารถใช้อ้างอิงและสอบทานเนื้อหาได้โดยตลอด

เป็นโอกาสประจวบเหมาะที่งานหนังสือชุดนี้ขับเคลื่อนอยู่ในบรรยากาศอันเป็นมหามงคลของประเทศ คือบรรยากาศแห่งการเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นพระคุณอย่างยิ่งที่ "คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระเกียรติพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗" ได้มีมติเห็นชอบรับหนังสือ

"พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" เป็นหนังสือที่ระลึกร่วมเฉลิมพระเกียรติฯ และอนุญาตให้พิมพ์ตราสัญลักษณ์ของงานเฉลิมพระเกียรติฯ บนปกหนังสือ

เป็นบุญหาที่สุดมิได้ ที่ได้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมร่วมเทิดพระ-เกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ องค์มหาอุบาสิกาแห่งแผ่นดิน ในวโรกาสอันพิเศษยิ่งนี้ ด้วยงานอันเป็นธรรมบูชาครั้งนี้

(นายสุขพัฒน์ ทองเพ็ง)*

บรรณาธิการบริหาร

---

* สุขพัฒน์ ทองเพ็ง ป.ธ.6. ศน.บ., M.A., ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์, อดีตที่ปรึกษาของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร(2548-2549), ผู้ก่อตั้ง "สำนักพิมพ์โพธิเนตร" เพื่อดำเนินงานจัดทำพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา และบริหารโครงการในตำแหน่ง "บรรณาธิการบริหาร"

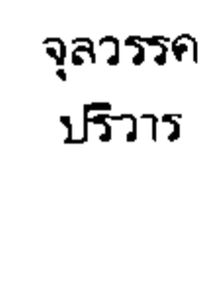
หนังสือ"พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" เรียบเรียงตามลำดับเนื้อหาในพระไตรปิฎกบาลี(ฉบับสยามรัฐ) 45 เล่ม โดยการสรุปเนื้อหาให้เป็นที่เข้าใจง่าย, โดยการแสดงประเด็นเนื้อหาให้เห็นชัดขึ้น, โดยการขยายความ-เสริมความในส่วนที่เข้าใจได้ยาก หรือที่มีข้อมูลน่าสนใจทางวิชาการ, และโดยการเก็บรวบเนื้อหาเข้าด้วยกันในส่วนที่เป็นคำกล่าวซ้ำๆ จึงกลายเป็นหนังสือชุดจำนวน 18 เล่ม มีระบบเนื้อหาสำหรับให้ตรวจสอบเทียบเคียงกับเนื้อหาในพระไตรปิฎกบาลีโดยตลอด

เพื่อให้รู้ว่า พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ ในแต่ละเล่มมีเนื้อหาอะไรบ้าง และเป็นเนื้อหาของพระไตรปิฎกบาลี(ฉบับสยามรัฐ)เล่มไหนบ้าง จึงได้จัดทำตารางแสดงเนื้อหาของพระไตรปิฎกทั้ง 2 ชุด ให้สามารถใช้เทียบเคียงกันเล่มต่อเล่มตามลำดับ

ตารางเทียบเคียง

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา(18 เล่ม) กับ พระไตรปิฎกบาลี(45 เล่ม)

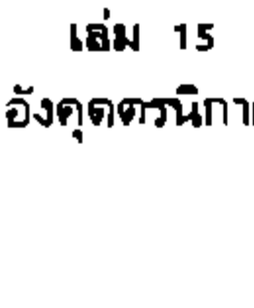
พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา 4 เล่ม พระวินัยปิฎก	พระไตรปิฎกบาลี 8 เล่ม	อักษรย่อ	เนื้อหา	ภาคผนวก(ไตร.รศ.)
		วินย.		• อักษรย่อสำหรับพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาคือ"ไตร.รศ."
เล่ม 1 มหาวิภังค์ (ภาค 1-2)	เล่ม 1 มหาวิภังค์	วิ.มหาวิ.	สิกขาบทของภิกษุ(227 สิกขาบท) : ปาราชิก 4-สังฆาทิเสส 13-อนิยต 2	วิธีอ่านภาษาบาลีอักษรไทย-เทียบพยัญชนะบาลีกับอักษรโรมัน-บาลีอักษรไทยในอดีต-สถานที่ทรงจำพรรษาใน 45 พรรษา-แนะนำหนังสือที่ใช้อ้างอิง
	เล่ม 2 มหาวิภังค์		นิสสัคคิยปาจิตตีย์ 30-ปาจิตตีย์ 92	
 เล่ม 2 มหาวิภังค์ (ภาค 2 ต่อ) ภิกขุนีวิภังค์ มหาวรรค (ภาค 1)	เล่ม 2 มหาวิภังค์ (ต่อ)		ปาฏิเทสนียะ 4-เสขิยะ 75-อธิกรณสมถะ 4	
	เล่ม 3 ภิกขุนีวิภังค์	วิ.ภิกฺขุนี.	สิกขาบทของภิกษุณี (311 สิกขาบท)	ประมวลสิกขาบทของภิกษุและภิกษุณี-แนะนำหนังสือที่ใช้อ้างอิง : พระไตรปิฎกสยามรัฐ-พระไตรปิฎกภาษาไทย-พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย-พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน
	เล่ม 4 มหาวรรค	วิ.มหาวคฺ.	มหาขันธกะ : พุทธประวัติตอนต้น: อุปัชฌาย์-อาจารย์: บรรพชา-อุปสมบท	
 เล่ม 3 มหาวรรค (ภาค 1 ต่อ)	เล่ม 4 มหาวรรค (ต่อ)		มหาขันธกะ(ต่อ) : อันตรายิกธัมมกถา อุโปสถขันธกะ : การทำอุโบสถของภิกษุ วัสสูปนายิกาขันธกะ : เข้าพรรษา-ออกพรรษา ปวารณาขันธกะ : การปวารณาของภิกษุ	แสดงแผนที่ชมพูทวีป-แนะนำหนังสือเพื่อศึกษาเพิ่มเติม : สมุดข่อยเรื่องสีมากถา

	เล่ม 5 มหาวรรค (ต่อ)		จัมมขันธกะ : รองเท้า-หนังสัตว์ เป็นต้น เภสัชชขันธกะ : ยารักษาโรค กฐินขันธกะ : ผ้ากฐิน จัมเปยยขันธกะ : หลักการพิจารณาในสังฆกรรม โกสัมพิขันธกะ : ความแตกแยกของภิกษุชาวโกสัมพี	
 **เล่ม 4** จุลวรรค ปริวาร	**เล่ม 6** จุลวรรค	วิ.จุล.	กัมมขันธกะ : สังฆกรรมเกี่ยวกับการลงโทษภิกษุ ปาริวาสิกขันธกะ : การอยู่ปริวาส สมุจจยขันธกะ : วิธีออกจากอาบัติ สมถขันธกะ : วิธีระงับอธิกรณ์	
	เล่ม 7 จุลวรรค (ต่อ)		ขุททกวัตถุขันธกะ : เรื่องเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ เสนาสนขันธกะ : ที่อยู่อาศัยของภิกษุ สังฆเภทขันธกะ : พระเทวทัตทำสังฆเภท วัตตขันธกะ : วัตร(ระเบียบปฏิบัติ)ต่างๆ ของภิกษุ ปาฏิโมกขฐปนขันธกะ : การสวด-การฟังปาฏิโมกข์ ภิกขุนีขันธกะ : เรื่องเกี่ยวกับภิกษุณี ปัญจสติกขันธกะ : การสังคายนาครั้งที่ 1 สัตตสติกขันธกะ : การสังคายนาครั้งที่ 2	แนะนำคัมภีร์ "สมันตปาสาทิกา" (อรรถกถาแห่งพระวินัยปิฎก โดยพระพุทธโฆส)
	เล่ม 8 ปริวาร	วิ.ปริวาร.	ภาคผนวกของพระวินัยปิฎก	
12 เล่ม พระสุตตันตปิฎก 25 เล่ม		สุ.ตนฺ.		
 **เล่ม 5** ทีฆนิกาย	**เล่ม 9** สีลขันธวรรค	ที.สี.	พรหมชาลสูตร-สามัญญผลสูตร-อัมพัฏฐสูตร-โสณทัณฑสูตร-กูฏทันตสูตร-มหาลิสูตร-โปฏฐปาทสูตร-สุภสูตร-เกวัฏฏสูตร-โลหิจจสูตร-เตวิชชสูตร	แนะนำคัมภีร์อรรถกถาแห่งพระสุตตันตปิฎก-บัญชีชื่อและผู้แต่งคัมภีร์อรรถกถา

	เล่ม 10 มหาวรรค	ที.ม.	มหาปทานสูตร-มหานิทานสูตร-มหาปรินิพพานสูตร-มหาสุทัสสนสูตร-ชนวสภสูตร-มหาโควินทสูตร-มหาสมยสูตร-สักกปัญหสูตร	แห่งพระสุตตันตปิฎก
เล่ม 6 ทีฆนิกาย (ต่อ)	เล่ม 10 ทีฆนิกาย : -มหาวรรค(ต่อ)		มหาสติปัฏฐานสูตร-ปายาสิราชัญญสูตร	แนะนำบทสวด "อาฏานาฏิยปริตร"-ตารางแสดงจำนวนพระปริตร(ทั้งเจ็ดตำนานและสิบสองตำนาน)
	เล่ม 11 ทีฆนิกาย : -ปาฏิกวรรค	ที.ปา.	ปาฏิกสูตร-อุทุมพริกสูตร-จักกวัตติสูตร-อัคคัญญสูตร-สัมปสาทนียสูตร-ปาสาทิกสูตร-ลักขณสูตร-สิงคาลกสูตร-อาฏานาฏิยสูตร-สังคีติสูตร-ทสุตตรสูตร	
เล่ม 7 มัชฌิมนิกาย	เล่ม 12 มัชฌิมนิกาย : -มูลปัณณาสก์	ม.มู.	มูลปริยายวรรค(10 พระสูตร)-สีหนาทวรรค(10 พระสูตร)-โอปัมมวรรค(10 พระสูตร)-มหายมกวรรค(10 พระสูตร)	อธิบายเจโตวิมุตติ-ปัญญาวิมุตติ-ลำดับกาลแห่งเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์พุทธศาสนา
เล่ม 8 มัชฌิมนิกาย	เล่ม 12 มัชฌิมนิกาย : -มูลปัณณาสก์ (ต่อ) เล่ม 13 มัชฌิมนิกาย : -มัชฌิมปัณณาสก์	ม.มู. ม.ม.	จูฬยมกวรรค(10 พระสูตร) คหปติสูตร(10 พระสูตร)-ภิกขุวรรค(10 พระสูตร)-ปริพาชกวรรค(10 พระสูตร)	อธิบาย"เวทนา"
เล่ม 9 มัชฌิมนิกาย	เล่ม 13 มัชฌิมนิกาย : -มัชฌิมปัณณาสก์ (ต่อ)		ราชวรรค(10 พระสูตร)-พราหมณวรรค(10 พระสูตร)	เรื่อง"องคุลิมาล"ในอรรถกถา

	เล่ม 14 มัชฌิมนิกาย : -อุปริปัณณาสก์	ม.อุ.	เทวทหวรรค(10 พระสูตร)-อนุปทวรรค (10 พระสูตร)	* อีก 4 พระสูตร ในอนุปทวรรคลันไปอยู่ ใน ไตร.รส. เล่ม 10
 เล่ม 10 มัชฌิมนิกาย	เล่ม 14 มัชฌิมนิกาย : -อุปริปัณณาสก์ (ต่อ)		อนุปทวรรค(อีก 4 พระสูตร)-สุญญตวรรค(10พระสูตร)-วิภังควรรค(12 พระสูตร)-สฬายตนวรรค(10 พระสูตร)	พุทธประวัติ ในอรรถกถา
 เล่ม 11 สังยุตตนิกาย	เล่ม 15 สังยุตตนิกาย : -สคาถวรรค	ส.ส.	เทวตาสังยุตต์(8วรรค)-เทวปุตตสังยุตต์(3วรรค)-โกสลสังยุตต์(3 วรรค)-มารสังยุตต์(3 วรรค)-ภิกขุนีสังยุตต์(1 วรรค)-พรหมสังยุตต์(2วรรค)-พราหมณสังยุตต์(2วรรค)-วังคีสสังยุตต์(1วรรค)-วนสังยุตต์(1วรรค)-ยักขสังยุตต์(1 วรรค)-สักกสังยุตต์(3 วรรค)	เรื่องฤดูกาล ในชมพูทวีป-ปัพพโตปมคาถา และธชัคคปริตร (พร้อมคำแปล)
 เล่ม 12 สังยุตตนิกาย	เล่ม 16 สังยุตตนิกาย : -นิทานวรรค	ส.นิ.	อภิสมยสังยุตต์(10 วรรค)-ธาตุสังยุตต์(4วรรค)-อนมตัคคสังยุตต์(2 วรรค)-กัสสปสังยุตต์(1 วรรค)-ลาภสักการสังยุตต์(4 วรรค)-ราหุลสังยุตต์(1 วรรค)-ลักขณสังยุตต์(2 วรรค)-โอปัมมสังยุตต์(1 วรรค)-ภิกขุสังยุตต์(1วรรค)	
	เล่ม 17 สังยุตตนิกาย : -ขันธวารวรรค	ส.ข.	ขันธสังยุตต์ : มูลปัณณาสก์(5 วรรค)-ขันธสังยุตต์ : มัชฌิมปัณณาสก์(5 วรรค)-ขันธสังยุตต์ : จุลปัณณาสก์(5 วรรค)	

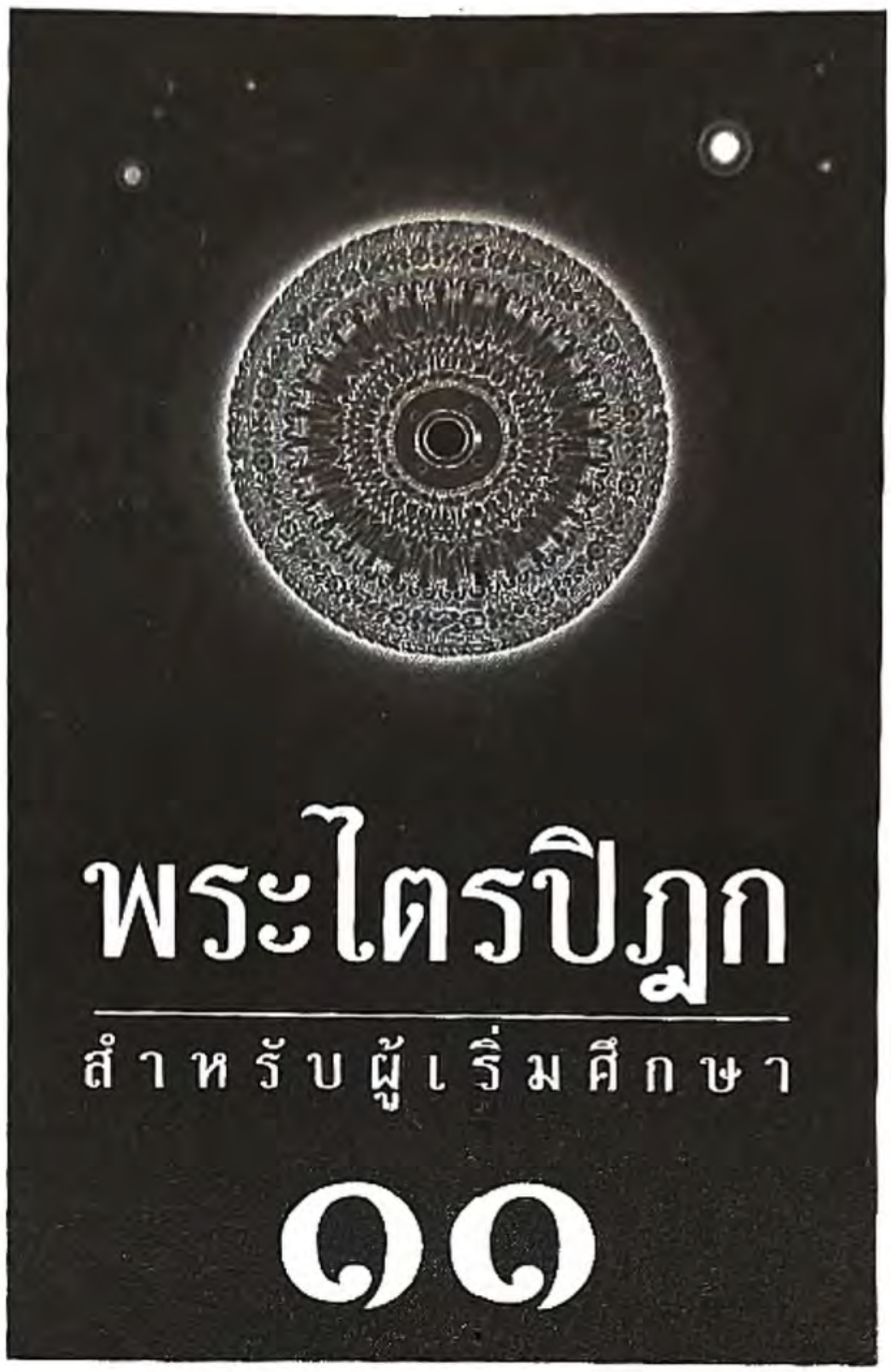
	เล่ม 17 สังยุตตนิกาย : -ขันธวารวรรค (อีก 12 สังยุตต์)		ราธสังยุตต์(2วรรค)-ทิฏฐิสังยุตต์(4 วรรค)-โอกันตสังยุตต์(1วรรค)-อุปปาทสังยุตต์(1วรรค)-กิเลสสังยุตต์(1วรรค)-สาริปุตตสังยุตต์(1วรรค)-นาคสังยุตต์(1วรรค)-สุปัณณสังยุตต์(1วรรค)-คันธัพพกายสังยุตต์(1วรรค)-วลาหกสังยุตต์(1 วรรค)-วัจฉโคตตสังยุตต์(1วรรค)-สมาธิสังยุตต์(1วรรค)	
เล่ม 13 สังยุตตนิกาย	เล่ม 18 สังยุตตนิกาย : -สฬายตนวรรค	ส.สฬ.	สฬายตนสังยุตต์ : ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์ (5วรรค)-ตติยปัณณาสก์ (5วรรค)-จตุตถปัณณาสก์(4 วรรค)-เวทนาสังยุตต์(3วรรค)-มาตุคามสังยุตต์(2วรรค)-ชัมพุขาทกสังยุตต์(1วรรค)-สามัณฑกสังยุตต์(1วรรค)-โมคคัลลานสังยุตต์(1วรรค)-คามณิสังยุตต์(1วรรค)-อสังขตสังยุตต์(2วรรค)-อัพยากตสังยุตต์(1วรรค)	
	เล่ม 19 สังยุตตนิกาย : -มหาวารวรรค	ส.ม.	มัคคสังยุตต์(13วรรค)-โพชฌังคสังยุตต์(7วรรค)-สติปัฏฐานสังยุตต์(6วรรค)-อินทริยสังยุตต์(8วรรค)-สัมมัปปธานสังยุตต์-พลสังยุตต์-อิทธิปาทสังยุตต์(4วรรค)-อนุรุทธสังยุตต์(2วรรค)-ฌานสังยุตต์-อานาปานสังยุตต์(2วรรค)-โสตาปัตติสังยุตต์(7วรรค)-สัจจสังยุตต์(7 วรรค)	
เล่ม 14 อังคุตตรนิกาย	เล่ม 20 อังคุตตรนิกาย : -เอกนิบาต	องฺ.เอก.	ว่าด้วยธรรมชุดต่างๆ 2 ชุด-ว่าด้วยกุศลธรรมต่างๆ	เรื่องเมืองมถุรา(มถุรา)กับพุทธศาสนา
	-ทุกนิบาต	องฺ.ทุก.	ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์(5วรรค)-ตติยปัณณาสก์(5 วรรค)	
	-ติกนิบาต	องฺ.ติก.	ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์	

			(5วรรค)-ตติยปัณณาสก์(5วรรค)-จตุตถปัณณาสก์(10วรรค)	
	เล่ม 21 อังคุตตรนิกาย : -จตุกกนิบาต	องฺ.จตุก.	ปฐมปัณณาสก์(4วรรค)-ทุติยปัณณาสก์(5วรรค)-ตติยปัณณาสก์(5วรรค)-จตุตถปัณณาสก์(10วรรค)	
	เล่ม 22 อังคุตตรนิกาย : -ปัญจกนิบาต	องฺ.ปญฺจก.	ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์(5วรรค)-ตติยปัณณาสก์(5วรรค)	
	เล่ม 22 อังคุตตรนิกาย : -ปัญจกนิบาต (ต่อ)		จตุตถปัณณาสก์(5วรรค)-ปัญจมปัณณาสก์(5วรรค)	
	-ฉักกนิบาต	องฺ.ฉกฺก.	ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์(4 วรรค)	
 เล่ม 15 อังคุตตรนิกาย	เล่ม 23 อังคุตตรนิกาย : -สัตตกนิบาต	องฺ.สตฺตก.	(7 วรรค)	
	-อัฏฐกนิบาต	องฺ.อฏฺฐก.	(7 วรรค)	
	-นวกนิบาต	องฺ.นวก.	(5 วรรค)	
	เล่ม 24 อังคุตตรนิกาย : -ทสกนิบาต	องฺ.ทสก.	ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์(5วรรค)-ตติยปัณณาสก์(2วรรค)-จตุตถปัณณาสก์(4วรรค)-ปัญจมปัณณาสก์(1วรรค)	
	-เอกาทสกนิบาต	องฺ.เอกาทส.	(2 วรรค)	
 เล่ม 16 ขุททกนิกาย	เล่ม 25 ขุททกนิกาย : -ขุททกปาฐะ	ขุ.ขุ.	บทสวด-ธรรมบท-อุทาน-อิติวุตตกะ-สุตตนิบาต	
	เล่ม 26 ขุททกนิกาย : -วิมานวัตถุ	ขุ.วิมาน.	อิตถีวิมานวัตถุ-ปุริสวิมานวัตถุ	

-เปตวัตถุ	ขุ.เปต.	(4 วรรค)
-เถรคาถา	ขุ.เถร.	จัดลำดับเนื้อหาตามจำนวนชุดคาถา ตั้งแต่ 1 คาถา ถึง 60 คาถา และ มหาคาถา
-เถรีคาถา	ขุ.เถรี.	มีชุดคาถาตั้งแต่ 1 คาถา ถึง 30 คาถา และ มหาคาถา
เล่ม 27 ขุททกนิกาย : -ชาดก(ภาค 1)	ขุ.ชา.	ว่าด้วยพระโพธิสัตว์ใน 550 พระชาติ
เล่ม 28 ขุททกนิกาย : -ชาดก(ภาค 2)		ปัญญาสนิบาต-สัฏฐินิบาต-สัตตตินิบาต-อสีตินิบาต-มหานิบาต(มหาทศชาติ 10 ชาดก)
เล่ม 29 ขุททกนิกาย : -มหานิทเทส	ขุ.ม.	คำอธิบายของพระสารีบุตรในอัฏฐกวรรคแห่งสุตตนิบาต
เล่ม 30 ขุททกนิกาย : -จูฬนิทเทส	ขุ.จู.	คำอธิบายของพระสารีบุตรในปารายนวรรคและอุรควรรคแห่งสุตตนิบาต
เล่ม 31 ขุททกนิกาย : -ปฏิสัมภิทามรรค	ขุ.ปฏิ.	คำอธิบายของพระสารีบุตรมี 3 วรรค คือ 1. มหาวรรค 2. ยุคนัทธวรรค 3. ปัญญาวรรค
เล่ม 32 ขุททกนิกาย : -อปทาน (ภาค 1)	ขุ.อป.	ประวัติแห่งจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า, พระปัจเจกพุทธเจ้า, และพระสาวกของพระพุทธเจ้า
เล่ม 33 ขุททกนิกาย : -อปทาน(ภาค 2)		ประวัติของพระอรหันต์(พระเถระ 151 เรื่อง พระเถรี 40 เรื่อง)
-พุทธวังสะ	ขุ.พุทธ.	พุทธประวัติของพระพุทธเจ้า 25 พระองค์ ในเชิงเปรียบเทียบกัน-เรื่องแจกพระบรมสารีริกธาตุ
-จริยาปิฎก	ขุ.จริยา.	พุทธจริยาในการบำเพ็ญบารมี 10 ของพระพุทธเจ้า

 เล่ม 17 ธัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ	เล่ม 34 ธัมมสังคณี	อภิ.ส.	มาติกา(หัวข้อธรรมที่เป็นแม่บท)-จิตตุปปาทกัณฑ์(การเกิดขึ้นของจิต)-รูปกัณฑ์(อธิบายเรื่องรูป)-นิกเขปกัณฑ์(อธิบายมาติกา)	แนะนำคัมภีร์เพื่อศึกษาเพิ่มเติม : อรรถกถาแห่งพระอภิธรรมปิฎก, คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ และคัมภีร์อภิธัมมัตถวิภาวินี
	เล่ม 35 วิภังค์	อภิ.วิ.	ขันธวิภังค์-อายตนวิภังค์-ธาตุวิภังค์-สัจจวิภังค์-ปัจจยาการวิภังค์-สติปัฏฐานวิภังค์-อิทธิบาทวิภังค์-โพชฌังควิภังค์-ฌานวิภังค์-อัปปมัญญาวิภังค์-ญาณวิภังค์-ขุททกวัตถุวิภังค์-ธัมมหทยวิภังค์	
	เล่ม 36 ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ	อภิ.ธา. อภิ.ปุ.	อธิบายเรื่องขันธ์-อายตนะ-ธาตุ การบัญญัติชื่อเรียกธรรมและบุคคลเพื่อให้รู้ความหมายของธรรม	
	เล่ม 37 กถาวัตถุ	อภิ.ก.	แก้ความเห็นผิดของนิกายต่างๆ โดยพระโมคคัลลีบุตร ติสสเถระ มี 219 หัวข้อ	
 เล่ม 18 ยมก ปัฏฐาน กรรมฐาน	เล่ม 38 ยมก(ภาค 1)	อภิ.ย.	มูลยมก-ขันธยมก-ธาตุยมก-สัจจยมก-สังขารยมก-อนุสยยมก	โคตรภูญาณ-ประวัติพระพุทธโฆส-พระอภิธรรมปิฎกในทัศนะของพระพุทธโฆส-พุทธทาสภิกขุ อธิบายปรมัตถธรรม
	เล่ม 39 ยมก(ภาค 2)		จิตตยมก-ธัมมยมก-อินทริยยมก	
	เล่ม 40-41-42-43-44-45 ปัฏฐาน	อภิ.ป.	อธิบายปัจจัย 24 ที่เป็นเหตุให้เกิดธรรมทั้งหลาย เรื่องกรรมฐาน	

ข้อสังเกต: ตารางเทียบเคียงพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา(18 เล่ม) กับพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ(45 เล่ม) มีเนื้อหาตรงกัน เมื่อเห็นเนื้อหาในพระไตรปิฎกฉบับหนึ่ง ก็สามารถเลิบค้นไปถึงเนื้อหาในอีกฉบับหนึ่งได้ ส่วนในช่อง"ภาคผนวก"(ด้านขวาสุด) คือเนื้อหาความรู้พิเศษที่บรรจุไว้ท้ายเล่มของพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาแต่ละเล่ม



พระสุตตันตปิฎก เล่ม 7

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค

ฉบับบาลี เล่ม 15

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา

ศึกษาและจัดทำโดย
อุทัย บุญเย็น
ป.ธ. 8, พ.ม., ศน.บ. (ศาสนา-ปรัชญา), M.A. (Pol.Sc.)

ข้อมูลทางบรรณานุกรมหอสมุดแห่งชาติ
National Library of Thailand in Publication Data
อุทัย บุญเย็น
พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา--พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โพธิเนตร, 2550.
18 เล่มชุด.
1. พระไตรปิฎก. I. ชื่อเรื่อง.
294.318
ISBN 974-7384-40-6 (ปกแข็ง)

พิมพ์ครั้งที่ 1/2548 จำนวน 1,000 ชุด(18,000 เล่ม)
พิมพ์ครั้งที่ 2/2550 จำนวน 1,000 ชุด(18,000 เล่ม)

● สงวนสิทธิ์ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ●

จัดพิมพ์และจำหน่ายโดย
บริษัท สำนักพิมพ์โพธิเนตร จำกัด
47 ถนนระนอง 2 แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพ 10300
โทรศัพท์ : 0-2668-6700, 0-2668-6701, 0-2243-1842, 0-2243-4066
โทรสาร : 0-2243-0638 E-mail : bodhinet@dictaphone.co.th

ที่ปรึกษา

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (ประจวบ กนฺตาจาโร)
อธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
อธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศาสตราจารย์พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ
ราชบัณฑิต

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.สุนทร ณ รังษี
ราชบัณฑิต

บรรณาธิการบริหาร

ดร.สุขพัฒน์ ทองเพ็ง

ผู้จัดการ

นางสมศรี ทองเพ็ง

ขอน้อมบูชาพระคุณ

นักปราชญ์ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้
ให้งานหนังสือชุดนี้ได้อิงอาศัยอยู่ตลอดเวลา
คือ

พระพุทธโฆสและพระอรรถกถาจารย์ทั้งหลาย
ผู้แต่ง-แปลคัมภีร์อรรถกถาและอธิบายความแห่งพระไตรปิฎกเป็นภาษาบาลี

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ผู้ทรงรจนา วินัยมุข, นวโกวาท, ธรรมวิภาค, ธรรมวิจารณ์, สมถกัมมัฏฐาน,
วิปัสสนากัมมัฏฐาน, พุทธประวัติ, บาลีไวยากรณ์, และอื่นๆ

ท่านพุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ)
พระมหาเถระนักปฏิบัติและนักปราชญ์แห่งสวนโมกขพลาราม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)
ผู้เรียบเรียงหนังสือพุทธธรรม, พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์,
พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, และอื่นๆ

• T.W. RHYS DAVIDS • C.A.F.RHYS DAVIDS
และคณะ
นักปราชญ์ทางบาลีแห่งสมาคมบาลีปกรณ์ (The Pali Text Society, London)

อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ
ผู้จัดทำพระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน
ผู้ให้แนวทางการศึกษาพระไตรปิฎกแก่ผู้จัดทำพระไตรปิฎกชุดนี้โดยตรง

คำนิยม

เมื่อต้นปี พ.ศ. 2543 อาจารย์อุทัย บุญเย็น ได้มาปรารภที่จะจัดทำพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา เพื่อให้เยาวชนและบุคคลทั่วไปอ่านแล้วเข้าใจได้ง่าย จนสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้กับชีวิตประจำวันได้โดยเน้นให้เป็นตำราทางวิชาการสำหรับสถานศึกษาทั่วไป

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าพระไตรปิฎกชุดนี้(จำนวน 18 เล่ม) มีภาพประกอบอยู่ประปราย ใช้สำนวนการเขียนที่เป็นปัจจุบัน เหมาะในการใช้ศึกษาค้นคว้า หรือหยิบมาอ่านเพลินๆ เพิ่มพูนสติปัญญา มิใช่เป็นเพียงคัมภีร์ที่เก็บไว้บูชาเช่นอดีตที่ผ่านมา

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา นอกจากบรรจุพระธรรมวินัย อันเป็นหลักธรรมคำสั่งสอนต่างๆ ของพระพุทธเจ้าแล้ว คณะผู้จัดทำยังได้สอดแซมภาพที่แสดงข้อมูลทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์พระพุทธ-ศาสนาไว้ตามสมควร เป็นการยืนยันในความเป็นบุคคลเดินดินที่มีอยู่จริงของพระพุทธเจ้าในชมพูทวีป

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา ทำรูปเล่มสวยงาม กะทัดรัด เหมาะที่พระสงฆ์ ครูอาจารย์ จะถือเป็นตำราติดตัวเข้าไปในห้องเรียนในชั่วโมงศีลธรรมหรือในห้องบรรยายธรรม เป็นการสร้างความมั่นใจและความภูมิใจให้แก่ผู้เรียนหรือผู้ฟังว่า วันนี้ผู้สอนหรือผู้บรรยายได้ยึดพระไตรปิฎกอันเป็นคำสั่งสอนต้นแบบของพระพุทธเจ้าเมื่อ 2,500 ปีเศษมาแล้วเป็นหลัก และผู้ฟังหรือผู้เรียนก็ภูมิใจและมั่นใจได้ว่า เราได้เรียนและได้ฟังจากพระไตรปิฎกจริงๆ เป็นการป้องกันสัทธรรมปฏิรูป(คำสอนแอบแฝงแปลกปลอม)ที่อาจจะเกิดขึ้นจากผู้สอนหรือผู้บรรยายด้วย

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับผู้เริ่มศึกษาพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นภิกษุสามเณรบวชใหม่ หรือนักเรียนนักศึกษาทั่วไป เมื่อได้อ่านและศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกชุดนี้ ย่อมจะเข้าใจได้ด้วยตนเองอย่างแน่นอน

ข้าพเจ้าจึงขอขอบคุณอาจารย์อุทัย บุญเย็น ที่ให้เกียรติและเปิดโอกาสให้ได้เข้าร่วมสร้างกุศลอันยิ่งใหญ่นี้ และขอกราบขอบพระคุณพระคุณเจ้าและนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาอีกหลายท่าน ที่เมตตาให้คำปรึกษา ทำให้งานเขียนและงานจัดพิมพ์พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาสำเร็จออกสู่สายตาประชาชนในวงกว้างสืบไป

ดร.สุขพัฒน์ ทองเพ็ง

บรรณาธิการบริหาร

คำนำ

คำชี้แจงในการพิมพ์ครั้งที่ 2

งานจัดทำพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ เริ่มขึ้นเมื่อปี 2543. ระหว่างจัดทำเนื้อหา ก็ทยอยพิมพ์เป็นเล่มออกมาด้วย พิมพ์เสร็จครบทั้ง 18 เล่มเมื่อต้นปี 2549 และเริ่มเปิดตัวเผยแพร่ออกไปตั้งแต่วันวิสาขบูชาในปีนั้น. เป็นที่น่าปลื้มใจว่า ได้เกิดกระแสตอบรับจากชาวพุทธเราเกินกว่าที่คาดหมาย เพราะยังไม่ถึงปี พระไตรปิฎกชุดนี้ ซึ่งพิมพ์จำนวน 1,000 ชุด (นับจำนวนเล่มหนังสือได้ 18,000 เล่ม) ก็ทำท่าจะหมดลงแล้ว จึงต้องมีการพิมพ์ครั้งที่ 2 ไว้หนุนเนื่องต่อไป ไม่ให้ขาดตอน

ถึงวันนี้ จึงพอจะคาดหมายได้ว่า ความแพร่หลายของพระไตรปิฎกชุดนี้ จะเป็นไปตามคำกล่าวในอนุโมทนกถาของพระเดชพระคุณพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่กล่าวถึงพระไตรปิฎกชุดนี้ ตอนหนึ่งว่า "...จะเผยแพร่แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางทั่วพระราชอาณาจักรไทย..." ซึ่งเป็นนิมิตหมายอันดีสำหรับงานดำรงรักษาพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้สถิตสถาพรยาวนานสืบไป

ในการจัดพิมพ์ครั้งที่ 2 มีการปรับปรุงข้อบกพร่องใน 3 จุดใหญ่ๆ คือ 1. แก้ไขคำผิดและการใช้คำที่ชวนให้เกิดความคลุมเครือ ซึ่งมีอยู่ประปราย 2. เสริมความในส่วนที่ยังเข้าใจได้ยาก ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น (ภายใน

หน้านั้นๆ) 3. เปลี่ยนภาพประกอบที่มีอยู่แล้ว ด้วยภาพที่ถ่ายใหม่ทั้งหมด ซึ่งมีความคมชัดกว่าเดิม และหน้าใดที่ยังมีพื้นที่ว่างอยู่ ก็ถือโอกาสลงภาพไว้อีกตามที่เห็นว่าเหมาะสม เพื่อให้เป็นสีสันแก่เนื้อหามากขึ้น

ยิ่งกว่านั้น ในทุกเล่มได้เพิ่ม"ตารางเทียบเคียงพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา(18 เล่ม) กับ พระไตรปิฎกบาลี(45 เล่ม)" ซึ่งอยู่ในส่วนของหน้า 4 สี จำนวน 32 หน้า

ประโยชน์ที่จะได้จากตารางเทียบเคียง ก็คือ 1. จะได้เห็นพระไตร-ปิฎกชุดนี้ทุกเล่ม ว่าแต่ละเล่มประกอบด้วยเนื้อหาอะไรบ้าง 2. จะได้เห็นว่าพระไตรปิฎกชุดนี้แต่ละเล่ม บรรจุเนื้อหาในพระไตรปิฎกฉบับบาลีเล่มไหนบ้าง. เมื่อทำตารางให้เทียบเคียงกันอย่างนี้ ผู้ศึกษาก็สามารถที่จะเริ่มต้นศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกชุดไหนก็ได้

มีอีกอย่างหนึ่งที่เป็นความตั้งใจมาตั้งแต่ต้นของผู้จัดทำ คือการมี"ภาคผนวก"ไว้ท้ายเล่ม ก็เพื่อบรรจุเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎก, เกี่ยวกับคัมภีร์และแหล่งข้อมูลต่างๆ รวมถึงเรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาด้านต่างๆ ที่น่ารู้น่าศึกษา จึงถือโอกาสนี้บรรจุข้อมูลเรื่อง"ลำดับปีแห่งเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา" ไว้ในเล่ม 7 ด้วย เพื่อให้เห็น"การเดินทาง"ของพระพุทธศาสนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นการสืบทอดพระ-ไตรปิฎกจากอดีตถึงปัจจุบันได้ไม่น้อยด้วย

การจัดทำหนังสือพระไตรปิฎกนั้น เป็นงานละเอียดประณีต เพราะเป็นพระคัมภีร์อันสูงส่งของชาวพุทธทั้งมวล ต้องมีความพิถีพิถันทุกขั้นตอน เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดเสียหาย งานปรับปรุงแก้ไขเพื่อการพิมพ์ครั้งที่ 2 นี้ ซึ่งใช้คอมพิวเตอร์เป็นอุปกรณ์หลักในการทำงาน ได้ *คุณธำรง รัตนสุภา* เป็นกัลยาณมิตรช่วยเหลือด้วยความเข้มแข็งยิ่ง จึงขอขอบคุณและขออนุโมทนาไว้ ณ ที่นี้เป็นพิเศษ

คำชี้แจงในการพิมพ์ครั้งแรก(ในเล่ม 11)

สังยุตตนิกายเริ่มในเล่มนี้ ฉบับบาลีอยู่ในเล่ม 15 อยู่ในหมวดที่เรียกว่า "สคาถวรรค" ซึ่งคำกล่าวของบุคคลในเรื่องและพุทธวาจาเป็นภาษากวีล้วนๆ ภาษากวีหรือบทร้อยกรองในภาษาบาลีเรียกว่าคาถา เป็นภาษาสำหรับขับและสวดเป็นท่วงทำนองต่างๆ แต่การจัดทำเนื้อหาในเล่มนี้มุ่งเก็บความเป็นสำคัญ แสดงได้แต่ธรรมรส ไม่ได้อรรถรสและกวีรสเป็นธรรมดา

ในวงการผู้ศึกษาพระไตรปิฎก มักจะข้ามลัดเนื้อหาในสคาถวรรคไป ด้วยเห็นว่าเป็นพระสูตรย่อยๆ แต่ความจริง สคาถวรรคก็เปี่ยมไปด้วยคุณค่าทั้งในด้านธรรม ทัศนะ ภาษาและข้อมูลต่างๆ ที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เล่มนี้ทั้งเล่มจึงอุทิศให้แก่เนื้อหาในสคาถวรรคทั้งหมด

อนึ่ง งานชุดพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ ตามโครงการกำหนดจำนวนไว้ 15 เล่ม ให้พระวินัยปิฎกจบใน 4 เล่ม พระอภิธรรมปิฎกจบใน 2 เล่ม ซึ่งก็เป็นไปตามที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ส่วนพระสุตตันตปิฎก เดิมกำหนดให้จบใน 9 เล่ม แต่ในระหว่างที่ดำเนินงาน ได้พบว่าควรขยายเป็น 12 เล่ม เพื่อไม่ให้เกิดการรวบรัดตามข้อจำกัดของจำนวนเล่ม เมื่อขยายเป็น 12 เล่ม แนวทางการจัดทำพระสุตตันตปิฎกก็เป็นไปตามความตั้งใจเดิม คือสามารถเก็บร้อยเนื้อหาได้อย่างทั่วถึง ไม่ต้องเร่งรวบความหรือข้ามลัดเนื้อหาเพียงเพื่อให้จบในจำนวนเล่มที่กำหนดไว้ล่วงหน้าเท่านั้น การขยายจำนวนพระสุตตันตปิฎกดังกล่าวนี้ เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษายิ่งขึ้น เพราะจะได้สัมผัสอรรถรสแห่งพระสุตตันตปิฎกอย่างถ้วนทั่วนั่นเอง

คำนำในเล่ม 1 ของหนังสือชุดนี้ ได้กล่าวนำไว้แล้วดังนี้

พระไตรปิฎก เป็นพระคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา. ในฝ่ายเถรวาทสืบทอดมาด้วยภาษาบาลี (ภาษามคธ) ด้วยการจดจำสืบๆ กันมาก่อนจนกระทั่งในพุทธศตวรรษที่ 5 คือ พ.ศ. 450 (บางแห่งว่า พ.ศ. 433) จึงมีการจดจารเป็นลายลักษณ์อักษรที่เกาะลังกาในคราวสังคายนาครั้งที่ 5 กล่าวได้ว่าการสังคายนาซึ่งเป็นการชำระสอบทานพระธรรมวินัยมาโดยลำดับนั้นเอง เป็นที่มาของการจัดหมวดหมู่พระธรรมวินัยให้เป็น 3 ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก, พระสุตตันตปิฎก, และพระอภิธรรมปิฎก อันรวมเรียกว่า "พระไตรปิฎก" ผู้ทำหน้าที่รวบรวมร้อยกรองพระธรรมวินัยให้เป็นพระไตรปิฎกนั้น เรียกว่า "พระสังคีติกาจารย์" ซึ่งไม่ใช่ผู้แต่ง, ผู้เขียน, หรือผู้อธิบายพระธรรมวินัย: พระสังคีติกาจารย์ คือพระเถระทั้งหลายที่ช่วยกันทำสังคายนาในแต่ละคราว ทำหน้าที่รวบรวมร้อยกรองพระธรรมวินัยที่พระสาริบุตร, พระอานนท์, พระอุบาลี เป็นต้น จดจำไว้และทบทวนเทียบเคียงกันไว้จนมีมติเป็นเอกฉันท์ว่าถูกต้องเป็นพระธรรมวินัยที่แท้จริงตรงกัน

ในการจัดทำพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ เป็นความพยายามที่จะทำพระไตรปิฎกซึ่งมีความยากโดยเนื้อหา, โดยภาษาบาลี, และโดยสำนวนแปล ให้พอเข้าใจได้สำหรับบุคคลทั่วไป พร้อมกันนั้นก็ต้องการรักษารูปแบบดั้งเดิมของพระไตรปิฎกไว้ให้มากที่สุด จึงหลีกเลี่ยงการก้าวล่วงไปตีความหรืออธิบายความด้วยความเห็นส่วนตัวในเรื่องที่เห็นว่ามีความลึกซึ้งทั้งหลาย อย่างมากก็เพียงยกเอาทัศนะของนักปราชญ์ที่น่าเชื่อถือมาสอดแทรกไว้ให้พิจารณากันเอาเอง งานนี้จึงไม่ใช่งานเขียนหรืองานเรียบเรียง

เหมือนหนังสือทั่วไป หากแต่เป็นการศึกษาและจัดทำหนังสือขึ้นชุดหนึ่งเพื่อสื่อความหมายที่พอเข้าใจได้ของพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ

ได้มีความพยายามในวงการชาวพุทธเพื่อถ่ายทอดพระไตรปิฎกให้เห็นสาระชวนอ่านและเป็นที่เข้าใจกันมากขึ้น แต่งานด้านนี้ก็มักจะทำในรูปย่อความให้สั้น และคัดสรรเฉพาะข้อความที่เห็นว่าน่าสนใจ ละข้ามเนื้อหาที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกเป็นอันมาก ซึ่งเป็นไปตามความมุ่งหมายของผู้จัดทำ. ส่วนงานพระไตรปิฎกชุดนี้ เห็นว่าแก่นสารของพระไตรปิฎกนั้นน่าสนใจ น่าศึกษาน่ารู้ไปทั้งหมดทั้งสิ้น จึงพยายามเก็บรายละเอียดโดยลำดับ เพื่อให้ผู้ร่วมศึกษารู้ว่าในพระไตรปิฎกทุกข้อทุกหน้านั้นมีอะไรบ้าง นี่คือคุณลักษณะพิเศษของหนังสือชุดนี้ (ยกเว้นภาคพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งมุ่งให้ผู้ศึกษาเห็นแนวทางที่จะสำรวจเนื้อหาปรมัตถธรรมตามกำลังสติปัญญากันต่อไป)

ขอชี้ให้เห็นลักษณะงานจัดทำพระไตรปิฎกชุดนี้ ซึ่งมีอยู่ดังนี้

1. ลักษณะเนื้อหา เป็นการถอดความ, สรุปประเด็น, และขยายความเท่าที่จำเป็น โดยอิงคัมภีร์และตำราวิชาการต่างๆ, แม้จะมุ่งย่อความให้กระชับเข้าใจง่าย แต่ก็พยายามเก็บรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ ไว้ด้วย เพื่อให้เป็นข้อมูลทางวิชาการ, คำศัพท์หรือข้อธรรมใดที่เข้าใจได้ยาก ได้พยายามกำกับไว้ด้วยศัพท์บาลีและคำแปลเป็นภาษาอังกฤษของผู้รู้ทางยุโรป เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีทางวิเคราะห์และพิจารณาด้วยตนเอง

2. คำว่า "พระไตรปิฎก" ในงานนี้หมายถึงพระไตรปิฎกฉบับบาลีของนิกายเถรวาท และหมายถึงเฉพาะฉบับบาลีอักษรไทยจำนวน 45 เล่ม (ทั้งฉบับสยามรัฐ, ฉบับหลวง, และ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

ไม่รวมถึงคัมภีร์อีก 3 เล่ม คือ เนตติปกรณ์, เปฏโกปเทสปกรณ์, และมิลินทปัญหา (ซึ่งชาวพุทธพม่านับรวมเป็นพระไตรปิฎกด้วย) และถ้ามีการใช้คำว่า "พระบาลี" ในหนังสือชุดนี้ ขอให้เข้าใจว่าหมายถึงพระไตรปิฎก 45 เล่มนั้น

3. คัมภีร์และตำราที่ใช้อ้างอิง ได้ระบุชื่อไว้ทันทีที่อ้างอิงถึง (ไม่ได้ทำเป็นเชิงอรรถ) และมักจะระบุไว้ด้วยอักษรย่อ ถ้าต้องการรู้ชื่อเต็ม ให้ดูที่หน้าบอกอักษรย่อประจำเล่ม, และเนื่องจากมุ่งแนะนำคัมภีร์และตำราที่อ้างอิงเป็นสำคัญ จึงไม่ได้วางรูปแหล่งอ้างอิงอย่างบรรณานุกรมที่เป็นสากล คำว่า"อรรถกถา"ที่อ้างไว้ มักจะไม่ระบุชื่อคัมภีร์ ขอให้เข้าใจว่าเป็นอรรถกถาของแต่ละปิฎกหรือแต่ละพระสูตรนั่นเอง ซึ่งได้แจ้งไว้ในภาคผนวกท้ายพระวินัยปิฎกเล่ม 4, ท้ายพระสุตตันตปิฎกเล่ม 1, และท้ายพระอภิธรรมปิฎกเล่ม 1

4. คำอ่านสำหรับชื่อเฉพาะและศัพท์ธรรมะทั้งหลาย เป็นปัญหาแก่ผู้ไม่คุ้นเคยกับภาษาบาลี จึงได้แนะนำวิธีอ่านคำบาลีไว้ด้วยในภาคผนวกท้ายเล่ม 1. การสะกดคำ ได้พยายามยึดหลักการของราชบัณฑิตยสถาน แต่ก็มีศัพท์เป็นจำนวนมากที่เห็นว่าน่าจะคงรูปแบบบาลีไว้ ขอให้ถือว่าเป็นศัพท์เฉพาะ (technical term) ของพระไตรปิฎก

5. ภาพถ่าย, ภาพวาด, แผนภูมิ, และแผนที่ ที่นำมาประกอบเนื้อหาอยู่ประปราย ได้รวบรวมจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ต้องการให้เป็นข้อมูลประกอบทางวิชาการให้เห็นความเชื่อความเลื่อมใส และพอให้เกิดจินตนาการเท่านั้น

6. เลขข้อในวงเล็บ ได้ระบุไว้ตามพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ซึ่งใน

บางวงเล็บมีหลายเลขข้อรวมกัน ข้อนั้นๆ ได้สรุปประเด็นไว้แล้ว, ไตรปิฎกฉบับพิมพ์โดยมหามกุฏฯ เป็นแนวทาง โปรดอย่าเทียบเคียงด้วยชื่อเรื่องซึ่งตั้งขึ้นใหม่ทั้งสิ้น (ในฉบับบาลีไม่มีชื่อเรื่องย่อย) บางเลขข้อก็ข้ามไปเมื่อเห็นว่าเนื้อหาของถ้าต้องการสืบค้นหรือเทียบเคียงกับพระ (หรือฉบับสยามรัฐ) ให้ใช้เลขข้อในวงเล็บ

7. ผู้จัดทำพระไตรปิฎกชุดนี้ ได้น้อมจิตถ่อมตนอยู่เสมอว่าเป็นผู้ศึกษา มิใช่ผู้รู้หรือผู้เข้าถึงธรรมเหนือกว่าผู้อ่านทั่วไป จึงพยายามแสดงมติ, หลักฐาน, และข้อมูลในเชิงวิชาการ เท่าที่จะสืบค้นได้ มิอาจเอื้อมที่จะชี้ผิดชี้ถูกด้วยความรู้สึกนึกคิดส่วนตน แต่ก็คาดหวังว่าผู้อ่านจะเกิดดุลยพินิจตามสมควร, ในการนี้ จำเป็นต้องมีการสอดแทรกคำอธิบายและทัศนะที่ได้พบเข้าแบบเฉพาะหน้า ซึ่งอาจจะดูกระจัดกระจาย ขาดการสังเคราะห์ให้เป็นเอกภาพ, ภาคผนวกในหนังสือแต่ละเล่มก็เกิดขึ้นด้วยเหตุผลเดียวกัน มุ่งให้เป็นการสะสมเรื่องน่ารู้ทางวิชาการเป็นสำคัญ

8. เกร็ดน่ารู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎกในแง่มุมต่างๆ ไม่รวมกล่าวไว้ในเล่มเดียวกัน จะกระจัดกระจายอยู่ในภาคผนวกของทุกเล่ม เพื่อให้ผู้อ่านเก็บสะสมไว้พิจารณาเพิ่มเติม เพราะเห็นว่า "ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก" ในหนังสือ "พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน" ของท่านอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ มีความแจ่มแจ้งชัดเจนพอแล้ว

9. งานพระไตรปิฎกชุดนี้ แม้จะมีเนื้อหาจบลงเป็นส่วนๆ ตามจำนวนเล่มและตามลำดับเนื้อหาในพระไตรปิฎกฉบับบาลี แต่มีการอ้างถึงกันระหว่างเล่ม และตัดความซ้ำที่กล่าวถึงแล้วในเล่มต้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำศัพท์หรือถ้อยคำสำนวนใดที่เคยให้ความหมายไว้แล้ว ก็ได้หลีก

เลี่ยงการให้ความหมายซ้ำอีก หนังสือชุดนี้จึงมุ่งให้มีการจำหน่ายเป็นชุด เพื่อประโยชน์สูงสุดของผู้ศึกษาเอง

10. วิธีร้อยเรียงเนื้อหาแต่ละปิฎก คำนึงถึงผู้อ่านเป็นหลัก : *พระวินัยปิฎก*-เน้นให้อ่านเข้าใจเพื่อประพฤติปฏิบัติตามสิกขาบทได้ และให้สอดคล้องกับแนวอธิบายในหนังสือ"วินัยมุข"ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนวนแปลสิกขาบท ได้พยายามรักษาสำนวนของหนังสือวินัยมุขและหนังสือนวโกวาท ซึ่งใช้เป็นแบบเรียนในหลักสูตรนักธรรมของคณะสงฆ์, *พระสุตตันตปิฎก*-เน้นเก็บรายละเอียดทุกแง่ทุกมุม และพิถีพิถันเป็นพิเศษในการแปลและถอดความในส่วนที่เป็นพุทธวจนะ จำเป็นต้องแทรกเสริมคำบาลีและภาษาแปลของชาวยุโรปไว้ด้วย เพื่อประกอบการพิจารณาของผู้อ่าน, ส่วน *พระอภิธรรมปิฎก* -เน้นให้เห็นเนื้อหากว้างๆ รวมๆ ในลักษณะสรุปใจความ ให้รู้ว่าปรมัตถธรรมคืออะไร และพระอภิธรรมปิฎกบรรจุเรื่องอะไรไว้บ้าง

11. คำราชาศัพท์ที่ใช้กับพระพุทธเจ้าและพระราชาทั้งหลาย ไม่ได้เคร่งครัดอย่างที่ใช้กับพระมหากษัตริย์ของไทย เช่นคำว่า "กราบทูล" และ "ทูล", ใช้พอให้รู้ว่าเป็นราชาศัพท์ พอให้รู้ว่าเป็นการพูดกับพระพุทธเจ้าและพระราชาเท่านั้น ราชาศัพท์บางคำเป็นที่เข้าใจยากสำหรับคนทั่วไป ก็ใช้คำสามัญแทน เช่น "ปฤษฎางค์" ใช้คำว่า "หลัง", "ฉายา" ใช้คำว่า "เงา" เป็นต้น

12. การกล่าวถึงอิทธิปาฏิหาริย์และเรื่องราวเกี่ยวกับเทวดา, มาร พรหม ฯลฯ ในพระไตรปิฎก หนังสือชุดนี้มองในแง่ที่เป็นปรากฏการณ์จริงทั้งสิ้น ให้อยู่ในวิสัยสติปัญญาและศรัทธาของผู้ศึกษา แต่เรื่องราวเช่น

นั้นก็จะไม่เน้นหนักยิ่งไปกว่าสาระของพระธรรมวินัย

13. คำสอนของพระพุทธเจ้านั้น มีความลาด-ลุ่ม-ลึกตามลำดับ คือ เข้าใจได้ง่ายก็มี พอเข้าใจได้ก็มี เข้าใจได้ยาก หรือยากอย่างยิ่งที่จะเข้าใจก็มี, ส่วนที่พอเข้าใจได้นั้น ยังพอจะพินิจพิเคราะห์ด้วยความรู้ทางวิชาการได้ แต่ก็ยังอาจคลาดเคลื่อนได้อยู่นั่นเอง, ส่วนที่ยากจะเข้าใจนั้นอาจจะเกิดจากความยากของภาษา หรืออาจจะเกิดจากความยากของคำสอนจริงๆ ซึ่งความยากนั้นไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วยความคิดนึกตรึกตรองธรรมดา, และความแหลมคมทางวิชาการก็อาจเจาะเข้าไม่ถึง เพราะเป็นเรื่องของการเข้าถึงด้วยการปฏิบัติทางจิต ในส่วนนี้จำเป็นต้องรักษาสำนวนแปลไว้ก่อน

การจัดทำหนังสือชุดนี้ แม้จะได้ทุ่มเทความวิริยะอุตสาหะอย่างยิ่งในการศึกษาและร้อยเรียงเนื้อหาแล้ว แต่ก็คงจะมีข้อผิดพลาดบกพร่องได้ไม่น้อย ขอน้อมรับไว้ศึกษาปรับปรุงต่อไป และขอบันทึกไว้เป็นเกียรติสำหรับความพิถีพิถันของฝ่ายจัดแต่งหน้าหนังสือและทำดรรชนี-นามานุกรม คือ *คุณอนุวัฒน์ หลอดศิริ, คุณสมจิตร หลอดศิริ, คุณธณัฐศิลป์ ดีใจ* แห่งโปรคอมกราฟฟิกไว้ ณ ที่นี้

งานพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ จะอุบัติขึ้นไม่ได้เลย ถ้าไม่ได้รับแรงศรัทธาและแรงบันดาลใจของ **ดร.สุขพัฒน์ ทองเพ็ง** (ศาสนศาสตร-ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์) ผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตแล้วยังใฝ่ใจในทางธรรมอย่างมั่นคง และงานนี้จะสำเร็จลุล่วงไม่ได้แน่นอน ถ้าหากไม่อยู่ในยุคสมัยที่ท่านผู้รู้ทั้งหลายได้ช่วยกันศึกษาพระธรรมวินัยของพระสัมมา-สัมพุทธเจ้าสืบๆ กันมา แล้วถ่ายทอดเป็นคัมภีร์-เป็นหนังสือให้ศึกษา

ใคร่ครวญตามได้ บุญกุศลอันจะพึงเกิดมีจากงานนี้ ขอน้อมอุทิศแด่ทุกท่านผู้มีส่วนสำคัญดังกล่าว จงทั่วถึง เทอญ



อุทัย บุญเย็น*

ผู้ศึกษาและจัดทำ

---

* อุทัย บุญเย็น เกิดปี 2493, อดีต "ซาโนทโยภิกขุ" วัดบวรมงคล (สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร), สำเร็จการศึกษา ป.ธ.8, พ.ม., ศน.บ.(ศาสนา-ปรัชญา), M.A.(รัฐศาสตร์), เจ้าของนามปากกา "สร้อยรวงข้าว", เป็นผู้ศึกษา-เรียงร้อย และจัดทำหนังสือชุด "พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" (18 เล่มชุด) ตั้งแต่ต้นปี 2543 ถึงต้นปี 2549

สารบัญค้นเรื่อง

หน้า

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค 2

เทวตาสังยุตต์ 2

นฬวรรค 4

โอฆตรณสูตร วิธีข้ามพ้นห้วงกิเลส 4-5, **นิโมกขสูตร** ความหมายของมรรคผลนิพพาน 5, **อุปเนยยสูตร** ฌานคือโลกามิสอย่างหนึ่ง 6, **อัจเจนติสูตร** 6, **กติฉันทิสูตร** กิเลสที่ทำให้ข้องอยู่ในภพ 7, **ชาครสูตร** นิวรณ์ 5 กับอินทรีย์ 5 เป็นธรรมคู่ปรับกัน 7-8, **อัปปฏิวิทิตสูตร** เมื่อแจ้งในอริยสัจใครก็จูงไปทางอื่นไม่ได้ 8-9, **สุสัมมุฏฐสูตร** 9, **มานกามสูตร** อานุภาพแห่งไตรสิกขา 9-10, **อรัญญสูตร** ผิวพรรณบอกถึงคุณภาพชีวิต 10-11.

นันทนวรรค 11

นันทนสูตร ทรงยกคำกล่าวของเทวดาสอนภิกษุ 11-12. **นันทิสูตร** เทวดาเห็นเรื่องเศร้าเป็นเรื่องสุข 12-13. **นัตถิปุตตสมสูตร** สิ่งที่ไม่มีอะไรจะเปรียบได้ 13-14. **ขัตติยสูตร** มนุษย์ผู้ล้ำเลิศในโลก 14. **สกมานสูตร** ป่าเที่ยงวันน่ากลัว สำหรับเทวดาบางองค์ 14-15. **นินทาตันติสูตร** อริยมรรคไม่เกิดแก่คนขี้เกียจซึมเซา 15. **ทุกกรสูตร** เปรียบภิกษุเหมือนเต่าหดอวัยวะไว้ในกระดอง 15-16. **หิริสูตร** พระอรหันต์มีสติอยู่ทุกเมื่อ 16. **กุฏิกาสูตร** คำถามซ่อนปริศนาธรรม 16-17. **สมิทธิสูตร** เหตุที่อยู่เป็นภิกษุละกาม 17-18. พระอรหันต์ไม่ยึดติดในคำเรียกขาน 18-19.

สัตติวรรค 20

สัตติสูตร ให้เจ็บร้อนต่อกิเลสจนทนไม่ได้ 20. **ผุสติสูตร** ผลกรรมย้อนสนองผู้ทำกรรม 21. **ชฏาสูตร** ตัณหารกทึบเหมือนป่าชัฏ 21-22. **มโนนิวารณสูตร** พุทธวิธีห้ามใจจากอารมณ์ 22. **อรหันตสูตร** พระอรหันต์ไม่ยึดติดกับภาษาชาวโลก 23. **ปัชโชตสูตร** พระพุทธเจ้าเป็นสุดยอดของแสงสว่าง 23. **สรสูตร** คำตอบเรื่องนิพพาน 23-24. **มหัทธนสูตร** พระอรหันต์คือผู้ไม่ขวนขวายในโลก 24. **จตุ**

จักกสูตร วิธีหลุดพ้นจากสังขารร่างกาย 24-25. **เอณิชังฆสูตร** เลิกพอใจในกามคุณก็พ้นทุกข์ 25.

สุตลลปกายิกวรรค 26

สัพภิสูตร สุภาษิตของเทวดาสตุลลปกายิกา 26-27. **มัจฉริยสูตร** ทานที่เปื้อนน้ำตามีอานิสงส์น้อย 27-29. **สาธุสูตร** นิพพานประเสริฐกว่าทาน 29. **นสันติสูตร** อย่าหยุดอยู่แค่การกราบไหว้บูชา 29-30. **อุชฌานสัญญีสูตร** เทวดาจ้องจับผิดพระพุทธองค์ 30-31. **สัทธาสูตร** บรมสุขเข้าถึงได้ด้วยฌาน 31-32. **สมยสูตร** พระอรหันต์ในความชื่นชมของพรหมชั้นสุทธาวาส 32-34. ศึกแม่น้ำโรหิณี 34-37. **สกลิกสูตร** พิษโลหิตุปบาทหนักหนาสาหัส 37-40. **ปฐมปัชชุนนธีตุสูตร** นรกสำหรับคนลบหลู่พุทธธรรม 40-41. **ทุติยปัชชุนนธีตุสูตร** หลักใหญ่ใจความของพุทธธรรม 41.

อาทิตตวรรค 42

อาทิตตสูตร ตายแล้วเหลือแต่ผลทานติดตัว 42-43. **กินททสูตร** ให้ทานด้วยอะไรแล้วจะได้อะไร 43. **อันนสูตร** บุญเป็นที่พึ่งในประโลก 44. **เอกมูลสูตร** ปริศนาธรรมของเทวดา 44-45. **โนมิยสูตร** 45. **อัจฉราสูตร** อริยมรรคคือทางตรงสู่นิพพาน

45-46. **วนโรปสูตร** บุญใดทำแล้วเจริญทุกเมื่อ 46. **เชตวนสูตร** ปีติของอนาถบิณฑิกเทวบุตร 47. **มัจฉริยสูตร** ผลต่างระหว่างทานกับความตระหนี่ 47-48. **ฆฏิกรสูตร** ภิกษุ 7 รูปไปเกิดเป็นพรหม ชั้นอวิหา 48-49.

ชราวรรค 50

ชราสูตร ศีล ศรัทธา ปัญญาและบุญ 50. **อชรสาสูตร** 51. **มิตตสูตร** มิตร 4 ประเภทที่พึ่งได้ 51. **วัตถุสูตร** บุตร ภรรยา และฝน 52. **ปฐมชนสูตร** ตัณหา จิต สัตว์โลก และทุกข์ 52. **ทุติยชนสูตร** 53. **ตติยชนสูตร** กรรมเหนี่ยวรั้งสัตว์ไว้ในภพ 53. **อุปปถสูตร** ราคะ วัย อิสตรี และพรหมจรรย์ 54. **ทุติยสูตร** ศรัทธา ปัญญา และนิพพาน 54-55. **กวิสูตร** ที่มาของคาถาทั้งหลาย 55.

อันธวรรค 56

นามสูตร อิทธิพลของชื่อเรียก (นาม) 56. **จิตตสูตร** อิทธิพลของจิต 57. **ตัณหาสูตร** อิทธิพลของตัณหา 57. **สัญโญชนสูตร** สังโยชน์ วิตก และนิพพาน 57. **พันธนสูตร** ละตัณหาได้ก็หลุดพ้นจากพันธนาการ 58. **อัพภาหตสูตร** มรณะ ชรา ตัณหา และอิจฉา 58. **อุทฑิตสูตร** ตัณหา ชรา

มรณะและทุกข์ 58-59, **ปิหิตสูตร** 59, **อิจฉาสูตร** 59, **โลกสูตร** โลกภายใต้อายตนะ 6 60.

ฆัตวาวรรค 61

ฆัตวาสูตร ฆ่าความโกรธได้อยู่เป็นสุข 61, **รถสูตร** อะไรทำให้อะไรปรากฏเด่น 61-62, **วิตตสูตร** ศรัทธา ธรรม สัจจะ และปัญญา 62, **วุฏฐิสูตร** พุทธภาษิตแก้ทัศนะของเทวดา 62-63, **ภีตสูตร** คนผู้ไม่กลัวปรโลก 63, **นชีรตีสูตร** 6 ช่องทางที่ทำให้จิตไม่ตั้งมั่นอยู่ได้ 64, **อิสสรสูตร** อำนาจ สตรี ความโกรธ โจร และสมณะ 64-65, **กามสูตร** เป็นคนอย่าปล่อยตนทิ้งเสีย 65, **ปาเถยยสูตร** ศรัทธา สิริ และความอยาก 66, **ปัชโชตสูตร** ปัญญา สติ และชีวิต 66-67, **อรณสูตร** ลักษณะพิเศษของสมณะ 67.

เทวปุตตสังยุตต์ 68

ปฐมวรรค 68

ปฐมกัสสปสูตร หลักศึกษาสำคัญของภิกษุ 68-69, **ทุติยกัสสปสูตร** 69, **มาฆสูตร** 69, **มาคธสูตร** 69-70, **ทามลิสูตร** พระอรหันต์ไม่ต้องทำความเพียรเลยก็ได้ 70, **กามทสูตร** เหตุที่พระอริยะทำได้ในสิ่งที่ปุถุชนทำไม่ได้ 70-72, **ปัญจาลจัณฑ**

สูตร สติจำเป็นยิ่งในการเจริญสมาธิ 72, **ตายน สูตร** เจ้าลัทธิอื่นเกิดเป็นเทวบุตรที่ดีก็มี 72-73, **จันทิมสูตร** ราหูอมจันทร์ 74, **สุริยสูตร** ราหูอมอาทิตย์ 74-75.

อนาถปิณฑิกวรรค 76

จันทิมสสูตร ความปลอดภัยของผู้ได้ฌานและละกิเลสได้ 76, **เวณฑุสูตร** ทางแห่งความสุขและรอดพ้นมัจจุราช 76-77, **ทีฆลัฏฐิสูตร** ภาวะแห่งอรหัตตผล 77, **นันทนสูตร** คุณลักษณะของกระอรหันต์ 77-78, **จันทนสูตร** กามสัญญา-รูปสังโยชน์ 78, **วาสุทัตตสูตร** ระหว่างกามราคะกับสักกายทิฏฐิ 79, **สุพรหมสูตร** วิธีไม่ให้จิตหวาดระแวง 79-80, **กกุธสูตร** เมื่อมีความเพลิดเพลินก็ระลึกถึงทุกข์ 80-81, **อุตตรสูตร** ยิ่งเห็นภัยในความตายก็ยิ่งต้องละกามคุณ 82, **อนาถปิณฑิกสูตร** 82.

มหาสฬายตนวรรค 83

สิวสูตร ประโยชน์แห่งการคบสัตบุรุษ 83, **เขมสูตร** อย่าอวดรู้ทำชั่ว 84, **เสรีสูตร** ผู้ไม่อิ่มในการให้ทาน 84-86, **ฆฏิการสูตร** 86, **ขันตุสูตร** ภิกษุถูกเทวบุตรตำหนิว่าเหมือนเปรต 86-87, **โรหิตัสส**

สูตร ไม่มีการเดินทางให้ถึงที่สุดโลกได้ 87-89, **นันทสูตร** 89, **นันทิวิสาลสูตร** วิธีออกไปจากทุกข์ 89, **สุสิมสูตร** คุณสมบัติของพระสาริบุตรที่ใครๆ ก็ชื่นชอบ 90-92, **นานาติตถิยสูตร** ความเห็นแตกต่างของเทวบุตรเดียรถีย์ 92-94, รูปใดๆ ก็ล้วนเป็นเหยื่อล่อของมาร 94-95.

โกสลสังยุตต์ 96

ปฐมวรรค

ทหรสูตร ไม่มีศาสดาอื่นใดประกาศตนเป็นพุทธะ 96-98, **ปุริสสูตร** กิเลสที่เหมือนขุยไผ่ม่าต้นไผ่ 98, **ราชสูตร** สตธรรม-สัพภิธรรม หมายถึงนิพพาน 98-99, **ปิยสูตร** ถ้ารักตนก็อย่าทำบาป 99-100, **อัตตรักขิตสูตร** สำรวม-ละอายต่อบาป เป็นการรักษาตน 100-101, **อัปปกสูตร** คนร่ำรวยมักจะประมาท หมกมุ่น และประพฤติผิด 101-102, **อัตถกรณสูตร** กามทำให้โป้ปดมดเท็จแม้ต่อศาล 102-103, **มัลลิกาสูตร** รู้ว่าตนเป็นที่รักก็ไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น 103, **ยัญญสูตร** พิธีบูชายัญ 104-106, การบูชายัญที่พระพุทธองค์ส่งเสริมให้ทำ 107-108, **พันธนสูตร** ความรักความอาลัยเป็นเครื่องจองจำ 108.

ทุติยวรรค 109

ชฏิลสูตร อย่าด่วนยกใครเป็นพระอรหันต์ง่ายๆ 109, ยากที่คฤหัสถ์จะตัดสินการบรรลุธรรมได้ 110-111, **ปัญจราชสูตร** ความพอใจเป็นยอดของกาม 111-112, **โทณปากสูตร** วิธีกินอาหารให้แก่ช้าอายุยืน 112-114, **ปฐมสังคามวัตถุสูตร** ไม่มีการแพ้-การชนะจึงอยู่เป็นสุข 114-115, **ทุติยสังคามวัตถุสูตร** แพ้-ชนะเป็นเรื่องกงกรรมกงเกวียน 115-116, **ธีตุสูตร** ความยิ่งใหญ่ของลูกผู้หญิง 116-117, **ปฐมอัปปมาทสูตร** ความไม่ประมาทเกื้อกูลทั้งชาตินี้และชาติหน้า 117, **ทุติยอัปปมาทสูตร** ประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของการมีกัลยาณมิตร 118-119, **ปฐมาปุตตกสูตร** ความร่ำรวยที่ไม่เกิดประโยชน์ 119-121, **ทุติยาปุตตกสูตร** กรณีตัวอย่างกรรมติดตามตนเหมือนเงา 121-122.

ตติยวรรค 123

ปุคคลสูตร บุคคล 4 ประเภทมีมืดมามืดไปเป็นต้น 123-125, **อัยยิกาสูตร** ทุกชีวิตไม่พ้นความตายไปได้ 126-127, **โลกสูตร** 127, **อิสสัตถสูตร** ให้ทานแก่ใครจึงจะมีผลมาก 127-129, **ปัพพโตปมสูตร** จะทำอย่างไรเมื่อรู้ตัวว่าต้องตายในไม่ช้า 130-132.

มารสังยุตต์ 133

ปฐมวรรค

ตโปกัมมสูตร ทุกรกิริยาเหมือนถ่อเรือบนบก 133-134, **นาคสูตร** มารล้มเหลวในการทำให้พระพุทธองค์สะดุ้งกลัว 134, **สุภสูตร** 135, **ปฐมปาสสูตร** โยนิโสมนสิการ-โยนิโสสัมมัปปธาน 135-136, **ทุติยปาสสูตร** ส่งพระสาวกประกาศพรหมจรรย์ครั้งแรก 136-138, **สัปปสูตร** ความไม่กลัวตายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 138-139, **สุปปติสูตร นิทรา** ของผู้ไม่มีอุปธิ (กิเลส) 139, **นันทนสูตร** 140, **ปฐมอายุสูตร** คนดีต้องสำนึกว่าอายุสั้นนัก 140, **ทุติยอายุสูตร** 141.

ทุติยวรรค 141

ปาสาณสูตร 141, **สีหสูตร** 142, **สกลิกสูตร** ท่ามกลางความเจ็บปวดก็ทรงหลับสนิทได้ 142-143, **ปฏิรูปสูตร** ทรงไม่ยินดียินร้ายกับสิ่งที่ทรงสั่งสอน 143, **มานสสูตร** ไม่ติดใจในกามคุณ 5 มารก็ทำอะไรไม่ได้ 144, **ปัตตสูตร** จิตที่หลุดพ้นวิสัยของมาร 144-145, **อายตนสูตร** 145, **ปิณฑิกสูตร** ปีติในฌาน เป็นอาหารยังชีวิตให้ดำรงอยู่ได้ 145-146, **กัสสกสูตร** ทางเดินที่มารไม่เห็นและไม่เดิน 146-147, **รัชชสูตร** แค่คิดนึก มารก็ได้ช่อง 147-148.

ตติยวรรค 149

สัมพหุลสูตร มารชวนภิกษุหนุ่มยินดีในกาม 149-150. **สมิทธิสูตร** 150-151. **โคธิกสูตร** สมสีสี-สิ้นชีวิตพร้อมกับสำเร็จอรหันต์ 151-153. มารหาไม่พบวิญญาณของพระอรหันต์ 153-155. **สัตตวัสสสูตร** 7 ปีที่มารทำอะไรพระพุทธองค์ไม่ได้เลย 155-156. มารท้อใจที่เอาชนะพระพุทธองค์ไม่ได้ 156-157. **มารธีตุสูตร** 3 ธิดามาร: ตัณหา อรดี ราคา 157-160.

ภิกขุนีสังยุตต์ 161

อาฬวิกาสูตร มารชวนภิกษุณีให้ยินดีในกาม 161. **โสมาสูตร** ในการบรรลุธรรม ความเป็นสตรีและบุรุษไม่เกี่ยว 162. **โคตมีสูตร** เมื่อบรรลุธรรม ความเศร้าโศกก็ดับสิ้น 162-163. **วิชยาสูตร** ความมืดสำหรับพระอรหันต์ 164. **อุปปลวัณณาสูตร** ภิกษุณีผู้มากด้วยฤทธิ์ 164-165. **จาลาสูตร** เพราะมีการเกิดจึงมีทุกข์ 165-166. **อุปจาลาสูตร** เกิดเป็นเทวดา ก็ไม่พ้นอำนาจของมาร 166. **สีสุปจาลาสูตร** 167. **เสลาสูตร** ขันธ์ ธาตุ อายตนะ ไม่มีผู้สร้าง 167-168. **วชิราสูตร** นอกจากทุกข์ ไม่มีอะไรอย่างอื่นที่เกิดดับ 168.

พรหมสังยุตต์ 169

ปฐมวรรค 169

อายาจนสูตร 169-170, **คารวสูตร** พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงเคารพธรรม 170-171, **พรหมเทวสูตร** เครื่องบวงสรวงพรหมไม่ถึงพรหม 171-172, สำนวนแสดงการบรรลุมรรคผล 172-173, **พกสูตร** พกพรหมยอมแพ้พระพุทธองค์ 173-174, **อปราทิฏฐิสูตร** พระอรหันต์ที่แสดงฤทธิ์ได้มีเป็นจำนวนมาก 175-176, **ปมาทสูตร** พรหมข่มพรหมด้วยกันให้ยอมรับพุทธานุภาพ 177-178, **ปฐมโกกาลิกสูตร** ปุถุชนหยั่งวัดคุณธรรมของพระอรหันต์ไม่ได้ 178, **ดิสสกสูตร** 178-179, **ตุฏฐพรหมสูตร** นรกสำหรับผู้กล่าวร้ายพระอริยเจ้า 179-180, **ทุติยโกกาลิกสูตร** พระโกกาลิกะ 2 รูป 180-183, เปรียบเทียบประเมินอายุกาลของนรก 183-184.

ทุติยวรรค 185

สนังกุมารสูตร ยอดคนคือผู้มีวิชชาและจรณะ 185, **เทวทัตตสูตร** ลาภสักการะฆ่าพระเทวทัต 186, **อันธกวินทสูตร** ภิกษุควรเลือกปฏิบัติใน 2 ทาง 186-187, **อรุณวตีสูตร** ทรงเล่าเรื่องการแสดงฤทธิ์ข่มพรหม 187-188, **ปรินิพพานสูตร** 188-189.

พราหมณสังยุตต์ 190

อรหันตวรรค 190

ธนัญชานีสูตร ม่าความโกรธได้อยู่เป็นสุข 190-191. **อักโกสกสูตร** โกรธตอบเขายิ่งเลวกว่าเขา 191-193. **อสุรินทกสูตร** 193. **พิลังคิกสูตร** 193-194. **อหิงสกสูตร** 194. **ชฏาสูตร** หนทางดับตัณหาพายุ่ง 194-195. **สุทธิกสูตร** คนดีแต่พูดเน่าใน 195-196. **อัคคิกสูตร** ไม่ทรงรับบิณฑบาตที่ได้มาด้วยการขับกล่อม 196-197. **สุนทริกสูตร** ทรงสอนพราหมณ์ให้เลิกเผาไม้บูชาไฟ 197-200. **พหุธิตสูตร** ถามหาโค ไปพบตัวเองในป่าดง 200-202.

อุปาสกวรรค 203

กสิสูตร ชีวิตพรหมจรรย์กับอาชีพทำนา 203-204. **อุทยสูตร** ได้มรรค (นิพพาน) แล้วไม่เกิดอีก 204-205. **เทวหิตสูตร** ทรงพระประชวรด้วยโรคลม 205-206. **มหาสาลสูตร** มีลูกอกตัญญู-มีไม้เท้ายังดีกว่า 207-208. **มานัตถัทธสูตร** อย่ามีกิเลสถือตัวในบุคคล 4 ประเภท 208-209. **ปัจจนิกสูตร** คนมุ่งแข่งดี ยากที่จะเข้าใจคำสอน 209-210. **วนกัมมิกสูตร** สุขในการอยู่ป่าเพียงลำพัง 210-211. **กัฏฐหารสูตร** รากเหง้าของตัณหาคืออวิชชา 211-

212. **มาตุโปสกสูตร** ขอทานเพื่อเลี้ยงดูมารดาบิดาเป็นบุญ 212-213. **ภิกขกสูตร** ภิกษุไม่ใช่ผู้ขอแบบคนขอทาน 213. **อสังครวสูตร** บาปล้างให้สะอาดที่กายไม่ได้ 213-214. **โขมทุสสสูตร** สภาไม่เป็นสภาเมื่อไร้ธรรม 214-215.

วังคีสสังยุตต์ 217

นิกขันตสูตร ภิกษุใหม่เห็นสตรีแล้วอยากสึก 216-217. **อรติสูตร** บทสอนใจภิกษุใหม่อยากสึก 217-219. **เปสลาติมัญญนาสูตร** 219. **อานันทสูตร** พระอานนท์แนะวิธีดับราคะ 220. **สุภาสิตสูตร** วาจา 4 อย่างที่ควรใช้พูด 221. **สาริปุตตสูตร** พระวังคีสะกล่าวชื่นชมพระสาริบุตร 222. **ปวารณาสูตร** ในหมู่พระอรหันต์ ไม่มีกรรมชั่วให้ตำหนิกันได้เลย 222-224. **ปโรสหัสสสูตร** ความเป็นกวีของพระวังคีสะเกิดขึ้นฉับพลัน 224. **โกณฑัญญสูตร** พระอัญญาโกณฑัญญะในบทกวีของพระวังคีสะ 225. **โมคคัลลานสูตร** 226. **คัคคราสูตร** 226. **วังคีสสูตร** กวีได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ 226-227.

วนสังยุตต์ 228

วิเวกสูตร 228. **อุปัฏฐานสูตร** ผู้มุ่งนิพพานไม่ง่วงซึมหลับไหล 229. **กัสสปโคตตสูตร** 229. **สัม**

พหุลสูตร 230, **อานันทสูตร** เทวดาเตือนพระอานนท์เรื่องใช้เวลาต้อนรับแขก 230, **อนุรุทธสูตร** 231, **นาคทัตตสูตร** 231-232, **กุลฆรณีสูตร** 232, **วัชชีปุตตสูตร** 232-233, **สัชฌายสูตร** เลิกสวดท่องธรรมเพราะได้บรรลุธรรม 233, **อโยนิโสมนสิการสูตร** 233-234, **มัชฌันติกสูตร** 234, **ปากตินทริยสูตร** 234-235, **ปทุมปุปผสูตร** บาปมากบาปน้อยขึ้นอยู่กับสภาพจิตด้วย 235-236.

ยักขสังยุตต์ 237

อินทกสูตร กำเนิดชีวิตในครรภ์ 237-238, อธิบายชีวิตแรกเกิดในครรภ์ 238-239, **สักกสูตร** ละกิเลสได้แล้วทำไมต้องสอนคนอื่น 240, **สูจิโลมสูตร** อะไรคือที่มาของกิเลสต่างๆ 240-241, **มณิภัททสูตร** วิธีที่จะไม่มีเวรกับใคร 242, **สานุสูตร** สามเณรถูกผี (ยักษ์) เข้าสิง 242-243, การรักษาอุโบสถ 243-245, **ปิยังกรสูตร** ยักษิณีฟังพระอนุรุทธะแสดงธรรม 245, **ปุนัพพสุสูตร** ยักษิณีดื่มด่ำในรสพระธรรม 246, **สุทัตตสูตร** 247, **ปฐมสุกกาสูตร** 247, **ทุติยสุกกาสูตร** 248, **จีราสูตร** 248, **อาฬวกสูตร** ปัญหาธรรมของอาฬวกยักษ์ 248-252.

สักกสังยุตต์ 253

ปฐมวรรค 253

สุวีรสูตร จะบรรลุมรรคผลได้ก็ด้วยความหมั่นเพียร 253-254, **สุสิมสูตร** 254-255, **ธชัคคสูตร** อานุภาพแห่งการระลึกถึงพระรัตนตรัย 255-256, **เวปจิตติสูตร** ไม่โกรธตอบคือชัยชนะของบัณฑิต 257-259, **สุภาสิตชยสูตร** 259, **กุลาวกสูตร** 259-260, **นทุพภิยสูตร** 260, **วิโรจนอสุรินทสูตร** 260-261, **อารัญญกสูตร** กลิ่นของศีลหอมหวนสำหรับเทวดา 261, **สมุททกสูตร** 262.

ทุติยวรรค 263

ปฐมเทวสูตร วัตตบท 7 ประการของท้าวสักกะ 263, **ทุติยเทวสูตร** 264, **ตติยเทวสูตร** 264, **ทฬิททสูตร** ยากไร้แต่ไม่ด้อยโอกาสที่จะเกิดในสวรรค์ 265, **รามเณยยกสูตร** ที่ไหนก็น่ารื่นรมย์สำหรับพระอรหันต์ 266, **ยชมานสูตร** พระสงฆ์ที่หมายถึงอริยบุคคล 8 จำพวก 266-267, **วันทนสูตร** 267, **สักกนมัสสนสูตร** 267-268.

ตติยวรรค 269

มัตวาสูตร 269, **ทุพพัณณิยสูตร** อานุภาพของความโกรธและความไม่โกรธ 269-270, **มายาสูตร**

270-271. **อัจจยสูตร** คนพาลและบัณฑิตมี 2 ประเภท 271. **อักโกธสูตร** 271-272.

ภาคผนวก 273

ฤดูกาลในชมพูทวีป 274-276. ชมพูทวีปไม่มีฤดู ใบไม้ร่วงและฤดูใบไม้ผลิ 276-277. **ปัพพโตปม คาถา** 278-280. **ธชัคคปริตต์** 281-289.

ดรรชนี 290

นามานุกรม 316



สารบัญภาพประกอบ

หน้า

ภาพถ่ายแม่น้ำโรหิณี (ในสภาพปัจจุบัน) 33
แผนที่แสดงที่ตั้งแคว้นสักกะและแคว้นโกลิยะ (เนปาล) 35
ภาพถ่ายแม่น้ำเนรัญชราที่ตำบลอุรุเวลา 137
ภาพถ่ายพระพักตร์พระพุทธรูปปางปรินิพพานในมหาปรินิพพานสถูป 189
ภาพถ่ายทางเดินผ่านกลางโบราณสถานเชตวัน 272

อักษรย่อที่ใช้ในเล่มนี้

ขุ.ปฏิ.	ขุทฺทกนิกาย ปฏิสมฺภิทามคฺค
ที.ม.	ทีฆนิกาย มหาวคฺค
พุ.ธ.	หนังสือพุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ) โดยพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)
สं.นิ.	สงฺยุตฺตนิกาย นิทานวคฺค
สं.อ.	สงฺยุตฺตนิกาย อฏฺฐกถา (คัมภีร์สารัตถปกาสินี)
อภิ.วิ.	อภิธมฺมปิฎก วิภงฺค
KS.	Kindred Sayings (หนังสือแปลสังยุตตนิกายของสมาคมบาลีปกรณ์ (P.T.S.)

การอ้างอิงคัมภีร์อรรถกถาในพระสุตตันตปิฎก(ชุดนี้)ทุกเล่ม ถ้าระบุแต่เพียงว่า**"อรรถกถา"** โดยไม่มีชื่อของคัมภีร์ต่อท้าย ขอให้เข้าใจว่า หมายถึงอรรถกถาแห่งพระสุตตันตปิฎกเล่มนั้นๆ (ดูภาคผนวกของเล่ม 5)

ระบบเนื้อหา

เพื่ออำนวยประโยชน์แก่ผู้ใช้หนังสือชุดนี้

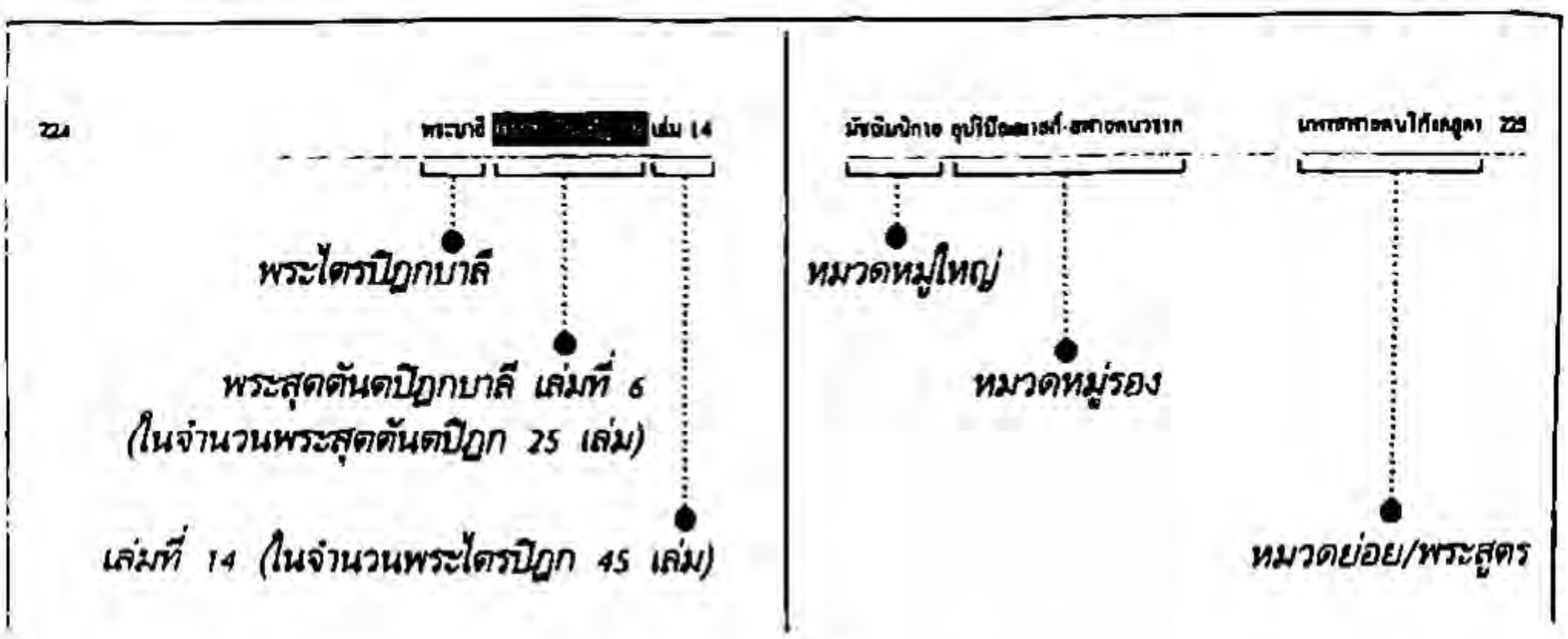
เพื่อให้ผู้ร่วมศึกษาพระไตรปิฎก ได้ประโยชน์จาก"พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" ชุดนี้ ขอแนะนำระบบเนื้อหาของงานที่จัดทำ ว่ามีอย่างไร ดังนี้

1. เนื้อหาโดยรวม ได้ร้อยเรียงความตามลำดับเล่มพระไตรปิฎกสยามรัฐ(ฉบับบาลีของไทย). ในส่วนพระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก ทำในรูปเก็บความ-สรุปความ และเพิ่มเติมข้อมูลประปราย เพื่อเสริมความเข้าใจ. ในส่วนพระสุตตันตปิฎก ได้เก็บรายละเอียดของเนื้อหามากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้ระบุเลขข้อประจำพระสูตรไว้ในวงเล็บโดยตลอด สามารถที่จะใช้ตรวจสอบเทียบเคียงกับฉบับบาลีได้ง่ายขึ้น

2. การบอกเล่มพระไตรปิฎกฉบับบาลี ทำไว้ 2 ส่วน ส่วนแรกอยู่หน้าแรกสุด(คือหน้าเปิดของเล่ม) ซึ่งนอกจากได้ระบุว่าเป็น"พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" เล่มที่เท่าไรแล้ว ยังระบุว่าเป็นพระวินัยปิฎก. พระสุตตันตปิฎก. หรือ พระอภิธรรมปิฎก (ฉบับบาลี)เล่มที่เท่าไรด้วย พร้อมกับบอกหมวดหมู่เนื้อหาของพระไตรปิฎกนั้นว่ามีอะไรบ้าง

ตัวอย่าง

หน้าซ้าย *หน้าขวา*



เป็นอันว่า ได้บอกที่มาของเนื้อหาในพระไตรปิฎกฉบับบาลีไว้ทุกหน้า นอกเหนือจากที่ได้ระบุ"เลขข้อ"ในวงเล็บตรงตามพระไตรปิฎกบาลี(ฉบับสยามรัฐ)ไว้ส่วนหนึ่ง

3. เพื่อการค้นหาเรื่องราวหรือเนื้อหาที่ต้องการ ได้จัดทำระบบสารบัญอย่างละเอียด คือนอกจากบอกหมวดหมู่เนื้อหาและชื่อพระสูตรแล้ว ยังยกเอา"หัวเรื่อง"ที่ตั้งไว้ในเล่ม มาเรียงบอกหน้าไว้ด้วย ทำให้รู้ได้ว่า ในหมวดหมู่เนื้อหาหรือในพระสูตรหนึ่งๆ มีประเด็นอะไรบ้าง. ประเด็นที่ตั้งเป็นหัวเรื่องนี้ เป็นบทสรุปเนื้อหาหรือคำสอนอยู่ในตัว ขอแนะนำให้เลือกที่จะอ่านเนื้อหาภายในเล่มจากสารบัญ ซึ่งเป็นการเริ่มจากความสนใจของตัวเองก่อน

4. อีกทางหนึ่งที่จะเข้าสู่เนื้อหาของพระไตรปิฎกได้ตามต้องการ คือการสืบจากคำในดรรชนีและนามานุกรม ซึ่งหนังสือชุดนี้ได้พยายามเก็บเรียงไว้ค่อนข้างละเอียดหยุมหยิมไปบ้าง ทั้งนี้ เป็นการทำไว้เผื่องานทางวิชาการที่จะเกิดตามมาอีก



สังยุตตนิกาย สคาถวรรค

ฉบับบาลี เล่ม 15

เทวตาสังยุตต์ เทวปุตตสังยุตต์ โกสลสังยุตต์
มารสังยุตต์ ภิกขุนีสังยุตต์ พรหมสังยุตต์ พราหมณสังยุตต์
วังคีสสังยุตต์ วนสังยุตต์ ยักขสังยุตต์ สักกสังยุตต์

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค

เทวตาสังยุตต์

เทวตาสังยุตต์ ได้แก่พระสูตรชุดเทวดา หรือประมวลคำสอนของเทวดา ประกอบด้วยพระสูตรขนาดสั้น รวม 30 พระสูตร เนื้อหาหลักอยู่ในรูปคาถา (บทกวี) มีร้อยแก้วผสมอยู่บ้าง คาถาหรือบทกวีนั้น เป็นคำถาม-คำตอบในเรื่องต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจาก 2 กรณี คือ 1. เทวดานำข้อสงสัยไปทูลถามพระพุทธองค์เพื่อให้ได้คำตอบ 2. เทวดาคิดข้อธรรมอะไรขึ้นได้ก็ไปกราบทูลพระพุทธองค์ เป็นลักษณะเสนอข้อคิดความเห็นให้ทรงพิจารณา

การเข้าเฝ้าเพื่อกล่าวธรรมของเทวดา (รวมทั้งเทวบุตร) นั้นจะมีลักษณะเหมือนกันคือยืนกล่าวในที่ระยะพอประมาณ เมื่อกล่าวจบแล้วก็จะหายวับไป(แปลตรงศัพท์บาลีว่าอันตรธานไป) และเวลาที่เทวดามาปรากฏตัวเข้าเฝ้าซึ่งเป็นเวลากลางคืน(หลังปฐมยาม)นั้น จะมีแสงสว่างอันเกิดจากรัศมีของเทวดาสาดส่องไปทั่วบริเวณ

มีการตีความว่า เทวดาที่เข้าไปสนทนาธรรมกับพระพุทธองค์ หมายถึงพระราชามหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสมมติเทวดา และแสงสว่างที่สาดส่องไปทั่วบริเวณก็คือแสงสว่างของคบเพลิงที่ตามเสด็จนั่นเอง แต่พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธความมีอยู่ของเทวดาจริงที่เรียกว่าอุปปัติเทพ การตีความอย่างนั้นก็ถือเป็นเด็ดขาดไม่ได้

จำนวนพระสูตรในเทวตาสังยุตต์มีทั้งสิ้น 81 พระสูตร แบ่งประเภทเป็น 8 กลุ่ม(เรียกว่าวรรค-แปลได้ว่าหมวด) คือ 1. นฬวรรค (10 พระสูตร) 2. นันทนวรรค (10 พระสูตร) 3. สัตติวรรค (10 พระสูตร) 4. สตุลลปกายิกวรรค (10 พระสูตร) 5. อาทิตตวรรค (10 พระสูตร) 6. ชราวรรค (10 พระสูตร) 7. อันธวรรค (10 พระสูตร) 8. มัตวาวรรค (11 พระสูตร)

ทั้ง 81 พระสูตรแห่งเทวตาสังยุตต์ อยู่ในพระไตรปิฎกฉบับบาลีเล่มที่ 15 สถานที่เมื่อเริ่มพระสูตรขอให้หมายรู้ว่า พระสูตรนั้นๆ ท่านไม่ระบุสถานที่เกิดขึ้นของเรื่องราวทั้งสิ้น

นหวรรค

โอฆตรณสูตร

วิธีข้ามพ้นห้วงกิเลส

(1-3) ที่วัดเชตวันคืนหนึ่ง เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า การข้ามพ้นห้วงกิเลส(โอฆะ)จะทำได้อย่างไร? พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า พระองค์ไม่พักไม่เพียร จึงข้ามพ้นห้วงกิเลสได้ เทวดาทูลถามอีกว่า ไม่พักไม่เพียรจะข้ามพ้นห้วงกิเลสได้อย่างไร? ตรัสตอบว่า

"อาวุโส! เมื่อใดเรายังพักอยู่ เมื่อนั้นเราก็จมอยู่แน่นอน เมื่อใดเรายังเพียรอยู่ เมื่อนั้นเราก็ยังลอยอยู่เป็นแน่..."

เมื่อเทวดาได้ฟังดังนั้น ก็กราบทูลว่า นานเหลือเกินกว่าจะได้พบพราหมณ์อรหันต์ ซึ่งข้ามพ้นตัณหาได้ด้วยการไม่พักไม่เพียร

(คำว่าห้วงกิเลส แปลจากคำว่าโอฆะ ซึ่งหมายถึง 1. กามคุณ

ห้า 2. ภพ(รูปภพ อรูปภพ และความยินดีในฌาน) 3. ทิฐิ 62 และ 4. อวิชชา(กาโมฆะ-ภโวฆะ-ทิฏฐิโฆฆะ-อวิชโชฆะ) คำว่าไม่พักแปลจากคำว่า อปฺปติฏฐหนฺโต(unstayed) ไม่เพียรแปลจากคำว่า อนายูหนฺโต(unstriving) เมื่อนึกถึงคนที่อยู่ในกระแสน้ำก็จะเข้าใจได้ว่า ถ้าหยุดอยู่กับที่ก็จมน้ำตาย ถ้าเอาแต่ผุดดำผุดว่ายอยู่กับที่ไม่ยอมขึ้นฝั่ง ก็ข้ามฝั่งไปไม่ได้ พระดำรัสตอบนี้เป็นเชิงปริศนาธรรม)

นิโมกขสูตร

ความหมายของมรรค ผล นิพพาน

(4-6) ที่วัดเชตวันคืนหนึ่ง เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์เรื่องอริยมรรคอันเป็นทางหลุดพ้น อริยผลอันเป็นความหลุดพ้น และนิพพานอันเป็นที่สงัด(วิเวก) ว่าที่ทรงทราบนั้น ทราบอย่างไร?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

"อาวุโส! เรารู้จักอริยมรรคอันเป็นทางหลุดพ้นจากความสิ้นภพซึ่งมีต้นเหตุอยู่ที่ความเพลินใจ(นนฺทิ) จากความดับสิ้นทั้งสัญญาและวิญญาณ (และ)จากความดับสนิทของเวทนาทั้งหลาย ส่วนอริยผลเป็นความหลุดพ้น และนิพพานเป็นที่สงัดของสัตว์ทั้งหลาย"

(ในพระสูตรนี้ คำว่า นิโมกข์ ปโมกข์ และวิเวก ล้วนแต่หมายถึงนิพพาน ชื่อพระสูตรนี้ มีเรียกกันว่า พุทธสีหนาทสูตรด้วย)

อุปเนยยสูตร

ฌานคือโลกามิสอย่างหนึ่ง

(7-8) เทวดาองค์หนึ่งกล่าวคาถาสุภาษิตของตนต่อพระพุทธองค์ มีใจความว่า อายุของชีวิตสั้นนัก เมื่อถูกชราต้อน ก็ไม่มีใครต้านทานได้ เมื่อบุคคลเห็นมรณภัยก็ควรทำบุญซึ่งเป็นทางให้ได้ความสุข

พระพุทธองค์ตรัสภาษิตตอบไปว่า

"ชีวิตคืออายุ น้อยนัก ถูกไล่ต้อนเข้าไปเรื่อย เมื่อบุคคลถูกชราไล่ต้อนเข้าไป ก็ไม่มีใครต้านทานไว้ได้ เมื่อเห็นภัยนี้ในความตาย พึงละอามิสในโลกเสีย มุ่งแต่สันติเถิด"

(คำว่าบุญที่เทวดากล่าวนั้น หมายถึงฌาน ฌานทำให้อายุขัยของเทวดายืนยาวแตกต่างกัน และทำให้มีความสุขประณีตแตกต่างกัน แต่ก็ยังนำไปสู่การเวียนว่ายตายเกิดอยู่ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ให้ละโลกามิสเสีย หมายถึงไม่ให้ติดอยู่ในฌาน มุ่งสู่นิพพานดีกว่า)

อัจเจนติสูตร

(9-10) พระสูตรนี้มีนัยเหมือนอุปเนยยสูตร เทวดาองค์หนึ่งกล่าวถึงกาลเวลาที่มีแต่จะผ่านไปหมดไป เมื่อบุคคลเห็นมรณภัยก็ควรทำบุญ(มุ่งบำเพ็ญฌาน) ส่วนพระพุทธองค์ตรัสว่าต้องละโลกามิส(ฌาน) มุ่งสู่นิพพานเถิด

กติฉันทิสูตร

กิเลสที่ทำให้ข้องอยู่ในภพ

(11-12) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า บุคคลควรตัดเท่าไร? ควรละเท่าไร? กิเลสที่ทำให้ข้องอยู่ในภพมีเท่าไร ซึ่งเมื่อภิกษุข้ามพ้นแล้ว เรียกได้ว่าข้ามห้วงกิเลส (โอฆะ) ได้?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า บุคคลควรตัดโอรัมภาคิยสังโยชน์ 5 ให้ได้ ควรละอุทธัมภาคิยสังโยชน์ 5 ให้ได้ ควรบำเพ็ญอินทรีย์ทั้ง 5 อันยิ่ง ส่วนกิเลสที่ทำให้ข้องอยู่ในภพก็มี 5 อย่าง ซึ่งถ้าภิกษุข้ามพ้นได้ก็เรียกว่าข้ามห้วงกิเลสได้

(โอรัมภาคิยสังโยชน์แปลกันทั่วไปว่าสังโยชน์เบื้องต่ำ และอุทธัมภาคิยสังโยชน์แปลว่าสังโยชน์เบื้องสูง อรรถกถาแห่งพระสูตรนี้กล่าวถึงสังโยชน์ทั้งสองอย่างว่า โอรัมภาคิยสังโยชน์เป็นกิเลสฉุดให้ตกต่ำเหมือนก้อนหินผูกหน่วงเท้าไว้ ส่วนอุทธัมภาคิยสังโยชน์ฉุดขึ้นแขวนไว้เบื้องบนเหมือนกิ่งไม้สำหรับให้เหนี่ยวเกาะ อย่างแรกให้ตัดด้วยอนาคามิมรรค อย่างหลังให้ละด้วยอรหัตตมรรค สำหรับกิเลสที่ทำให้ข้องอยู่ในภพ เรียกว่า สังคาติตธรรม หรือสังคาติกธรรม อรรถกถากล่าวว่ามี 5 อย่าง คือ 1. ราคะ 2. โทสะ 3. โมหะ 4. มานะ 5. ทิฐิ(มิจฉาทิฐิ)

ชาครสูตร

นิวรณ์ 5 กับอินทรีย์ 5 เป็นธรรมคู่ปรับกัน

(13-14) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า เมื่อ

ธรรมประเภทหนึ่งตื่นอยู่ ธรรมประเภทไหนย่อมหลับ? และเมื่อธรรมประเภทหนึ่งหลับอยู่ ธรรมประเภทไหนย่อมตื่น? บุคคลหมักหมมกิเลส(ธุลี)เพราะมีธรรมประเภทไหน? และบริสุทธิ์เพราะธรรมประเภทไหน?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เมื่ออินทรีย์ 5 (มีศรัทธาเป็นต้น)ตื่นอยู่ นิวรณ์ 5 ย่อมหลับ เมื่อนิวรณ์ 5 หลับอยู่ อินทรีย์ 5 ก็ตื่น บุคคลหมักหมมกิเลสก็เพราะมีนิวรณ์ 5 บริสุทธิ์ก็เพราะอินทรีย์ 5

อัปปฏิวิทิตสูตร
เมื่อแจ้งในอริยสัจ ใครก็จูงไปทางอื่นไม่ได้

(15-16) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า ธรรมประเภทใดที่เมื่อยังไม่รู้แจ้งแทงตลอดแล้ว บุคคลก็ยังถูกจูงไปเข้าลัทธิอื่นได้ และบุคคลเหล่านั้นก็ได้ชื่อว่ายังหลับไม่ตื่น บัดนี้ได้เวลาที่พวกเขาจะตื่นได้แล้ว?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ธรรมเหล่านั้น(คืออริยสัจ 4)เมื่อบุคคลรู้แล้ว แทงตลอดแล้ว ใครก็จูงไปเข้าลัทธิไหนไม่ได้ และเมื่อบุคคลเหล่านั้นรู้แจ่มแจ้งทั่วถึง(ในอริยสัจ 4)แล้ว ย่อมประพฤติดีท่ามกลางหมู่ชนผู้ไม่ประพฤติดี

(อรรถกถากล่าวว่า ผู้ตรัสรู้อริยสัจมี 4 ประเภท คือ 1. สัพพัญญูพุทธะ ซึ่งได้บำเพ็ญบารมี 30 ทัศแล้วบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ 2. ปัจเจกพุทธะ ซึ่งได้บำเพ็ญบารมีตลอด 2 อสงไขย

กับแสนกัปแล้วตรัสรู้อริยสัจด้วยตนเอง 3. จตุสัจจพุทธะ ได้แก่ พระอรหันต์ทั่วไป 4. สุตพุทธะ ได้แก่พระอรหันต์ผู้เป็นพหูสูต)

สุสัมมุฏฐสูตร

(17-18) พระสูตรนี้มีนัยตรงกันข้ามกับอัปปฏิวิทิตสูตร กล่าวถึงผู้ไม่รู้แจ้งในอริยสัจว่าเป็นคนทลงเลอะ (สุสมฺมุฏฺฐา) ย่อมถูกจูงไปเข้าลัทธิอื่นได้

มานกามสูตร

อานุภาพแห่งไตรสิกขา

(19-20) เทวดาองค์หนึ่งกราบทูลพระพุทธองค์ว่า คนที่ยังถือตัว (มีมานะ)ย่อมฝึกตน(ทมะ)ไม่ได้ คนมีจิตไม่ตั้งมั่น ความรู้ย่อมไม่เกิด ถึงอยู่ป่าเพียงลำพัง แต่ถ้ายังประมาทก็ข้ามพ้นฝั่งแห่งการเวียนว่ายตายเกิดในภูมิทั้ง 3 อันเป็นแดนแห่งความตายไปไม่ได้

พระพุทธองค์ตรัสรับรองคำกล่าวของเทวดาโดยนัยตรงกันข้ามว่า เมื่อบุคคลละมานะได้ มีจิตตั้งมั่น(เป็นสมาธิ) มีความคิดที่ดี(สุเจตโส) หลุดพ้นจากทุกสิ่ง อยู่ในป่าเพียงลำพัง ไม่ประมาท เขาก็ข้ามพ้นฝั่งแห่งการเวียนว่ายตายเกิดในภูมิทั้ง 3 อันเป็นแดนแห่งความตายได้

(ธรรมะในพระสูตรนี้กล่าวถึงคุณของศีล สมาธิ ปัญญา

อรรถกถาชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างศีล สมาธิ ปัญญา กับ อธิศีล อธิจิต(สมาธิ) อธิปัญญา ว่า ศีล 5 ศีล 10 จัดเป็นศีล ปาติโมกขสังวรจัดเป็นอธิศีล สมาบัติ 8 จัดเป็นสมาธิ ฌานที่เป็นบาทฐานของวิปัสสนาจัดเป็นอธิจิต กัมมัสสกตาญาณ(ความรู้ในเรื่องกรรม-ยอมรับว่าสัตว์โลกนี้เป็นไปตามกรรม) จัดเป็นปัญญา ส่วนวิปัสสนาจัดเป็นอธิปัญญา อีกนัยหนึ่ง ศีล 5 ศีล 10 ที่มีอยู่ก่อนพระพุทธเจ้าอุบัติจัดเป็นศีล ปาติโมกขสังวรมีขึ้นเมื่อพระพุทธเจ้าอุบัติแล้ว จึงจัดเป็นอธิศีล สมาธิและปัญญาก็เหมือนกัน

อรรถกถากล่าวอีกว่า ศีลของผู้มุ่งนิพพานจัดเป็นอธิศีล สมาบัติ 8 ที่ได้บรรลุแล้วจัดเป็นอธิจิต อีกนัยหนึ่ง โลกิยศีลทั้งหมดจัดเป็นศีล โลกุตรศีลจัดเป็นอธิศีล สมาธิและปัญญาก็เหมือนกัน

โปรดสังเกตว่า สำหรับสมาธินั้น เมื่อเป็นสมาธิชั้นสูง ไม่เรียกว่าอธิสมาธิ แต่เรียกว่าอธิจิต)

อรัญญสูตร

ผิวพรรณบอกถึงคุณภาพชีวิต

(21-22) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า เหตุใดภิกษุทั้งหลายซึ่งอยู่ป่าและฉันหนเดียว จึงมีผิวพรรณผ่องใส?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เพราะภิกษุเหล่านั้นไม่ถวิลหาปัจจัยในอดีต ไม่วาดหวังปัจจัยในอนาคต เลี้ยงชีพด้วยปัจจัยที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า ต่างจากภิกษุอีกประเภทหนึ่งที่ถวิลหาปัจจัยที่ยังไม่มีมา เป็นทุกข์เสียดายกับปัจจัยที่ล่วงเลยไปแล้ว พวกเธอ

จึงซูบโทรมเหมือนต้นอ้อสดที่ถูกถอน

จบนพวรรคแห่งเทวตาสังยุตต์ (10 พระสูตร)

นันทนวรรค

นันทนสูตร

ทรงยกคำกล่าวของเทวดาสอนภิกษุ

(23-25) วันหนึ่งที่วัดเชตวัน พระพุทธองค์ทรงเล่าเรื่องที่เคยเกิดขึ้นในดาวดึงส์ให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า มีเทวดาองค์หนึ่งซึ่งห้อมล้อมด้วยหมู่นางอัปสร สุขสำราญอยู่กับทิพยกามคุณในสวนนันทนวัน ได้ขับขานเป็นถ้อยกวีว่า ใครที่ไม่ได้เห็นนันทนวันของเหล่าเทพ 30 ผู้ยิ่งยศ ก็เท่ากับไม่รู้จักความสุข ทันใดนั้นก็มีเทวดาองค์หนึ่งขับขานโต้กลับไปว่า

"ท่านผู้บอดเขลาเอย
แสดงว่าท่านไม่เคยฟังคำอรหันต์เจ้า

ที่เตือนว่า
สังขารทั้งปวงล้วนไม่เที่ยง
มีเกิดขึ้นและเสื่อมไป
เกิดแล้วก็ดับสลาย
สงบระงับสังขารได้ต่างหาก เป็นสุข"

(เทวดาชั้นดาวดึงส์ บาลีใช้คำว่า ตาวตีสกายิกา เทวดา คำว่า ตาวตีสกายิกา แปลว่าหมู่เทพ 33 องค์ สวรรค์ชั้นนี้เป็นชั้นที่ 2 ในเทวโลก 6 ชั้นที่เป็นกามาวจร(กามาวจรสวรรค์ 6 ชั้น คือ 1. จาตุมหาราชิกา 2. ดาวดึงส์ 3. ยามา 4. ดุสิต 5. นิมมานรดี 6. ปรนิมมิตวสวัตดี) ที่ได้ชื่อว่าดาวดึงส์ เพราะเรียกตามจำนวนเทวบุตร 33 องค์ซึ่งไปจากมาณพ 33 คนในหมู่บ้านอจลคาม มีมฆมาณพเป็นหัวหน้า มฆมาณพนั้นเกิดเป็นจอมเทพชื่อสักกะในดาวดึงส์นี้ อรรถกถากล่าวว่า ความจริงกามาวจรสวรรค์ 6 ชั้นมีอยู่ในจักรวาลอื่นด้วย ดังนั้น กามาวจรสวรรค์ชั้นที่ 2 ไม่ใช่มีเพียงดาวดึงส์เท่านั้น)

นันทิสูตร

เทวดาเห็นเรื่องเศร้าเป็นเรื่องสุข

(26-27) เทวดาองค์หนึ่งกล่าวภาษิตของตนต่อพระพุทธองค์ว่า คนมีบุตรย่อมสุขใจที่มีบุตร คนมีโคย่อมสุขใจที่มีโค ใครไม่มีอุปธิ ก็ย่อมไม่มีความสุขใจ เพราะอุปธิทำให้คนมีความสุขใจ

พระพุทธองค์ตรัสตอบไปว่า

"คนมีบุตรย่อมเศร้าโศกเพราะมีบุตร
คนมีโคย่อมเศร้าโศกเพราะมีโค
คนไม่มีอุปธิ ก็ไม่มีความเศร้าโศก
เพราะอุปธินำความเศร้าโศกมาให้"

(อุปธิ หมายถึงความว้าวุ่นของจิตที่ยังมีกิเลส จิตที่มีอุปธิทำให้กิเลสในรูปต่างๆ เข้าไปอิงอาศัยได้ สิ่งที่เข้าไปอิงอาศัยจิตเช่นนั้น ซึ่งพลอยได้ชื่อว่าอุปธิ มี 2 ประเภท คือ 1. ร่างกาย 2. สภาวะอันเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์

สภาวะอันเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์มี 4 อย่าง คือ 1. กามคุณ 2. เบญจขันธ์ 3. กิเลส 4. อภิสังขาร (เจตนาที่เป็นตัวกรรม) อรรถกถากล่าวว่า อุปธิในพระสูตรนี้หมายถึงกามคุณ(กามูปธิ) เพราะทั้งบุตรและโคทำให้บุคคลเกิดความยินดีติดใจและหลงผิดไปว่าทำให้มีความสุข)

นัตถิปุตตสมสูตร
สิ่งที่ไม่มีอะไรจะเปรียบได้

(28-29) เทวดาองค์หนึ่งกล่าวภาษิตของตนต่อพระพุทธองค์ว่า ความรักเสมอความรักที่มีต่อบุตรไม่มี แสงสว่างเสมอด้วยแสงอาทิตย์ไม่มี สายน้ำมีทะเล(ใหญ่)เป็นที่สุด

ส่วนพระพุทธองค์ตรัสว่า

"ไม่มีความรักใดเสมอความรักตน
ไม่มีทรัพย์ใดเสมอข้าวเปลือก
ไม่มีแสงสว่างใดเสมอปัญญา
ฝนต่างหากยิ่งใหญ่ที่สุด"

ขัตติยสูตร

มนุษย์ผู้ล้ำเลิศในโลก

(30-31) เทวดาองค์หนึ่งกล่าวภาษิตต่อพระพุทธองค์ว่า ในบรรดาสัตว์ 2 เท้า กษัตริย์ล้ำเลิศสุด ในบรรดาสัตว์ 4 เท้า โค ผู้(พลิพทฺโธ หรือพลิพทฺโท)ล้ำเลิศสุด ในบรรดาภรรยาทั้งหลาย ภรรยาสาว(กุมารี)ล้ำเลิศสุด ในบรรดาบุตรทั้งหลาย บุตรหัวปีล้ำเลิศสุด

ส่วนพระพุทธองค์ตรัสว่า

"ในบรรดาสัตว์ 2 เท้า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าล้ำเลิศสุด ในบรรดาสัตว์ 4 เท้า สัตว์อาชาไนยล้ำเลิศสุด ในบรรดาภรรยาทั้งหลาย ภรรยาที่ปรนนิบัติดี(สุสฺสูสา)ล้ำเลิศสุด ในบรรดาบุตรทั้งหลาย บุตรผู้เชื่อฟังคำล้ำเลิศสุด"

สกมานสูตร

ป่าเที่ยงวันน่ากลัวสำหรับเทวดาบางองค์

(32-33) เทวดาองค์หนึ่งกราบทูลว่า ยามเที่ยง เมื่อเหล่า

สกุณาจับเจ่า(พักผ่อน) ป่าใหญ่ราวกะมีเสียงครวญคราง เสียงนั้นน่ากลัวสำหรับข้าพระองค์ พระพุทธองค์ตรัสอย่างตรงกันข้ามว่า เวลาอย่างนั้นพระองค์กลับพอพระทัย

(อรรถกถากล่าวว่า เวลาเที่ยงวัน สัตว์ในป่ารวมถึงนกจะหยุดพัก ทำให้ป่าเงียบวังเวง จะได้ยินเสียงลมเป่าโพรงไม้ เสียงลมเป่ารูที่ปล้องไม้ไผ่ และเสียงเสียดสีของหมู่มวลพฤกษา ประหนึ่งว่าเป็นเสียงครวญครางของป่า เป็นเวลาที่ภิกษุกลับจากบิณฑบาต เหมาะสำหรับการเจริญกรรมฐานอย่างยิ่ง)

นิททาตันทิสูตร

อริยมรรคไม่เกิดแก่คนขี้เกียจซึมเซา

(34-35) เทวดาองค์หนึ่งกราบทูลว่า อริยมรรคไม่เกิดแก่บุคคลเพราะมัวหลับ เกียจคร้าน บิดกาย ไม่ยินดี(ในกุศลธรรม) และเมาอาหาร(อิ่มจนอืดอัด) พระพุทธองค์ตรัสตอบด้วยข้อความสนับสนุนคำกล่าวของเทวดา

ทุกกรสูตร

เปรียบภิกษุเหมือนเต่าหดอวัยวะไว้ในกระดอง

(36-37) เทวดาองค์หนึ่งกล่าวภาษิตว่า คนโง่บำเพ็ญสมณธรรมได้ยาก เพราะสมณธรรมเป็นความเข้มงวด พระพุทธองค์ตรัสว่า

"คนโง่บำเพ็ญสมณธรรม(สามญฺญ)สักเท่าไรก็ตาม เมื่อยังหักห้ามจิตไม่ได้ เขาก็ตกอยู่ในอำนาจของความดำริทั้งหลาย จะข้องขัดกับทุกๆ อารมณ์ ส่วนภิกษุย่อมหยุดยั้งความคิดนึก(มโนวิตก)ไว้ได้เหมือนเต่าหดอวัยวะไว้ในกระดอง ไม่ให้ตัณหาและทิฐิรัดรึงได้ ไม่เบียดเบียนใคร จิตสงบเย็น ไม่จ้องจับผิดใครๆ"

หิริสูตร

พระอรหันต์มีสติอยู่ทุกเมื่อ

(38-39) เทวดาองค์หนึ่งกราบทูล(เชิงตั้งข้อสงสัย)ว่า คนที่กีดกันอกุศลธรรมด้วยหิริมีอยู่น้อยคนในโลก ภิกษุผู้ตื่นตัว(มีสติรู้เท่าทัน) เหมือนม้าชั้นดีหลบแส้ จะมีอยู่สักกี่รูป? พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า พระอรหันต์เป็นผู้กีดกันอกุศลธรรมด้วยหิริ ประพฤติดนอย่างมีสติอยู่ทุกเมื่อ ท่านเหล่านั้นถึงนิพพานอันเป็นที่สิ้นสุดทุกข์แล้ว ย่อมประพฤติธรรมท่ามกลางผู้ไม่ประพฤติธรรม

กุฏิกาสูตร

คำถามซ่อนปริศนาธรรม

(40-41) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า พระองค์ไม่มีกระท่อม ไม่มีรัง ไม่มีการสืบเชื้อสายหรือ? พระองค์พ้นแล้วจากพันธนาการหรือ? ทรงตอบว่า กระท่อม รัง และการสืบเชื้อสายของพระองค์ไม่มีแล้ว ทรงหลุดพ้นจากพันธนาการแล้ว คำ

ว่ากระท่อม หมายถึงมารดา(ไม่มีการเกิดในครรภ์มารดาอีกแล้ว) รังหมายถึงภรรยา(ไม่มีความอาลัยห่วงหาอีกแล้ว) การสืบเชื้อสายหมายถึงบุตร(ไม่มีทายาทสืบสกุลอีกแล้ว) ทั้งหมดนั้นคือพันธนาการ ซึ่งพระพุทธองค์หลุดพ้นได้แล้ว

สมิทธิสูตร

เหตุที่อยู่เป็นภิกษุละกาม

(44-46) วันหนึ่งที่ตโปทาราม กรุงราชคฤห์ พระสมิทธิตื่นขึ้นแต่เช้ามืด(ใกล้รุ่ง)ไปสรงน้ำที่ลำน้ำตโปทา สรงเสร็จก็ยืนตากลมรอให้ตัวแห้ง ขณะนั้นเองมีเทวดาองค์หนึ่งปรากฏกายอยู่บนอากาศเปล่งรัศมีสาดส่องไปทั่วลำน้ำ ขับขานวจีกับพระเถระว่าท่านไม่เสพกามจึงต้องออกบิณฑบาต ถ้าท่านอยู่เสพกามก็ไม่ต้องออกบิณฑบาต เสพกามแล้วจึงค่อยออกบิณฑบาตเถิด อย่าปล่อยให้กาลเวลา(วัยหนุ่ม)ผ่านเลยเสียเปล่า

พระสมิทธิกล่าวตอบว่า ตัวท่านเองไม่รู้ว่าจะตายเมื่อไร จึงไม่เสพกาม ไม่ปล่อยให้กาลเวลาผ่านไป

(47-48) ได้ฟังดังนั้น เทวดาก็ลงมายืนที่พื้นดินกล่าวชักชวนให้พระเถระยินดีพอใจในกามคุณทั้งในปัจจุบันและที่ยังมีอยู่ในเทวโลก แต่พระสมิทธิก็ตอบไปว่า ท่านละกามในโลกมนุษย์เพื่อให้ได้ทิพยกามเมื่อตายไปแล้วก็หาไม่ ท่านมุ่งสู่โลกุตรธรรมต่างหาก เพราะกามเป็นของชั่วครู่ยาม และพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ตรัสสอนว่า กามมากไปด้วยความทุกข์ความคับแค้น มีแต่ให้โทษ

ต่างจากโลกุตรธรรมซึ่งประจักษ์แก่ใจได้เอง ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา...

พระอรหันต์ไม่ยึดติดในคำเรียกขาน

(49-50) คำกล่าวของพระสมิทธิทำให้เทวดาอยากจะฟังคำอธิบายให้เข้าใจชัดขึ้น แต่เมื่อถูกขอร้องให้อธิบายความ พระสมิทธิก็ออกตัวว่าท่านบวชได้ไม่นาน คงอธิบายได้ไม่ดีพอ ขอให้เข้าเฝ้าฟังพระดำรัสอธิบายจากพระพุทธองค์ที่ตโปทารามเถิด

เทวดากล่าวว่า การที่จะเข้าเฝ้าพระพุทธองค์นั้น ไม่ใช่ทำได้ง่าย เพราะมีเทวดาอีกจำนวนมากที่แวดล้อมด้วยบริวารเข้าเฝ้าอยู่ ขอให้พระสมิทธิเข้าเฝ้าจะดีกว่า แล้วตนจะตามไปฟังด้วย

เมื่อพระสมิทธิเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ก็ได้กราบทูลเรื่องที่พูดคุยกับเทวดาตั้งแต่ต้น และกราบทูลว่า ถ้าเทวดาพูดจริง เขาก็คงอยู่ใกล้ๆ พระวิหารนี้แหละ เทวดาได้ฟังก็รีบบอกพระสมิทธิว่าตนได้ตามมาอยู่ที่นี่แล้ว

(52-55) พระพุทธองค์ตรัสกะเทวดาองค์นั้นว่า

"สัตว์ทั้งหลายให้ความสำคัญกับคำเรียกขาน(อกฺเขยฺย สญฺญิโน) ยึดติดอยู่กับคำเรียกขาน ไม่กำหนดรู้คำที่ใช้เรียกขาน จึงตกอยู่ในอำนาจของมัจจุราช (ถูกกิเลสครอบงำไม่ให้เป็นอิสระจากการเวียนว่ายตายเกิด)ส่วนพระอรหันต์ย่อมกำหนดรู้คำเรียกขาน ไม่สำคัญผิดในคำเรียกขาน เพราะคำเรียกขาน(ที่แท้จริง)ไม่มีสำหรับพระอรหันต์ พระอรหันต์จึงไม่มีเหตุอันใดที่จะพูดถึงคำเรียกขาน เทวดา! ท่านเข้าใจประการใดขอให้บอก"

(คำเรียกขานในที่นี้หมายถึงสมมติบัญญัติที่ใช้เรียกเบญจขันธ์ ให้หมายรู้กันว่าเป็นสัตว์บุคคลหรือเป็นตัวตนต่างๆ นานา เช่น เป็นหญิง เป็นชาย เป็นคนดี เป็นคนชั่ว เป็นต้น)

เทวดาทูลขอให้ทรงขยายความให้ชัดขึ้น พระพุทธองค์จึงตรัสต่อไปว่า

"บุคคลใดสำคัญว่าเราเสมอเขา ว่าเราดีกว่าเขา ว่าเราเลวกว่าเขา บุคคลนั้นก็จะต้องวิวาทกับเขา ส่วนพระอรหันต์ไม่ไหวหวั่นไปกับมานะทั้ง 3 อย่าง คือ ไม่มีการถือตัวว่าเราเสมอเขา ว่าเราดีกว่าเขา ว่าเราเลวกว่าเขา เทวดา! ท่านเข้าใจประการใดขอให้บอก"

เทวดาก็ยังไม่แจ้งแก่ใจพอ พระพุทธองค์จึงตรัสอีกว่า

"พระอรหันต์นั้นละบัญญัติเสียแล้ว(ไม่ติดอยู่กับสิ่งที่ชาวโลกตั้งขึ้น) บรรลุธรรมอันปราศจากมานะแล้ว ไม่มีตัณหาในนามรูปแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเทวดาหรือมนุษย์ในโลกนี้และในโลกอื่นหรือในสวรรค์ก็ตาม ย่อมไม่มีทางที่จะเที่ยวค้นหาพระอรหันต์ผู้ซึ่งตัดเครื่องผูกมัด ไม่มีทุกข์ไม่มีตัณหาให้พบได้ เทวดา! ท่านคิดเห็นประการใดก็จงบอก"

ถึงตรงนี้เทวดาจึงแสดงความเข้าใจของตนว่า ที่ตรัสมานั้นหมายถึงว่า บุคคลไม่ควรทำบาปโดยประการทั้งปวง ควรละกาม มีสติสัมปชัญญะ ไม่ควรส้องเสพทุกข์อันให้โทษแก่ตน

จบนันทนวรรคแห่งเทวตาสังยุตต์ (10 พระสูตร)

สัตติวรรค

สัตติสูตร

ให้เจ็บร้อนต่อกิเลสจนทนไม่ได้

(56-57) เทวดาองค์หนึ่งกล่าวภาษิตของตนต่อพระพุทธองค์ว่า ภิกษุควรมีสติเพื่อหลีกเว้นกามราคะ เหมือนคนถูกแทงด้วยหอก มุ่งแต่จะถอนเสีย และเหมือนคนที่ไฟลุกไหม้บนศีรษะมุ่งแต่จะดับไฟให้ได้

พระพุทธองค์ตรัสข้อความในทำนองเดียวกับคำกล่าวของเทวดา แต่เปลี่ยนจากราคะเป็นสักกายทิฐิ (เพราะแม้จะละกามราคะได้ แต่ถ้ายังมีสักกายทิฐิอยู่ กามราคะก็ยังจะติดตามผูกพันอยู่ได้ การละสักกายทิฐิได้เป็นขั้นมรรค ตราบใดที่กามราคะไม่ถูกมรรคถอนเสีย กามราคะก็จะยังหวนกลับมาเกิดได้อีก)

ผุสติสูตร

ผลกรรมย้อนสนองผู้ทำกรรม

(58-59) เทวดาองค์หนึ่งแสดงความเห็นของตนต่อพระพุทธองค์ว่า ผลกรรมย่อมไม่ตกแก่บุคคลผู้ไม่ทำกรรม ผู้ใดทำกรรม ผู้นั้นจึงจะได้รับผลของกรรม ฉะนั้นคนที่ประทุษร้ายต่อบุคคลผู้ไม่ประทุษร้าย ย่อมได้รับผลกรรม

พระพุทธองค์ทรงกล่าวเสริมว่า บุคคลใดประทุษร้ายผู้ไม่ประทุษร้าย ผู้บริสุทธิ์ปราศจากกิเลส บาปย่อมตกแก่บุคคลผู้เป็นพาลนั้นอย่างแน่นอน เหมือนธุลีละเอียดที่ซัดทวนลม

ชฏาสูตร

ตัณหารกทึบเหมือนป่าชัฏ

(60-61) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า หมู่สัตว์รกด้วยตัณหาทั้งภายในและภายนอก ใครจะแผ้วถางตัณหาให้หมดสิ้นได้?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า คนฉลาดตั้งมั่นอยู่ในศีล อบรมจิต(สมาธิ)และปัญญาให้เจริญ มีความเพียร มีปัญญารักษาตนให้รอดได้ คือผู้ที่จะขจัดตัณหาให้หมดสิ้นได้ บุคคลผู้กำจัดราคะโทสะและอวิชชาได้ เป็นผู้สิ้นอาสวะ ไกลจากกิเลส(คือพระอรหันต์) คือผู้ขจัดตัณหาได้หมดสิ้น ณ ที่ใด นามก็ดี รูปก็ดี รูปสัญญาก็ดี ดับสิ้นหมด ณ ที่นั้น ตัณหายุ่งเหยิงก็ดับสูญ

(เทวดาเรียกตัณหาว่า ชฏา ซึ่งแปลว่ารกยุ่งเหยิง เหมือน

ที่พูดว่า ปาชัฏหรือรกชัฏ หมายถึงป่าที่รกทึบระเกะระกะไปด้วยต้นไม้และกิ่งไม้ไม่เป็นระเบียบ สภาพที่เห็นได้ชัดคือชัฏของกอไผ่ซึ่งรกทึบไปด้วยหนามและกิ่งไผ่ ตัณหาก็มีสภาพรกยุ่งเหยิงอย่างนั้น เกิดได้อย่างซับซ้อนมากมายตลอดเวลา)

มโนนิวารณสูตร

พุทธวิธีห้ามใจจากอารมณ์

(62-63) เทวดาองค์หนึ่งกล่าวภาษิตต่อพระพุทธองค์ว่า เมื่อบุคคลห้ามใจจากอารมณ์ ทุกข์ย่อมไม่มาถึงบุคคลนั้นเพราะอารมณ์นั้นๆ ถ้าห้ามใจจากอารมณ์ทั้งปวงได้ก็จะพ้นจากความทุกข์เพราะอารมณ์ทั้งปวง

คำกล่าวนี้พระพุทธองค์ตรัสแย้งว่า

"บุคคลไม่ควรห้ามใจจากอารมณ์ทั้งปวงซึ่งจะเป็นเหตุให้ใจได้ถึงความสำราญ บาปเกิดจากอารมณ์ใดๆ บุคคลพึงห้ามใจจากอารมณ์นั้นๆ"

(ใจชนิดที่ควรห้ามหรือกันออกจากอารมณ์ก็มี ควรเจริญก็มี ใจที่ควรเจริญ เช่นใจคิดจะให้ทาน ใจคิดจะรักษาศีล เป็นต้น ใจที่คิดไปทางกุศลเช่นนี้เรียกว่าเป็นเหตุให้เกิดความสำราญใจ การห้ามใจจากอารมณ์ใดๆ ก็ตาม ให้ห้ามเฉพาะจากอารมณ์ที่ทำให้เกิดอกุศลเท่านั้น)

อรหันตสูตร

พระอรหันต์ไม่ยึดติดกับภาษาชาวโลก

(64-67) เทวดาองค์หนึ่งมีความสงสัยว่า เมื่อพระอรหันต์พูดว่าเราอย่างนั้นเราอย่างนี้ หรือคนอื่นพูดกะเรา(คือมีคำว่าเราในการพูดจา)จะหมายความว่าอย่างไร? จะยังมีมานะ(ความสำคัญตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่) อยู่หรือไม่? พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า พระอรหันต์ไม่มีกิเลสผูกมัดจิต ทั้งมานะและคันถะ(กิเลสผูกมัดจิต)ของท่านถูกกำจัดสิ้นแล้ว ท่านรับรู้ภาษาชาวโลกและพูดไปตามภาษาที่ชาวโลกพูดกัน

ปัชโชตสูตร

พระพุทธเจ้าเป็นสุดยอดของแสงสว่าง

(68-69) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามว่า ในโลกมีแสงสว่างอยู่กี่อย่าง? พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า แสงสว่างในโลกมี 4 อย่าง แสงสว่างที่ 5 ไม่มีในโลกนี้ อาทิตย์สว่างในกลางวัน ดวงจันทร์สว่างในกลางคืน ไฟสว่างได้ทั้งกลางวันและกลางคืนในที่ทั่วไป ส่วนพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเป็นแสงสว่างที่ล้ำเลิศสุด

สรสูตร

คำตอบเรื่องนิพพาน

(70-71) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามว่า สังสารวัฏสิ้นสุด ณ ที่ไหน? นามและรูปดับหมด ณ ที่ไหน?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

"น้ำ ดิน ไฟ ลม ไม่มีอยู่ ณ ที่ใด สังสารวัฏสิ้นสุด ณ ที่นี้ นามและรูปดับหมด ณ ที่นี้"

(ณ ที่นี้ หมายถึงนิพพาน คำว่านามและรูปดับหมด ณ ที่นี้ แปลจากบาลีว่า เอตฺถ นามญฺจ รูปญฺจ อเสสํ อุปรุชฺฌติ เป็นคำตอบว่า ในนิพพานไม่มีเบญจขันธ์อย่างสิ้นเชิง)

มหัทธนสูตร

พระอรหันต์คือผู้ไม่ขวนขวายในโลก

(72-73) เทวดาองค์หนึ่งตั้งข้อสงสัยทูลถามว่า พวกกษัตริย์มีทรัพย์สมบัติมากมาย ไม่รู้จักพอ เป็นพวกหมกมุ่นอยู่กับการขวนขวายดิ้นรน ลอยไปตามกระแสแห่งภพ มีไหมบุคคลที่หยุดดิ้นรนขวนขวาย ไม่มีความโกรธและความทะเยอทะยานอย่างนั้น?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า บุคคลที่สละบ้านหรือออกบวช กำจัดราคะโทสะและอวิชชาเสียได้ นั่นแหละคือผู้ไม่ดิ้นรนขวนขวายในโลก

จตุจักกสูตร

วิธีหลุดพ้นจากสังขารร่างกาย

(74-75) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามว่า สรีระซึ่งมีจักร(อิริยาบถ)4 มีทวาร 9 เต็มไปด้วยสิ่งสกปรก อัดแน่นอยู่ด้วยโลภะ ไม่ต่างอะไรกับเปือกตม วิธีหลุดพ้นออกไปจะทำได้อย่างไร?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ให้ตัดความผูกโกรธ(นทฺธิ)ด้วยกิเลสร้อยรัด(วรตฺต่)ด้วย ความปรารถนาและความโลภอันเลวร้ายด้วย ถอนตัณหาซึ่งเกิดจากอวิชชาเสีย ความหลุดพ้นก็จะมีขึ้นได้

(แม้ร่างกายจะน่ารังเกียจเต็มไปด้วยกิเลสและทุกข์ แต่เมื่อจะหนีให้พ้นก็ต้องมาจัดการกับกิเลสตัณหาที่ครอบงำจิตอยู่ ไม่ใช่ไปหาทางออกที่กาย อรรถกถาให้ความหมายแก่ธรรมบางข้ออย่างน่าสนใจ คือคำว่าโกรธกับผูกโกรธ(นทฺธิหรืออุปนาหะ) โกรธเกิดขึ้นก่อน ความโกรธที่รุนแรง(มีกำลัง)นำไปสู่ความผูกโกรธ และสำหรับความอยาก(อิจฉา)กับโลภะนั้น ความอยากเกิดขึ้นก่อน แล้วค่อยๆ มีกำลังกลายเป็นโลภะ อีกแง่หนึ่ง ความต้องการในสิ่งที่ตนยังไม่ได้คืออิจฉา ความยินดีในสิ่งที่ตนได้แล้ว (อยากจะได้มาอีก)คือโลภะ)

เอณิชังฆสูตร

เลิกพอใจในกามคุณก็พ้นทุกข์

(76-77) เทวดาพวกหนึ่งทูลถามว่า ทำอย่างไรจึงจะพ้นทุกข์ได้? พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า บัณฑิตบอกให้รู้แล้วว่า กามคุณ 5 มีใจเป็นลำดับที่ 6 (ใจเป็นตัวการทำให้กามคุณ 5 มีโทษ) เมื่อบุคคลเลิกพอใจในนามรูปก็พ้นทุกข์ได้

จบสัตติวรรคแห่งเทวตาสังยุตต์ (10 พระสูตร)

สตุลลปกายิกวรรค

สัพภิสูตร

สุภาษิตของเทวดาสตุลลปกายิกา

(78-85) คืนหนึ่งที่วัดเชตวัน พวกเทวดาสตุลลปกายิกาเป็นจำนวนมากได้พากันไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ได้ทยอยกันกล่าวภาษิตของตน พรรณนาคุณของการได้อยู่ร่วมและได้ฟังคำสอนของสัตบุรุษซึ่งเกิดประโยชน์ต่างๆ กัน องค์หนึ่งกล่าวว่าตนเห็นแต่คุณงามความดี ไม่มีโทษเลย องค์หนึ่งกล่าวว่าตนได้ปัญญาจากสัตบุรุษ องค์หนึ่งกล่าวว่าตนไม่เคยเศร้าโศกแม้จะอยู่ท่ามกลางเรื่องที่ทำให้เศร้าโศก องค์หนึ่งกล่าวว่าตนรุ่งโรจน์ในท่ามกลางหมู่ญาติ องค์หนึ่งกล่าวว่าสัตบุรุษพาให้ถึงสุคติ องค์หนึ่งกล่าวว่า ตนพบแต่ความสุขสบาย

เมื่อพวกเขากล่าวถึงคุณประโยชน์ที่ได้รับจากสัตบุรุษจบลงแล้ว เทวดาอีกพวกหนึ่งก็ทูลถามพระพุทธองค์ว่า คำพูดของใครเป็นสุภาษิต พระพุทธองค์ตรัสว่าทุกคำพูดนั้นล้วนเป็นสุภาษิตโดยปริยาย สำหรับพระองค์เองทรงแสดงความเห็นว่า การคบสัตบุรุษทำให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง

(เทวดาจำพวกสตุลลปกายิกา เป็นเทวดาชั้นดาวดึงส์ ได้ไปเกิดที่นั่นเพราะรับเอาคำสอนของสัตบุรุษมาประพฤติปฏิบัติ อรรถกถาเล่าว่า เทวดาเหล่านี้เคยเป็นพ่อค้าทางทะเล พวกเขาตายหมู่เพราะเรืออับปาง ก่อนตายได้พากันสมาทานศีลกับเพื่อนคนหนึ่ง เพื่อนคนนั้นคือสัตบุรุษของพวกเขา เมื่อระลึกได้ว่าตนมาเกิดในสวรรค์ก็เพราะได้สมาทานศีลกับสัตบุรุษ พวกเขาจึงมีความฝังใจว่า การได้อยู่ร่วมและได้ฟังคำสอนของสัตบุรุษเป็นคุณเป็นประโยชน์อย่างไร พระพุทธองค์ทรงประสงค์จะให้พวกเขาเห็นว่า พระองค์ก็คือสัตบุรุษคนหนึ่ง ซึ่งสามารถจะนำพาให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้)

มัจฉริยสูตร

ทานที่เปื้อนน้ำตามีอานิสงส์น้อย

(86-92) คืนหนึ่งที่วัดเชตวัน มีเทวดาพวกสตุลลปกายิกาจำนวนมากไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ต่างทูลถึงความเห็นของตนในเรื่องการให้ทานซึ่งแตกต่างกัน บางองค์เห็นว่า เพราะความตระหนี่และความประมาทจึงให้ทานไม่ได้ บางคนเห็นว่าเพราะ

ความกลัวว่าตัวเองจะหิวโซขาดแคลนไม่มีอะไรกินจึงตระหนี่และไม่ให้ทาน บางคนก็แนะนำวิธีให้ทานและชี้ตัวอย่างการให้ทานของสัตบุรุษ และมีเทวดาบางองค์อยากจะทราบว่า คำกล่าวแสดงความเห็นทั้งหลายนั้นของใครเป็นสุภาษิต พระพุทธองค์ตรัสว่าล้วนแต่เป็นสุภาษิตโดยปริยาย และได้ประทานความเห็นในเรื่องนี้ว่า

"บุคคลใดประพฤติธรรม มีจิตใจสะอาด เลี้ยงดูภรรยาของตน มีน้อยก็ให้น้อย ขณะที่บุคคลจำนวนแสนบูชา(ให้ทาน)ภิกษุจำนวนพัน หรือบริจาคทรัพย์เป็นพันกหาปณะ กระนั้นก็เป็นบุญไม่ถึงหนึ่งในร้อยของบุคคลผู้ประพฤติธรรมและเลี้ยงดูภรรยาอย่างนั้น"

(93) เทวดาองค์หนึ่งได้ฟังพระดำรัสดังนั้นก็สงสัยว่าเป็นเพราะเหตุใด? พระพุทธองค์จึงตรัสอีกว่า

"คนพวกหนึ่ง ทำบาปกรรม ไม่ประพฤติธรรม ตีรันฟันแทงเขา ทำให้เขาทุกข์โศกแล้วให้ทาน ทานนั้นเรียกว่าทานเปื้อนน้ำตา(อสฺสุมุขา ทกฺขิณา) เป็นทานที่เกิดจากโทษทัณฑ์(สทณฺฑา) จึงเป็นบุญเทียบส่วนไม่ได้กับทานของผู้ประพฤติธรรม ต่อให้คนจำนวนแสน (ประเภทนั้น)ทำบุญให้ทานกับภิกษุจำนวนพัน หรือบริจาคทรัพย์เป็นพันกหาปณะ ก็เป็นบุญไม่ถึงหนึ่งในร้อยของผู้ประพฤติธรรม"

(ความหมายก็คือ ทานและปริมาณของทานว่ามีความบริสุทธิ์เพียงใด การให้ทานนั้น ไม่ใช่วัดคุณค่าที่วัตถุแต่ดูจากผู้ให้ทานและสิ่งของที่ให้ทาน ถ้าผู้ให้ทานทำบาปกรรม ให้ทานจาก

สิ่งของที่เกิดจากบาปกรรม ทานนั้นก็ไม่บริสุทธิ์ มีอานิสงส์สู้การแบ่งปันเล็กๆ น้อยๆ แม้ระหว่างคนในครอบครัวไม่ได้)

สาธุสูตร

นิพพานประเสริฐกว่าทาน

(94-101) ที่วัดเชตวันในคืนหนึ่ง พวกเทวดาสตุลลปกายิกาได้พากันไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ทยอยกันเปล่งอุทานแสดงความเห็นในเรื่องทานว่าให้สำเร็จประโยชน์อย่างไรบ้าง(เพราะพวกเขาได้ประจักษ์ผลของทานกับตัวเองมาแล้ว) ซึ่งแต่ละความเห็นนั้น พระพุทธองค์ก็ทรงชมเชยว่าเป็นสุภาษิตในด้านหนึ่ง และตรัสเสริมว่า

"ทานเป็นสิ่งที่บัณฑิตสรรเสริญอยู่โดยทั่วไปแล้ว แต่ธรรมบท(นิพพาน)ประเสริฐกว่าทาน เพราะเหตุว่า สัตบุรุษผู้ทรงปัญญาในกาลก่อนไม่ว่าในยุคสมัยใด ล้วนแต่เข้าถึงนิพพานทั้งนั้น"

นสันติสูตร

อย่าหยุดอยู่แค่การกราบไหว้บูชา

(102-105) คืนหนึ่งที่วัดเชตวัน พวกเทวดาสตุลลปกายิกาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ เทวดาองค์หนึ่งกล่าวแสดงความเห็นทางธรรมว่า กามเป็นของไม่ยั่งยืน คนที่ตกอยู่ในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความใคร่ ย่อมบรรลุนิพพานไม่ได้ ทั้งเบญจขันธ์และทุกข์ล้วนเกิดจากฉันทะ(ตัณหาฉันทะ) เมื่อกำจัดฉันทะได้ก็กำจัดเบญจ

ขันธ์ได้ และเมื่อกำจัดเบญจขันธ์ได้ ก็กำจัดทุกข์ได้ บรรดาอารมณ์ที่สวยงามในโลกนั้นไม่ใช่กาม ราคะในความดำริของคนต่างหากเป็นกาม ผู้มีปัญญาจึงกำจัดฉันทะในอารมณ์...ต่อจากนั้นได้กล่าวถึงพระอรหันต์ว่าเป็นผู้ตัดตัณหาในนามรูปได้แล้ว จึงไม่มีเทวดาและมนุษย์ในโลกไหนๆ ค้นหาจิตของท่านพบ

พระโมฆราชกล่าวกะเทวดาว่า เมื่อเทวดาและมนุษย์ในโลกไหนๆ ค้นหาไม่พบพระอรหันต์(หมายถึงพระพุทธเจ้า) ใครได้กราบไหว้ท่าน จึงเป็นที่สรรเสริญของเหล่าบัณฑิต

ลำดับนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสแก่พระโมฆราชว่า แม้เทวดาและมนุษย์ที่ได้กราบไหว้พระอรหันต์จะเป็นที่สรรเสริญของบัณฑิต แต่เมื่อรู้ธรรมแล้ว ละวิจิกิจฉาได้แล้ว ก็ย่อมจะเป็นผู้ล่วงพ้นจากการติดข้องอยู่ในภพได้

อุชฌานสัญญีสูตร

เทวดาจ้องจับผิดพระพุทธองค์

(106-111) คืนหนึ่ง เทวดาจำพวกอุชฌานสัญญิกา(พวกเทวดาคอยเพ่งโทษ, คอยจ้องจับผิด เป็นชื่อที่ตั้งขึ้นเรียกภายหลัง)ได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ที่วัดเชตวัน โดยพากันลอยเลื่อนอยู่ในอากาศ(เป็นการไม่แสดงความเคารพ) เทวดาองค์หนึ่งกล่าวต่อพระพุทธองค์จากเบื้องบนว่า ใครที่ประพฤติตนอย่างหนึ่ง ให้เขารู้ว่าตนเป็นอีกอย่างหนึ่ง เท่ากับหลอกลวงเขากินอย่างขโมย ไม่ต่างอะไรกับพรานนก เมื่อบุคคลพูดอย่างใดก็ควรทำอย่างนั้น ไม่

ได้ทำก็ไม่ต้องพูด บัณฑิตย่อมรู้ได้ว่าใครเป็นคนดีแต่พูดโดยไม่ทำ(อย่างที่พูด)

พระพุทธองค์มีพระดำรัสว่า ไม่มีใครที่จะดำเนินปฏิปทา(อย่างที่พระองค์เป็นอยู่)ได้ โดยลำพังการพูดหรือฟังอย่างเดียว ผู้มีปัญญาได้ฌานย่อมพ้นจากบ่วงมารด้วยการปฏิบัติอันแน่วแน่นี้ ผู้มีปัญญาทั้งหลายเมื่อทราบความเป็นไปของโลก รู้แจ้ง ดับกิเลส ก้าวล่วงตัณหาได้แล้ว จะไม่ดีแต่พูด

เทวดาเหล่านั้นเมื่อได้ฟังพระดำรัสอย่างนั้นต่างพากันลงมายืนอยู่บนแผ่นดินเข้าไปหมอบอยู่แทบพระบาท ขอให้ทรงยกโทษที่ได้ล่วงเกิน พระพุทธองค์ทรงยิ้ม

ขณะนั้นเอง มีเทวดาองค์หนึ่งซึ่งมีใจจ้องจับผิดมากกว่าเพื่อน ได้เหาะขึ้นไปกล่าวบนอากาศอีกว่า บุคคลที่ไม่ยอมยกโทษให้แก่ผู้กล่าวโทษ แสดงว่าเขามีความโกรธเคืองรุนแรง เท่ากับเป็นการจองเวร จะมีใครสักคนไหมที่ฉลาดรู้ มีสติอยู่ตลอดเวลา?

พระพุทธองค์ตรัสแก่เทวดานั้นว่า พระองค์ไม่มีทั้งโทษและความผิดใดๆ ทรงรู้เท่าทันและมีสติอยู่ตลอดเวลา คนที่มีความโกรธเคืองอยู่ในใจ ไม่ยอมยกโทษให้เขาย่อมเป็นการจองเวร พระองค์ไม่ยินดีต่อเวร พร้อมยกโทษได้เสมอ

สัทธาสูตร

บรมสุขเข้าถึงได้ด้วยฌาน

(112-114) ดีนหนึ่ง พวกเทวดาสตุลลปกายิกาเข้าเฝ้า

พระพุทธองค์ที่วัดเชตวัน เทวดาองค์หนึ่งกราบทูลว่า ศรัทธาเป็นเพื่อนของคน ความไม่ศรัทธา(อสทฺธิย่)นั้นถ้าไม่ให้มีได้ จะทำให้บุคคลมีบริวาร ยศ และเกียรติ ตายไปแล้วก็ยังจะไปสู่สวรรค์...พระพุทธองค์ตรัสแก่เทวดาว่า คนโง่เขลาชอบสั่งสมความประมาท ส่วนนักปราชญ์ย่อมรักษาความไม่ประมาทไว้เหมือนบุคคลรักษาทรัพย์อันประเสริฐ จึงอย่าได้ประมาทและชิดเชื้อกับความยินดีในกาม ด้วยว่า บุคคลผู้ไม่ประมาทแล้วเพ่งจิตอยู่ ย่อมเข้าถึงบรมสุข

(คำว่าเพ่งจิต แปลจากบาลีว่า ฌายนฺโต หมายถึงเพ่งในฌาน การเพ่งจิตมี 2 อย่าง คือ ลักขณูปนิชฌาน (เพ่งลักษณะความจริง) และอารัมมณูปนิชฌาน(เพ่งกสิณ) วิปัสสนาเป็นลักขณูปนิชฌาน เพราะเพ่งไตรลักษณ์ อริยมรรคเป็นลักขณูปนิชฌาน เพราะเพ่งเพื่อละกิเลสโดยอาศัยวิปัสสนา อริยผลก็เป็นลักขณูปนิชฌาน เพราะเพ่งภาวะดับทุกข์(นิโรธสัจ) ส่วนสมาบัติ 8 เป็นอารัมมณูปนิชฌาน เพราะเพ่งกสิณเป็นอารมณ์ การเข้าถึงบรมสุขหมายถึงได้บรรลุอรหัตตผล ต้องอาศัยลักขณูปนิชฌาน)

สมยสูตร

สมยสูตร กล่าวถึงการชุมนุมของเทวดาครั้งใหญ่คราวเดียวกับเรื่องราวในมหาสมยสูตร(เล่ม 6 หน้า 2-6) ในมหาสมยสูตรบรรยายถึงความพร้อมเพรียงของทวยเทพว่ามาจากไหนและเป็นเทพพวกไหนบ้าง ส่วนในสมยสูตรนี้เน้นกล่าวถึงคาถาชื่นชม

B 11592060

i 16958226

พระอรหันต์ของพรหมชั้นสุทธาวาส ๔ องค์ เป็นที่น่าสังเกตว่า ในพระสูตรทั้งสองนี้ไม่มีการอ้างถึงเหตุการณ์ทะเลาะวิวาทแย่งชิงน้ำระหว่างชาวศากยะกับชาวโกลิยะเลย แต่มีกล่าวถึงอย่างพิสดารในอรรถกถา



แม่น้ำโรหิณีชะนวนศึกแย่งน้ำระหว่างชาวศากยะกับชาวโกลิยะ

พระอรหันต์ในความชื่นชมของพรหมชั้นสุทธาวาส

(115-121) ครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ป่ามหาวันใกล้กรุงกบิลพัสดุ์แคว้นสักกะ พร้อมด้วยภิกษุอรหันต์ประมาณ 500 รูป พวกเทวดาจาก 10 โลกธาตุ(ในหมื่นจักรวาล)ต่างมาชุมนุมกันอย่างพร้อมเพรียงเพื่อจะได้เห็นพระพุทธองค์และภิกษุสงฆ์

PROPERTIES OF
RAMKHAMHAENG UNIVERSITY

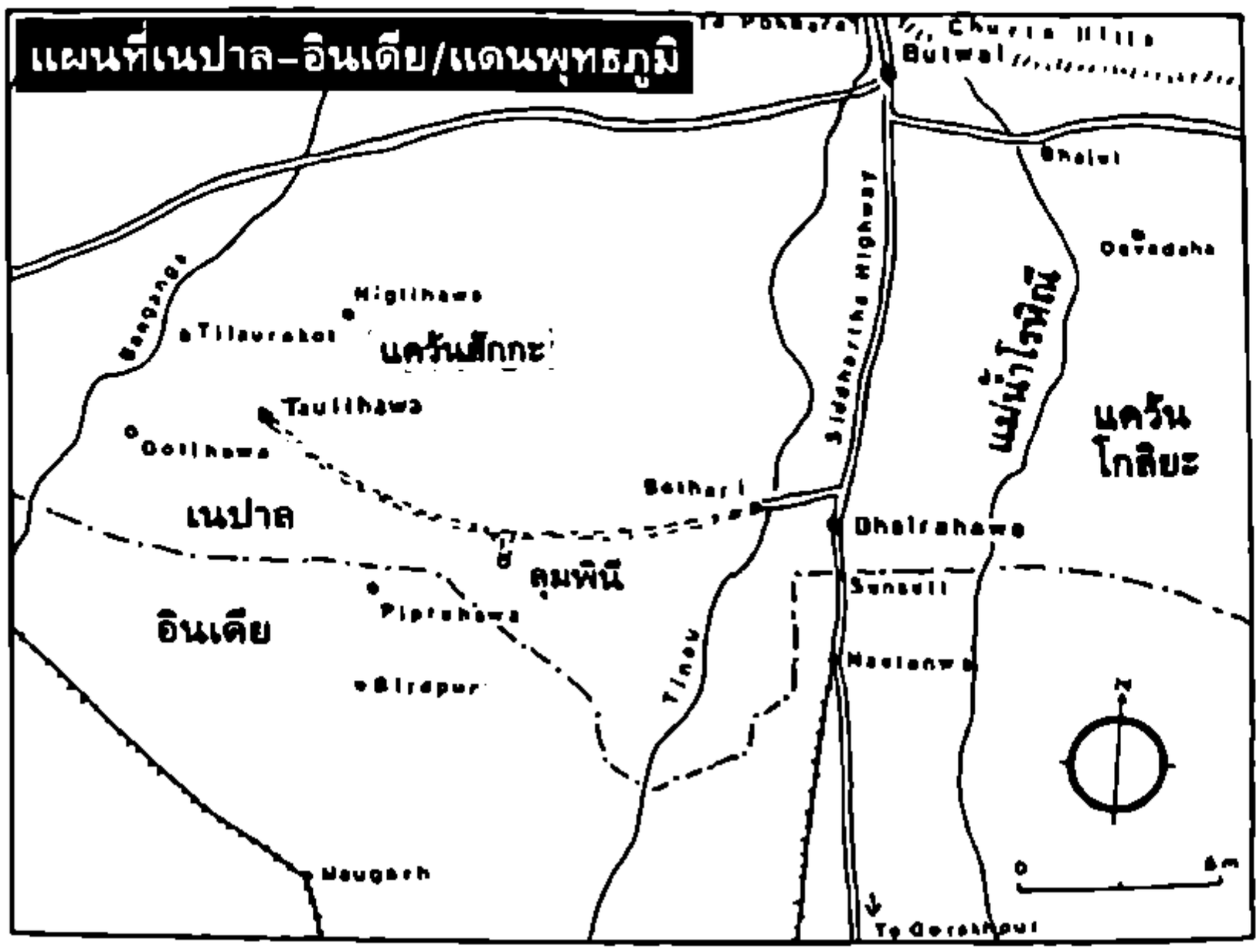
เทวดา 4 องค์ในพรหมโลกชั้นสุทธาวาสเมื่อได้ทราบอย่างนั้นก็มาเข้าเฝ้าด้วย แต่ละองค์ได้กล่าวคาถาสดุดีพระอรหันต์ตามลำดับ องค์หนึ่งกล่าวว่า มาร่วมชุมนุมคราวนี้ก็เพราะอยากเห็นพระอรหันต์ซึ่งไม่มีใครจะทำให้ท่านเป็นผู้แพ้ได้แล้ว องค์หนึ่งกล่าวว่า พระอรหันต์เป็นผู้รักษาอินทรีย์ได้แล้วเหมือนสารถีถือบังเหียนไว้กับมือ องค์หนึ่งกล่าวว่า พระอรหันต์ถอนกิเลสซึ่งเปรียบเหมือนตะปู เหมือนลิ่มสลัก และเหมือนเสาเขื่อนได้แล้ว อีกองค์หนึ่งกล่าวว่า บุคคลผู้มีพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ จักไม่ตกสู่อบาย เมื่อตายไปเกิดในสวรรค์ก็ทำให้หมู่เทวดาด้วยกันเปี่ยมสุข

ศึกแม่น้ำโรหิณี



อรรถกถาแห่งสมยสูตรเล่าว่า ต้นเดือน 7(เชฏฐมูลมาเส)ปีนั้น ชาวศากยะและชาวโกลิยะพบว่าข้าวกล้าในนาเที่ยวเฉาทำท่าจะแห้งตายไปทุกผืนนา เป็นเพราะว่ามีการสร้างทำนบกั้นน้ำในแม่น้ำโรหิณี ชาวนาของทั้งสองฝ่ายต่างประชุมกันหาทางออก แต่ต่างฝ่ายต่างก็ต้องการน้ำเข้านาของตน ตกลงกันไม่ได้ การทะเลาะวิวาทและกระทบกระทั่งกันเริ่มจากชาวนาก่อน แล้วลุกลามไปถึงชาติตระกูลของกันและกัน

ความรุนแรงของปัญหามาจากรากลึกทางประวัติศาสตร์ พวกชาวโกลิยะด่ากระทบชาวศากยะว่าเป็น



พวกสมสู่กับพี่สาวน้องสาวของตัวเอง ไม่ต่างอะไรกับสุนัขจิ้งจอกหรือช้างม้าทั้งหลาย ส่วนชาวศากยะด่าพวกโกลิยะว่าเป็นพวกขี้เรื้อน เป็นพวกเร่ร่อนอยู่อาศัยตามต้นกระเบา(โกละแปลว่าต้นกระเบา เป็นที่มาของชื่อโกลิยะ) ไม่ต่างอะไรกับสัตว์เดรัจฉานหรือช้างม้าทั้งหลาย การด่าว่ากระทบกระทั่งกันนี้เริ่มจากชาวนา แล้วได้ยินถึงอำมาตย์ ในที่สุดก็ถึงราชตระกูล ต่างฝ่ายต่างโกรธจัด ถึงขั้นเตรียมทำศึกสงครามเข้าห้ำหั่นกัน

วันที่จะเกิดการรบพุ่งระหว่างสองแผ่นดินนั้นเอง พระพุทธองค์ทรงทราบด้วยพระญาณในเวลาใกล้รุ่ง และทรงทราบว่าเมื่อเสด็จไปแสดงธรรมโปรดทั้งสองฝ่าย

สงครามก็จะไม่เกิด พระญาติทั้งสองฝ่ายจะเชื่อฟัง และต่างจะส่งราชกุมารฝ่ายละ 250 องค์ออกผนวชตามพระองค์ การเสด็จไปวันนั้น ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จไปเพียงลำพัง ขณะที่สองทัพกำลังเผชิญหน้ากัน พระพุทธองค์ประทับนั่งอยู่ในอากาศเปล่งฉัพพัณณรังสีงดงาม ทันทีที่ได้เห็น พระญาติทั้งสองฝ่ายต่างก็คิดตรงกันว่า พระพุทธองค์เสด็จมาโปรดพวกตนแล้ว ความคิดที่จะเข่นฆ่าอีกฝ่ายหนึ่งไม่มีเลย ทุกคนวางอาวุธนั่งลงถวายบังคมโดยพร้อมเพรียงกัน

แม้จะทรงทราบว่ากำลังจะเกิดอะไรขึ้น พระพุทธองค์ก็ตรัสถามหมู่พระญาติว่ามาทำอะไรกัน พระญาติก็ทูลตามตรงว่า มาเพื่อทำการรบพุ่งเพราะปัญหาเรื่องน้ำ ทรงตั้งคำถามให้ตอบ ดังนี้

"น้ำมีค่ามากมายนักหรือ?"

"ค่าของน้ำไม่มากพระเจ้าข้า"

"แผ่นดินล่ะ มีค่าไหม?"

"ประเมินค่ามิได้ พระเจ้าข้า"

"กษัตริย์มีค่าหรือไม่?"

"ประเมินค่ามิได้พระเจ้าข้า"

เมื่อได้คำตอบอย่างนั้น พระพุทธองค์จึงทรงสอนให้คิดว่า แล้วจะพากันฆ่ากษัตริย์ทิ้งเพื่อแลกกับน้ำอันมีค่าน้อยนิดเพื่อประโยชน์อะไร ทรงเล่านิทาน

ประกอบให้พระญาติทั้งสองฝ่ายได้ไตร่ตรองเห็นจริง ในที่สุด ด้วยความซาบซึ้งในพระเมตตาครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง พระญาติเหล่านั้นจึงถวายราชกุมารเพื่อให้ออกผนวช ตามเสด็จเป็นบริวารฝ่ายละ 250 องค์ ภิกษุราชกุมาร เหล่านั้นเองคือพระอรหันต์ 500 รูปที่กล่าวถึงในพระสูตรนี้

มีเกร็ดความรู้ที่ได้จากอรรถกถานี้อีกว่า เทวดาที่ไปชุมนุมเพื่อได้เห็นพระพุทธองค์และพระอรหันต์ครั้งนั้น เป็นเทวดาเกือบทั่วทุกเทวโลก ที่ไม่ได้ไปก็มีแต่เทวดาประเภทอสัญญีสัตว์และพวกที่เกิดในอรูปาวจรภพเท่านั้น คำว่าหมื่นจักรวาลหมายถึงโลกธาตุ 10(ทสหิ จ โลกธาตูหิ เทวตา เยภุยฺเยน สนฺนิปติตา โหนฺติ-เทวดาเกือบทั้งหมดจาก 10 โลกธาตุมาชุมนุมพร้อมเพรียงกัน)

สกลิกสูตร

พิษโลหิตุปบาทหนักหนาสาหัส

(122-130) หลังจากพระบาทถูกสะเก็ดหินกระทบจนห้อพระโลหิต(โดยฝีมือของพระเทวทัต) พระพุทธองค์เสด็จเข้าประทับอยู่ที่มิคทายวันในสวนมัททกุจฉิกรุงราชคฤห์ ทรงได้รับความเจ็บปวดอย่างแสนสาหัส แต่ก็ทรงมีพระสติสัมปชัญญะอด

กลั้น มิได้ทรงเป็นทุกข์ร้อนแต่ประการใด ทรงบรรทมโดยอาการสีหไสยาบนผืนผ้าสังฆาฏิพับ 4 ชั้นที่มีรับสั่งให้ปูถวาย

หลังปฐมยามคืนนั้น พวกเทวดาสตุลลปกายิกาจำนวน 700 องค์ สาดรัศมีเพริศพราวไปทั่วสวนมัททกุจฉิ เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ พากันเปล่งอุทานตามลำดับ แสดงความรู้สึกเทิดทูนในพระองค์ สรุปได้ว่า พวกเขาเทิดทูนพระองค์ว่าเป็นนาค(คือเป็นพระอรหันต์) ว่าเป็นราชสีห์(ไม่สะทกสะท้าน) ว่าเป็นอาชาไนย(มีปัญญารู้เท่าทัน) ว่าเป็นผู้องอาจ(นิสภะ-สง่างามหาที่เปรียบมิได้) ว่าเป็นผู้ใฝ่ธุระ(โธรยฺหวตา-มีความรับผิดชอบสูงยิ่ง) ว่าเป็นผู้ฝึกตนดี(กิเลสครอบงำจิตไม่ได้)

มีเทวดาอีกองค์หนึ่งเปล่งอุทานว่า พวกท่านจงดูสมาธิที่พระสมณโคดมทำได้สมบูรณ์ยิ่ง จิตของพระองค์เป็นอิสระ ไม่มีการน้อมไปทางราคะและโทสะ จิตของพระองค์ไม่ต้องตั้งใจข่ม ไม่ต้องคอยหักห้าม คนที่ไม่เห็นพระสมณโคดมเป็นนาค เป็นราชสีห์ เป็นอาชาไนย...แล้วคิดว่าจะล่วงเกินได้ แสดงว่าเขาไม่มีตา(กิมญฺญตฺร อทสฺสนา) และแล้วก็ได้กล่าวคาถา ถอดความได้ว่า พราหมณ์อื่นเชี่ยวชาญเวททั้ง 5 ต่อให้ถือเคร่งเป็นร้อยปี แต่เมื่อจิตยังไม่หลุดพ้นก็ได้ชื่อว่ามีจิตทราม ไปไม่ถึงฝั่ง พวกเขาถูกตัณหาครอบงำจิต ถูกขังไว้ด้วยวัตรและศีล...เมื่อยังถือตัว(มีมานะ) การฝึกฝนตน(ด้วยศีล)ก็มีไม่ได้ เมื่อจิตไม่เป็นสมาธิ ปัญญาก็เกิดขึ้นไม่ได้ ถึงอยู่โดดเดี่ยวกลางป่า แต่เมื่อยังประมาทอยู่ก็ข้ามแดนมัจจุราชไปไม่ได้(ไม่พ้นไปจากวัฏฏะได้)

(มีเกร็ดน่ารู้ในอรรถกถาแห่งพระสูตรนี้ ดังนี้

สวนที่ได้ชื่อว่ามัททกุจฉิมีประวัติว่า พระมารดาของพระเจ้าอชาตศัตรูเมื่อทรงครรภ์พระเจ้าอชาตศัตรูนั้น ได้ทราบ(จากคำทำนาย)ว่าโอรสองค์นี้จะเป็นศัตรูแก่ราชบัลลังก์ จึงพยายามทำลายครรภ์(ทำแท้ง)ที่สวนแห่งนี้ (คำว่า มทฺท แปลว่าขยี้. ทำลาย. กุจฺฉิแปลว่าครรภ์)

การกลิ้งก้อนหินขนาดใหญ่ของพระเทวทัตมีขึ้นบนภูเขาคิชฌกูฏ แต่ก้อนหินนั้นกลิ้งไปปะทะโขดหินข้างล่างก่อนจึงแตกเป็นสะเก็ดหินกระเด็นไปกระทบที่หลังพระบาท ทำให้พระบาทบวมเป่งห้อพระโลหิตเหมือนถูกฟาดด้วยขวานขนาดใหญ่มีอาการเขียวช้ำเหมือนน้ำครั่ง พวกภิกษุเห็นว่า ถ้าประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏซึ่งพื้นขรุขระไปด้วยโขดหิน ก็จะไม่สะดวกแก่การเข้าเยี่ยมพระอาการของคนจำนวนมาก จึงพากันหามพระพุทธองค์ด้วยเสลี่ยงให้ประทับอยู่ที่สวนมัททกุจฉิ

ก่อนจะอธิบายถึงการนอนแบบสีหไสยา อรรถกถาแจกแจงว่า การนอนมี 4 ประเภทคือ 1. กามโภคีเสยฺยา-นอนอย่างคนเสพกาม โดยมากคนที่ยังเสพกามอยู่จะนอนตะแคงซ้าย(มีเหมือนกันที่นอนตะแคงขวา แต่ไม่มาก) 2. เปตเสยฺยา-นอนอย่างเปรต คือนอนอย่างคนตาย (เปรตนอนตะแคงข้างใดข้างหนึ่งไม่ได้เพราะเลือดเนื้อมีน้อย ร่างกายมีแต่โครงกระดูก) 3. สีหเสยฺยา-นอนอย่างราชสีห์ โดยมากราชสีห์เมื่อนอนจะสอดหางไว้ระหว่างขาอ่อนแล้วนอนตะแคงขวา เหยียดเท้าหน้าและเท้าหลังไปคนละทาง วางศีรษะไว้บนเท้าหน้า เป็นกิริยาอาการที่พร้อมจะลุกขึ้นได้ทันที เมื่อลุกขึ้นก็จะสะบัดกายสะบัดขนสร้อยคอคำรามก่อน

แล้วจึงออกหากิน 4. ตถาคตเสยฺยา-นอนอย่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นการนอนในจตุตถฌาน

การนอนแบบสีหไสยา เป็นอิริยาบถที่ทรงพลังอำนาจ ลักษณะของการนอนแบบสีหไสยา คือ

- *วางเท้าซ้ายบนเท้าขวา(ปาเท ปทฺ)*
- *ซ้อนเท้าให้เหลื่อมกันหน่อยหนึ่ง(อจฺจายาย) ไม่ให้ข้อเท้ากับเข่าตรงกัน เพราะจะทำให้เมื่อยเจ็บ จิตจะไม่นิ่ง หลับไม่สบาย จะหลับๆ ตื่นๆ*

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบรรทมแบบสีหไสยาดังกล่าวนี้ เมื่อทรงพระประชวร เช่นในคราวนี้ หรือเมื่อทรงรู้สึกเมื่อยล้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อทรงดับขันธปรินิพพาน

คำที่เทวดากล่าวเทิดทูนพระพุทธองค์ว่า องอาจ(น่าเกรงขาม) แปลจากคำว่านิสภะ คำนี้ใช้กับโคจ่าฝูงตัวผู้ซึ่งมีลักษณะและคุณสมบัติดีเลิศ อรรถกถากล่าวว่า โคจ่าฝูงมี 3 ประเภท คือ 1. โคอุสภะ เป็นจ่าฝูงของโคร้อยตัว 2. โคอาสภะ เป็นจ่าฝูงของโคพันตัว 3. โคนิสภะ เป็นจ่าฝูงของทั้งโคอุสภะและโคอาสภะ มีความองอาจน่าเกรงขามสำหรับโคเหล่านั้นทั้งหมด)

ปฐมปัชชุนนธีตุสูตร

นรกสำหรับคนลบหลู่พุทธธรรม

(131-132) คืนหนึ่งที่กูฏาคารศาลาในป่ามหาวันกรุงเวสาลี ธิดาของเทพปชุนนะ ชื่อโกกนทา ได้แนะนำตนเองต่อพระพุทธองค์และกราบทูลว่า นางได้นบไหว้พระพุทธองค์อยู่เสมอ คำสอน

ของพระองค์นั้นนางได้ยินได้ฟังมาก่อนแล้ว ทุกวันนี้ยิ่งเข้าใจแจ่มแจ้งในคำสอน พวกคนปัญญาทรามที่กล่าวลบหลู่(วิครหนฺตา)คำสอนของพระองค์ ย่อมไปเกิดในโรรุวนรกอันทรมานแสนสาหัสทนทุกข์ยาวนาน ส่วนผู้ชื่นชมยินดีและมีใจสงบนิ่งอยู่ในธรรมอันประเสริฐ เมื่อตายไปแล้วย่อมทำให้หมู่เทพด้วยกันเปี่ยมไปด้วยความสุข

(เทพปชุนนะเป็นเทพชั้นจาตุมหาราชิกา เป็นหัวหน้าหมู่แห่งเทพวัสสวลาหก (เทพแห่งเมฆฝน) โรรุวนรกมี 2 ประเภท คือ ธูมโรรุวนรก และชาลโรรุวนรก ธูมโรรุวนรกเต็มไปด้วยหมอกควัน ชาลโรรุวนรกหมายถึงอเวจีมหานรก คำว่าโรรุวะแปลว่าเสียงร้องครวญ)

ทุติยปัชชุนนธีตุสูตร

หลักใหญ่ใจความของพุทธธรรม

(133-134) คืนหนึ่งที่กูฏาคารศาลาป่ามหาวัน เทพธิดาชื่อจุลลโกกนทา(ธิดาอีกองค์หนึ่งของเทพปชุนนะ)กราบทูลพระพุทธองค์ว่า คำกล่าวของโกกนทา(ผู้พี่)มีประโยชน์ยิ่ง ถึงแม้ว่าคำสอนของพระพุทธองค์จะมีมากมาย แต่เท่าที่หม่อมฉันแจ้งแก่ใจแล้ว สามารถสรุปได้ว่า ต้องไม่ทำชั่วด้วยกายวาจาใจ ไม่ว่าในโลกไหนๆ ต้องละกาม มีสติสัมปชัญญะ และต้องไม่เสพทุกข์อันหาประโยชน์มิได้

จบสตุลลปกายิกวรรคแห่งเทวตาสังยุตต์ (10 พระสูตร)

อาทิตตวรรค

อาทิตตสูตร

ตายแล้วเหลือแต่ผลทานติดตัว

(135-136) ที่วัดเชตวันดีนหนึ่ง เทวดาองค์หนึ่งเข้าเฝ้าและกล่าวภาษิตต่อพระพุทธองค์ว่า เมื่อเรือนถูกไฟไหม้ ของที่ขนออกไปได้ก็ยังเป็นประโยชน์แก่เจ้าของบ้าน ส่วนที่ขนออกไม่ทัน ก็เป็นเถ้าถ่านอยู่ในกองไฟ โลกคือหมู่สัตว์ก็เหมือนกัน เมื่อถูกชราและมรณะแผดเผา ก็ต้องขนทรัพย์สมบัติออกด้วยการให้ทาน การให้ทานมีสุขเป็นผล ทรัพย์สมบัติที่ยังไม่ได้ให้เป็นทาน โจรยังปล้นเอาได้ พระราชายังริบเอาได้ เพลิงยังไหม้ได้ หรือยังสูญหายได้ คนเราจะต้องทิ้งร่างไปพร้อมกับสิ่งของเครื่องใช้เมื่อตายไป ผู้มีปัญญาคิดได้ดังนี้จึงใช้สอยทรัพย์และให้ทาน เมื่อได้

ให้ทานและใช้สอยตามสมควรแล้ว ใครก็ตำหนิไม่ได้ และจะบังเกิดในสวรรค์

(ไฟที่แผดเผาสัตว์โลก ได้แก่ไฟ 11 กอง นั่นคือ ราคะ โทสะ โมหะ ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ อุปายาส)

กินททสูตร

ให้ทานด้วยอะไรแล้วจะได้อะไร

(137-138) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า บุคคลให้อะไรชื่อว่าให้กำลัง? ให้อะไรชื่อว่าให้วรรณะ? ให้อะไรชื่อว่าให้ความสุข? ให้อะไรชื่อว่าให้จักษุ? และคนประเภทไหนได้ชื่อว่าเป็นผู้ให้ทุกสิ่งทุกอย่าง?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า บุคคลให้อาหารชื่อว่าให้กำลัง ให้ผ้าชื่อว่าให้วรรณะ ให้ยานพาหนะชื่อว่าให้ความสุข ให้ประทีปโคมไฟชื่อว่าให้จักษุ และบุคคลผู้ให้ที่พักอาศัยชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนผู้สอนธรรมชื่อว่าให้สิ่งที่ไม่มีวันตาย(อมตธรรม)

(เฉพาะข้อให้ยานพาหนะนั้น อรรถกถากล่าวว่า การถวายช้างม้าหรือรถเป็นต้นแก่สมณะ ไม่เป็นการสมควร สิ่งที่แทนยานพาหนะได้คือ รองเท้า ไม้เท้า เตียงตั่ง การทำบันได ทำสะพาน หรือทำเรือทำแพให้ข้ามฟาก ก็เป็นการให้ยานพาหนะเหมือนกัน)

อันนสูตร

บุญเป็นที่พึ่งในปรโลก

(139-140) เทวดาองค์หนึ่งกราบทูลพระพุทธองค์ว่า ทั้งเทวดาและมนุษย์ ล้วนแต่ต้องการอาหารด้วยกันทั้งนั้น จะมีที่ไม่ต้องการก็เห็นจะเป็นยักษ์ พระพุทธองค์ตรัสว่า คนที่มีจิตเลื่อมใสให้อาหารด้วยศรัทธา อาหารนั้นย่อมตามติด(ภชติ)เขาไปทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า ฉะนั้น คนเราควรขจัดความตระหนี่ ควรข่มความตะหนี่ซึ่งเป็นมลทินแล้วให้ทาน เพราะบุญทั้งหลายเป็นที่พึ่งของเหล่าสัตว์ในปรโลก(ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินํ.)

เอกมูลสูตร

ปริศนาธรรมของเทวดา

(141) เทวดาองค์หนึ่งกล่าวปริศนาธรรมต่อพระพุทธองค์ว่า บาดาลมีราก(แหล่งเกิด)อันเดียว มี 2 วังวน มี 3 มลพิษ มี 5 แผ่นน้ำ เป็นทะเลหมุนวนได้ 12 ทาง ฤาษีข้ามพ้นแล้ว

(ไม่มีพระดำรัสตอบ อรรถกถาไขปริศนาว่า มีรากอันเดียวหมายถึงตัณหา มี 2 วังวนหมายถึงตัณหานั้นวนเวียนอยู่กับสัสสตทิฐิและอุจเฉททิฐิ มี 3 มลพิษหมายถึงตัณหาเกิดร่วมกับราคะโทสะโมหะ มี 5 แผ่นน้ำหมายถึงตัณหาแผ่ซ่านอยู่ในกามคุณ 5 เป็นทะเลหมายถึงตัณหาไม่รู้จักอิ่มไม่รู้จักเต็ม หมุนวนไปได้ 12 ทางหมายถึงตัณหาอิงอาศัยอายตนะ 12 เป็นที่

เกิด ปริศนาธรรมนี้ต้องการจะบอกว่า การข้ามพ้นตัณหานั้นมีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องบ้าง)

โนมิยสูตร

(142) เทวดาองค์หนึ่งกล่าวเชิญชวนให้ดูชมพระพุทธองค์ซึ่งทรงพระคุณในความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามากมาย(กล่าวเป็นคาถา 1 บท ไม่มีพระดำรัสตอบ)

อัจฉราสูตร

อริยมรรคคือทางตรงสู่นิพพาน

(143-144) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า เมื่อติดอยู่ในป่าทึบแห่งความลุ่มหลง เคล้าคลออยู่ด้วยนางอัปสรประโคมเพลง เป็นป่าปิศาจสิง จะทำอย่างไรจึงจะหนีออกไปได้?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ทางสายนั้น(อริยมรรค)ได้ชื่อว่าเป็นทางตรง ทิศนั้น(นิพพาน)ได้ชื่อว่าเป็นทิศที่ปลอดภัย รถคันนั้น(อริยมรรค)ไม่ส่งเสียงออดแอด มีธรรมเป็นล้อ มีหิริเป็นขอบข้าง มีสติเป็นเกราะหุ้ม มีสัมมาทิฐิเป็นสารถี ใครมีรถชนิดนี้ ไม่ว่าหญิงหรือชาย ย่อมไปถึงที่หมายคือนิพพานได้

(อรรถกถากล่าวว่า เทวดาองค์นี้เคยเป็นภิกษุ มรณภาพขณะเดินจงกรม เมื่อเกิดเป็นเทวดาชั้นดาวดึงส์ก็เกิดทั้งอัตภาพที่เป็นภิกษุขณะเดินจงกรมนั่นแหละ แต่ก็ไม่รู้ว่าตนมรณภาพแล้ว เมื่อเห็นนางอัปสรอยู่รอบกายก็คิดว่ามีสตรีมารบกวน จน

เมื่อพวกนางอัปสรวางกระจกให้ดูตัวเองจึงเห็นอัตภาพใหม่ ท่านได้สำเร็จเป็นโสดาบันในคราวนี้)

วนโรปสูตร

บุญใดทำแล้วเจริญทุกเมื่อ

(145-146) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า คนพวกไหนเป็นคนมีบุญ เจริญในกาลทุกเมื่อทั้งกลางวันและกลางคืน? คนพวกไหนดำรงตนอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีล ไปเกิดในสวรรค์?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

"ชนเหล่าใดทำสวนให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ(อารามโรปา) ปลูกป่า(วนโรปา) สร้างสะพาน(เสตุการกา) และชนเหล่าใดให้โรงน้ำดื่ม(ปปั) ให้บ่อน้ำ(อุทปานัง) ให้ที่พักอาศัย(อุปสฺสยं) ชนเหล่านั้นย่อมเจริญบุญทุกเมื่อทั้งกลางวันและกลางคืน พวกเขาตั้งอยู่ในธรรม เพียบพร้อมด้วยศีล จะได้ไปเกิดในสวรรค์"

(อรรถกถากล่าวว่า อารามโรปาหมายถึงทำสวนไม้ดอกไม้ผลให้เป็นที่รื่นรมย์ วนโรปาหมายถึงจัดทำพื้นที่ในป่าให้เป็นที่เคารพสักการะหรือเป็นที่ปฏิบัติธรรม หรือปลูกป่าเพื่อให้ร่มเงา เสตุการกาหมายถึงสร้างสะพานหรือทำเรือทำแพสำหรับข้ามฟาก... บุญเหล่านี้เป็นขั้นศีล ผู้ทำชื่อว่าได้ประพฤติในกุศลกรรมบถ 10)

เชตวนสูตร

ปีติของอนาถบิณฑิกเทวบุตร

(147) (อรรถกถากล่าวว่า เทวดาที่กล่าวถึงในพระสูตรนี้คืออนาถบิณฑิกเทวบุตร) เทวดานั้นกราบทูลพระพุทธองค์ว่า วัดเชตวันเป็นที่อยู่อาศัยของผู้แสวงหาความหลุดพ้น เป็นที่ประทับของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นบ่อเกิดแห่งปีติของข้าพระองค์ สัตว์ทั้งหลายบริสุทธิ์ด้วยธรรม 5 อย่าง คือ 1. กรรม(มัคคเจตนา) 2. วิชชา(มัคคปัญญา) 3. ธรรม(ธรรมฝ่ายสมาธิ) 4. ศีล(อริยศีล) 5. อุดมชีวิต(ชีวิตที่ตั้งอยู่ในศีล) หาใช่บริสุทธิ์ด้วยโคตรหรือทรัพย์ไม่ เพราะฉะนั้น ผู้เล็งเห็นประโยชน์จึงควรเลือกเฟ้นธรรมให้ดี พระสาริบุตรนั้นเป็นภิกษุอรหันต์ผู้ยอดเยี่ยมด้วยปัญญา ศีล และความสงบ

มัจฉริยสูตร

ผลต่างระหว่างทานกับความตระหนี่

(148-151) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า คนที่ตระหนี่และขัดขวางการให้ทานของคนอื่นจะได้รับผลกรรมอย่างไร? สัมปรายภพของเขาจะเป็นอย่างไร?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า คนตระหนี่และขัดขวางการให้ทาน ย่อมตกนรก หรือเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ถ้าได้เกิดเป็นมนุษย์ก็จะเกิดในสกุลคนยากจน เป็นคนขัดสนยากไร้

เทวดาทูลถามอีกว่า คนที่รู้ภาษาท่าทาง(วทญฺญู-รู้อาการของผู้มาขอ) ไม่ตระหนี่เคารพเลื่อมใสยิ่งในพระรัตนตรัย เขาจะได้รับผลกรรมอย่างไร? สัมปรายภพของเขาจะเป็นอย่างไร?

ตรัสตอบว่า คนเช่นนั้นย่อมเกิดในสวรรค์ และถ้าเกิดเป็นมนุษย์เขาก็จะเกิดในสกุลที่มั่งคั่ง มีผ้าผ่อน อาหาร และความร่าเริงสนุกสนานได้ไม่ยาก มีบารมีได้ครอบครองโภคทรัพย์ที่คนอื่นสะสมไว้ มีแต่ความสุขใจ

(ความตระหนี่มี 2 ระดับ คือความตระหนี่อย่างอ่อน เรียกว่ามัจฉริยะ และความตระหนี่จัด เรียกว่ากัทริยะ)

ฆฏิกรสูตร

ภิกษุ 7 รูปไปเกิดเป็นพรหมชั้นอวิหา

(152-157) ฆฏิกรพรหมกราบทูลพระพุทธองค์ว่า มีภิกษุ 7 รูป เป็นผู้หลุดพ้นจากราคะโทสะ ละสังโยชน์เบื้องต่ำ(มานุสฺเทหฺ)และสังโยชน์เบื้องสูง(ทิพฺพโยค์)ได้ ไปเกิดในพรหมโลกชั้นอวิหา ชื่อภิกษุทั้ง 7 รูปนั้นคือ 1. อุปกะ 2. ผลคัณฑะ(บางฉบับเป็นปลคัณฑะ) 3. ปุกกุสาติ 4. ภัททิยะ 5. ขัณฑเทวะ(บางฉบับเป็นภัททเทวะ) 6. พหุทันตี(บางฉบับเป็นภาหุรัคคิ) 7. สิงคิยะ(บางฉบับเป็นปิงคิยะ)

พระพุทธองค์ตรัสถามว่า ภิกษุเหล่านั้นตรัสรู้ธรรมของใครจึงละสังโยชน์ไปเกิดในพรหมโลกได้ ฆฏิกรพรหมกราบทูลว่าไม่มีธรรมของใครอื่นนอกจากธรรมของพระพุทธองค์ ภิกษุทั้ง 7

รูปนั้นรู้แจ้งในธรรมที่ทรงสอนให้ดับนามและรูป จึงละสังโยชน์ได้

และเมื่อพระพุทธองค์ตรัสถามว่า เรื่องนี้มีความลึกซึ้งรู้ได้ยาก ท่านรู้ธรรมของใครจึงบอกอย่างนี้ได้ ฆฏิกรพรหมกราบทูลว่า ในชาติก่อนข้าพระองค์เกิดเป็นนายช่างหม้อในเวภฬิงคชนบท เป็นคนเลี้ยงดูพ่อแม่(ตาบอด) เป็นอุบาสกของพระกัสสปพุทธเจ้า ไม่ข้องเกี่ยวกับเมถุนธรรม ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ติดในอามิส เป็นเพื่อนบ้านและเป็นสหายของพระองค์

พระพุทธองค์ทรงรับรองคำกล่าวของฆฏิกรพรหมนั้นว่าเป็นเรื่องจริง

จบอาทิตตวรรคแห่งเทวตาสังยุตต์ (10 พระสูตร)

ชราวรรค

ชราสูตร

ศีล ศรัทธา ปัญญา และบุญ

(158-159) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า อะไรยังประโยชน์ให้สำเร็จตราบชรา? อะไรที่ตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ? อะไรเป็นรัตนะของคนทั้งหลาย? อะไรที่โจรลักไปไม่ได้?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ศีลยังประโยชน์ให้สำเร็จตราบชรา ศรัทธาที่ตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ ปัญญาเป็นรัตนะของคนทั้งหลาย บุญคือสิ่งที่โจรลักไปไม่ได้

(อรรถกถาอธิบายว่า ศีลทำให้คนงามในทุกวัย ศรัทธาในที่นี้หมายถึงศรัทธาที่มาพร้อมกับมรรค ปัญญาหมายถึงปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า บุญหมายถึงบุญเจตนา-เจตนาที่เป็นบุญ)

อชรสาสูตร

(160-161) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า อะไรเมื่อไม่ชำรุด(ไม่วิบัติ)จึงยังประโยชน์ให้สำเร็จ?...(อีก 3 ประโยคคำถามเหมือนในชราสูตร พระดำรัสตอบก็เหมือนกัน)

มิตตสูตร

มิตร 4 ประเภทที่พึ่งได้

(162-163) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า อะไรเป็นมิตรของคนเดินทาง? อะไรเป็นมิตรในเรือนตน? อะไรเป็นมิตรเมื่อยามมีธุระเกิดขึ้น? อะไรเป็นมิตรเกื้อกูลไปถึงภพหน้า?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า โคต่างเป็นมิตรของคนเดินทาง มารดาเป็นมิตร(แท้)ในเรือนตน สหายเป็นมิตรเมื่อยามมีธุระเกิดขึ้น บุญที่ตนทำเองเป็นมิตรเกื้อกูลไปถึงภพหน้า

(โคต่างแปลจากคำว่าสตฺโถ หมายรวมไปถึงเพื่อนร่วมเดินทาง เกิดอะไรขึ้นระหว่างทางก็ช่วยเหลือกันได้ มารดาได้ชื่อว่ามิตร(แท้) เพราะในยามเจ็บป่วย ภรรยาและบุตรก็อาจจะรังเกียจ แต่มารดาจะไม่นึกรังเกียจบุตรของตนแม้แต่น้อย คำว่าสหายในที่นี้หมายถึงคนช่วยธุระกันได้ ช่วยเหลือกันได้ ถ้าสักแต่ว่าเป็นเพื่อนกินเพื่อนเที่ยวก็ไม่เรียกว่ามิตร ส่วนบุญเป็นยอดมิตร เพราะติดตามเกื้อกูลไปถึงภพหน้า)

วัตถุสูตร

บุตร ภรรยา และฝน

(164-165) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า อะไรเป็นที่ตั้ง(วัตถุ)ของมนุษย์ทั้งหลาย? อะไรเป็นสหายอย่างยิ่งในโลกนี้? ชีวิตสัตว์(โลก)บนแผ่นดิน อาศัยอะไรจึงยังชีวิตอยู่ได้?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า บุตรเป็นที่ตั้งของมนุษย์ทั้งหลาย(ในกรณีมารดาบิดาได้พึ่งในวัยชราหรือเป็นผู้สืบสกุล) ภรรยาเป็นสหายอย่างยิ่ง(สามีไว้ใจจนไม่มีอะไรเป็นความลับ) สัตว์บนดินได้อาศัยฝนจึงมีชีวิตอยู่ได้(ขาดฝนแล้ว อากาศและอาหารก็มีไม่ได้)

ปฐมชนสูตร

ตัณหา จิต สัตว์โลก และทุกข์

(166-167) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า อะไรทำให้คนเกิด? อะไรของเขาวิ่งพล่านอยู่? อะไรเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ? อะไรเป็นมหาภัยของคน?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ตัณหาทำให้คนเกิด จิตของเขาวิ่งพล่านอยู่ สัตว์โลกเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ ทุกข์คือมหาภัยของคน

ทุติยชนสูตร

(168-169) คำถามของเทวดา(อีกองค์หนึ่ง)เหมือนในปฐมชนสูตร ต่างกันเฉพาะคำถามประโยคสุดท้ายที่เทวดาทูลถามว่า สัตว์ไม่หลุดพ้นจากอะไร? มีพระดำรัสตอบว่า สิ่งที่สัตว์ไม่หลุดพ้นคือทุกข์(ตราบใดที่ยังเป็นสัตว์โลกอยู่ ก็ไม่พ้นจากทุกข์)

ตติยชนสูตร

กรรมเหนี่ยวรั้งสัตว์ไว้ในภพ

(170-171) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์เหมือนในปฐมชนสูตร มีต่างออกไปเฉพาะประโยคคำถามสุดท้ายที่ทูลถามว่า อะไรเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้ง(ปรายน์)สัตว์? ซึ่งมีพระดำรัสตอบว่า กรรมเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งสัตว์(กมฺมํ ตสฺส ปรายนํ)

(*พระสูตรนี้ไม่มีคำอธิบายในอรรถกถา คำว่าปรายนำ แปลได้หลายนัย แปลว่าเป็นที่ไปในเบื้องหน้าก็ได้ แปลว่าล่วงลับไปก็ได้ แปลว่าเครื่องเหนี่ยวรั้งหรือเครื่องยึดหน่วงก็ได้ นอกจากนี้ยังแปลได้ว่า เครื่องค้ำจุน, ที่พำนัก, เครื่องช่วยบรรเทาทุกข์ KS. แปลคำตอบประโยคนี้ว่า Action's the prop and stay of his career (KS. 1/53)*

อุปปถสูตร

ราคะ วัย อิสตรี และพรหมจรรย์

(172-173) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า อะไรที่บัณฑิตเรียกว่าทางผิด(อุปปโถ)? อะไรเสื่อมสิ้นไปตามคืนและวัน? อะไรเป็นมลทินของพรหมจรรย์? อะไรหนอที่ไม่ใช่น้ำ แต่ใช้ชำระล้างได้?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ราคะเรียกว่าทางผิด วัยย่อมเสื่อมสิ้นไปตามคืนและวัน อิสตรีเป็นมลทินของพรหมจรรย์ หมู่สัตว์ติดข้องอยู่กับอิสตรีนี้เอง ตบะและพรหมจรรย์ไม่ใช่น้ำแต่ใช้ชำระล้าง(กิเลส)ได้

(ราคะไม่ใช่ทางสำหรับผู้หวังไปสู่สุคติและนิพพาน อิสตรีหรือหญิงที่กล่าวว่าเป็นมลทินของพรหมจรรย์ อรรถกถาอธิบายว่า ผู้ประพฤติพรหมจรรย์(คือภิกษุ)เมื่อถูกต้องอิสตรีเข้าแล้วก็เป็นอันว่าพรหมจรรย์ไม่บริสุทธิ์ คำว่าพรหมจรรย์หมายถึงการเว้นขาดจากเมถุนธรรม(เมถุนวิรัติ) ส่วนตบะในที่นี้ได้แก่การสำรวมอินทรีย์(อินทริยสังวร)และธุดงควัตร ไม่นับทุกรกิริยาเข้าด้วย)

ทุติยสูตร

ศรัทธา ปัญญา และนิพพาน

(174-175) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า อะไรเป็นเพื่อนของคน? อะไรย่อมปกครองเขาคนนั้น? สัตว์ยินดีใน

อะไรจึงจะพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ศรัทธาเป็นเพื่อนของคน ปัญญาย่อมปกครอง(ปสาสติ)เขาคนนั้น สัตว์ยินดีในนิพพานจึงจะพ้นทุกข์ทั้งปวงได้

(คนที่มุ่งสู่สวรรค์และนิพพานต้องมีศรัทธา แต่ต้องมีปัญญากำกับควบคุมด้วยจึงจะทำในสิ่งที่ถูกที่ควรได้)

กวิสูตร

ที่มาของคาถาทั้งหลาย

(176-177) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า อะไรเป็นต้นเค้า(นิทานฺ) ของคาถา? อะไรทำให้คาถาเหล่านั้นปรากฏ(วิยญฺชนฺ)? คาถาอิงศัย(สนฺนิสฺสิตา) อะไรอยู่? อะไรคือแหล่งเกิด(อาสโย)ของคาถาทั้งหลาย? พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ฉันท์(รูปแบบต่างๆ)เป็นต้นเค้าของคาถา อักขระทำให้ปรากฏเป็นคาถา คาถาทั้งหลายอิงอาศัยนาม(คำศัพท์) กวีคือแหล่งเกิดของคาถาทั้งหลาย

(KS.(1/54)แปลพระคาถานี้ว่า Metre's the hidden source whence verse flow. Letters it is that issue from that source. 'Tis names of things whereon verses are hung. The bard is the abode wherein they dwell.)

จบชราวรรคแห่งเทวตาสังยุตต์ (10 พระสูตร)

อันธวรรค

นามสูตร

อิทธิพลของชื่อเรียก(นาม)

(178-179) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามว่า อะไรครอบงำ (อนฺธภวิ)สิ่งทั้งปวง? อะไรที่ไม่มีสิ่งอื่นยิ่งไปกว่า? มีธรรมอย่างหนึ่งที่สิ่งทั้งปวงอยู่ในอำนาจของมัน ธรรมนั้นคืออะไร?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ชื่อ(นามฺ)ย่อมครอบงำสิ่งทั้งปวง ไม่มีสิ่งใดที่ยิ่งไปกว่าชื่อ สิ่งทั้งปวงอยู่ในอำนาจของธรรมอย่างหนึ่งคือชื่อ

(สัตว์และสังขารทุกอย่างล้วนแต่มีชื่อเรียก แม้แต่สิ่งที่คนไม่รู้จักชื่อเรียก ก็ยังเอาความไม่มีชื่อนั่นแหละเป็นนาม)

จิตตสูตร

อิทธิพลของจิต

(180-181) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า โลกถูกอะไรนำไป? ถูกอะไรเสือกไสไป? โลกทั้งหมดตกอยู่ในอำนาจของธรรมอย่างหนึ่ง ธรรมนั้นคืออะไร?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า โลกถูกนำไปโดยจิต ถูกจิตเสือกไสไป โลกทั้งหมดตกอยู่ในอำนาจของธรรมอย่างหนึ่งคือจิต

ตัณหาสูตร

อิทธิพลของตัณหา

(182-183) คำถามของเทวดาอีกองค์หนึ่งเหมือนในจิตตสูตรทุกอย่าง พระดำรัสตอบชี้ไปที่ตัณหาแทนจิต

สัญโญชนสูตร

สังโยชน์ วิตก และนิพพาน

(184-185) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า โลกมีอะไรผูกมัดไว้? อะไรเป็นแหล่งเที่ยวไปของโลก? ละขาดธรรมอะไรได้ จึงเรียกว่านิพพาน?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า โลกมีความเพลิดเพลินผูกมัดไว้(นนฺทิสญฺโญชโน) วิตกเป็นแหล่งเที่ยวไป(วิจรณ่)ของโลก ละขาดได้ซึ่งตัณหาเรียกว่านิพพาน

พันธนสูตร

ละตัณหาได้ก็หลุดจากพันธนาการ

(186-187) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ด้วยคำถาม 2 ประโยคแรกเหมือนในสัญโญชนสูตร ส่วนคำถามสุดท้ายทูลถามว่า ละอะไรเสียได้จึงเป็นการตัดพันธนาการได้หมด? พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ละตัณหาเสียได้ย่อมเป็นการตัดพันธนาการได้หมด

อัพภาหตสูตร

มรณะ ชรา ตัณหา และอิจฉา

(188-189) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า โลกถูกอะไรกำจัด? ถูกอะไรล้อมไว้? ถูกลูกศรอะไรเสียบ? ถูกอะไรแผดเผาอยู่ตลอดเวลา?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า โลกถูกมรณะกำจัด ถูกชราล้อมไว้ ถูกตัณหาเป็นศรเสียบ ถูกความอยากแผดเผา(อิจฺฉาธูปายิโต)อยู่ตลอดเวลา

อุฑฑิตสูตร

ตัณหา ชรา มรณะ และทุกข์

(190-191) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า โลกถูกอะไรดักไว้? ถูกอะไรล้อมไว้? ถูกอะไรปิดบังไว้? โลกตั้งอยู่ใน

อะไร?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า โลกถูกตัณหาดักไว้(อุฑฑิโต) ถูกชราล้อมไว้ ถูกมรณะปิดบังไว้ โลกตั้งอยู่ในทุกข์

(พระดำรัสที่ว่า โลกถูกมรณะปิดบังไว้ อรรถกถาอธิบายว่า กรรมทำให้อัตภาพดูเป็นตัวตนที่เนื่องเป็นอันเดียวกันตลอดสาย โดยไม่รู้ตามความเป็นจริงว่ามีความเกิด(เกิด-ดับ)ของจิตติดต่อกันไปอย่างถี่ยิบ ตอนใกล้จะตายนั้น เวทนาอันแรงกล้าเป็นตัวการปิดบังไม่ให้รู้ความตายที่แท้จริง คือไม่ให้รู้ความเกิด-ดับของจิตที่เป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว)

ปิหิตสูตร

(192-193) คำทูลถามและพระดำรัสตอบเหมือนในอุฑฑิตสูตรทุกอย่าง เพียงแต่สลับประโยคถาม-ตอบเท่านั้น

อิจฉาสูตร

(194-195) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามว่า โลกถูกอะไรผูกไว้? จะหลุดพ้นได้ต้องกำจัดอะไร? ละขาดอะไรได้จึงตัดพันธนาการได้หมดสิ้น? ทุกคำถามนั้น พระพุทธองค์ทรงชี้ไปที่ความอยาก(อิจฉา)ทั้งหมด

โลกสูตร

โลกภายใต้อายตนะ 6

(196-197) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามว่า อะไรเกิด โลกจึงเกิด? โลกชื่นเชยอยู่กับอะไร? โลกยึดมั่นอยู่กับอะไร? โลกเดือดร้อนเพราะอะไร?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เมื่ออายตนะ ๖ เกิด โลกจึงเกิด โลกชื่นเชยอยู่กับอายตนะ ๖ โลกยึดมั่น(มีอุปาทาน) อยู่กับอายตนะ ๖ นั่นเอง โลกเดือดร้อนก็เพราะอายตนะ ๖

(คำว่าอายตนะ ๖ หมายถึงอายตนะภายใน-อายตนะภายนอก เมื่ออายตนะภายในเกิดก็เท่ากับว่าอายตนะภายนอกเกิด ความเกิดของอายตนะต่างอิงอาศัยกัน)

จบอันธวรรคแห่งเทวตาสังยุตต์ (10 พระสูตร)

ฆัตวาวรรค

ฆัตวาสูตร

ฆ่าความโกรธได้อยู่เป็นสุข

(198-199) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามว่า ฆ่าอะไรจึงอยู่เป็นสุข? ฆ่าอะไรจึงไม่เศร้าโศก? พระองค์ชอบฆ่าอะไรเป็นที่สุด?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

"ฆ่าความโกรธเสียได้จึงอยู่เป็นสุข ฆ่าความโกรธเสียจึงไม่เศร้าโศก เทวดา! พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญการฆ่าความโกรธ ซึ่งมีรากเป็นพิษมียอดหวาน เมื่อฆ่าความโกรธนั้นเสียแล้วย่อมไม่เศร้าโศก"

รถสูตร

อะไรทำให้อะไรปรากฏเด่น

(200-201) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามว่า อะไรเป็นความ

ปรากฏเด่น(ปญฺญาณ์)ของรถ? อะไรเป็นความปรากฏเด่น(ให้เห็นแต่ไกล)ของไฟ? อะไรเป็นศรีสง่าของแว่นแคว้น? อะไรเป็นศรีสง่าของสตรี?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ธงเป็นความปรากฏเด่นของรถ ควันทำให้มองเห็นแต่ไกลสำหรับไฟ พระราชาเป็นศรีสง่าของแว่นแคว้น สามีเป็นศรีสง่าของสตรี

วิตตสูตร

ศรัทธา ธรรม สัจจะ และปัญญา

(202-203) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามว่า อะไรเป็นทรัพย์ล้ำค่าของคน? อะไรที่บุคคลประพฤติดีแล้วนำความสุขมาให้? อะไรเป็นรสที่ยิ่งกว่ารสทั้งหลาย? คนมีชีวิตอยู่อย่างไร นักปราชญ์จึงเรียกว่ามีชีวิตอย่างประเสริฐ?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

"ศรัทธาเป็นทรัพย์ล้ำค่าของคน ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้วนำสุขมาให้ สัจจะเท่านั้นเป็นรสที่ดียิ่งกว่ารสทั้งหลาย คนที่เป็นอยู่ด้วยปัญญา นักปราชญ์เรียกว่ามีชีวิตอย่างประเสริฐ"

วุฏฐิสูตร

พุทธภาษิตแก้ทัศนะของเทวดา

(204-206) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามว่า บรรดาพืชงอก อะไรเป็นเลิศ? บรรดาสิ่งที่ตกลงเบื้องล่าง อะไรเป็นเลิศ? บรรดาสัตว์

เดินเท้า ใครเป็นเลิศ? บรรดาผู้ประกาศตนต่อที่ชุมนุม ใครเป็นเลิศ? มีเทวดาองค์หนึ่งตอบขึ้นก่อนว่า พืชงอกที่เป็นเลิศคือข้าวกล้า ฝนเป็นเลิศกว่าสิ่งที่ตกลงมาทั้งหมด ในเหล่าสัตว์ผู้เดินด้วยเท้า ยกให้โคเป็นเลิศ ส่วนบุตรคือผู้ประกาศตนที่ดีที่สุดในที่ชุมนุม(ดีที่สุดในแง่ว่า ไม่กล่าวให้ร้ายแก่บิดามารดาของตน)

ส่วนพระพุทธองค์ตรัสว่า

"บรรดาพืชงอก ความรู้(วิชฺชา)เป็นเลิศ บรรดาสิ่งที่ตกจม ยกให้อวิชชาเป็นเลิศ บรรดาสัตว์โลกที่เดินด้วยเท้า ภิกษุสงฆ์ประเสริฐสุด บรรดาผู้ประกาศตนในที่ชุมนุม พระพุทธเจ้าล้ำเลิศ"

ภีตสูตร

คนผู้ไม่กลัวปรโลก

(207-208) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามว่า ผู้คนจำนวนมากในโลกนี้กลัวอะไร? ทรงชี้ทางปฏิบัติ(มรรค)ไว้มากมาย ขอทูลถามว่าเมื่อบุคคลตั้งตนไว้ในธรรมใด จึงจะไม่หวั่นกลัวปรโลก?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ตั้งวาจาและใจไว้ให้ถูกต้อง ไม่ทำบาปด้วยกาย อยู่ครองเรือนอย่างมีข้าวและน้ำพอเพียง(พหุนปานำ ฆรมาวสนฺโต) มีศรัทธา มีจิตใจอ่อนโยน(มุทู) เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เข้าใจความหมาย(วทญฺญู) เมื่อดำรงตนอยู่ในธรรม 4 อย่างนี้ ก็ไม่ต้องหวั่นกลัวปรโลก

นชีรติสูตร

6 ช่องทางที่ทำให้จิตไม่ตั้งมั่นอยู่ได้

(209-210) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามว่า อะไรทรุดโทรม (เสื่อมสภาพ)ได้? อะไรไม่มีการทรุดโทรมได้? อะไรเรียกว่าทางผิด? อะไรเป็นอันตรายต่อธรรม? อะไรเสื่อมสิ้นไปตามคืนและวัน? อะไรเป็นมลทินของพรหมจรรย์? อะไรที่ไม่ใช่น้ำแต่ใช้ชำระล้างได้? ในโลกมีช่องอยู่กี่ช่องที่จิตไม่ตั้งมั่นอยู่ได้?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

"รูป(สังขารร่างกาย) ของสัตว์ทั้งหลายย่อมมีการทรุดโทรม นามและโคตรย่อมไม่มีการทรุดโทรม ราคะเรียกว่าทางผิด ความโลภเป็นอันตรายต่อธรรม วัยย่อมเสื่อมสิ้นไปตามคืนและวัน สตรีเป็นมลทินของพรหมจรรย์ หมู่สัตว์ข้องคาอยู่ในนั้น ดบะและพรหมจรรย์ไม่ใช่น้ำ แต่ใช้ชำระล้าง(มลทิน)ได้ ในโลกมีช่องอยู่ 6 ช่องที่จิตตั้งมั่นอยู่ไม่ได้ คือ 1. ความเกียจคร้าน(อลสฺย) 2. ความประมาท(ปล่อยสติ) 3. ความไม่ขยันหมั่นเพียร(อนุฏฐาน) 4. ความไม่สำรวม(อสยโม) 5. ความหลับไหล(นิทฺทา) 6. ความอ้างเลศที่จะไม่ทำงาน(ตนฺที) พึงหลีกเลี่ยงให้ห่างไกลจากช่องทั้ง 6 นี้ให้ได้"

อิสสรสูตร

อำนาจ สตรี ความโกรธ โจร และสมณะ

(211-212) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามว่า อะไรเป็นใหญ่ในโลก?

อะไรเป็นยอดของภัณฑะ(สมบัติ)ทั้งหลาย? อะไรเปรียบเหมือนสนิมมีดพร้า(ศาสตรา)? อะไรเป็นเสนียด(อพุพุท่)ในโลก? ใครหนอ เมื่อนำของไป เขาห้าม? แต่ใครล่ะ เมื่อนำของไป กลับเป็นที่รัก? ใครยิ่งมาหาบ่อยๆ บัณฑิตยิ่งยินดีต้อนรับ?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า อำนาจเป็นใหญ่ในโลก(วโส อิสฺสริยๆ โลเก) สตรีเป็นสุดยอดของภัณฑะ ความโกรธเปรียบเหมือนสนิม โจรเป็นเสนียดในโลก โจรนำของไป(ลักขโมย)เขาห้าม ส่วนสมณะนำของไป(รับเอาทาน)กลับเป็นที่รัก สมณะไปมาหาสู่บ่อยๆ บัณฑิตย่อมยินดีต้อนรับ

(ข้อว่า สตรีเป็นสุดยอดของภัณฑะ(อิตฺถี ภณฺฑานมุตฺตมา) อรรถกถาอธิบายว่า หมายถึงเป็นสมบัติที่ไม่ควรถูกทอดทิ้ง พระพุทธองค์ทรงยกย่องสตรีไว้สูงส่ง เพราะไม่ว่าพระโพธิสัตว์หรือพระเจ้าจักรพรรดิ ก็ล้วนแต่ถือกำเนิดในอุทรของสตรี)

กามสูตร

เป็นคนอย่าปล่อยตนทิ้งเสีย

(213-214) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามว่า อะไรที่คนผู้หวังประโยชน์ไม่ควรทอดทิ้ง ไม่ควรสละ? อะไรที่เป็นส่วนดีงาม แต่ควรปล่อยออกไป? อะไรที่เป็นส่วนเลว แต่ไม่ควรปล่อยออกไป?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า คนเราไม่ควรทอดทิ้งตน(เช่นยอมตนเป็นทาสของคนอื่น) ไม่ควรสละตน(เช่นปล่อยตนให้ตกเป็นเหยื่อของสัตว์ร้าย) ส่วนดีงามที่ควรปล่อยออกไปคือวาจาที่ดี วาจาชั่วไม่ควรปล่อยออกไป

ปาเถยยสูตร

ศรัทธา สิริ และความอยาก

(215-216) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามว่า อะไรรวบรวมเสบียงให้? อะไรเป็นแหล่งที่มาของโภคทรัพย์? อะไรเป็นแรงขับ(ปริกสฺสดิ)นรชน? อะไรคือสิ่งที่ละได้ยากในโลก? สัตว์เป็นอันมากติดอยู่กับอะไรเหมือนนกติดบ่วง?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ศรัทธาย่อมรวบรวมเสบียงไว้ให้ สิริเป็นแหล่งที่มาของโภคทรัพย์ ความอยาก(อิจฺฉา)คือแรงขับนรชน ความอยากคือสิ่งที่ละได้ยากในโลก สัตว์เป็นอันมากติดอยู่ในความอยากเหมือนนกติดบ่วง

(คำว่า สิริ แปลกันว่ามิ่งขวัญ KS. แปลคำนี้ว่า power of luck อรรถกถาแปลว่าความเป็นใหญ่ และขยายความว่า โภคะทั้งหลายไม่ว่าจะมาจากทางไหน ก็มักจะมุ่งหน้าไปหาผู้เป็นใหญ่ แสดงว่าผู้เป็นใหญ่มีพลังอำนาจอย่างหนึ่ง นั่นคือสิริ)

ปัชโชตสูตร

ปัญญา สติ และชีวิต

(217-218) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามว่า อะไรเป็นแสงสว่างในโลก? อะไรเป็นธรรมช่วยให้ตื่นอยู่ในโลก? อะไรเป็นเพื่อนของคนทำงาน? อะไรช่วยยังชีพของคนทำงาน? อะไรหนอหล่อเลี้ยงทั้งคนเกียจคร้านและไม่เกียจคร้านเฉกเช่นมารดาเลี้ยงดูบุตร? เหล่าสัตว์บนปฐพีอาศัยอะไรเลี้ยงชีวิต?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก สติเป็นธรรมช่วยให้ตื่นอยู่ในโลก ฝูงโคเป็นเพื่อนของคนทำงาน (กสิกรรม) ไถช่วยยังชีพของคนทำงาน(เป็นตัวเชื่อมระหว่างคนกับโคในอาชีพกสิกรรม) ฝนย่อมหล่อเลี้ยงทั้งคนเกียจคร้านและไม่เกียจคร้านเฉกเช่นมารดาเลี้ยงดูบุตร เหล่าสัตว์บนปฐพีล้วนอาศัยฝนเลี้ยงชีวิต

อรณสูตร

ลักษณะพิเศษของสมณะ

(219-220) เทวดาองค์หนึ่งทูลถามว่า คนจำพวกไหนไม่เป็นข้าศึกในโลกนี้? พรหมจรรย์ของคนจำพวกไหน เมื่ออยู่จบแล้วไม่มีการเสื่อม? คนจำพวกไหนกำหนดรู้ความอยากในโลกนี้ได้? ความเป็นไทตลอดเวลามีอยู่ในคนจำพวกไหน? คนจำพวกไหนหนอที่เมื่อมีศีลแล้ว ไม่ว่ามารดาหรือพี่น้องก็นบไหว้ได้? ใครหนอแม้เกิดในตระกูลต่ำต้อย กษัตริย์ทั้งหลายก็อภิวาทได้?

ทั้งหมดนั้นพระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ได้แก่สมณะ

จบฆัตวาวรรคแห่งเทวตาสังยุตต์(11 พระสูตร)

เทวตาสังยุตต์จบบริบูรณ์

เทวปุตตสังยุตต์

ปฐมวรรค

ปฐมกัสสปสูตร

หลักศึกษาสำคัญของภิกษุ

(221-222) คืนหนึ่งที่วัดเชตวัน กัสสปเทวบุตรกราบทูลพระพุทธองค์ว่า ทรงให้มีภิกษุขึ้นมาแล้ว แต่ไม่มีคำสอนสำหรับภิกษุ พระพุทธองค์ตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นคิดว่าคำสอนสำหรับภิกษุคืออะไร?

เทวบุตรกราบทูลว่า ภิกษุต้องศึกษาคำสุภาษิต ศึกษาการเข้าไปอยู่ชิดใกล้สมณะ ศึกษาการอยู่ในที่หลีกเร้นคนเดียว และศึกษาการทำจิตให้สงบระงับ

พระพุทธองค์ทรงพอพระทัยในคำกล่าวของเทวบุตร เมื่อเห็นพระอาการอย่างนั้น เทวบุตรก็หายวับไป

(อรรถกถากล่าวว่า เทวบุตร(เทวดาเพศชาย)เทวธิดา (เทวดาเพศหญิง)เป็นเทพที่อุบัติขึ้นบนตักของเทวดา เมื่อกล่าวถึงเทพโดยไม่ระบุนาม ใช้คำว่าเทวดา ส่วนคำว่าเทวบุตรมักจะระบุชื่อด้วย)

ทุติยกัสสปสูตร

(223) พระสูตรนี้กล่าวถึงกัสสปเทวบุตรเข้าเฝ้าและกราบทูลพระพุทธองค์ที่วัดเชตวัน ด้วยข้อความว่า ภิกษุต้องบำเพ็ญฌาน มีจิตหลุดพ้น มุ่งบรรลุอรหัตตผล ในการมุ่งสู่อรหัตตผลนั้นต้องรู้ความเกิดและความเสื่อมของโลก มีจิตที่ดี ไม่ให้ตัณหาและทิฐิอิงอาศัยได้

มาฆสูตร

(224-226) พระสูตรนี้กล่าวถึงมาฆเทวบุตรเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ที่วัดเชตวัน คำทูลถามและพระดำรัสตอบเหมือนในมัตวาสูตร(หน้า 61) อรรถกถากล่าวว่า มาฆะเป็นชื่อหนึ่งของท้าวสักกะ อีกชื่อหนึ่งของพระองค์คือวัตรภู

(คำว่ามาฆะ น่าจะเป็นมฆะ?)

มาคธสูตร

(227-228) พระสูตรนี้กล่าวถึงมาคธเทวบุตรเข้าเฝ้า

พระพุทธองค์(ไม่ระบุว่าที่ไหน) คำทูลถามและพระดำรัสตอบเหมือนในปัชโชตสูตร(หน้า 23)

ทามลิสูตร

พระอรหันต์ไม่ต้องทำความเพียรเลยก็ได้

(229-231) คืนหนึ่งที่วัดเชตวัน ทามลิเทวบุตรเข้าเฝ้าพระพุทธองค์และทูลว่า พราหมณ์ผู้ไม่เกียจคร้าน พึงทำความเพียรด้วยการทำความเพียรนั่นเองเขาจึงบรรลุนิพพานเพราะละกามได้

พระพุทธองค์ตรัสว่า

"ทามลิ! เมื่อพราหมณ์(พระอรหันต์)ทำกิจจบสิ้นแล้ว กิจที่ต้องทำก็ไม่มีสำหรับท่านอีก บุคคลเมื่อยังไม่ได้ท่าจอดที่แม่น้ำ เขาก็ต้องพยายามด้วยตัวเองเต็มที่ ครั้นเขาได้ท่าจอดไปยืนอยู่บนบกแล้ว ก็ไม่ต้องมีความพยายามอีก เพราะเขาถึงฝั่งแล้ว ทามลิ! นี้คือข้ออุปมาว่า พราหมณ์ผู้สิ้นอาสวะแล้ว มีปัญญาเพ่งพินิจถึงที่สุดแห่งชาติและมรณะแล้ว ไม่ต้องพยายาม(อีก) เพราะถึงฝั่งแล้ว"

(ความเพียรนั้นไม่มีโทษแต่อย่างใด แต่สำหรับพระอรหันต์ท่านจะทำความเพียรก็ได้ จะอยู่ตามสบายโดยไม่ทำความเพียรก็ได้)

กามทสูตร

เหตุที่พระอริยะทำได้ในสิ่งที่ปุถุชนทำไม่ได้

(232-235) พระสูตรนี้กล่าวถึงคำกราบทูลของกามทเทว

บุตรและพระดำรัสตอบ ดังนี้

เทวบุตร : การบำเพ็ญสมณธรรม ทำได้ยากยิ่ง

พระพุทธองค์ : เมื่อตั้งตนไว้มั่นด้วยศีลของพระเสขะ แม้สมณธรรมจะทำได้ยาก คนทั้งหลายก็สามารถทำได้ สำหรับนักบวชแล้ว ความยินดี(ตุฏฐิ) เป็นที่มาของความสุข

เทวบุตร : ความยินดีนั้นเป็นสิ่งที่ได้ยาก

พระพุทธองค์ : คนที่ยินดีในความสงบทางจิต มีจิตยินดีในภาวนาทั้งกลางวันและกลางคืน เขาย่อมได้สิ่งที่ได้โดยยาก

เทวบุตร : จิตนั้นทำให้ตั้งมั่น(เป็นสมาธิ)ได้ยาก

พระพุทธองค์ : คนที่ยินดีในความสงบทางอินทรีย์(คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ย่อมทำให้จิตตั้งมั่นได้ พระอริยะทั้งหลายย่อมทะลุตาข่ายแห่งมัจจุราชได้

เทวบุตร : ทางที่ไปได้ยากคือทางที่ไม่เรียบ

พระพุทธองค์ : สำหรับพระอริยะทั้งหลาย ถึงทางไม่เรียบ-ไปได้ยาก ท่านก็ไปได้ ผู้ที่ไม่เป็นอริยะ มีแต่จะหันศีรษะลงข้างล่าง ตกสู่ทางที่ไม่เรียบ ในขณะที่ทางนั้นเป็นทางเรียบสม่ำเสมอสำหรับอริยะทั้งหลาย เพราะท่าน(มีใจ)สม่ำเสมออยู่บนทางที่ไม่เรียบได้

(คำว่าทางในที่นี้หมายถึงอริยมรรค คำว่าหันศีรษะลงข้างล่าง หมายถึงทำให้ฌานตกลงไป ไม่สามารถขึ้นสู่อริยมรรคได้ คนที่มีฌานดกต่ำ ก้าวสู่อริยมรรคได้ยาก เพราะฉะนั้น มรรคมีองค์ 8 จึงเริ่มด้วยสัมมาทิฐิ-สัมมาสังกัปปะ คือเริ่มด้วยความคิดเห็นที่ถูกต้องก่อน)

ปัญจาลจัณฑสูตร

สติจำเป็นยิ่งในการเจริญสมาธิ

(236-237) ปัญจาลจัณฑเทวบุตรกราบทูลว่า ผู้มากด้วยปัญญาได้พบโอกาสในที่คับแคบ(หมายถึงเข้าฌานได้โดยเอาชนะนิวรณ์ 5 ได้) ผู้ใดได้ฌาน เป็นผู้ตื่น ผู้นั้นคือมุนีผู้เก่งกาจในการหลีกเร้น

พระพุทธองค์ตรัสว่า ใครก็ตาม แม้จะอยู่ในที่คับแคบ (อยู่ท่ามกลางนิวรณ์ 5) แต่ตั้งสติได้เพื่อเข้าถึงนิพพาน ย่อมได้ชื่อว่า มีจิตตั้งมั่นอย่างถูกต้อง

ตายนสูตร

เจ้าลัทธิอื่นเกิดเป็นเทวบุตรที่ดีก็มี

(238-240) คืนหนึ่งที่วัดเชตวัน ตายนเทวบุตร ซึ่งเคยเกิดเป็นเจ้าลัทธิมาก่อน(ปุราณติตฺถกโร)เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ได้กล่าวภาษิตของตนเป็นคาถาให้ทรงสดับ มีใจความดังนี้

"เพียรตัดกระแสตัณหาให้ได้ บรรเทากามเสียให้ได้เถิด พราหมณ์ มุนีที่ไม่ละกาม ย่อมเข้าถึงฌานไม่ได้ ถ้าจะทำความเพียรก็ต้องทำให้จริง ทำให้แข็งขัน เพราะเหตุว่า บรรพชาที่ปฏิบัติย่อหย่อน ยิ่งโปรยโทษดังธุลี

"ความชั่วไม่ทำเสียเลยดีกว่า ความชั่วย่อมตามแผดเผากรรมใดทำแล้วไม่เดือดร้อนในภายหลัง กรรมนั้นดี ควรทำ หญ้าคาที่มือจับไม่ดีย่อมบาดมือได้ ฉันใด ความเป็นสมณะที่บุคคลปฏิบัติไม่ดีย่อมฉุดลงนรก ฉันนั้น

"ความประพฤติที่ย่อหย่อน 1 วัตรที่เศร้าหมอง 1 พรหมจรรย์ที่น่ารังเกียจ 1 สามอย่างนั้นอำนวยผลได้ไม่มาก"

กล่าวจบ เทวบุตรก็หายวับไป

รุ่งขึ้นวันนั้น พระพุทธองค์ทรงเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟังถึงการเข้าเฝ้าและถ้อยคำที่ตายนเทวบุตรกล่าวนั้น ทรงให้ภิกษุเหล่านั้นศึกษาจดจำภาษิตนั้นไว้ เพราะเป็นคำกล่าวที่มีประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ได้

(คำว่าเจ้าลัทธิ หมายถึงพวกศาสดาในทิฐิ 62 อรรถกถากล่าวว่า ศาสดาที่ให้กำเนิดลัทธิเหล่านั้นมีชื่อว่า นันทะ, มัจฉะ, กิสะ, สังกิจจะ, รวมถึงครูทั้ง 6 มีปูรณะ กัสสปะ เป็นต้น ตายนเทวบุตรนั้นเป็นเดียรถีย์คนหนึ่ง แต่เป็นพวกกัมมวาที ซึ่งมีความเชื่อและสอนในเรื่องกรรม ถึงวันอุโบสถก็มีการทำบุญให้ทานและทำความดีต่างๆ เมื่อตายไปจึงไปเกิดในสวรรค์ แต่เขาก็ไม่รู้ว่าพระพุทธศาสนาสอนเรื่องดับทุกข์)

จันทิมสูตร

ราหูอมจันทร์

(241-245) คราวหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน กรุงสาวัตถี จันทิมเทวบุตรเมื่อถูกอสุรินทราหูจับไว้(ราหุนา อสุรินฺเทน คหิโต)ก็ระลึกถึงพระพุทธองค์ ได้กล่าวแสดงความนอบน้อมขึ้นในเวลานั้นว่า ตนอยู่ในฐานะคับขัน ขอพระองค์ผู้ทรงแกล้วกล้าโปรดเป็นที่พึ่งด้วยเถิด

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสสั่งให้อสุรินทราหูปล่อยจันทิมเทวบุตรไป อสุรินทราหูก็รีบเข้าไปหาท้าวเวปจิตติจอมอสูร ไปยืนหน้าซีดขนลุก(ด้วยความหวาดกลัว) อยู่ เมื่อท้าวเวปจิตติถามว่าเกิดอะไรขึ้นจึงมีอาการอย่างนั้น อสุรินทราหูก็กล่าวว่า ตนถูกขับด้วยพระคาถาของพระพุทธองค์ ถ้าไม่ปล่อยจันทิมเทวบุตร ศีรษะของตนก็จะแตกเป็น 7 เสี่ยง ถึงมีชีวิตอยู่ก็จะไม่เป็นสุขได้

(อรรถกถากล่าวว่า จันทิมเทวบุตรเป็นเทพสถิตจันทรวิมาน)

สุริยสูตร

ราหูอมอาทิตย์

(246-250) พระสูตรนี้กล่าวถึงสุริยเทวบุตรถูกอสุรินทราหูจับไว้เหมือนกัน และพระพุทธองค์ก็มีพระดำรัสสั่งให้อสุรินทราหูปล่อยอีกเช่นกัน ความตอนหนึ่งในพระคาถาที่ตรัส มีว่า "สุริยะใดเป็นผู้ส่องแสง ให้ความสว่างในที่มืด มีสัณฐานกลม(มณฺฑลิ) มีเดชสูง ราหู! เธอจงปล่อยสุริยะผู้เป็นบุตรของเรา"

(ทั้งจันทิมสูตรและสุริยสูตร หากหมายถึงปรากฏการณ์จันทรุปราคาและสุริยุปราคา ก็แสดงว่าเป็นเรื่องแต่งเติมตามความเชื่อของชาวโลกในยุคนั้น ความเชื่อที่ว่าราหูอมจันทร์-ราหูอมอาทิตย์นั้น ปรากฏชัดในอรรถกถาที่กล่าวถึงขนาดความใหญ่โตของราหู ซึ่งบอกขนาดของอวัยวะเป็นตัวเลขได้ เช่น มีความสูง 4,800 โยชน์ ช่วงแขนยาว 1,200 โยชน์ ปาก 200 โยชน์ เป็นต้น อรรถกถายังกล่าวอีกว่า "ราหูนั้นเห็นจันทิมเทวบุตรและสุริยเทวบุตรส่องสว่างอยู่ มีความริษยาเป็นทุนอยู่แล้ว จึงลงสู่วิถีโคจรของเทพทั้งสองแล้วยืนอ้าปากดักรออยู่...ราหูนั้น บางคราวก็เอามือบังวิมาน บางคราวก็ใส่ไว้ใต้คาง บางคราวก็เอาลิ้นเลีย บางคราวก็ใส่ไว้ในกระพุ้งแก้ม...และว่า ทั้งจันทิมเทวบุตรและสุริยเทวบุตรต่างสำเร็จเป็นโสดาบันในวันที่เกิดมหาสมยสูตร พระพุทธองค์จึงตรัสว่า เทพทั้งสองเป็นบุตรของพระองค์(ปชำ มม) สาระแห่งพระสูตรทั้งสองนี้ ต้องการแสดงพุทธานุภาพเป็นสำคัญ)

จบปฐมวรรคแห่งเทวปุตตสังยุตต์(10 พระสูตร)

อนาถปิณฑิกวรรค

จันทิมสสูตร

ความปลอดภัยของผู้ได้ฌานและละกิเลสได้

(251-252) คืนหนึ่งที่วัดเชตวัน จันทิมสเทวบุตรกราบทูลว่า คนผู้ได้บรรลุฌาน มีจิตเป็นสมาธิ มีปัญญา มีสติ จักได้รับความปลอดภัย เหมือนเนื้อ(มฤค)ในชะวากเขาปลอดจากริ้นยุง

พระพุทธองค์ตรัสกะเทวบุตรนั้นว่า คนผู้ได้บรรลุฌาน ไม่ประมาท ละกิเลสได้ จักถึงฝั่งคือนิพพาน ประดุจปลาทำลายตาข่าย(แห)ได้แล้ว

เวณฑุสูตร

ทางแห่งความสุขและรอดพ้นมัจจุราช

(254-255) เวณฑุเทวบุตรกราบทูลว่า ผู้ได้อยู่ใกล้พระพุทธ-

องค์ ประกอบความเพียรในพระพุทธศาสนา ไม่ประมาท หมั่นฝึกฝน ช่างมีความสุขหนอ

พระพุทธองค์ตรัสว่า คนผู้เพียรเพ่ง หมั่นฝึกฝนตามคำสอน ไม่ประมาท ก็จะต้องไม่ตกอยู่ในอำนาจของมัจจุราช

ทีฆลัฏฐิสูตร

ภาวะแห่งอรหัตตผล

(256-257) ที่วัดเวฬุวันคืนหนึ่ง ทีฆลัฏฐิเทวบุตรกราบทูลว่า ภิกษุเมื่อเพียรเพ่งฌาน มีจิตหลุดพ้น ก็หวังได้ซึ่งความไม่เกิดขึ้นแห่งจิต(หทยสฺสานุปตฺตึ)อันได้แก่อรหัตตผล เมื่อรู้ความเกิดและความเสื่อมของโลก มีใจซึ่งตัณหาและทิฐิแอบอิงไม่ได้แล้ว ก็มีอรหัตตผลนั้นแหละเป็นอานิสงส์

(เทวบุตรตนนี้ได้นามว่า ทีฆลัฏฐิ เพราะเมื่อเป็นมนุษย์เขามีตัวสูง อรรถกถากล่าวว่า ในเทวโลกนั้น ขนาดอัตภาพของเทวดาเท่ากันหมด)

นันทนสูตร

คุณลักษณะของพระอรหันต์

(258-259) นันทนเทวบุตรทูลถามว่า บัณฑิตเรียกคนเช่นไรว่าเป็นผู้มีศีล? เรียกคนเช่นไรว่าเป็นผู้มีปัญญา? เรียกคนเช่นไรว่าล่วงทุกข์ได้? (และ)เทวดาทั้งหลายบูชาคนเช่นไร?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า คนที่บัณฑิตเรียกว่ามีศีล มีปัญญา ล่วงทุกข์ได้ และเทวดาทั้งหลายบูชา ได้แก่คนผู้มีศีล มีปัญญา อบรมตนแล้ว มีจิตตั้งมั่น ยินดีในฌาน มีสติ ไม่มีความโศกทั้งหมด ละอาสวะได้หมดสิ้น และเกิดกายเป็นครั้งสุดท้าย (อนฺติมเทหธารี)

จันทนสูตร

กามสัญญา-รูปสังโยชน์

(260-261) จันทนเทวบุตรทูลถามว่า ผู้ที่ไม่เกียจคร้านทั้งกลางคืนและกลางวัน จะข้ามโอฆะ(ห้วงกิเลส)ได้อย่างไร? ใครคือผู้ไม่จมอยู่ในห้วงกิเลสล้ำลึกซึ่งหาที่ยึดเหนี่ยวไม่ได้?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ผู้สมบูรณ์ด้วยศีลทุกเมื่อ มีปัญญา มีจิตตั้งมั่นดีแล้ว ระดมความเพียร มีจิตมุ่งตรงสุดตัว ย่อมข้ามโอฆะที่ข้ามได้ยาก เขาเว้นเด็ดขาดจากกามสัญญา ข้ามล่วงรูปสังโยชน์ได้ สิ้นภพให้หลงเพลินแล้ว ย่อมไม่จมอยู่ในห้วงกิเลสล้ำลึก

(อรรถกถาอธิบายว่า คำว่าภพให้หลงเพลิน หมายถึงอภิสังขารหรือกรรม 3 (ปุญญาภิสังขาร อปุญญาภิสังขาร และอเนญชาภิสังขาร) กามสัญญาหมายถึงโอรัมภาคิยสังโยชน์ รูปสังโยชน์หมายถึงอุทธัมภาคิยสังโยชน์ อีกอย่างหนึ่ง กามสัญญาหมายถึงกามภพ รูปสังโยชน์หมายถึงรูปภพ)

วาสุทัตตสูตร

ระหว่างกามราคะกับสักกายทิฐิ

(262-263) วาสุทัตตเทวบุตรกราบทูลว่า ภิกษุต้องมีสติเพื่อเว้นกามราคะให้ห่างไกล เหมือนคนถูกแทงด้วยหอก(ต้องรีบถอนหอกออกจากกาย) หรือเหมือนคนถูกไฟไหม้กระหม่อม(ต้องรีบดับไฟ)

ส่วนพระพุทธองค์ตรัสว่า ภิกษุต้องมีสติเพื่อละสักกายทิฐิ...

สุพรหมสูตร

วิธีไม่ให้จิตหวาดสะดุ้ง

(264-265) สุพรหมเทวบุตรทูลถามว่า จิตนี้หวาดสะดุ้งอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะมีเรื่องหรือไม่มีเรื่อง(ให้หวาดสะดุ้ง)ก็ตาม ถ้าความไม่หวาดสะดุ้งมีอยู่ ขอได้โปรดตรัสบอกด้วยเถิด

พระพุทธองค์ตรัสว่า ทรงมองไม่เห็นความสวัสดีของสัตว์ทั้งหลายเลย นอกจากปัญญา(โพชฌงค์) ความเพียร(ตบะ) ความสำรวมอินทรีย์ และความปล่อยวางทุกสิ่ง(สพฺพนิสฺสคฺคา-หมายถึงนิพพาน)

(อรรถกถาขยายความว่า เหตุที่สุพรหมเทวบุตรได้กราบทูลเรื่องนี้ เพราะมีอยู่วันหนึ่ง ขณะที่สำราญอารมณ์อยู่ที่โคนต้นปาริฉัตรในสวนนันทนวัน มีเทพธิดาห้าร้อยนางเป็นบริวารแวดล้อม เทพธิดาพวกหนึ่งชอบสนุกสนานพากันปีนขึ้นต้นปาริฉัตร

ร้องรำทำเพลงให้ดอกไม้โปรยปลิว อีกพวกหนึ่งก็เก็บดอกไม้ร้อย พวงมาลัยอยู่ข้างล่าง พวกที่ปีนขึ้นร้องรำทำเพลงมีอันจุติกระทันหันเพราะอุปัจเฉทกกรรม ไปเกิดในอเวจีมหานรก สุพรหมเทวบุตรผิดสังเกตว่า ทำไมเสียงเพลงจึงเงียบหายไป ทำไมดอกปาริฉัตรจึงหยุดโปรยปลิว เมื่อได้ทราบว่าพวกเทพธิดาบนต้นปาริฉัตรจุติไปเกิดในนรก ชั่วได้รู้ว่าอีก 7 วันตัวเองพร้อมด้วยเหล่าเทพธิดาที่เหลือก็จะจุติไปเกิดในนรกเหมือนกัน ก็รู้สึกรันทดหดหู่ใจอย่างรุนแรง คิดได้ว่า มีพระพุทธองค์เพียงองค์เดียวเท่านั้นที่จะช่วยดับทุกข์ในเรื่องนี้ได้ และเมื่อได้เข้าเฝ้าฟังธรรมในคราวนี้ เขาก็ได้สำเร็จเป็นโสดาบัน)

กกุธสูตร

เมื่อมีความเพลิดเพลินก็หมายถึงทุกข์

(266-272) คืนหนึ่งที่มิดทายวันชื่ออัญชนวัน เมืองสาเกต กกุธเทวบุตรได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ มีคำทูลถามและพระดำรัสตอบดังนี้

กกุธะ : ทรงมีความยินดีหรือไม่?

พระพุทธองค์ : เราได้อะไรมาล่ะ จึงจะต้องยินดี?

กกุธะ : ถ้าอย่างนั้น พระองค์มีความเศร้าโศกอะไรหรือ?

พระพุทธองค์ : เราสูญเสียอะไรเล่า จึงจะต้องเศร้าโศก?

กกุธะ : ถ้าอย่างนั้นพระองค์ก็ไม่มีความยินดี ไม่มีความเศร้าโศกเลย?

พระพุทธองค์ : ถูกต้องแล้ว

กกุธะ : พระองค์ไม่มีทุกข์(อนิโฆ)บ้างหรือ? ไม่มีความเพลิดเพลิน(นนทิ) บ้างหรือ? ไม่ถูกความเหนื่อยหน่าย(อรติ) ครอบงำจิตขณะอยู่เดียวดายบ้างหรือ?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า อาการเหล่านั้นทั้งหมดไม่มีอยู่ในพระองค์เลย เมื่อกกุธเทวบุตรทูลถามอีกว่า เหตุใดจึงเป็นอย่างนั้น? จึงตรัสว่า

"คนมีทุกข์นั่นแหละจึงมีความเพลิดเพลิน
คนมีความเพลิดเพลินนั่นแหละจึงมีทุกข์
ขอให้รู้ไว้เถิดว่า
ภิกษุย่อมไม่มีความเพลิดเพลิน ไม่มีทุกข์"

กกุธเทวบุตรกราบทูลว่า ตนเพิ่งได้เห็นภิกษุที่เป็นพราหมณ์ผู้เย็นสนิท ไม่มีทั้งความยินดีและความทุกข์ ข้ามพ้นสิ่งเกาะเกี่ยวในโลกได้แล้ว

(อรรถกถากล่าวว่า เทวบุตรองค์นี้เป็นบุตรโยมอุปัฏฐากของพระมหาโมคคัลลานะในเมืองโกฬิยะ เมื่อตอนเป็นวัยรุ่นเขาได้ฌานในสำนักพระมหาโมคคัลลานะ เมื่อสิ้นชีวิตได้ไปเกิดในพรหมโลก)

อุตตรสูตร

ยิ่งเห็นภัยในความตายก็ยิ่งต้องละกามคุณ

(272-274) เรื่องนี้เกิดขึ้นที่กรุงราชคฤห์ อุตตรเทวบุตรกราบทูลว่า ชีวิตมีอายุน้อย ถูกชราไล่ต้อนสุดจะต้านทานได้ เมื่อบุคคลเล็งเห็นมรณภัยนี้แล้ว พึงทำบุญอันจะนำความสุขมาให้

พระพุทธองค์ตรัสคล้อยตามเทวบุตร แต่ประโยคสุดท้ายต่างออกไปว่า เมื่อเห็นมรณภัย มุ่งต่อสันติ ก็พึงละโลกามิส(กามคุณ)เสีย

อนาถปิณฑิกสูตร

(275-277) พระสูตรนี้กล่าวถึงอนาถบิณฑิกเทวบุตรซึ่งไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตแล้วมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ที่วัดเชตวัน ข้อความตรงกับอนาถปิณฑิโกวาทสูตร (ดูเล่ม 10-มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์) ทุกประการ

จบอนาถปิณฑิกวรรคแห่งเทวปุตตสังยุตต์(10 พระสูตร)

นานาติตถิยวรรค

สิวสูตร

ประโยชน์แห่งการคบสัตบุรุษ

(278-280) คืนหนึ่งที่วัดเชตวัน สิวเทวบุตรกราบทูลแสดงทัศนะของตนเกี่ยวกับการคบสัตบุรุษว่า การคบหาสมาคมสัตบุรุษและเข้าใจคำสอนของสัตบุรุษ จะทำให้เป็นคนดี จะทำให้ได้ปัญญา จะทำให้ไม่เศร้าโศกในท่ามกลางความเศร้าโศก จะทำให้เจริญรุ่งเรืองท่ามกลางหมู่ญาติ จะทำให้เข้าถึงสุคติ (และ)จะทำให้ดำรงอัตภาพยืนนาน

พระพุทธองค์ตรัสเสริมทัศนะนั้นว่า เมื่อบุคคลคบหาสมาคมสัตบุรุษและเข้าใจแจ่มแจ้งในคำสอนของสัตบุรุษแล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

เขมสูตร

อย่าอวดรู้ทำชั่ว

(281) เขมเทวบุตรกราบทูลว่า คนโง่ย่อมประพฤติกับตัวเองเหมือนศัตรู ทำกรรมชั่วที่ให้ผลเผ็ดร้อน กรรมที่ทำแล้วเดือดร้อนภายหลัง เสียน้ำตา ไม่ดีเลย กรรมใดทำแล้วไม่เดือดร้อนในภายหลัง จิตใจแช่มชื่นเบิกบาน กรรมนั้นทำแล้วดี คนเราเมื่อรู้ว่ากรรมใดเป็นประโยชน์แก่ตน ควรลงมือทำกรรมนั้นก่อนเลย อย่าทำตัวเป็นนักปราชญ์เจ้าความรู้(มนฺตาธีโร)ใช้ความคิดอย่างพ่อค้าเกวียน ซึ่งเลี่ยงถนนใหญ่ทางเรียบไปวิ่งบนทางขรุขระให้เพลาเกวียนหักสะบั้น ต้องจับเจ่าเศร้าซึม คนหนีธรรมไปประพฤติอธรรมก็เหมือนกัน เป็นคนโง่เขลา ก้าวสู่ทางมฤตยู ก็ต้องซบเซาเหมือนพ่อค้าเพลาเกวียนหัก

เสรีสูตร

ผู้ไม่อิ่มในการให้ทาน

(282-284) เสรีเทวบุตรกราบทูลว่า ทั้งเทวดาและมนุษย์ล้วนยินดีในข้าวและน้ำด้วยกัน จะไม่ยินดีก็เห็นจะมีแต่ยักษ์เท่านั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า คนที่มีจิตใจเลื่อมใส ให้ข้าวและน้ำด้วยศรัทธา ข้าวและน้ำเหล่านั้นย่อมอุ้มชู(ภชติ)เขาทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า ฉะนั้นจึงควรสลัดความตระหนี่ให้ทาน บุญ

เท่านั้นเป็นที่พึ่งของเหล่าสัตว์ในโลกหน้า

เสรีเทวบุตรได้ฟังพระดำรัสก็แสดงความอัศจรรย์ใจที่พระพุทธองค์ตรัสอย่างนั้น

(285-286) แล้วได้กราบทูลเรื่องราวแต่หนหลังของตัวเองว่า เขาเคยเป็นพระเจ้าแผ่นดินพระนามว่าเสรี เป็นทายก เป็นทานบดี นิยมการให้ทาน ได้ตั้งทานไว้สำหรับสมณพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทางไกล วณิพก และยาจก ที่ประตูเมืองทั้ง 4 ด้าน ต่อมาได้ถูกขอแบ่งส่วนไปทำ เริ่มจากพวกฝ่ายในขอประตูด้านที่หนึ่ง พวกราชวงศ์ขอประตูด้านที่สอง พวกทหารขอประตูด้านที่สาม สุดท้ายคือพวกพราหมณ์คฤหบดีขอประตูด้านที่สี่ แต่ละพวกได้ขอทำทานประจำอยู่ที่ประตูนั้นๆ แทนที่พระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งก็ทรงยินดียกให้ไปทั้งๆ ที่รู้สึกว่าทานของพระองค์ลดน้อยลงไปตามลำดับ

วันหนึ่งพวกพนักงานเจ้าหน้าที่ทั้งหลายก็เข้าเฝ้ากราบทูลว่าต่อไปนี้พระเจ้าอยู่หัวจะไม่ทรงบำเพ็ญทานแล้วหรือ? เมื่อมีคำกราบทูลอย่างนั้น จึงให้พวกเขาเก็บรวบรวมรายได้ในชนบทรอบนอกเข้าท้องพระคลัง แล้วให้แบ่งไว้ครึ่งหนึ่งสำหรับพนักงานเจ้าหน้าที่ใช้บำเพ็ญทาน แม้ได้ทรงทำถึงเพียงนี้แล้ว พระเจ้าเสรีก็ยังรู้สึกว่ายังไม่ถึงที่สุดแห่งการทำบุญให้ทานอยู่นั่นเอง

(คำว่ายักษ์ในคำกล่าวของเสรีเทวบุตร น่าจะหมายถึงเทพจำพวกมาร อรรถกถาให้ความหมายแก่คำหลายคำในพระสูตรนี้ คือคำว่า ทายก หมายถึงผู้ให้ทานปกติทั่วไป คำว่าทานบดี แปลว่านายแห่งทานหรือเจ้าแห่งทาน การให้ทานมี 3 ลักษณะคือ

1. ทาสทาน-ให้อย่างทาสของทาน เป็นการให้ของที่คุณภาพต่ำกว่าของที่ตนบริโภค 2. สหายทาน-ให้อย่างสหายของทาน คือตนบริโภคอย่างไรก็ให้ทานอย่างนั้น 3. ทานบดี-เป็นการให้ของที่ดีกว่าของที่ตนบริโภคอยู่

ผู้รับทานมีบุคคลประเภทต่างๆ รวมอยู่ในคำว่า"สมณพฺราหฺมณกปณทฺธิกวณิพฺพกยาจกานํ" อรรถกถาให้ความหมายบุคคลแต่ละประเภทดังนี้ 1. สมณะ คือนักบวช 2. พราหมณ์ คือพวกที่มีปกติกล่าวคำว่า โภ! โภ!(ผู้เจริญ! ผู้เจริญ!)เป็นพวกประกอบบุญพิธีต่างๆ 3. กปณะ คือคนเข็ญใจ คนยากจน คนตาบอด คนพิกลพิการต่างๆ 4. อัทธิกะ คือคนกำพร้า คนเดินทางไกล 5. วณิพก คือคนออกปากขอโดยใช้เสียงชักชวนหรือจูงใจให้เกิดความศรัทธาในผลบุญ 6. ยาจกคือคนขอทานประเภทถือกะลาขอทานหรือแบมือขอ)

ฆฏิการสูตร

(287-292) พระสูตรนี้เหมือนกับฆฏิการสูตร(อาทิตตวรรค)ในเล่มนี้ หน้า 48 ชื่อพระสูตรตรงกับฆฏิการสูตรในมัชฌิมนิกาย(เล่ม 9 หน้า 2) ข้อความใน 3 พระสูตรนี้ควรอ่านเทียบกัน

ชันตุสูตร

ภิกษุถูกเทวบุตรตำหนิว่าเหมือนเปรต

(293-294) คราวหนึ่ง ภิกษุเป็นจำนวนมากทำกุฏิอยู่ใน

ป่าข้างภูผาหิมพานต์แดว้นโกศล เป็นพวกฟุ้งซ่าน เย่อหยิ่ง ฟุ้งเฟ้อ พูดจาเลอะเทอะ ขาดสติสัมปชัญญะ จิตใจง่อนแง่น คิดนอกลู่นอกทาง ทำตัวเยี่ยงคฤหัสถ์

ณ วันอุโบสถ 15 ค่ำวันหนึ่ง ชันตุเทวบุตรเข้าไปกล่าวคาถาของตนให้ภิกษุเหล่านั้นฟัง มีใจความว่า แต่ก่อนภิกษุสาวกพระโคดมเป็นอยู่เรียบง่าย ไม่มักได้ในการหาบิณฑบาตและที่นอนที่นั่ง พากันรู้ในความไม่เที่ยงของสิ่งทั้งปวง ถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้ ส่วนพวกท่านทำตนเป็นคนเลี้ยงยากเหมือนนายบ้าน กินๆ แล้วก็นอน ชอบประจบชาวบ้าน ข้าพเจ้าขอยกมือไหว้พวกท่านในที่นี้ อยากจะบอกว่า พวกท่านคือคนอนาถาไร้ที่พึ่ง ไม่ต่างอะไรกับเปรต ที่กล่าวนี้หมายถึงท่านที่อยู่อย่างประมาท ส่วนท่านเหล่าใดที่ไม่ประมาท ข้าพเจ้าขอน้อมนมัสการท่านเหล่านั้น

(คำว่าเปรตในที่นี้ อรรถกถากล่าวว่า หมายถึงคนตายที่เขาเอาไปทิ้งไว้ในป่าช้า ถูกสัตว์จิกแทะอย่างไร ญาติพี่น้องก็คุ้มครองป้องกันไม่ได้ เทวบุตรต้องการจะบอกว่าการประพฤติตัวของภิกษุเหล่านั้นจะไม่ได้รับการดูแลจากอุปัชฌาย์อาจารย์ กลายเป็นคนไร้ที่พึ่งไม่ต่างอะไรกับซากศพในป่าช้า)

โรหิตัสสสูตร

ไม่มีการเดินทางให้ถึงที่สุดโลกได้

(295-297) คืนหนึ่งที่วัดเชตวัน โรหิตัสสเทวบุตรทูลถามพระพุทธองค์ว่า ที่ไหนเป็นที่ซึ่งบุคคลไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ

ไม่อุบัติ การไปถึงที่สุดโลกด้วยการเดินทางทำได้หรือไม่?

ตรัสตอบว่า

"อาวุโส! ที่ซึ่งบุคคลไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ เราไม่เรียกว่าที่สุดของโลก อันควรรู้ ควรเห็นและควรไปถึงด้วยการเดินทาง"

เทวบุตรได้ฟังพระดำรัสตอบอย่างนี้ก็กราบทูลว่าเป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ ไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อน แล้วทูลเล่าถึงอดีตชาติของตนว่าเคยเกิดเป็นฤาษีชื่อโรหิตัสสะ มีฤทธิ์เหาะเหินเดินอากาศได้ด้วยความเร็วสูง สามารถเหาะข้ามมหาสมุทรจากฟากหนึ่งถึงอีกฟากหนึ่งได้ ด้วยความคิดที่ว่า จะไปให้ถึงที่สุดของโลกด้วยการเดินทางให้ได้ ไม่มีการกินการดื่ม ไม่มีการขับถ่าย ไม่มีการพักเหนื่อยด้วยการหลับนอน(เดินทางอย่างเดียว) เป็นเวลาถึงร้อยปี ก็ไม่เคยถึงที่สุดของโลกได้ จนสิ้นชีวิตระหว่างการเดินทาง เพราะฉะนั้นจึงรู้สึกอัศจรรย์ใจที่ได้ยินพระดำรัสตอบว่า ที่ซึ่งบุคคลไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ ไม่ทรงเรียกว่าที่สุดของโลกที่จะไปถึงได้ด้วยการเดินทาง

(298) พระพุทธองค์ตรัสแก่เทวบุตรอีกว่า

"อาวุโส!...ถ้าเรายังไม่บรรลุถึงที่สุดของโลกแล้ว ก็จะไม่กล่าวถึงการทำที่สุดแห่งทุกข์ แต่ว่า เราสอนเรื่องโลก เหตุให้เกิดโลก ความดับของโลก และทางให้ถึงความดับของโลก ที่เรือนร่าง(กฬีวเร) ประมาณวาหนึ่งนี้ซึ่งมีสัญญาและใจครอง

"แต่ไหนแต่ไรมาแล้ว ไม่เคยมีใครไปถึงที่สุดของโลกด้วยการเดินทาง ก็เพราะไปไม่ถึงที่สุดของโลก(ตามที่ทรง

สอน) จึงไม่พ้นไปจากทุกข์ เพราะฉะนั้น ผู้มีปัญญาดี รู้แจ้งโลกถึงที่สุดโลกได้แล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว รู้ที่สุดของโลก(ที่แท้จริง)แล้ว เป็นผู้สงบแล้ว จึงไม่หวังทั้งโลกนี้และโลกอื่น"

(อรรถกถาอ้างถึงพระพุทธดำรัสอีกที่หนึ่งว่า ทรงไม่บัญญัติ(ไม่ยกขึ้นสอน)อริยสัจ 4 ไปที่หญ้าและไม้เป็นต้น แต่ทรงบัญญัติลงที่กายอันประกอบด้วยมหาภูตรูป 4 นี้เท่านั้น)

นันทสูตร

(299-300) พระสูตรนี้กล่าวถึงคำกราบทูลของนันทเทวบุตรและพระดำรัสตอบ ข้อความเหมือนในอุตตรสูตร(หน้า 82)

นันทิวิสาลสูตร

วิธีออกไปจากทุกข์

(301-302) นันทิวิสาลเทวบุตรทูลถามว่า สรีรยนต์(ร่างกาย) ซึ่งมีจักร 4 (เท้า 2 มือ 2) มีทวาร 9(ตา 2 ข้าง จมูก 2 รู ปาก 1 ช่อง หู 2 ข้าง ทวารหนัก 1 ทวารเบา 1)เต็มไปด้วยของไม่สะอาด ประกอบด้วยความโลภเหมือนเปือกตม ทำอย่างไรจึงจะออกไปจากทุกข์ได้?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า วิธีที่จะออกไปจากทุกข์ได้คือ 1. ตัดความผูกโกรธ(นทฺธึ) 2. ตัดกิเลสเครื่องร้อยรัด(วรตฺตं) 3. ตัดความอยาก(อิจฺฉา) และความโลภอันชั่วร้าย 4. ถอนตัณหาพร้อมทั้งอวิชชาอันเป็นรากเหง้าให้ได้

สุสิมสูตร

คุณสมบัติของพระสาริบุตรที่ใครๆ ก็ชื่นชอบ

(303-312) เรื่องนี้เกิดขึ้นที่(วัดเชตวัน)กรุงสาวัตถี วันหนึ่ง พระพุทธองค์ตรัสถามพระอานนท์ว่า ชอบพระสาริบุตรหรือไม่? พระอานนท์กราบทูลว่า ใครเล่าที่ไม่ใช่คนพาลไม่ใช่คนมุทะลุ (ทุฏฺโฐ) ไม่ใช่คนงมงาย(มุฬฺโห) ไม่ใช่คนมีจิตวิปลาส จะไม่ชอบท่านพระสาริบุตร เพราะท่านเป็นบัณฑิต มากด้วยปัญญา มีปัญญาหนักแน่น(หรือแน่นหนา) มีปัญญาชวนร่าเริง(หาสปญฺโญ) มีปัญญาไว(ชวนปญฺโญ) มีปัญญาหลักแหลม(ติกฺขปญฺโญ) มีปัญญาคม(นิพฺเพธิกปญฺโญ) มักน้อย สันโดษ สงัดกายสงัดใจ(ปวิวิตฺโต) ไม่คลุกคลีกับหมู่(อสงฺสฏฺโฐ) ระดมความเพียร เข้าใจพูด(วตฺตา) อดทนต่อคำว่ากล่าว(วจนกฺขโม) ทักท้วงคนผิด(โจทโก) ติเตียนคนชั่ว(ปาปครหี)

พระพุทธองค์ทรงรับรองคำกล่าวของพระอานนท์ว่าเป็นจริงอย่างนั้น

ครานั้น สุสิมเทวบุตรพร้อมด้วยบริวารจำนวนมากซึ่งได้เข้าเฝ้าและได้ฟังคำยกย่องชื่นชมพระสาริบุตรนั้นด้วย ได้กราบทูลแสดงความเห็นด้วยเช่นกัน และกราบทูลอีกว่า ไม่ว่าตนจะเข้าร่วมประชุมกับหมู่เทวบุตรใดๆ ก็ตาม ก็ได้ยินแต่คำยกย่องชื่นชมท่านพระสาริบุตรด้วยน้ำเสียงที่หนักแน่นทั้งสิ้น

คำกราบทูลของสุสิมเทวบุตนั้นทำให้ทวยเทพ(เทวปุริสา)ของท่านต่างปลื้มใจ เบิกบาน เกิดปีติโสมนัส เปล่งรัศมีอยู่

เพริศพราว เหมือนแก้วมณีและแก้วไพฑูรย์เจียระไนเป็นแปดเหลี่ยมวางอยู่บนผ้ากัมพลสีเหลือง...เหมือนแท่งทองชมพูนุท (ทองคำบริสุทธิ์ที่ยังไม่ทำรูปพรรณ) ที่วางอยู่บนผ้ากัมพลสีเหลือง... เหมือนดาวประกายพฤกษ์(โอสธิดารกา) อันสุกสกาวในฤดูสารท สุสิมเทวบุตรได้กราบทูลด้วยคาถาอีกว่า พระสาริบุตรนั้นใครก็รู้ว่าท่านเป็นบัณฑิต ท่านไม่ใช่คนมักโกรธ(อโกธโน) ท่านเป็นคนมักน้อย(อปฺปิจฺโฉ) สงบเสงี่ยม(โสรโต) ฝึกตนมาดี(ทนฺโต) มีคุณสมบัติที่พระศาสดาทรงสรรเสริญ เป็นผู้ใฝ่ธรรม(อิสี-แสวงหาคุณ)

พระพุทธองค์ตรัสตอบสุสิมเทวบุตรด้วยพระคาถามีใจความตรงกัน ประโยคสุดท้ายตรัสว่า พระสาริบุตรจำนงอยู่ก็แต่เวลาที่จะปรินิพพาน(กาลํ อากงฺขติ)เท่านั้น

(พระสูตรนี้แสดงทั้งคุณสมบัติและบุคลิกของพระสาริบุตรไว้อย่างครบถ้วน จึงได้ยกคำบาลีบางคำกำกับไว้ด้วย เพื่อจะได้พิจารณาความหมายได้ตรงยิ่งขึ้น

คำว่า "จำนงอยู่ก็แต่เวลาที่จะปรินิพพาน-กาลํ อากงฺขติ" นั้น อรรถกถาอธิบายว่า ความจริงพระอรหันต์ไม่มีความยินดีทั้งต่อความตายและความมีชีวิตอยู่ แต่ท่านก็คอยดูเวลาที่ความตายจะมาถึง เหมือนคนคอยรับค่าจ้างไปวันหนึ่งๆ ความข้อนี้พระสาริบุตรเคยกล่าวว่า "เราไม่ยินดีความตาย เราไม่ยินดีความเป็นอยู่ แต่เรารอความตาย(กาลํ จ ปฏิกงฺขามิ) เสมือนลูกจ้างรอค่าจ้าง-นิพฺพิสํ กติโก ยถา)"

คำว่า ฤดูสารท บาลีใช้คำว่าสรทสมัย ฝรั่งแปลกันว่า autumn-ฤดูใบไม้ร่วง แต่ในชมพูทวีปนั้นเป็นสองเดือนท้ายฤดู

ฝน(ตั้งแต่แรม 1 ค่ำเดือน 10 ถึงขึ้น 15 ค่ำเดือน 12) ในภาค ผนวกของเล่มนี้ได้บันทึกเรื่องฤดูกาลในชมพูทวีปเพื่อประกอบการศึกษาไว้ด้วยแล้ว

มีคำ 2 คำที่ได้พบอยู่เสมอ คือคำว่าบัณฑิต และคำว่าระดมความเพียร อรรถกถาได้อธิบายให้เข้าใจชัดยิ่งขึ้นว่า บัณฑิต หมายถึงผู้ฉลาดรู้ใน 4 เรื่อง คือ 1. ฉลาดรู้ในเรื่องธาตุ 2. ฉลาดรู้ในเรื่องอายตนะ 3. ฉลาดรู้ในเรื่องปฏิจจสมุปบาท 4. ฉลาดรู้ในเรื่องฐานะและอฐานะ(เรื่องที่เป็นไปได้-เป็นไปไม่ได้) คำว่าระดมความเพียร แปลจากบาลีว่า อารทฺธวิริโย ตามศัพท์แปลว่าปรารภความเพียร อรรถกถาอธิบายว่า ได้แก่ประคองความเพียร มีความเพียรอย่างบริบูรณ์ในสิ่งที่ทำ ภิกษุผู้ระดมความเพียรจะไม่ยอมให้กิเลสที่เกิดขึ้นขณะเดินติดมาถึงขณะยืน ไม่ยอมให้กิเลสที่เกิดขึ้นขณะยืนติดมาถึงขณะนั่ง ไม่ยอมให้กิเลสที่เกิดขึ้นขณะนั่งติดมาถึงขณะนอน หมายความว่า กิเลสเกิดขึ้นในอิริยาบถไหน ก็ข่มไว้ได้ภายในอิริยาบถนั้น ไม่ปล่อยให้เป็นเชื้อติดมาถึงอิริยาบถอื่นได้ กล่าวกันว่า พระสาริบุตรไม่เคยเหยียดหลังนอนบนเตียงถึง 44 ปี)

นานาติตถิยสูตร

ความเห็นแตกต่างของเทวบุตรเดียรถีย์

(313-318) คืนหนึ่งที่วัดเวฬุวัน มีเทวบุตรซึ่งเป็นสาวกเดียรถีย์หลายองค์คือ อสมเทวบุตร สหลีเทวบุตร นิกเทวบุตร

อาโกฏกเทวบุตร เวฏัมพริเทวบุตร มาณวคามิยเทวบุตร ล้วนเปล่งรัศมีงดงามส่องสว่างไปทั่ววัด เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ แต่ละองค์กล่าวแสดงความเห็นไปต่างๆ กัน

อสมเทวบุตร : ครูปูรณะ กัสสปะ เพียงแต่ไม่พิจารณาเห็นบาปหรือบุญของตนในการที่สัตว์ถูกฟัน ถูกฆ่า ถูกโบย ได้รับความสูญเสียในโลกนี้เท่านั้น ท่านบอกให้วางใจ(วิสฺสาสํ)เสีย สมควรที่จะนับท่านว่าเป็นศาสดาคนหนึ่ง

สหลีเทวบุตร : ครูมักขลิ โคสาล สำรวมตนดีเพราะรังเกียจบาปด้วยตบะ ละวาจาที่ก่อการทะเลาะวิวาท ประพฤติตนสม่ำเสมอ งดเว้นสิ่งที่มีโทษ พูดคำจริง จัดว่าเป็นผู้คงที่(ตาที) ไม่ทำบาปอย่างแน่นอน

นิกเทวบุตร : ครูนิครนถ์ นาฏบุตร เป็นผู้เกลียดบาป มีปัญญาคุ้มครองตน เห็นภัยในสงสาร(การเวียนว่ายตายเกิด) สำรวมระวังดีด้วยยามทั้ง 4(จาตุยามสุสำวุโต) บอกสิ่งที่ได้เห็นและได้ฟัง(ตรงไปตรงมา) จะต้องไม่ใช่คนชั่วร้ายแน่

อาโกฏกเทวบุตร : ครูปกุธะ กัจจายนะ ครูนิครนถ์นาฏบุตร ครูมักขลิ โคสาล และครูปูรณะ กัสสปะ ล้วนแต่เป็นศาสดาของหมู่ ได้บรรลุผลแห่งสมณธรรมแล้ว ทุกท่านนั้นคงไม่ห่างไกลจากความเป็นสัตบุรุษแน่

เวฏฏมพริเทวบุตร : สุนัขจิ้งจอกต่ำด้อย อยากจะสง่างามอย่างราชสีห์ ทำตนเทียมราชสีห์ ครูของพวกซีเปลือย(ก็เหมือนกัน) โป้ปดมดเท็จ มารยาทน่ารังเกียจ จะเทียบกับสัตบุรุษย่อมไม่ได้

รูปใดๆ ก็ล้วนเป็นเหยื่อล่อของมาร

(319-321) บัดดลนั้น มารใจบาปก็เข้าสิงเวฏฏมพริเทวบุตรกล่าวขึ้นว่า เหล่าชนใดขวนขวายเกลียดบาปด้วยตบะ รักษาความสงบสงัดอยู่ ยึดมั่นอยู่ในรูป ปรารถนาเทวโลก เหล่าชนนั้นชื่อว่าสั่งสอนเพื่อปรโลกที่ถูกต้องอย่างแท้จริง (อรรถกถากล่าวว่า การที่เทวบุตรองค์นี้กล่าวโทษพวกอัญเดียรถีย์แล้ว กลับมาสรรเสริญอย่างนี้ ทำให้พระพุทธองค์ทรงหยั่งทราบว่าเป็นมารเข้าสิงเทวบุตรให้กล่าวนั่นเอง)

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

“รูปใดๆ ก็ตาม ไม่ว่าจะอยู่ในโลกนี้หรือในโลกอื่น และ

ไม่ว่าจะส่องแสงโรจน์เรืองอยู่ในห้วงเวหา(จนฺตลิกฺขสฺมึ ปภาส วณฺณา) ก็ตาม ทั้งหมดนั้น มารยกย่องวางดักสัตว์ไว้ทั้งสิ้น ไม่ต่างอะไรกับคนใช้เหยื่อล่อเพื่อฆ่าปลา"

ส่วนมาณวคามิยเทวบุตร กล่าวถึงพระพุทธองค์ในโอกาสนี้ว่า ภูเขาเวปุลละได้ชื่อว่าสูงสุดในบรรดาภูเขารอบกรุงราชคฤห์ เสตบรรพต(ภูเขาไกรลาส) สูงสุดในบรรดาภูเขาในป่าหิมพานต์ ดวงอาทิตย์เป็นสุดยอดในบรรดาสิ่งที่โคจรอยู่ในอากาศ มหาสมุทรกว้างใหญ่ที่สุดในบรรดาห้วงน้ำทั้งหลาย ดวงจันทร์(สองสกาว) เป็นเลิศในหมู่ดารา พระพุทธเจ้าเป็นที่รู้กันว่าทรงเลิศล้ำกว่าชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก

จบนานาติตถิยวรรคแห่งเทวปุตตสังยุตต์(10 พระสูตร)

เทวปุตตสังยุตต์จบบริบูรณ์

โกสลสังยุตต์

ปฐมวรรค

ทหรสูตร

ไม่มีศาสดาอื่นใดประกาศตนเป็นพุทธะ

(322-324) วันหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ที่วัดเชตวัน ทูลถามว่า ทรงปฏิญาณ(รับรองพระองค์เอง) หรือไม่ว่าได้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยม พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ถ้ามหาบพิตรจะตรัสให้ถูกก็พึงตรัสว่า ตถาคตได้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยม เพราะเหตุว่าอาตมภาพได้ตรัสรู้แล้ว

พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลว่า เคยตรัสถามพวกครูทั้ง 6(มีปูรณะ กัสสปะเป็นต้น) ซึ่งล้วนแต่เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะมีชื่อเสียงเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนยกย่องเทิดทูนว่าเป็นคนดีทั้งสิ้น ก็

ไม่มีท่านผู้ใดรับรองตนว่าได้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ ส่วนพระองค์ยังทรงเป็นหนุ่มบวชใหม่ ไฉนจึงประกาศรับรองพระองค์เองได้?

อย่าดูหมิ่นว่าเล็กน้อยใน 4 อย่าง

(325-327) ตรัสตอบว่า มี 4 อย่างที่ไม่ควรดูหมิ่นว่าเล็กน้อย คือ

1. **กษัตริย์** ไม่ควรดูหมิ่นว่ายังทรงพระเยาว์
2. **งู** ไม่ควรดูหมิ่นว่าตัวเล็ก
3. **ไฟ** ไม่ควรดูหมิ่นว่าเล็กน้อย
4. **ภิกษุ** ไม่ควรดูหมิ่นว่ายังหนุ่ม

แล้วตรัสเป็นพระคาถาขยายความ ดังนี้

ไม่พึงดูหมิ่นกษัตริย์ผู้ทรงพระชาติสูง ผู้ทรงพระยศ ว่ายังทรงพระเยาว์ เพราะทรงเป็นจอมคน ได้เสวยราชย์ ถ้าทรงพระพิโรธ ก็จะทรงลงพระราชอาญาอย่างหนักเอาได้

ไม่พึงดูหมิ่นงู ไม่ว่าจะเป็นงูที่บ้านหรืองูในป่า ว่าตัวเล็ก เพราะงูเป็นสัตว์มีพิษ สามารถที่จะฉกกัดให้ถึงแก่ชีวิตได้

ไม่พึงดูหมิ่นไฟ ซึ่งเป็นธรรมชาติที่กินเชื้อมาก ลุกเป็นเปลว มีรอยทางสีดำ ว่าเล็กน้อย เพราะเมื่อได้เชื้อ ไฟก็ลามเป็นกองใหญ่ลุกไหม้เอาได้

ส่วนภิกษุนั้น ที่ไม่พึงดูหมิ่น หมายถึงภิกษุผู้มีศีลเป็นเดช สามารถที่จะแผดเผา(ผู้ดูหมิ่น)ให้พินาศไปถึงบุตรธิดา ปศุสัตว์ ถึงสูญสิ้นเผ่าพันธุ์ได้ ป่าถูกไฟไหม้จนดำแล้ว วันคืนผ่านไป พันธุ์หญ้าหรือต้นไม้ยังงอกขึ้นเป็นป่าได้อีก ภิกษุแผดเผาให้พินาศดับ

สูญได้ยิ่งกว่านั้น เพราะฉะนั้น บุคคลผู้ฉลาด เมื่อเห็นว่า งู ไฟ กษัตริย์ และภิกษุผู้มีศีล จะเป็นภัยแก่ตนได้ พึงประพฤติตนให้ชอบเข้าไว้

เมื่อได้ทรงสดับคำสอนในครั้งนี้ พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ทูลขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ประกาศพระองค์เป็นอุบาสกตลอดไป เคยขานพระนามว่า"พระโคดม"กับพระพุทธองค์ ก็เปลี่ยนเป็น"ภควา-พระผู้มีพระภาคเจ้า"ตั้งแต่บัดนั้น

ปุริสสูตร

กิเลสที่เหมือนขุยไผ่ฆ่าต้นไผ่

(328-330) ที่วัดเชตวันคราวหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลถามว่า มีธรรมกี่อย่างซึ่งเมื่อเกิดมีขึ้นในใจของบุคคลแล้ว ไม่เป็นประโยชน์เลย มีแต่จะให้ทุกข์ ให้อยู่ไม่สบาย?

พระดำรัสตอบของพระพุทธองค์ชี้ไปที่ โลภะ โทสะ โมหะ ตรัสเป็นพระคาถาในที่สุดว่า โลภะโทสะโมหะย่อมฆ่าบุคคลใจบาปเหมือนขุยไผ่ฆ่าต้นไผ่

ราชสูตร

สตธรรม-สัพภิธรรม หมายถึงนิพพาน

(331-333) วันหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลถามว่า มีบ้างไหมที่ผู้เกิดมาแล้วพ้นจากชราและมรณะ?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่าไม่มีเลย เพราะไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล คฤหบดีมหาศาล หรือแม้แต่พระอรหันต์ล้วนแต่ถึงสภาพแตกดับเพราะชราและมรณะทั้งสิ้น

และตรัสอีกว่า ราชรถอันแสนวิจิตรย่อมคร่ำคร่าแน่แท้ ร่างกายย่อมมีวันชรา แต่ธรรมของสัตบุรุษ(สตธรรม)ไม่มีวันชรา สัตบุรุษย่อมรู้ธรรมของสัตบุรุษ(สัพภิธรรม)

(อรรถกถากล่าวถึงฐานะของกษัตริย์ พราหมณ์ และคฤหบดีระดับ"มหาศาล"ไว้ว่า กษัตริย์มหาศาลมีทรัพย์ 100 โกฏิเป็นอย่างต่ำ มีกหาปณะ 3 หม้อ พราหมณ์มหาศาลมีทรัพย์ 80 โกฏิ มีกหาปณะ 1 หม้อ คฤหบดีมหาศาลมีทรัพย์ 40 โกฏิ มีกหาปณะ 1 หม้อ ทั้งนี้ ทรัพย์และกหาปณะที่มีนั้น หมายถึงมีพร้อมที่จะใช้ได้ทันที(คือมีอยู่ในเรือน) คำว่าสตธรรม หรือสัพภิธรรม ที่แปลว่าธรรมของสัตบุรุษ หมายถึงนิพพาน)

ปิยสูตร

ถ้ารักตนก็อย่าทำบาป

(334-336) วันหนึ่งที่วัดเชตวัน พระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลถึงความคิดของพระองค์เองที่เกิดขึ้นขณะทรงพักผ่อนในห้องส่วนพระองค์ว่า คนประเภทไหนชื่อว่ารักตน (ปิโย อตฺตา) ประเภทไหนชื่อว่าไม่รักตน (อปฺปิโย อตฺตา) ทรงมีความคิดต่อไปว่า คนที่ประพฤติทุจริตทางกาย ทางวาจา ทางใจ คือคนที่ไม่รักตน ส่วนคนที่ประพฤติสุจริตทางกาย ทางวาจา ทาง

ใจ คือคนรักตน เหตุที่ทรงคิดเห็นอย่างนี้ก็เพราะว่า คนเกลียดกันทำความเสียหายให้แก่คนเกลียดกันอย่างไร คนประพฤติทุจริตก็ทำแก่ตัวเองอย่างนั้น จึงเท่ากับไม่รักตน

พระพุทธองค์ตรัสรับรองความเห็นเช่นนั้นของพระเจ้าปเสนทิโกศลว่าถูกต้องแล้ว และตรัสเป็นพระคาถาว่า

"ถ้ารู้ว่าตนเป็นที่รัก ก็ไม่พึงประกอบด้วยบาป เพราะเหตุว่า ความสุขนั้นเป็นผลที่คนผู้ทำชั่วจะไม่ได้โดยง่ายเลย

"เมื่อความตายมาถึงตัว บุคคลย่อมละทิ้งภพมนุษย์ไป อะไรเล่าเป็นสมบัติของเขา และเขาจะพาอะไรติดตัวไปได้ อะไรเล่าจะติดตามเขาไปเหมือนเงาตามตัว

"สัตว์ที่เกิดมาแล้วจำต้องตายในโลกนี้ ทำกรรมคือบุญและบาปใดไว้ บุญและบาปนั้นแลเป็นสมบัติของเขา เขาจะพาบุญและบาปนั้นแหละติดตัวไป บุญและบาปย่อมเป็นของติดตามเขาไปเหมือนเงาตามตัว

"ฉะนั้น บุคคลจึงควรทำกรรมดีสะสมไว้เป็นสมบัติในปรโลก ด้วยว่า บุญทั้งหลายย่อมเป็นที่พึ่งของปวงสัตว์ในปรโลก"

อัตตรักขิตสูตร

สำรวม-ละอายต่อบาป เป็นการรักษาตน

(337-339) (ที่วัดเชตวัน) พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลถึงความนึกคิดของพระองค์ขณะทรงพักผ่อนเช่นกันในเรื่องการรักษาตน(รกฺขิโต อตฺตา) ทรงคิดเห็นว่า คนที่ประพฤติทุจริตเป็น

คนที่ไม่รักษาตน ถึงแม้จะมีพลช้าง พลม้า พลรถ หรือพลเดิน เท้าปกป้องคุ้มครองเขา ก็ไม่ชื่อว่าเป็นผู้รักษาตน เพราะเป็นการรักษาภายนอก ไม่ใช่เป็นการรักษาภายใน ส่วนคนผู้ประพฤติสุจริตมีนัยตรงกันข้าม พระพุทธองค์ทรงเห็นด้วย และได้ตรัสเป็นพระคาถาว่า

"การสำรวมทางกายเป็นการดี การสำรวมทางวาจาเป็นการดี การสำรวมทางใจเป็นการดี การสำรวมในที่ทั้งปวงเป็นการดี บุคคลผู้สำรวมในที่ทั้งปวงแล้วมีความละอายต่อบาป เราเรียกว่าเป็นผู้รักษาตน"

(คำว่ามีความละอายต่อบาปในที่นี้ ทรงใช้คำว่า ลชฺชี หมายถึงทั้งหิริ(ความละอายต่อบาป) และโอตตัปปะ(ความเกรงกลัวต่อบาป)

อัปปกสูตร

คนร่ำรวยมักจะประมาท หมกมุ่น และประพฤติผิด

(340-342) ณ วัดเชตวันวันหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลเรื่องความนึกคิดของพระองค์ที่เกิดขึ้นในห้องพักผ่อนส่วนพระองค์ว่า คนที่ได้โภคทรัพย์เพิ่มขึ้นๆ (คนร่ำรวย) ที่ไม่มัวเมา ไม่ประมาท ไม่ติดอยู่ในกามคุณ และไม่ประพฤติผิดในสัตว์ทั้งหลาย มีเป็นจำนวนน้อยในโลก ที่เป็นตรงกันข้ามมีอยู่มากมาย

พระพุทธองค์ตรัสรับรองว่าเป็นความคิดเห็นที่ถูกต้องและตรัสว่า

"สัตว์ทั้งหลายมีราคะแรงกล้าในโภคทรัพย์ที่น่าใคร่ มักมาก หมกมุ่นในกามคุณ ไม่รู้ตัวว่าถลำลึกเข้าไป เหมือนมฤค ไม่รู้ว่าตนกำลังวิ่งเข้าหาแร้วดัก เขาย่อมจะได้รับผลเผ็ดร้อนตามมา เพราะกรรมนั้นมีวิบากอันเลวร้าย"

อัตถกรณสูตร

กามทำให้โป้ปดมดเท็จแม้ต่อศาล

(343-345) (ที่วัดเชตวัน) วันนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลทูลเล่าเรื่องที่เพิ่งเกิดขึ้นกับพระองค์เองว่า วันนี้ทรงขึ้นนั่งศาลพิจารณาคดี ได้เห็นพวกกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล คฤหบดีมหาศาล ซึ่งเป็นคนร่ำรวยด้วยทรัพย์สินเงินทองทั้งนั้น พากันให้การเท็จโดยเจตนาเพราะมีกามเป็นเหตุ ทำให้เกิดความคิดว่าเป็นการไม่สมควรที่จะทรงพิจารณาคดีในนัดนี้ด้วยพระองค์เอง ให้เสนาบดีทำหน้าที่ดีกว่า

พระพุทธองค์ทรงเห็นด้วยกับพระเจ้าปเสนทิโกศล ตรัสว่า การกระทำของคนพวกนั้นจะเป็นไปเพื่อความเสื่อม เพื่อทุกข์ชั่วกาลนาน พวกเขาเหมือนปลาว่ายเข้าหาเครื่องดักไม่รู้ตัว

(ผู้ทำหน้าที่ประทับบัลลังก์พิจารณาอรรถคดีในศาลแทนพระเจ้าปเสนทิโกศล ท่านใช้คำว่า ภทฺรมฺโข หรือภัทรมุข คำนี้แปลตรงตัวว่า มีหน้างาม อรรถกถากล่าวว่าหมายถึงเสนาบดี แต่มีปัญหาว่า พระราชโอรสคือวิฑูฑภะก็ได้รับแต่งตั้งเป็นเสนาบดีตั้งแต่อายุได้ 7 ขวบ พันธุละซึ่งเป็นพระสหายของพระเจ้าปเสน

ทิโกศลก็เป็นเสนาบดี และมีชื่อเสียงในทางพิจารณาคดีด้วย(ตามเรื่องในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาภาค 2 ว่าด้วยเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ) จึงไม่แน่ใจว่าเป็นท่านผู้ใดแน่? KS.แปลคำนี้ว่า valiant friend มีข้อมูลให้พิจารณาในเชิงอรรถด้วย (KS.1/100)

มัลลิกาสูตร

รู้ว่าตนเป็นที่รักก็ไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น

(346-348) คราวนั้น พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน วันหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระนางมัลลิกาทรงสนทนากันอยู่ที่พระปราสาทชั้นบน พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงถามขึ้นตอนหนึ่งว่า เธอมีคนซึ่งเป็นที่รักยิ่งกว่าตัวเองบ้างไหม? พระนางมัลลิกาทูลว่าไม่มี และได้ย้อนทูลถามด้วยคำถามเดียวกัน พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ทรงตอบอย่างที่พระนางตอบ เมื่อได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ทรงเล่าเรื่องนี้ถวาย

พระพุทธองค์ตรัสว่า

"บุคคลเอาจิตค้นหาไปทั่วทุกทิศ ก็ไม่มีทางได้พบใครซึ่งเป็นที่รักยิ่งกว่าตนไม่ว่าในที่ไหนๆ มวลสัตว์อื่นก็ล้วนแต่รักตนมากมายเช่นนั้นเหมือนกัน ฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น"

(พระนางมัลลิกาเป็นอัครมเหสีของพระเจ้าปเสนทิโกศล เป็นคนฉลาดหลักแหลม พื้นเพเดิมเป็นหญิงยากไร้ ประวัติความเป็นมาของพระนางปรากฏในอรรถกถาแห่งพระสูตรนี้)

ยัญญสูตร

พิธีบูชายัญ



พุทธวจนะในพระสูตรนี้กล่าวถึงมหายัญ 5 อย่าง คือ 1. อัศวเมธ 2. ปุริสเมธ 3. สัมมาปาสะ 4. วาชเปยยะ 5. นิรัคคฬะ

คำว่ายัญ(ยญฺโญ)แปลว่าการบูชา, การเซ่นสรวง ในพิธีบูชายัญของลัทธิพราหมณ์จะมีเครื่องประกอบที่เรียกว่าทักษิณา เช่นทรัพย์สินเงินทอง สัตว์เลี้ยง มนุษย์หญิงชายเป็นต้นเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่นเดียวกับเครื่องไทยธรรมในพระพุทธศาสนา รูปแบบของยัญแต่โบราณดั้งเดิมนั้นเป็นบุญกิริยา คือเป็นการทำบุญอำนวยประโยชน์ได้จริง นานเข้าพวกพราหมณ์สมัยหลังก็ทำให้วิปริตผิดเพี้ยนไปหมด มหายัญ 4 อย่างนั้นจึงมีทั้งยัญบริสุทธิ์และยัญไม่บริสุทธิ์ ดังนี้

อัศวเมธ (ฉบับพม่าเป็นสัสสเมธ) แต่เดิมหมายถึงการเก็บค่าธัญญาหารจำนวน 1 ใน 10 ส่วนไว้เป็นของหลวง(เหมือนรัฐเก็บภาษีรายได้ในสมัยปัจจุบัน) สมัยหลังกลายเป็นพิธีฆ่าม้าบูชายัญ และขยายพิธีเป็นการบูชาด้วยสมบัติทุกอย่าง ยกเว้นที่ดินและมนุษย์

มีการตั้งเสายัญ 21 เสาสำหรับผูกสัตว์เลี้ยงจำนวน 597 ชนิดเพื่อฆ่าบูชายัญ

ปริสเมธ แต่เดิมหมายถึงการพระราชทานทรัพย์เป็นเบี้ยเลี้ยงและบำเหน็จบำนาญแก่เหล่าทหารทุก 6 เดือน สมัยหลังกลายเป็นการฆ่ามนุษย์บูชายัญ หรืออย่างน้อยก็เป็นการบูชาด้วยสมบัติต่างๆ อย่างพิธีอัศวเมธ แต่รวมที่ดินเข้าด้วย

สัมมาปาสะ แต่เดิมหมายถึงการอนุมัติให้คนยากจนกู้ยืมทรัพย์ในการพระราชทานทรัพย์ให้กู้ยืมนั้นจะไม่เรียกเก็บดอกเบี้ยเป็นเวลา 3 ปี สมัยหลังกลายเป็นการคล้องสัตว์บูชายัญ ในพิธีมีการเหวี่ยงท่อนไม้ที่ใช้ต้อนสัตว์ไปที่หลักบูชาเพลิง แล้วร่ายเวทตรงที่ท่อนไม้นั้นตก และผู้ที่จะทำการบูชาจะต้องเป็นคนได้เดินทางเลียบแม่น้ำสรัสวดีมาแล้วด้วยจึงจะเข้าพิธีได้

วาชเปยยะ แต่เดิมหมายถึงการมีพระวาจาอ่อนหวาน(ของพระเจ้าจักรพรรดิ)ให้เป็นที่ดื่มด่ำใจประชาชน สมัยหลังกลายเป็นการตั้งเสาไม้มะตูมผูกสัตว์เลี้ยงเพื่อบูชายัญ(บ้างก็ว่าผูกสัตว์เลี้ยง 17 ชนิดบูชายัญ)

นิรัคคฬะ แต่เดิมหมายถึงอานิสงส์ที่เกิดจากมหายัญ 4 อย่างข้างต้นนั้น ซึ่งอำนวยผลให้รัฐอุดมสมบูรณ์มั่นคง ราษฎรอยู่เป็นสุขปลอดภัยไม่มีโจรผู้ร้ายคุกคาม ประตูเรือนไม่ต้องมีการขัดดาลลงกลอน

ระแวดระวังภัย สมัยหลังกลายเป็นพิธีชนิดเดียวกับอัศวเมธ ต่างกันที่บูชาด้วยสมบัติทุกอย่างไม่มีอะไรยกเว้นอย่างในพิธีอัศวเมธ พิธีบูชายัญประเภทนี้จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สรรพเมธ

มหายัญทั้ง 5 นั้นแต่โบราณดั้งเดิมเป็นสังคหวัตถุธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ คือเป็นวิธียึดเหนี่ยวน้ำใจของทวยราษฎร์ให้จงรักภักดีและผูกพันอยู่กับแผ่นดินโดยธรรม สมัยหลังเมื่อพวกพราหมณ์ตั้งตนเป็นเจ้าพิธี จึงเกิดเป็นพิธีบูชายัญแห่งทุกข์ทรมานและงมงาย

เฉพาะพิธีอัศวเมธนั้นมีอีกรูปแบบหนึ่ง คือเป็นพระราชพิธีอย่างหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีอินเดีย เป็นพิธีสำแดงเดชานุภาพของพระมหากษัตริย์ มีการปล่อยม้าอุปการพร้อมทั้งกองทัพให้เข้าไปในประเทศต่างๆ ประเทศใดไม่ยอมสวามิภักดิ์ กองทัพก็จะเข้าโจมตี เมื่อครบ 1 ปีกองทัพก็จะยกพลกลับพร้อมทั้งพระราชาผู้ตกเป็นเชลย การฉลองชัยของพระมหากษัตริย์จะถูกจัดขึ้นเป็นพระราชพิธีโดยฆ่าม้าอุปการนั้นบูชายัญ

เรื่องมหายัญตามแบบของพราหมณ์สมัยหลังและของพระโพธิสัตว์(สมัยโบราณ)มีอยู่ในกูฏทันตสูตร(เล่ม 5 หน้า 62-70) ควรศึกษาประกอบกันด้วย

การบูชายัญที่พระพุทธองค์ส่งเสริมให้ทำ

(349-351) คราวหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน พระเจ้าปเสนทิโกศลเตรียมการบูชายัญ โคผู้ 500 ตัว ลูกโคตัวผู้ 500 ตัว ลูกโคตัวเมีย 500 ตัว แพะ 500 ตัว และแกะ 500 ตัว ถูกนำไปผูกไว้ที่หลักบูชายัญ ผู้คนจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นทาสก็มี เป็นคนใช้ก็มี เป็นกรรมกร(เจ้าหน้าที่)ก็มี ต้องอาญาถูกข่มขู่คุกคาม ร้องห่มร้องไห้ระงมขณะจัดเตรียมงานพิธี

ภิกษุหลายรูปเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี เห็นความเป็นไปนั้น เมื่อกลับจากบิณฑบาตและฉันเสร็จแล้วจึงพากันเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลรายงานให้ทรงทราบ มีพระดำรัสเป็นพระคาถาในเวลานั้นว่า

"มหายัญที่มีการตระเตรียมมาก(ในรูปงานมหกรรม) มีการฆ่าแพะ แกะ โค และสัตว์ชนิดต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพิธีอัศวเมธ พิธีปุริสเมธ พิธีสัมมาปาสะ พิธีวาชเปยยะ หรือพิธีนิรัคคฬะ ล้วนแต่เป็นยัญไม่มีผลมาก ผู้แสวงธรรมยิ่งใหญ่(เช่นพระพุทธเจ้าเป็นต้น)ซึ่งดำเนินในทางที่ชอบ ย่อมไม่แนะนำส่งเสริมยัญเช่นนั้น

"ส่วนยัญใด ทำอย่างเรียบง่าย(เตรียมการน้อย)ไม่มีการฆ่าแพะ แกะ โค และสัตว์ชนิดต่างๆ ซึ่งเป็นการบูชาสืบทอดตามตระกูลเรื่อยมา ผู้แสวงธรรมยิ่งใหญ่ซึ่งดำเนินในทางที่ชอบ ย่อมแนะนำส่งเสริมยัญนั้น ผู้มีปัญญาควรบูชายัญนั้น ยัญนั้นมีผลมาก บูชาแล้วดีไม่เสียหาย ยัญมีผลไพบูลย์ เทวดาก็เลื่อมใส"

(อรรถกถากล่าวว่า เหตุที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเตรียม

การทำพิธีบูชามหายัญครั้งนี้ ก็เพื่อจะทรงกำจัดฝันร้าย ฝันนั้นเกิดขึ้นเมื่อทรงเคลิ้มหลับไป ทรงอยู่ในพระอาการครึ่งหลับครึ่งตื่นได้ยินสัตว์นรก ๔ ตนพูดคำว่า ทุ.สะ.นะ.โส. พวกพราหมณ์ปุโรหิตทำนายว่าจะเกิดอันตรายแก่ราชสมบัติ ต้องแก้ด้วยการบูชายัญดังกล่าว อรรถกถาเล่าเรื่องนี้อย่างพิสดาร และได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีบูชามหายัญครั้งนี้ด้วย)

พันธนสูตร

ความรักความอาลัยเป็นเครื่องจองจำ

(352-353) ครั้งหนึ่ง พวกภิกษุเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี เห็นคนเป็นจำนวนมากถูกพระเจ้าปเสนทิโกศลให้จองจำด้วยเชือกก็มี ด้วยขื่อคาก็มี ด้วยโซ่ตรวนก็มี เมื่อกลับจากบิณฑบาตและฉันเสร็จแล้วจึงพากันเข้าเฝ้ากราบทูลถึงภาพที่ได้เห็นนั้น พระพุทธองค์ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายในโอกาสนั้นว่า

"นักปราชญ์ทั้งหลายไม่กล่าวว่า เครื่องจองจำที่ทำด้วยเหล็ก ด้วยไม้ และด้วยเชือก(หญ้า) เป็นของแน่นเหนียว ความรักอันแรงกล้า(สารตฺตรตฺตา)ในแก้วมณีและกุณฑล และความอาลัย(อเปกฺขา)ในบุตรและภรรยาต่างหาก เป็นเครื่องจองจำที่แน่นเหนียว ทำให้ชีวิตดิ่งลง เป็นเครื่องจองจำหลวมๆ แต่ปลดยาก นักปราชญ์ทั้งหลายจึงตัดเครื่องจองจำเช่นนั้นออกบวช เลิกอาลัย สลัดกามสุขเสีย"

จบปฐมวรรคแห่งโกสลสังยุตต์(10 พระสูตร)

ทุติยวรรค

ชฏิลสูตร

อย่าด่วนยกใครเป็นพระอรหันต์ง่ายๆ

(254-255) คราวนั้น พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่มิคารมาตุปราสาทในวัดบุพพาราม เย็นวันหนึ่ง หลังจากประทับหลีกเร้นแล้วก็เสด็จออกมาประทับนั่งที่นอกซุ้มประตูปราสาท พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้า เมื่อถวายบังคมแล้วก็ประทับนั่งระหว่างนั้นมีกลุ่มนักบวช 4 กลุ่ม คือกลุ่มนิครนถ์ กลุ่มอเจลกะ กลุ่มเอกสาฏกนิครนถ์(นิครนถ์นุ่งผ้าผืนเดียว) และกลุ่มปริพาชก แต่ละกลุ่มมี 7 คน ทุกคนไว้ขนรักแร้ เล็บ และหนวดเคารุงรัง ถือบริขารเดินผ่านที่ประทับ

พลันที่ได้ทอดพระเนตรเห็น พระเจ้าปเสนทิโกศลก็เสด็จลุกขึ้นห่มพระภูษาเฉวียงพระอังสาข้างหนึ่ง แล้วทรงคุกเข่าขวาลงที่พื้น ประนมอัญชลีไปทางกลุ่มนักบวชเหล่านั้น พร้อมกับทรงประกาศพระนามของพระองค์เอง 3 จบ(แสดงคารวะ) เมื่อกลุ่มนักบวชเดินผ่านไปแล้วจึงทรงไปถวายบังคมพระพุทธองค์ก่อนที่จะประทับนั่งอีกครั้งหนึ่ง และกราบทูลว่า พวกนักบวชเหล่านั้นคงเป็นพระอรหันต์หรือได้บรรลุอรหัตตมรรคเหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลก

ยากที่คฤหัสถ์จะตัดสินการบรรลุธรรมได้

(256-258) พระพุทธองค์ตรัสกะพระเจ้าปเสนทิโกศล ดังนี้

"มหาบพิตร! พระองค์เป็นคฤหัสถ์ส้องเสพกาม อยู่ครองเรือน บรรทมเบียดพระโอรสและพระชายา ทาจุณจันทน์จากเมืองกาสี(กาสิกจนฺทนํ) ทัดทรงมาลาของหอมและเครื่องลูบไล้ ยินดีเงินและทอง ยากที่จะรู้ว่าคนพวกนี้เป็นพระอรหันต์หรือได้บรรลุอรหัตตมรรค

"มหาบพิตร! ศีลพึงรู้ได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน(สวาเสน) ศีลนั้นจะรู้ได้ก็ต้องใช้เวลานาน ไม่ใช่ชั่วประเดี๋ยวประด๋าว ใส่ใจจึงรู้ ไม่ใส่ใจก็ไม่รู้ มีปัญญาจึงรู้ได้ ไม่มีปัญญา(มีปัญญาทราม)ก็รู้ไม่ได้

"มหาบพิตร! ความสะอาด(โสเจยฺย)พึงรู้ได้ด้วยการงาน (สโวหาเรน)...มหาบพิตร! กำลังใจ(ถาโม-fortitude ความอดทน, ความแข็งแกร่ง, ความกล้าหาญ) พึงรู้ได้ในคราวมีอันตราย(อาปทาสุ)...มหาบพิตร! ปัญญาพึงรู้ได้ด้วยการสนทนา(สากจฺฉาย)..."

(ไม่ว่าจะเป็นการงาน-คราวมีอันตราย หรือการสนทนา จะรู้ได้ก็ต้องใช้เวลานาน ไม่ใช่ชั่วประเดี๋ยวประด๋าว ใส่ใจจึงรู้ ไม่ใส่ใจก็ไม่รู้ มีปัญญาจึงรู้ได้ ไม่มีปัญญาก็รู้ไม่ได้ เช่นเดียวกับศีล)

พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทรงสดับอย่างนั้นก็กราบทูลแสดงความรู้สึกอัศจรรย์ที่พระพุทธองค์มีพระดำรัสออกมาอย่างนั้น ในที่สุดก็กราบทูลว่า นักบวชเหล่านั้นที่แท้ก็ล้วนแต่เป็นจารบุรุษ(ปุริสา จารา) เป็นคนสืบข่าวลับ(โอจรกา)ของพระองค์เอง พวกเขา

ทำงานสอดแนมไปตามชนบทเพิ่งกลับมา วันหลังก็จะได้รู้ว่าพวกเขาไปสืบเรื่องราวอะไรมาบ้าง เสร็จจากงานนี้พวกเขาก็จะอาบน้ำล้างตัวขัดสีฉวีวรรณโกนผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้าขาว สำเริงสำราญอยู่กับกามคุณ รับใช้พระองค์ต่อไปเหมือนเดิม

พระพุทธองค์ตรัสด้วยพระคาถาว่า

"มนุษย์ที่ดีไม่ควรไว้วางใจเพราะผิวพรรณและรูปร่าง ไม่ควรไว้วางใจเพราะเห็นกันชั่วครู่ชั่วยาม ด้วยว่า ในโลกนี้มีนักบวชไม่สำรวม ใช้บริขารอย่างนักบวชผู้สำรวมดีแล้ว เหมือนกุณฑลดินและมาสกโลหะหุ้มด้วยทองคำเก๊ มีคนเป็นอันมากที่ใจไม่บริสุทธิ์งามแต่ภายนอก มีบริวารแวดล้อมเดินให้ได้เห็นกันอยู่"

ปัญจราชสูตร

ความพอใจเป็นยอดของกาม

(359-363) เรื่องนี้เกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี(พระพุทธองค์น่าจะประทับอยู่ที่วัดเชตวัน) คราวนั้นพระราชา 5 องค์มีพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นองค์ประมุข(อีก 4 องค์ไม่ปรากฏพระนาม) แต่ละองค์ต่างก็เอิบอิ่มพรั่งพร้อมไปด้วยกามคุณ 5 ได้มีคำถามระหว่างสนทนากันตอนหนึ่งว่า อะไรเป็นยอดแห่งกามทั้งหลาย? พระราชาแต่ละองค์ตอบไม่เหมือนกัน องค์หนึ่งตอบว่ารูป องค์หนึ่งตอบว่าเสียง องค์หนึ่งตอบว่ากลิ่น องค์หนึ่งตอบว่ารส องค์หนึ่งตอบว่าโผฏฐัพพะ(สัมผัส) ไม่มีข้อยุติว่าคำตอบไหนถูกต้องที่สุด พระราชาทั้ง 5 จึงพากันเสด็จไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ขอให้ทรงชี้ขาดว่าอะไรเป็นยอดแห่งกามทั้งหลาย?

พระพุทธองค์ประทานคำตอบว่า ที่สุดแห่งความพอใจ(มนาปปริยนฺต)นั่นแหละเป็นยอดในกามคุณทั้ง 5

ทรงขยายความว่า ไม่ว่าจะเป็นรูป เสียง กลิ่น รส หรือโผฏฐัพพะ เมื่อเป็นที่พอใจของคนบางคนแล้ว ถึงคนอื่นจะไม่พอใจ เขาก็ดีใจเต็มปรารถนา ถึงจะมีอย่างอื่นดีกว่าประณีตกว่าอย่างไร เขาก็ไม่ปรารถนา เพราะสิ่งที่เขาพอใจนั้นเป็นที่สุดแล้วสำหรับเขา

ขณะนั้น อุบาสกคนหนึ่งนามว่าจันทนังคลิกะ(อรรถกถาเป็นจันทนังคลิยะ)นั่งอยู่ที่นั่นด้วย เมื่อได้ยินพระดำรัสดังนั้น เขาก็ลุกขึ้นห่มผ้าเฉวียงบ่าประนมมือไปทางพระพุทธองค์ กราบทูลว่า เขาเกิดความคิดอย่างหนึ่งในตอนนี้ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้เขาเผยความคิดนั้นสู่กันฟัง

อุบาสกกล่าวสรรเสริญพระพุทธองค์ด้วยคาถาความว่า ดอกประทุมโกกนุทบานยามเช้า กลิ่นยังกรุ่นหอมไม่จาง พิศดูพระอังคีรสเจ้าเถิด ทรงโรจน์รุ่งประหนึ่งดวงตะวันเจิดจ้าอยู่ในนภากาศ

ค่าเพราะของอุบาสก ทำให้พระราชาทั้ง 5 องค์พร้อมพระทัยกันพระราชทานรางวัลแก่เขาด้วยผ้า 5 ผืน แต่อุบาสกก็น้อมผ้าเหล่านั้นถวายแด่พระพุทธองค์ทั้งหมด

โทณปากสูตร

วิธีกินอาหารให้แก่ช้าอายุยืน

(364-367) เรื่องนี้เกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี(พระพุทธองค์น่า

จะประทับอยู่ที่วัดเชตวัน) วันหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลเสวยพระสุธาหารหุงด้วยข้าวสาร 1 ทะนาน เสวยแล้วทรงรู้สึกอึดอัด เมื่อเสด็จไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงทราบในพระอาการนั้นจึงตรัสด้วยพระคาถาว่า

"มนุษย์ผู้มีสติอยู่ทุกเมื่อ รู้ประมาณในโภชนะที่ได้มา ย่อมมีเวทนาบางเบา ย่อมแก่ช้า(สณิกำ ชีรติ) อายุยืน(อายุ ปาลยำ)"

เมื่อได้ทรงสดับดังนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ตรัสเรียกมหาดเล็กชื่อสุทัสสนะซึ่งยืนอยู่ด้านหลังมารับสั่งว่า จงจำพระคาถานี้ไปกล่าวให้ทรงสดับเมื่อเสวยพระกระยาหาร โดยจะทรงให้ค่าอาหาร(เป็นรางวัล)แก่เขาวันละ 100 กหาปณะทุกวัน ตั้งแต่วันนั้นมหาดเล็กหนุ่มก็ได้ทำหน้าที่ตามรับสั่งเป็นอย่างดี จนพระเจ้าปเสนทิโกศลเสวยพระกระยาหารในปริมาณ 1 ทะนานข้าวสุกเป็นอย่างมาก(ต่อมื้อ)เป็นปกติ จำเดิมแต่นั้นก็มีพระวรกายกระปรี้กระเปร่าดี เคยลูบพระวรกายเปล่งพระวาจาว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุเคราะห์เราทั้งด้วยประโยชน์ปัจจุบันและประโยชน์ภายภาคหน้าหนอ

(อรรถกถาเล่าขยายความไปอีกว่า พระพุทธองค์ทรงแนะนำมหาดเล็กนั้นว่า ในการกล่าวพระคาถาที่ได้จดจำไว้นี้ถวายพระเจ้าปเสนทิโกศล อย่ากล่าวอย่างพร่ำเพรื่อ อย่ากล่าวเมื่อเสวยพระกระยาหารคำแรก ให้กล่าวเมื่อเสวยคำสุดท้าย เมื่อทรงได้ยินก็จะทรงวางคำข้าว หลังจากทรงล้างพระหัตถ์แล้วให้หยิกถาดออกมานับเมล็ดข้าว แยกออกต่างหากจากกับ เหลือเมล็ดข้าวเท่าไรในวันนั้นให้ลดข้าวสารลงเท่านั้น (เท่ากับลดข้าวลงวันละ 1 คำ

ข้าว) เวลาที่กล่าวพระคาถาให้กล่าวเฉพาะในเวลาพระกระยาหารมื้อเย็น จนกระทั่งวันหนึ่ง พระพุทธองค์ตรัสถามสุทัสสนะว่า พระเจ้าอยู่หัวเสวยพระกระยาหารเท่าไร เมื่อได้ทรงสดับว่าเสวยข้าวสุกทะนานหนึ่ง จึงตรัสว่า ปริมาณขนาดนั้นกำลังเหมาะกับบุรุษ ต่อไปก็ไม่ต้องกล่าวพระคาถาถวายอีกแล้ว ในตอนท้าย อรรถกถากล่าวอีกว่า ศีลได้ชื่อว่าประโยชน์ภายภาคหน้า(สัมปรายิกัตถะ) การรู้จักประมาณในอาหารเป็นส่วนของศีลอย่างหนึ่ง)

ปฐมสังคามวัตถุสูตร
ไม่มีการแพ้-การชนะจึงอยู่เป็นสุข

(368-371) คราวหนึ่ง พระเจ้าอชาตศัตรูทรงยกทัพ(จตุรงคินีเสนา)ไปรุกรานพระเจ้าปเสนทิโกศลทางด้านแคว้นกาสี พระเจ้าปเสนทิโกศลเมื่อทรงทราบข่าวก็ยกทัพออกไปต้านเพื่อปกป้องแคว้นกาสี เกิดสงครามพันตูกัน พระเจ้าอชาตศัตรูเป็นฝ่ายชนะ พระเจ้าปเสนทิโกศถอยทัพกลับราชธานี(เสียแคว้นกาสี)

พวกภิกษุได้ทราบข่าวนี้ขณะไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี เมื่อกลับจากบิณฑบาตและฉันเสร็จแล้วจึงนำความเข้ากราบทูลพระพุทธองค์(ขณะนั้นน่าจะประทับอยู่ที่วัดเชตวัน) พระพุทธองค์ตรัสกะภิกษุเหล่านั้นว่า พระเจ้าอชาตศัตรูคบมิตรชั่ว มีพระทัยฝักใฝ่อยู่กับคนชั่ว ส่วนพระเจ้าปเสนทิโกศลมีมิตรที่ดี ใฝพระทัยอยู่กับคนดี เมื่อทรงแพ้สงครามมาอย่างนี้ก็จักบรรทมทุกข์พระทัยตลอดคืน ตรัสพระคาถาสอนภิกษุเหล่านั้นว่า

"ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมนอนเป็นทุกข์ เมื่อละความชนะและความแพ้ได้ บุคคลก็สงบระงับ นอนเป็นสุข"

(แผ่นดินกาสีนั้น พระเจ้ามหาโกศล-พระชนกของพระเจ้าปเสนทิโกศลยกให้พระเจ้าพิมพิสารเมื่อคราวยกพระธิดาให้เป็นมเหสี ในระหว่างรัชกาลนั้นมีรายได้ที่เกิดจากแคว้นกาสีวันละแสน เป็นรายได้ร่วมกันระหว่างพระราชาทั้งสอง เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูปลงพระชนม์พระชนกคือพระเจ้าพิมพิสารแล้ว ไม่นานพระชนนีของพระเจ้าอชาตศัตรู(พระธิดาของพระเจ้ามหาโกศล) ก็ทิวงคตเพราะตรอมพระทัย พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเห็นว่าพระเจ้าอชาตศัตรูทำอย่างนั้นเท่ากับปลงพระชนม์พระมารดาของตัวเอง จึงทวงแผ่นดินกาสีคืน กลายเป็นคดีความใหญ่โต พระเจ้าอชาตศัตรูไม่ยอม เพราะถือว่าแผ่นดินกาสีเป็นแผ่นดินของพระชนนี สงครามระหว่างลุงกับหลานจึงเกิดขึ้น-เรื่องนี้เล่าไว้ในอรรถกถาแห่งพระสูตรนี้)

ทุติยสังคามวัตถุสูตร

แพ้-ชนะเป็นเรื่องกงกรรมกงเกวียน

(372-375) อีกคราวหนึ่ง พระเจ้าอชาตศัตรูยกทัพไปรุกรานพระเจ้าปเสนทิโกศลทางด้านแคว้นกาสีเหมือนกัน แต่คราวนี้เป็นฝ่ายปราชัยตกเป็นเชลยศึก พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงพระดำริว่า แม้พระเจ้าอชาตศัตรูจะประทุษร้ายพระองค์อยู่ฝ่ายเดียว ก็ยังเป็นหลาน(ภาคิไนย)ของพระองค์อยู่นั่นเอง จึงทรงปล่อยไป

ยึดไว้แต่พลช้าง พลม้า พลรถ และพลเดินเท้า(รวมเรียกว่าจตุรงคินีเสนา) ข่าวเรื่องนี้ พวกภิกษุก็ได้ทราบระหว่างเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี จึงเล่าถวายให้พระพุทธองค์ทรงทราบ

พระพุทธองค์ตรัสพระคาถาสำหรับเรื่องที่เกิดขึ้นครั้งนี้ว่า

"คนเราจะช่วงชิงกันได้ก็ชั่วเวลาที่ยังพอทำกับเขาได้ แต่เมื่อใดที่ฝ่ายอื่นมีโอกาสทำเอาบ้าง ก็ต้องกลายเป็นฝ่ายถูกช่วงชิงโต้ตอบเมื่อนั้น คนโง่ย่อมเห็นว่า(บาปกรรม) เป็นเรื่องที่ทำกันได้ตราบเท่าที่บาปยังไม่ให้ผล ครั้นบาปให้ผลเมื่อใดเขาก็ได้รับทุกข์เมื่อนั้น

"คนฆ่าเขาย่อมจะได้รับการฆ่าตอบ เคยชนะเขาได้ ก็ย่อมมีวันถูกชนะคืน ด่าเขา เขาก็ด่าตอบ เคยดแค้นเขา เขาก็เคียดแค้นตอบ เพราะฉะนั้น ด้วยการหมุนวนของกรรม(กัมมวิวัฏฏ์)คนช่วงชิงก็ย่อมถูกช่วงชิง"

ธีตุสูตร

ความยิ่งใหญ่ของลูกผู้หญิง

(376-377) (ที่วัดเชตวัน)วันนั้น ราชบุรุษเข้าเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศล(ขณะที่ทรงเข้าเฝ้าพระพุทธองค์) ถวายรายงานโดยกระซิบข้างพระกรรณว่า พระนางมัลลิกาเทวีประสูติพระธิดาแล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงรู้สึกผิดหวัง พระพุทธองค์ทรงเห็นพระอาการนั้น จึงตรัสพระคาถาว่า

"มหาบพิตร! สตรีบางคนก็มีค่าเลิศล้ำ ชุบเลี้ยงเขาไว้เถิด สตรีผู้เฉลียวฉลาด ประพฤติตนดี(มีศีล) ย่อมดูแลแม่ผัวพ่อผัวอย่างเทวดา จงรักต่อสามี บุตรชายของสตรีเช่นนั้นเป็นคนกล้าหาญ เป็นใหญ่ทั่วทิศ ขึ้นครองราชสมบัติก็มีอยู่"

ปฐมอัปปมาทสูตร

ความไม่ประมาทเกื้อกูลทั้งชาตินี้และชาติหน้า

(378-380) วันหนึ่ง (ที่วัดเชตวัน)พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลถามว่า ธรรมเพียงหนึ่งเดียวที่ยึดเหนี่ยวไว้ได้ทั้งประโยชน์ในชาตินี้(ทิฏฐธัมมิกัตถะ)และประโยชน์ในชาติหน้า(สัมปรายิกัตถะ)มีหรือไม่?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่ามี นั่นคือ ความไม่ประมาท (อปฺปมาโท) ทรงอธิบายว่า ความไม่ประมาทนั้นเหมือนรอยเท้าช้าง ซึ่งไม่มีรอยเท้าสัตว์บนดินชนิดไหนใหญ่โตเทียบเท่า ทรงสรุปความเป็นพระคาถาว่า

"คนที่ปรารถนาให้ตัวเองมีอายุยืน ไม่มีโรค มีผิวพรรณดี ได้ประสบแต่สิ่งที่ดี(สคฺคं–สวรรค์) อยู่ในตระกูลสูงส่ง และได้รับความยินดียิ่งๆ ขึ้นไป พึงบำเพ็ญความไม่ประมาทในบุญกิริยาทั้งหลาย บัณฑิตสรรเสริญความไม่ประมาท ผู้เป็นบัณฑิตย่อมยึดเอาไว้ได้ทั้งประโยชน์ชาตินี้และประโยชน์ชาติหน้า ได้ชื่อว่าบัณฑิตก็เพราะเหตุนั้น"

ทุติยอัปปมาทสูตร

ประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของการมีกัลยาณมิตร

(381-385) ครั้งหนึ่ง(ที่วัดเชตวัน) พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลถึงความนึกคิดของพระองค์เองซึ่งเกิดขึ้นขณะประทับอยู่ในห้องพักผ่อนส่วนพระองค์ว่า คำสอนอันทรงคุณค่าของพระพุทธองค์นั้นเป็นเรื่องของคนมีมิตรสหายที่ดี มีจิตน้อมไปหาคนดี ไม่ใช่ของคนมีมิตรสหายชั่ว มีจิตน้อมไปหาคนชั่ว

พระพุทธองค์ตรัสในเรื่องนี้ โดยทรงเล่าถึงครั้งหนึ่งว่าขณะประทับอยู่ที่นิคมนครกะของชาวศากยะในแคว้นสักกะ พระอานนท์ได้กราบทูลว่า ความมีมิตรสหายที่ดี มีจิตน้อมไปหาคนดีนั้น เป็นคุณกึ่งหนึ่งของพรหมจรรย์(อุปฑฺฒ พฺรหฺมจริยสฺส) ทรงตอบพระอานนท์ไปว่า อย่าพูดอย่างนั้น เพราะความเป็นผู้มีมิตรสหายที่ดี มีจิตน้อมไปหาคนดีนั้น เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด (สกลเมว พฺรหฺมจริยํ) ด้วยว่าผู้ที่มีมีมิตรดี มีสหายดี มีจิตน้อมไปหาคนดี จักเจริญพอกพูนอริยมรรคมีองค์ 8 ได้ อริยมรรคมีองค์ 8 นั้นก็คือสัมมาทิฐิเป็นต้น ที่อิงวิเวก อิงวิราคะ อิงนิโรธ น้อมไปเพื่อความสละคืน ในกรณีบุคคลมีพระองค์เป็นกัลยาณมิตร เขามีความเกิดก็จะหลุดพ้นจากความเกิดได้ มีความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความทุกข์โศกเศร้า ก็จะหลุดพ้นจากสภาวะนั้นๆ ได้ เพราะฉะนั้น ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีจิตน้อมไปหาคนดี จึงเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด

หลังจากทรงเล่าเรื่องนี้แล้ว พระพุทธองค์ก็ตรัสย้ำให้

พระเจ้าปเสนทิโกศลซึ่งเป็นผู้มีกัลยาณมิตร(คือพระองค์)แล้วได้ทรงยึดมั่นอยู่กับความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย โดยตรัสว่า เมื่อพระองค์ไม่ประมาท พวกพระสนมผู้ตามเสด็จก็ดี กษัตริย์ทั้งหลายผู้ตามเสด็จก็ดี ข้าราชการฝ่ายทหารก็ดี ชาวนิคมและชาวชนบทก็ดี ก็จะพากันคิดว่าพระราชาเป็นผู้ไม่ประมาท เราก็จะต้องเป็นผู้ไม่ประมาทอย่างพระองค์

ตรัสอีกว่า เมื่อพระองค์ไม่ประมาท อาศัยความไม่ประมาท แม้พระองค์เองก็เป็นอันได้รับความคุ้มครองป้องกัน หมู่พระสนมก็เป็นอันได้รับความคุ้มครองป้องกัน และแม้กระทั่งเรือนคลังก็เป็นอันได้รับความคุ้มครองป้องกัน

สุดท้าย พระพุทธองค์ได้ตรัสพระคาถาเหมือนที่ตรัสแล้วในปฐมอัปปมาทสูตรทุกประการ

ปฐมาปุตตกสูตร

ความร่ำรวยที่ไม่เกิดประโยชน์

(386-389) เวลาเที่ยงวัน ณ วันหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์(ที่วัดเชตวัน) กราบทูลว่า วันนี้เศรษฐีคฤหบดีในกรุงสาวัตถีคนหนึ่งถึงแก่กรรม ทรัพย์มรดกของเขาไม่มีบุตรเป็นทายาทเลย จึงขนเข้าวังก่อนที่จะมาเข้าเฝ้า เฉพาะเงิน(หิรัญ)มีมากถึง 80 แสน เครื่องรูปิยะอีกไม่ต้องพูดถึง แต่เศรษฐีคนนั้นก็บริโภคแต่ปลายข้าวกับน้ำส้มพะอูม นุ่งห่มแต่ผ้าเนื้อหยาบเย็บปะ ใช้แต่รถบุโรทั่ง ร่มที่ใช้กางกั้นก็เป็นร่มใบไม้

พระพุทธองค์ตรัสว่า เป็นไปได้ เพราะอสัตบุรุษเมื่อได้โภคทรัพย์มากมายแล้วก็ไม่รู้จักทำตนให้ได้รับความสุขให้ได้อิ่มหนำสำราญ เขาไม่ทำให้คนอื่นๆ มีความสุขอิ่มหนำสำราญเลย ไม่ว่าจะเป็นมารดาบิดา บุตรภรรยา ทาสกรรมกร และมิตรสหาย ไม่รู้จักทำบุญให้ทานอันจะส่งผลถึงภายภาคหน้า โภคทรัพย์ของเขาที่ไม่ได้ใช้สอยอย่างถูกต้องเหมาะสมก็จะตกเป็นของพระราชาบ้าง ตกเป็นของโจรบ้าง ไฟไหม้เสียบ้าง น้ำพัดหายไปบ้าง ทายาทซึ่งไม่มีความรักใคร่กันเอาไปบ้าง เป็นอันว่า โภคทรัพย์เหล่านั้นกลายเป็นของหมดสิ้นไปเปล่า ไม่มีการบริโภคใช้สอยเหมือนถิ่นอมนุษย์ ซึ่งแม้จะมีสระโบกขรณี น้ำใสสะอาดมีรสจืดสนิท มีท่าขึ้นลงดื่มดูดใจ แต่ผู้คนก็ไม่ตักเอาน้ำในสระนั้นไปอาบดื่มใช้สอยน้ำเช่นนั้นก็ไร้ค่าไม่มีประโยชน์...ตรงกันข้าม สัตบุรุษเมื่อได้โภคทรัพย์มากมายแล้ว ก็รู้จักทำตนและคนรอบข้างมีมารดาบิดาเป็นต้น ให้ได้รับความสุขอิ่มหนำสำราญ มีการทำบุญให้ทานเพื่อประโยชน์ในภายภาคหน้า...โภคทรัพย์ที่บริโภคอย่างถูกต้องเหมาะสมอย่างนี้ พระราชาก็รับเอาไปไม่ได้ โจรก็แย่งชิงเอาไม่ได้ ไฟก็ไม่ไหม้ น้ำก็ไม่พัดพาไปไหนได้ ทายาทที่ไม่ชอบพอกันก็ฮุบเอาไม่ได้ โภคทรัพย์ซึ่งมีการบริโภคใช้สอยอย่างนี้ย่อมไม่หมดสิ้นไปเปล่า เหมือนสระโบกขรณีข้างหมู่บ้านหรือนิคมที่มีน้ำใสเย็น...ใครๆ ก็ได้อาบดื่มใช้สอยตามต้องการ

ตรัสในตอนท้ายด้วยพระคาถาว่า

"น้ำที่มีอยู่ในถิ่นอมนุษย์ คนย่อมหลีกเลี่ยงไม่ดื่ม คนบาปได้ทรัพย์แล้วตัวเองไม่ใช้สอย ไม่มีการแจกจ่ายให้ทานก็เหมือน

กัน(ทรัพย์ของเขาก็เปล่าประโยชน์) ส่วนวิญญูชนผู้มีปัญญา ได้โภคทรัพย์แล้ว ย่อมใช้สอยและกอปรกิจ เป็นคนมีน้ำใจ เลี้ยงดูหมู่ญาติ ไม่มีใครนินทาได้ เขาย่อมเข้าถึงแดนอันเป็นสุขได้"

ทุติยาปุตตกสูตร

กรณีตัวอย่างกรรมติดตามตนเหมือนเงา

(390-392) วันหนึ่งในเวลาเที่ยงวัน พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์(ที่วัดเชตวัน) กราบทูลเรื่องคฤหบดีระดับเศรษฐีอีกคนหนึ่งถึงแก่กรรม ทิ้งทรัพย์มรดกมหาศาลไว้ข้างหลัง เฉพาะเงินมีจำนวน 100 แสน(10 ล้าน) เครื่องรูปิยะอีกไม่ต้องพูดถึง เมื่อยังมีชีวิตอยู่ เขาดำรงชีวิตอย่างกระเบียดกระเสียร (เหมือนเศรษฐีที่กล่าวถึงแล้วในปฐมาปุตตกสูตร)

พระพุทธองค์ตรัสว่า เรื่องนั้นเกิดขึ้นจริง ทรงเล่าถึงอดีตของเศรษฐีคนนั้นว่า เคยจัดบิณฑบาตถวายพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่าตครสิขี โดยสั่งความแล้วก็ลุกจากไปทางอื่น แต่พอให้จัดถวายไปแล้วก็คิดเสียดายภายหลังว่า บิณฑบาตนี้ให้ทาสหรือกรรมกรบริโภคยังจะดีกว่า อีกอย่างหนึ่ง เขายังได้ฆ่าลูกน้อยคนเดียวของพี่ชายตัวเองเพราะเรื่องทรัพย์สมบัติด้วย กรรมที่เขาได้สั่งให้จัดบิณฑบาตถวายพระปัจเจกพุทธเจ้านั้นส่งผลให้เขาได้เกิดในสุคติโลกสวรรค์ 7 ครั้ง และผลส่วนเหลือของกรรมนั้นเหมือนกันทำให้เขาได้เกิดเป็นเศรษฐีในกรุงสาวัตถีนี้ถึง 7 ครั้ง

ตรัสต่อไปว่า การที่เศรษฐีนั้นคิดเสียดายบิณฑบาตที่

ถวายไปแล้ว ส่งผลให้เขามีจิตที่ไม่คิดจะบริโภคทรัพย์สมบัติอันมากมายก่ายกอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะหรือกามคุณ ส่วนการฆ่าเด็กน้อยในชาตินั้น ทำให้เขาหมกไหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี และยังมีผลของกรรมอย่างเดียวกันนั้นส่วนที่เหลือ ส่งผลให้เขาเป็นคนไม่มีบุตรรับมรดกเลย ทรัพย์มรดกของเขาถูกขนเข้าพระคลังหลวงครั้งนี้เป็นครั้งที่ 7 บัดนี้บุญเก่าของเศรษฐีผู้นั้นหมดสิ้นแล้ว และบุญใหม่เขาก็ไม่ได้สั่งสมไว้เลย ขณะนี้เขากำลังหมกไหม้อยู่ในมหาโรรุวนรก

เมื่อตรัสถึงตรงนี้ พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ตกพระทัย ทูลถามว่าอย่างนั้นเชียวหรือ? พระพุทธองค์ทรงย้ำว่าเป็นเรื่องจริง แล้วตรัสพระคาถาว่า

"ข้าวเปลือก ทรัพย์สินเงินทอง หรือข้าวของ บรรดาที่หวงแหนอยู่ ทาสกรรมกร คนใช้และพวกพ้องของเขา ไม่มีใครเอาไปได้ทั้งสิ้น จะต้องละทิ้งไว้ข้างหลังทั้งหมด บุคคลทำกรรมใดด้วยกายวาจาหรือด้วยใจ กรรมนั้นย่อมเป็นของเขา และเขาย่อมพาเอากรรมนั้นไปด้วย กรรมนั้นย่อมติดตามเขาไปเหมือนเงาตามคน ฉะนั้น บุคคลจึงควรทำกรรมดี สั่งสมกรรมดีสำหรับภายภาคหน้า บุญทั้งหลายคือที่พึ่งของเหล่าสัตว์ในปรโลก"

จบทุติยวรรคแห่งโกสลสังยุตต์(10 พระสูตร)

ตติยวรรค

ปุคคลสูตร

บุคคล 4 ประเภทมืดมามืดไปเป็นต้น

(393-398) ครั้งหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ที่วัดเชตวัน พระพุทธองค์ตรัสเรื่องบุคคล 4 ประเภท คือ

1. *บุคคลผู้มืดมา-มืดไป (ตโม ตมปรายโน)*
2. *บุคคลผู้มืดมา-สว่างไป (ตโม โชติปรายโน)*
3. *บุคคลผู้สว่างมา-มืดไป (โชติ ตมปรายโน)*
4. *บุคคลผู้สว่างมา-สว่างไป (โชติ โชติปรายโน)*

แล้วทรงอธิบายไปตามลำดับ ดังนี้

บุคคลผู้มืดมา-มืดไป ได้แก่ผู้ที่เกิดมา(ในชาตินี้)ใน

ตระกูลต่ำต้อยด้อยโอกาส เช่นเกิดในตระกูลจัณฑาลเป็นต้น ซึ่งมีความเป็นอยู่ที่ฝืดเคือง ผิวพรรณก็ทรามหรือมีร่างกายที่พิกลพิการต่างๆ นอกจากเกิดมาต่ำต้อยไม่สมประกอบแล้ว ยังประพฤติทุจริตทางกายวาจาใจอีกด้วย เมื่อตายไปก็ไปเกิดในอบายทุคติ วินิบาต นรก เปรียบเหมือนคนที่ออกจากความมืดไปสู่ความมืด ไปจากความหม่นมัวไปสู่ความหม่นมัว ไปจากโลหิตสกปรกสู่โลหิตสกปรก

บุคคลผู้มืดมา-สว่างไป ได้แก่ผู้ที่เกิดมาในตระกูลต่ำต้อยด้อยโอกาส...แต่เขาก็ประพฤติสุจริตทางกายวาจาใจ เมื่อตายไปก็เกิดในสุคติโลกสวรรค์ เปรียบเหมือนคนผู้ก้าวจากดินสู่บัลลังก์ หรือจากบัลลังก์สู่หลังม้า หรือจากหลังม้าสู่คอช้าง หรือจากคอช้างสู่ปราสาท(คือยกระดับตัวเองให้สูงขึ้นเรื่อยๆ)

บุคคลผู้สว่างมา-มืดไป ได้แก่ผู้ที่เกิดมาในตระกูลสูงส่ง เช่น ตระกูลกษัตริย์มหาศาล เป็นต้น ซึ่งมั่งคั่งร่ำรวย รูปร่างหน้าตาก็ดี อยากได้อะไรก็ได้มาโดยง่าย แต่เขาประพฤติทุจริตทางกายวาจาใจ เมื่อตายไปก็ไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เปรียบเหมือนคนผู้ก้าวลงจากปราสาทสู่คอช้าง จากคอช้างสู่หลังม้า จากหลังม้าสู่บัลลังก์ จากบัลลังก์สู่ดิน หรือจากดินสู่ที่มืด

บุคคลผู้สว่างมา-สว่างไป ได้แก่ผู้ที่เกิดมาในตระกูลสูงส่ง เช่นตระกูลกษัตริย์มหาศาลเป็นต้น...ซ้ำยังประพฤติสุจริตทางกายวาจาใจ เมื่อตายไปก็ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เปรียบเหมือนคนผู้ก้าวจากบัลลังก์สู่บัลลังก์ จากหลังม้าสู่หลังม้า จากคอช้างสู่คอช้าง จากปราสาทสู่ปราสาท (คือรักษาระดับอันสูงส่ง

ของตัวเองไว้ได้เป็นอย่างดี)

ครั้นแล้ว พระพุทธองค์ได้ตรัสพระคาถาว่า

"มหาบพิตร! คนเข็ญใจ ไม่มีศรัทธา ตระหนี่เหนียว มีความดำริชั่วเป็นมิจฉาทิฐิ ไม่มีความเอื้อเฟื้อ ด่าว่าสมณะ พราหมณ์หรือวณิพก เป็นคนไม่มีประโยชน์ มักเคียดแค้น ชอบขัดขวางการแบ่งปัน คนเช่นนั้นเมื่อตายไปย่อมเกิดในนรกอันทารุณ เขาได้ชื่อว่ามืดมาแล้วมืดไป

"มหาบพิตร! คนบางคนเป็นคนเข็ญใจ แต่มีศรัทธา ไม่ตระหนี่ มีความดำริอันประเสริฐ ไม่คิดฟุ้งซ่าน มีการให้ทานลุกรับสมณะพราหมณ์หรือวณิพก ฝึกฝนความประพฤติที่ดี ไม่ขัดขวางการแบ่งปัน คนเช่นนั้นเมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสถานไตรทิพย์ เขาได้ชื่อว่ามืดมาแล้วสว่างไป

"มหาบพิตร! คนบางคน แม้จะมั่งมี แต่เป็นคนไม่มีศรัทธา เป็นคนตระหนี่เหนียว...ขัดขวางการแบ่งปัน คนเช่นนั้นเมื่อตายไปย่อมเกิดในนรกอันทารุณ เขาได้ชื่อว่าสว่างมาแล้วกลับมืดไป

"มหาบพิตร! คนบางคน เป็นคนมั่งมีและมีศรัทธา ไม่ตระหนี่...ไม่ขัดขวางการแบ่งปัน คนเช่นนั้นเมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสถานไตรทิพย์ เขาได้ชื่อว่าสว่างมาแล้วสว่างไป"

(คำว่าไตรทิพย์ หมายถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์หรือสวรรค์ทั่วไป)

อัยยิกาสูตร

ทุกชีวิตไม่พ้นความตายไปได้

(399-401) ยามเที่ยงวันหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์(ที่วัดเชตวัน) กราบทูลให้ทรงทราบว่า พระอัยยิกาของพระองค์ซึ่งมีพระชนม์ 120 ชันษาเสด็จทิวงคตเสียแล้ว ทรงเป็นที่รักที่นับถือของพระองค์เป็นอย่างยิ่ง ถ้าแลกชีวิตของพระอัยยิกาไว้ได้ก็พร้อมที่จะแลก ไม่ว่าจะแลกด้วยช้างแก้ว ม้าแก้ว บ้านส่วย(คามวรๅ) หรือหัวเมือง(ชนบท)ก็ตาม

พระพุทธองค์ตรัสปลอบพระทัยว่า สัตว์ทั้งปวงมีความตายเป็นธรรมดา มีความตายเป็นที่สุด ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงคิดได้ ทรงเห็นจริงตามพระดำรัส พระพุทธองค์ตรัสต่อไปด้วยการอุปมาว่า ภาชนะดินไม่ว่าชนิดใดก็ตาม ทั้งที่ดิบทั้งที่สุก ล้วนแต่ต้องแตกทำลาย สิ้นสุดที่ความแตกทำลาย ไม่พ้นความแตกทำลายไปได้ สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงก็เหมือนกัน

แล้วตรัสเป็นพระคาถาว่า

"สัตว์ทั้งปวงจักต้องตาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด สัตว์ทั้งหลายจักไปตามกรรม ต้องได้รับผลแห่งบุญและบาป กล่าวคือ ผู้มีบาปกรรมจักไปสู่นรก ผู้มีบุญกรรมจักไปสู่สุคติ ฉะนั้น เมื่อสั่งสมกรรมอันจะมีผลถึงภายภาคหน้า พึงทำแต่กรรมอันดีงาม บุญทั้งหลายย่อมเป็นที่พึ่งของหมู่สัตว์ในปรโลก"

(อรรถกถากล่าวว่า พระอัยยิกา(ไม่ระบุว่าเป็นย่าหรือยาย)

เสด็จทิวงคตหลังพระชนนีของพระองค์ เมื่อพระชนนีเสด็จทิวงคต ก็ทรงสถาปนาพระอัยยิกาองค์นี้ให้อยู่ในฐานะพระชนนี)

โลกสูตร

(402-404) พระสูตรนี้เกิดขึ้น ณ กรุงสาวัตถี(ที่วัดเชตวัน) พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลถามว่า มีธรรมกี่อย่างที่เมื่อเกิดขึ้นแก่โลกแล้ว ย่อมเกิดขึ้นเพื่อโทษทุกข์และความเดือดร้อน พระพุทธองค์ทรงชี้ไปที่อกุศลธรรม 3 อย่างคือ โลภะ โทสะ โมหะ โดยตรัสว่า อกุศลธรรมทั้ง 3 อย่างนั้นย่อมเกิดขึ้นเพื่อทำลายคนใจบาป เหมือนขุยไผ่ทำลายต้นไผ่

อิสสัตถสูตร

ให้ทานแก่ใครจึงจะมีผลมาก

(405-410) ที่(วัดเชตวัน)กรุงสาวัตถีคราวหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลถามพระพุทธองค์ว่า ทานบุคคลควรให้ ณ ที่ไหน? พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ควรให้ ณ ที่ที่จิตเลื่อมใส พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลถามอีกว่า ทานให้ ณ ที่ไหนจึงมีผลมาก? พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ทานควรให้ ณ ที่ไหนเป็นข้อหนึ่ง ทานให้ ณ ที่ไหนจึงมีผลมาก เป็นอีกข้อหนึ่ง ทานที่ให้แก่ผู้มีศีลมีผลมาก ทานที่ให้แก่ผู้ทุศีลหามีผลมากไม่

ทรงยกอุปมาให้พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงคิดคำตอบเองว่า

เมื่อเกิดการสู้รบอยู่ตรงหน้า ถ้ามีเจ้าวัยหนุ่มซึ่งไม่เคยฝึกปรือทางด้านการสู้รบมาเลย ซ้ำเป็นคนขี้ขลาด มาอาสาสู้ศึก พระองค์จะรับมาชุบเลี้ยงหรือไม่? พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลว่า คนเช่นนั้นพระองค์ย่อมจะรับไม่ได้ พระพุทธองค์ทรงยกอุปมาอย่างเดียวกันอีก แต่เป็นพราหมณ์หนุ่ม แพศย์หนุ่ม ศูทรหนุ่ม ลักษณะอย่างนั้นมาขออาสาทำการสู้รบ จะทรงรับไว้หรือไม่? พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ทูลตอบอย่างเดิม อุปมาในทางตรงกันข้ามก็เป็นอันได้คำตอบว่า ไม่ว่าจะเป็นคนหนุ่มมาจากวรรณะใด ถ้าเป็นคนมีฝีมือในการสู้รบและมีใจสู้ พระราชาก็พร้อมรับมาชุบเลี้ยงไว้สู้ศึก เมื่อได้คำตอบอย่างนี้ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

"มหาบพิตร! ฉันใดก็ฉันนั้น ถ้ากุลบุตรสละบ้านเรือนออกบวช ไม่ว่าจะมาจากตระกูลใดก็ตาม เขาละองค์ 5 (คือนิวรณ์ 5)ได้แล้ว และประกอบด้วยองค์ 5 (คือธรรมขันธ์ 5) ทานที่ให้แก่กุลบุตรนั้นย่อมมีผลมาก องค์ 5 ที่ละได้นั้นคือ 1. กามฉันทะที่ละได้แล้ว 2. พยาบาทที่ละได้แล้ว 3. ถีนมิทธะที่ละได้แล้ว 4. อุทธัจจกุกกุจจะที่ละได้แล้ว 5. วิจิกิจฉาที่ละได้แล้ว ประกอบด้วยองค์ 5 นั้นคือ 1. ประกอบด้วยกองศีลของอเสขะ 2. ประกอบด้วยกองสมาธิของอเสขะ 3. ประกอบด้วยกองปัญญาของอเสขะ 4. ประกอบด้วยกองวิมุตติของอเสขะ 5. ประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัสสนะของอเสขะ"

แล้วตรัสด้วยพระคาถาว่า

"ชายหนุ่มใดมีธนูศิลป์(อิสฺสตฺถ) มีกำลังแกล้วกล้า และมีความห้าวหาญ พระราชาผู้ทรงเยี่ยมยุทธ์พึงชุบเลี้ยงชายหนุ่ม

เช่นนั้น ไม่พึงชุบเลี้ยงชายหนุ่มขี้ขลาดเอาชาติกำเนิดเป็นสำคัญ เช่นเดียวกัน ธรรมคือขันติและโสรัจจะมีอยู่ในบุคคลใด พึงบูชา (ยกย่อง)บุคคลนั้นผู้มีปัญญา มีความประพฤติอย่างอริยะแม้จะมีชาติกำเนิดต่ำต้อย

"บุคคลพึงสร้างอาศรมอันน่ารื่นรมย์ใจ นิมนต์พระผู้พหูสูตเข้าอยู่ ณ ที่นั้น พึงสร้างบ่อน้ำไว้ในป่าแล้งน้ำ สร้างสะพานในที่หล่มเลน ถวายข้าวน้ำของขบฉัน และเสนาสนะแก่ผู้ประพฤติตรงด้วยจิตที่เลื่อมใส เมฆคะนองสายฟ้าแลบตั้งตระหง่านคำรามลั่น ยังปัฐพีให้โชกชุ่ม ทำที่ตอนที่ลุ่มให้น้ำเจิ่งนองฉันใด ทายกผู้มีศรัทธา จัดแต่งอาหารเลี้ยงวณิพกให้อิ่มหนำบันเทิงใจเดินสั่งการในโรงทานว่าให้เถิดให้เถิด ทายกนั้นกึกก้องเสียงไม่ต่างอะไรกับเสียงคำรามแห่งเมฆขณะฝนกำลังพรูพรั่ง สายธารแห่งบุญอันไพบูลย์นั้นย่อมหลั่งชะโลมทายกผู้นั้น ฉันนั้น"

(คำว่าละองค์ 5 ได้แล้ว แปลจากบาลีว่า ปญฺจงฺควิปฺปหีโน หมายถึงละนิวรณ์ 5 ได้อย่างเด็ดขาด ไม่ใช่ละด้วยการข่มไว้ด้วยฌาน อรรถกถากล่าวว่า กามฉันทะละได้ด้วยอรหัตตมรรค พยาบาทละได้ด้วยอนาคามิมรรค ถีนมิทธะและอุทธัจจะละได้ด้วยอรหัตตมรรค กุกกุจจะละได้ด้วยอนาคามิมรรค วิจิกิจฉาละได้ด้วยโสดาปัตติมรรค

ในพระคาถาที่ตรัสว่า "ธรรมคือขันติและโสรัจจะมีอยู่ในบุคคลใด พึงบูชาบุคคลนั้น" อรรถกถากล่าวว่า ขันติหมายถึงอธิวาสนขันติ(ขันติที่เป็นความอดกลั้น) โสรัจจะหมายถึงอรหัตต์)

ปัพพโตปมสูตร

จะทำอย่างไรเมื่อรู้ตัวว่าต้องตายในไม่ช้า

(411-415) ครั้งหนึ่งที่(วัดเชตวัน)กรุงสาวัตถี พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ในเวลากลางวัน ทรงยกข้อความหนึ่งทูลว่า พระราชากษัตริย์ผู้ได้มูรธาภิเษกแล้ว ผู้หลงปลื้มในความเป็นใหญ่ ถูกความกำหนัดในกามสุมรุมเอาแล้ว มีความมั่นคงในเขตแคว้น(ชนบท) พิชิตแผ่นดินใหญ่เอามาครอบครองได้สำเร็จ กิจอันใดที่พระราชาต้องทำ บัดนี้ข้าพระองค์ก็ได้ขวนขวายทำอยู่

พระพุทธองค์ตรัสว่า มหาบพิตรจะทรงคิดเห็นประการใด ถ้าขณะที่ประทับอยู่ ณ ที่ตรงนี้ มีข้าราชการของพระองค์ที่วาจาเชื่อถือได้มาทูลรายงานว่า เขามาจากทางทิศตะวันออก ได้เห็นภูเขาใหญ่สูงเทียมเมฆกำลังไหลกลิ้งบี้บดปวงสัตว์(มาทางนี้) มีอะไรที่ทรงทำได้ก็ขอได้โปรดทำเถิด เวลาเดียวกันนั้นก็ได้มีข้าราชการคนที่ 2 มาจากทิศใต้...คนที่ 3 มาจากทิศตะวันตก...คนที่ 4 มาจากทิศเหนือ พวกเขามาทูลรายงานว่าได้เห็นภูเขาใหญ่สูงเทียมเมฆกำลังไหลกลิ้งบี้บดปวงสัตว์(มาทางนี้)เหมือนกัน เพื่อให้ทรงทำในสิ่งที่พอทำได้ พระพุทธองค์ตรัสถามว่า เมื่อมหาภัยอันร้ายกาจใหญ่โตอย่างนั้นเกิดขึ้นแก่พระองค์ พระองค์จะทำอะไรสำหรับความเป็นมนุษย์ที่ได้ยาก ในคราวจะสูญสิ้นมนุษย์?

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า เห็นจะไม่มีอะไรดีไปกว่าการประพฤติธรรม การทำคุณงามความดี การทำบุญ

พระพุทธองค์ตรัสต่อไปว่า อยากจะกล่าวเตือนให้ทรงทราบว่า ชราและมรณะกำลังครอบงำพระองค์อยู่ ก็เมื่อชราและมรณะครอบงำพระองค์อยู่ ทรงคิดว่ามีอะไรต้องทำ?

พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลว่า สิ่งที่ต้องทำคือการประพฤติธรรม การทำคุณงามความดี การทำบุญ พระเจ้าแผ่นดินนั้นแม้จะมีอำนาจเหนือแผ่นดิน ทำการรบด้วยทัพช้าง ทัพม้า ทัพรถ ทัพบก แต่ก็ถูกชราและมรณะครอบงำอยู่ สุดวิสัยที่จะทำการรบด้วยทัพช้างทัพม้าเป็นต้น ต่อให้ในราชสกุลมีมหาอำมาตย์ชาญเวทย์มนต์ทำลายข้าศึกที่ยกมา ต่อให้ในราชสกุลมีเงินทองทั้งในดินและในอากาศ พร้อมที่จะใช้เป็นเครื่องมือยุแหย่ให้ข้าศึกแตกกันก็ตาม เมื่อถูกชราและมรณะครอบงำ ก็ไม่ใช่วิสัยที่จะทำการรบด้วยสิ่งเหล่านั้นได้ สิ่งที่ต้องทำคือการประพฤติธรรม การทำคุณงามความดี การทำบุญต่างหาก

พระพุทธองค์ตรัสว่า ทรงมีความคิดเห็นที่ถูกต้องแล้ว แล้วตรัสพระคาถาว่า

"ภูเขาใหญ่ศิลาล้วน สูงจรดฟ้า กลิ้งบดทับสัตว์มาทั้ง 4 ทิศฉันใด ชราและมรณะก็ฉันนั้น ย่อมครอบงำสัตว์ทั้งหลาย คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร จัณฑาล คนเก็บขยะ(ปุกกุสา-คนเก็บกวาดและเททิ้งมูลฝอย) ไม่เว้นใครๆ ไว้เลย ขยี้ยับหมดสิ้นกับที่ ไม่มียุทธภูมิสำหรับพลช้าง...พลรถ...พลราบ และไม่อาจเอาชนะได้ด้วยมนตยุทธ์หรือด้วยทรัพย์ เพราะฉะนั้น คนผู้เป็นบัณฑิตมีปัญญา เมื่อเห็นประโยชน์ตน พึงตั้งศรัทธาไว้ในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม และในพระสงฆ์ ผู้ใดมีปกติประ

พฤติธรรมด้วยกาย ด้วยวาจา หรือด้วยใจ บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญผู้นั้นในโลกนี้ ผู้นั้นละโลกนี้ไป ย่อมบันเทิงในสวรรค์"

(ทรัพย์ในอากาศ แปลจากคำบาลีว่า เวหาสฏฺฐ์ หมายถึงทรัพย์ที่เขาบรรจุใส่กระสอบหนังแขวนไว้ตามขื่อและจันทัน(ตัวไม้ที่อยู่ตรงกับขื่อสำหรับรับระแนง)และทรัพย์ที่เก็บไว้บนหอคอย พระคาถาที่ตรัสในพระสูตรนี้ เรียกว่า"ปัพพโตปมคาถา" เป็นบทสวดหนึ่งที่พระสงฆ์ไทยนิยมใช้สวดอยู่)

จบตติยวรรคแห่งโกสลสังยุตต์ (5 พระสูตร)

โกสลสังยุตต์จบบริบูรณ์

มารสังยุตต์

ปฐมวรรค

ตโปกัมมสูตร

ทุกรกิริยาเหมือนถ่อเรือบนบก

(416-418) เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้แล้วใหม่ๆ ประทับอยู่ที่ใต้ต้นอชปาลนิโครธ(ต้นไทร)ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา ขณะประทับหลีกเร้นอยู่ ทรงเกิดความคิดว่า การที่พ้นมาจากทุกรกิริยาอันไม่มีประโยชน์นั้นดีแท้ เราได้บรรลุโพธิญาณแล้ว

มารใจบาปได้ทราบความคิดของพระองค์ ก็เข้าไปกล่าวว่า มาณพทั้งหลายย่อมบริสุทธิ์ได้ด้วยการบำเพ็ญตบะ ส่วนท่านหนีจากตบะนั้นเสียแล้ว เป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ มาสำคัญตนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ท่านพลาดจากมรรคาแห่งความบริสุทธิ์เสียแล้ว

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เรารู้แล้วว่า ตบะไม่ว่าชนิดใดก็ตามล้วนแต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ตบะทุกอย่างไม่อำนวยประโยชน์ให้ได้เลย เหมือนถ่อเรือบนบก(ถิยา ริตฺตา ธมฺมนี) เราเจริญมรรคเพื่อตรัสรู้ คือศีลสมาธิปัญญา ได้บรรลุความบริสุทธิ์อันสุดยอดแล้ว มารผู้ทำการสุดโต่งเอ๋ย เรากำจัดท่านได้แล้ว

มารได้ฟังก็เป็นทุกข์เสียใจที่พระพุทธองค์รู้ทัน จึงหายวับไป

(ทุกพระสูตรกล่าวเหมือนกันว่า เป็นทุกข์เสียใจแล้วหายวับไป คำว่าหายวับไปแปลจากคำว่า"ตตฺเถวนฺตรธายิ"แปลตรงศัพท์ว่าอันตรธานไป ณ ที่นั้นเอง)

นาคสูตร

มารล้มเหลวในการทำให้พระพุทธองค์สะดุ้งกลัว

(416-421) ณ บริเวณต้นอชปาลนิโครธในคราวพระพุทธองค์ตรัสรู้แล้วใหม่ๆ เช่นกัน ขณะประทับอยู่กลางแจ้งในคืนอันมืดสนิทและฝนก็ลงเม็ดโปรยปราย มารใจบาปคิดจะทำให้พระพุทธองค์เกิดความกลัว จึงแปลงเพศเป็นพญาช้างใหญ่เดินเข้าไปหาพระองค์ ช้างนั้นศีรษะเหมือนก้อนหินใหญ่สีดำ งาเป็นสีเงินบริสุทธิ์ งวงเหมือนงอนไถขนาดใหญ่ พระพุทธองค์ทรงทราบว่าเป็นมารจึงตรัสด้วยพระคาถาว่า ท่านเที่ยวแปลงเพศทั้งงามและไม่งามอยู่ชั่วนาตาปี พอเสียทีกับการทำอย่างนั้น ท่านถูกเรากำจัดได้แล้ว

สุภสูตร

(422-424) พระสูตรนี้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ณ บริเวณต้นอชปาลนิโครธขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่กลางแจ้งในคืนอันมืดสนิทฝนลงเม็ดโปรยปราย(เหมือนในนาคสูตร) คราวนี้มารจำแลงเพศแปลกๆ อีกมากมายหวังจะให้ทรงกลัว แต่ก็ไม่สำเร็จ พระพุทธองค์ตรัสกะมารเหมือนเดิม มีเพิ่มเติมว่าคนที่สำรวมดีแล้วด้วยกายวาจาใจ ย่อมไม่ตกอยู่ในอำนาจของมาร ไม่เดินตามหลังมาร

ปฐมปาสสูตร

โยนิโสมนสิการ-โยนิโสสัมมัปปธาน

(425-427) ครั้งหนึ่งที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันกรุงพาราณสี พระพุทธองค์ตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ทรงหลุดพ้นอย่างยิ่งยวดแล้ว ความหลุดพ้นอย่างยิ่งยวดนั้นทรงทำให้แจ้งได้เพราะทำไว้ใจโดยแยบคาย(โยนิโสมนสิการ) เพราะตั้งความเพียรชอบไว้โดยแยบคาย(โยนิโสสัมมัปปธาน) แม้เธอทั้งหลายก็จงหลุดพ้นให้ได้อย่างนั้น

มารใจบาปได้เข้าไปทูลพระพุทธองค์ว่า ตนได้ผูกคล้องพระองค์ไว้แล้วทั้งด้วยบ่วงทิพย์ของมารและของมนุษย์ จะพ้นไปไหนไม่ได้หรอก เมื่อพระพุทธองค์ตรัสว่าทรงหลุดพ้นแล้วจากบ่วงมาร มารผู้ก่อความพินาศถูกพระองค์กำจัดได้แล้ว

(คำว่า โยนิโสสัมมัปปธาน หมายถึงการทำความเพียรอย่างถูกต้องทั้งด้วยวิธีการ(อุบาย)และด้วยเหตุผล ในเชิงอรรถ KS.1/131 บันทึกไว้ว่า The fourfold right (i.e.supreme or perfect : samma) effort is the systematic prevention and suppression of evil thoughts, the conjuring up and development of good thoughts. ทั้งนี้ได้อ้างถึง Bud.Psy.Eth:P.358)

ทุติยปาสสูตร

ส่งพระสาวกประกาศพรหมจรรย์ครั้งแรก

(428-430) ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน กรุงพาราณสี วันหนึ่งพระพุทธองค์ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมารับสั่งว่า

"ภิกษุทั้งหลาย! เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย! แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์

"ภิกษุทั้งหลาย! เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่มหาชน เพื่อความสุขแก่มหาชน เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่าได้ไปทางเดียวกัน 2 รูป (มา เอเกน เทฺว อคมิตฺถ.)

"ภิกษุทั้งหลาย! เธอทั้งหลายจงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์

พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง เหล่าสัตว์ผู้มีธุลีในจักษุน้อย(อปรชกฺขชาติกา–ผู้มีกิเลสน้อย มีปัญญาพร้อมที่จะตรัสรู้)มีอยู่ เมื่อไม่ได้ฟังธรรมก็จะเสื่อมเสียโอกาสผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักยังมี



แม่น้ำเนรัญชราที่ตำบลอุรุเวลา

"ภิกษุทั้งหลาย! แม้เราก็จักมุ่งสู่อุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม"

คราวนี้ มารใจบาปเข้าไปทูลพระพุทธองค์เหมือนในปฐมปาสสูตร

(อรรถกถากล่าวว่า การออกจาริกของภิกษุในคราวนั้น

ทรงให้จาริกไปวันละ 1 โยชน์เป็นอย่างมาก และที่ไม่ให้ไปทางเดียวกัน 2 รูป ก็เพราะว่า การไปทางเดียวกัน 2 รูป จะมีรูปหนึ่งได้แสดงธรรม อีกรูปหนึ่งอยู่เฉยๆ การเสด็จจาริกของพระพุทธองค์คราวนั้นทรงบ่ายพระพักตร์ไปทางอุรุเวลาเสนานิคม ซึ่งเป็นตำบลที่อยู่ของนางสุชาดา)

สัปปสูตร

ความไม่กลัวตายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

(431-433) ครั้งหนึ่งที่วัดเวฬุวัน ขณะที่ฝนลงเม็ดโปรยปราย ในค่ำคืนอันมืดมิด พระพุทธองค์ประทับอยู่ในที่โล่งกว้าง มารใจบาปหวังจะทำให้พระองค์หวาดกลัวขนพองสยองเกล้า จึงแปลงเพศเป็นพญางูใหญ่เลื้อยเข้าไปยังที่ประทับ กายของมันเท่าเรือขุดด้วยท่อนซุงขนาดใหญ่ทั้งลำต้น พังพานของมันเท่าเสื่อลำแพนผืนใหญ่สำหรับปูตากแป้งของนักผลิตสุรา นัยน์ตาของมันเหมือนถาดสำริดขนาดมหึมาของพระเจ้าโกศล ลิ้นของมันแลบจากปากเหมือนสายฟ้าแลบยามเมฆคำราม เสียงหายใจของมันเหมือนเสียงสูบพ่นลมของช่างทอง

พระพุทธองค์ทรงรู้ว่าเป็นมาร จึงตรัสพระคาถาว่า มุนีอยู่เรือนว่างเป็นที่อาศัย สำรวมตนแล้ว สละความอาลัยในอัตภาพรอนแรมไป ความไม่อาลัยในอัตภาพนั้นคู่ควรแก่มุนี สิงสาราสัตว์ก็มาก สิ่งลี้ลับน่ากลัวก็มาก เหลือบยุงและสัตว์เลื้อยคลานก็ชุกชุม มุนีใหญ่ผู้อยู่เรือนว่าง ก็หาได้มีอาการขนลุกเพราะ

สิ่งที่น่ากลัวเหล่านั้นไม่

"แม้ท้องฟ้าทลาย แผ่นดินสะท้านสะเทือน สัตว์ทั้งหลาย หวาดผวาไปทั่วก็ตามที และแม้หอกจะจ่ออยู่ที่อกก็เถิด พระพุทธเจ้าทั้งหลายก็จะไม่ต้านทานเพราะเหตุแห่งขันธ์ (อุปธิ) ทั้งหลายเลย"

สุปปติสูตร

นิทราของผู้ไม่มีอุปธิ(กิเลส)

(434-436) ครั้งหนึ่งที่วัดเวฬุวัน พระพุทธองค์เสด็จจงกรมอยู่กลางแจ้งเกือบทั้งคืน เวลาใกล้รุ่งทรงล้างพระบาทเสด็จเข้าพระวิหาร ทรงบรรทมโดยสีหไสยา...มีพระสติสัมปชัญญะที่จะเสด็จลุกขึ้น มารใจบาปถือโอกาสนั้นเข้าไปทูลว่า พระองค์หลับสนิทปานตาย คงคิดว่าได้อยู่เรือนว่างแล้ว หลับจนตะวันโด่งเชียวหรือ?

พระพุทธองค์ตรัสกะมารว่า

"พระพุทธเจ้าไม่มีตัณหาอย่างตาข่าย ซึ่งแผ่ซ่านไปกับอารมณ์ต่างๆ สำหรับพาไปสู่ภพไหนๆได้อีก ย่อมหลับโดยไม่มีอุปธิทั้งปวง กงการอะไรของท่านในเรื่องนี้มารเอ๋ย!"

(อุปธิในที่นี้ได้แก่ขันธ์ 5 กิเลส อภิสังขาร(เจตนา) และกามคุณ พระพุทธเจ้าไม่มีอุปธิทุกอย่างนั้น การบรรทมหลับของพระองค์จึงต่างจากคนทั่วไป)

นันทนสูตร

(437-439) พระสูตรนี้เกิดขึ้นที่วัดเชตวัน คำทูลของมาร และพระดำรัสตอบของพระพุทธองค์ เหมือนในนันทิสูตร(เทวตาสังยุตต์)หน้า 12 และชื่อพระสูตรนี้ตรงกับนันทนสูตรในเทวตาสังยุตต์ แต่เนื้อหาต่างกัน

ปฐมอายุสูตร

คนดีต้องสำนึกว่าอายุสั้นนัก

(440-442) ครั้งหนึ่งที่วัดเวฬุวัน พระพุทธองค์ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า อายุของมนุษย์น้อยนัก จำต้องไปสู่สัมปรายภพ ควรทำกุศล ควรประพฤติพรหมจรรย์ เกิดมาแล้วที่จะไม่ตาย เป็นไม่มี คนอายุยืนอย่างมากก็เพียงร้อยปี เกินไปบ้างก็มีน้อย คราวนั้นมารใจบาปเข้าไปทูลว่า อายุของมนุษย์ยืนยาว คนดีไม่ควรหมิ่นอายุว่าน้อย ควรทำตนอย่างเด็กอ่อนเอาแต่กินนม ความตายที่ไหนจะมี

พระพุทธองค์ตรัสกะมารว่า อายุของมนุษย์มีน้อยนิด คนดีควรหมิ่นอายุว่าน้อย ควรทำตนเหมือนถูกไฟไหม้ศีรษะ ไม่มีหรอกที่ความตายจะไม่มาถึง

ทุติยอายุสูตร

(443-445) พระสูตรนี้เกิดขึ้นที่วัดเวฬุวันเช่นกัน ใจความคล้ายคลึงกับปฐมอายุสูตร มารทูลว่า แม้วันคืนจะผ่านไป ชีวิตก็ไม่ได้สั้นตามวันคืน มีแต่จะตามติดไปเหมือนกงไปกับธูปรถ ส่วนพระพุทธองค์ตรัสว่า เมื่อวันคืนผ่านไป ชีวิตก็สั้นเข้า อายุมีแต่หมดสิ้นไปเหมือนน้ำในแม่น้ำน้อย

จบปฐมวรรคแห่งมารสังยุตต์(10 พระสูตร)

ทุติยวรรค

ปาสาณสูตร

(446-448) พระสูตรนี้กล่าวถึงพระพุทธองค์ประทับอยู่กลางแจ้งที่ภูเขาคิชฌกูฏในคืนเดือนมืดขณะฝนลงเม็ดโปรยปราย มารหวังจะทำให้ทรงหวาดกลัว จึงกลิ้งโขดหินเข้าใส่ พระพุทธองค์ตรัสว่า ต่อให้กลิ้งภูเขาคิชฌกูฏทั้งลูกใส่ ก็ไม่มีผลสำหรับพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้หลุดพ้นโดยชอบแล้ว

สีหสูตร

(449-451) พระสูตรนี้กล่าวถึงพระพุทธองค์ขณะทรงแสดงธรรมอยู่ท่ามกลางพุทธบริษัทหมู่ใหญ่ ณ วัดเชตวัน มารเห็นเข้าก็คิดจะทำลายปัญญาจักษุของพุทธบริษัท ทูลว่า อย่าคิดว่าทรงเก่งกาจอาจหาญเหมือนราชสีห์ ผู้ที่พอจะสู้พระองค์ได้ยังมีอยู่ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ทรงเป็นมหาวีรบุรุษบรรลุทศพลญาณ ข้ามพ้นตัณหาได้แล้ว จึงทรงแสดงธรรมอย่างอาจหาญเช่นนี้

สกลิกสูตร

ท่ามกลางความเจ็บปวดก็ทรงหลับสนิทได้

(452-453) ขณะประทับอยู่ที่มัททกุจฉิมิคทายวัน กรุงราชคฤห์ คราวนั้นพระพุทธองค์เพิ่งถูกสะเก็ดหินกระทบพระบาท ทรงได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัสเหลือจะทน แต่ก็ทรงมีพระสติสัมปชัญญะอดกลั้นความเจ็บปวดเหล่านั้นได้ ไม่มีพระอาการทุรนทุราย ทรงบรรทมโดยสีหไสยาบนผืนผ้าสังฆาฏิพับ 4 ชั้น

โอกาสนั้น มารใจบาปเข้าไปทูลว่า ดงนอนอย่างโง่งมเป็นแค่นักกวี หาประโยชน์อะไรแทบไม่ได้ ท่านอยู่อย่างโดดเดี่ยวเดียวดาย เอาแต่หลับไหล อะไรกัน ท่านหลับลงหรือ?

พระพุทธองค์ตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า

"เราไม่ได้นอนอย่างโง่งมมัวเมาเป็นกวี เราบรรลุถึงประโยชน์แล้ว ปราศจากความเศร้าโศกบนที่นอนที่นั่งอันสงัด เราอยู่คน

เดียว มีแต่จิตใจเอื้อเอ็นดูต่อสัตว์ทั้งปวง

"เหล่าชนที่ถูกลูกศรเสียบอกเสียบหทัยให้ลุ่มหลงอยู่ ยังหลับกันได้ เราผู้ปราศจากลูกศรแล้ว ไฉนจึงจะไม่หลับได้

"เราเดินอยู่ในทางที่มีราชสีห์เป็นต้น ก็มิเคยหวาดหวั่นถึงหลับในที่เช่นนั้นก็มิได้พรั่นพรึง กลางคืนและกลางวันไม่เคยทำให้เราเดือดร้อนได้ เราไม่เห็นความเสื่อมใดๆ ในโลก หากมีแต่ความเอ็นดูในสัตว์ทั้งปวง จึงนอนหลับได้สนิท"

ปฏิรูปสูตร

ทรงไม่ยินดียินร้ายกับสิ่งที่ทรงสั่งสอน

(455-457) ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ศาลาหลังหนึ่งในพราหมณคามแคว้นโกศล ทรงแสดงธรรมอยู่ท่ามกลางคฤหัสถ์หมู่ใหญ่ มารใจบาปเข้าไปทูลพระพุทธองค์หวังทำลายปัญญาจักษุของผู้ฟังว่า สิ่งที่พระองค์พร่ำสอนผู้อื่นอยู่นั้นไม่เข้าท่าหรอก เมื่อกล่าวถึงธรรมนั้น ก็อย่าได้ข้องอยู่กับความยินดียินร้าย

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นมีปกติอนุเคราะห์ด้วยจิตที่เกื้อกูล เมื่อพร่ำสอนผู้อื่นด้วยเรื่องใดตถาคตก็มีจิตหลุดพ้นจากความยินดียินร้าย(อนุโรธวิโรเธหิ วิปฺปมุตฺโต)ในเรื่องนั้นแล้ว

มานสสูตร

ไม่ติดใจในกามคุณ 5 มารก็ทำอะไรไม่ได้

(458-460) ที่วัดเชตวัน มารใจบาปเข้าไปทูลพระพุทธองค์ว่า ตนมีบ่วงคล้องใจว่อนอยู่ทั่วนภากาศ จะคล้องพระองค์ด้วยบ่วงนั่นไม่ให้พ้นไปได้ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ทรงปราศจากความพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันชวนรื่นรมย์แล้ว พระองค์ต่างหากที่กำจัดมารได้แล้ว

ปัตตสูตร

จิตที่หลุดพ้นวิสัยของมาร

(461-463) ครั้งหนึ่งที่วัดเชตวัน พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมให้ภิกษุทั้งหลายเห็นแจ้งในเรื่องขันธ์ 5 ทำให้มารใจบาปคิดทำลายปัญญาจักษุของภิกษุเหล่านั้น เมื่อภิกษุเหล่านั้นวางบาตรไว้ที่กลางแจ้ง มารได้แปลงเพศเป็นโคเดินตรงไปที่บาตร ภิกษุรูปหนึ่งเห็นเข้าก็บอกให้ภิกษุอีกรูปหนึ่งระวังโคที่จะมาทำบาตรแตก พระพุทธองค์ทรงเห็นเหตุการณ์นั้นจึงตรัสกะภิกษุรูปนั้นว่า นั่นไม่ใช่โค นั่นคือมารร้าย เขามาเพื่อทำลายปัญญาจักษุของพวกเธอ มีรับสั่งเป็นพระคาถาอีกว่า

"พระอริยสาวกย่อมหน่ายในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ว่าเราไม่ใช่นั่น นั่นไม่ใช่ของเรา แม้มารและเสนามารจะเสาะค้นหาไปทั่วทุกแห่งหนก็ไม่มีทางได้พบเจอพระอริยสาวกผู้หน่ายแล้วอย่างนี้ ผู้มีอัตภาพอันปลอดพ้นไปจากสังโยชน์

ทั้งปวงแล้ว"

อายตนสูตร

(464-466) พระสูตรนี้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ณ กูฏาคารศาลาป่ามหาวันกรุงเวสาลี มารใจบาปเห็นพระพุทธองค์แสดงธรรมเรื่องผัสสายตนะ 6 เป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งแก่ภิกษุทั้งหลาย จึงบันดาลให้เกิดเสียงดังครืนครั่นเหมือนแผ่นดินจะถล่ม เพื่อทำลายปัญญาจักษุของภิกษุเหล่านั้น พระพุทธองค์ทรงรู้ว่าเป็นการกระทำของมาร จึงตรัสบอกภิกษุทั้งหลายว่าเกิดอะไรขึ้น และตรัสกะมารว่า สาวกของพระพุทธเจ้าไม่ติดใจหมกหมุ่นอยู่กับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธัมมารมณ์ อันเป็นโลกามิสแล้ว ล่วงพ้นบ่วงของมารได้แล้ว

(คำว่าบ่วงมาร แปลจากคำว่ามารเธยฺย หมายถึงวัฏฏะ (การเวียนว่ายตายเกิด)ในภูมิทั้ง 3 คือ กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ ซึ่งเป็นที่อยู่ของมารหรือเป็นวิสัยของมาร)

ปิณฑิกสูตร

ปีติในฌานเป็นอาหารยังชีวิตให้ดำรงอยู่ได้

(467-469) ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่หมู่บ้านพราหมณ์ในปัญจสาลคามแคว้นมคธ หมู่บ้านกำลังมีงานนักขัตฤกษ์แลกของขวัญระหว่างเด็กๆ(กุมารกานำ ปาหุนกานิ) เช้าวันนั้นพระพุทธองค์เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน พราหมณ์คฤหบดี

ชาวปัญจสาลคามถูกมารดลใจไม่ให้ออกมาตักบาตร ทรงกลับยังที่ประทับด้วยบาตรเปล่า มารเข้าไปทูลถามว่า บิณฑบาตได้อะไรพอเสวยบ้างไหม? เมื่อพระพุทธองค์ตรัสกะมารว่า ได้ทำอย่างที่ต้องการแล้วมิใช่หรือ? มารทูลให้เสด็จกลับไปบิณฑบาตอีกครั้งหนึ่ง คราวนี้จะได้อาหารมาเสวย พระพุทธองค์ตรัสว่า การที่มารเข้ามาขวางกั้นพระองค์(ไม่ให้ได้รับบิณฑบาต)เป็นบาปแล้ว อย่าคิดว่าบาปจะไม่ให้ผล ส่วนพระองค์เอง(และพระสาวก)ไม่ได้กังวลอะไร คงอยู่สุขสบายเป็นปกติ

ตรัสในพระคาถาว่า

"พวกเราจักมีปีติเป็นภักษาดุจเดียวกับอาภัสสรเทพ" (ปีติภกฺขา ภวิสฺสาม เทวา อาภสฺสรา ยถา.)

กัสสกสูตร

ทางเดินที่มารไม่เห็นและไม่เดิน

(470-174) ที่(วัดเชตวัน)กรุงสาวัตถี วันหนึ่งพระพุทธองค์ทรงสั่งสอนภิกษุทั้งหลายด้วยเรื่องนิพพาน เป็นที่ดื่มด่ำชาบซึ้งเข้าใจแจ่มแจ้งทั่วกัน มารใจบาปรู้เข้าก็หวังจะทำลายปัญญาจักษุของภิกษุเหล่านั้น ได้แปลงเพศเป็นชาวนาแบกไถใหญ่ถือปฏักด้ามยาว(ทีฆ ปาจนยฏฺฐี) ไว้ผมยาวเป็นกระเชิง นุ่งผ้าเนื้อหยาบ เท้าสองข้างเลอะโคลนตม เข้าไปยังที่ประทับ ทูลว่าเห็นฝูงโคบ้างไหม? พระพุทธองค์ทรงรู้ว่าเป็นมาร ตรัสถามว่า ต้องการอะไรจากโคหรือ?

เมื่อเห็นว่าพระพุทธองค์ทรงรู้จักตัวเอง มารจึงทูลถึงเรื่องที่ต้องการจะพูดจริงๆ ว่า ทั้งอายตนะภายใน อายตนะภายนอก และวิญญาณอันเกิดจากอายตนสัมผัสทุกอย่าง ล้วนแต่เป็นของข้าพเจ้า(อยู่ในอำนาจของมาร) ท่านหนีไปไหนไม่พ้นหรอก

พระพุทธองค์ตรัสแก่มารว่า อายตนะภายใน อายตนะภายนอก และวิญญาณอันเกิดจากอายตนสัมผัสทุกอย่างเป็นของมารนั้นถูกแล้ว แต่ ณ ที่ใดไม่มีอายตนะภายใน ไม่มีอายตนะภายนอก ไม่มีวิญญาณอันเกิดจากอายตนสัมผัส ณ ที่นั้นย่อมไม่ใช่ทางดำเนินของมาร

มารทูลอีกว่า คนที่กล่าวถึงสิ่งใดว่า นี้ของเรา นี้เป็นเรา ถ้าใจของท่านมีอยู่ในสิ่งนั้น ท่านก็ไม่พ้นข้าพเจ้าไปได้

พระพุทธองค์ตรัสด้วยพระคาถาว่า

"สิ่งใดที่คนกล่าวถึง สิ่งนั้นไม่มีแก่เรา คนเหล่าใดกล่าว คนเหล่านั้นไม่ใช่เรา มาร! รู้ไว้เถิด ท่านไม่เห็นทางของเราได้เลย"

รัชชสูตร

แค่คิดนึกมารก็ได้ช่อง

(475-477) คราวหนึ่ง ขณะประทับหลีกเร้นอยู่ ณ กระท่อมกลางป่าหิมพานต์ แคว้นโกศล พระพุทธองค์ทรงคิดนึกไปว่า พระองค์สามารถที่จะเสวยราชย์โดยธรรม โดยไม่มีการเบียดเบียน ไม่มีการทำให้พระองค์เองหรือใครๆ เป็นทุกข์เดือดร้อนได้หรือไม่? เมื่อ

มารใจบาปได้ทราบถึงความนึกคิดในพระทัยอย่างนั้นก็ได้ซ่อง เข้าไปทูลว่า ขอจงทรงเสวยราชย์เถิด ทรงทำได้อยู่แล้ว พระพุทธองค์ตรัสถามมารว่า เห็นอะไรจึงกล่าวออกมาอย่างนั้น มารทูลว่า อิทธิบาท ๔ ที่ทรงบำเพ็ญไว้มากมายแล้ว จะทำให้พระองค์สมพระประสงค์ได้ ถ้าทรงอธิษฐานภูผาหิมพานต์ให้เป็นทองคำล้วน ภูผานั้นก็กลายเป็นทองคำล้วนได้ทันที

พระพุทธองค์ตรัสแก่มารด้วยพระคาถาว่า

"ภูเขาทองคำล้วน สีสุกปลั่ง ต่อให้กลายเป็นทองคำอีกสองเท่าก็ไม่พอสำหรับคนคนหนึ่ง เมื่อทราบอย่างนี้แล้ว บุคคลก็ควรประพฤติคุณงามความดี ผู้ใดได้เห็นทุกข์อันมีกามเป็นเหตุแล้ว ไฉนผู้นั้นจะน้อมใจไปในกามอีกเล่า เมื่อทราบว่าอุปธิ(กามคุณ) เป็นเครื่องข้องอยู่ในโลกแล้ว คนเราก็ควรศึกษาเพื่อกำจัดอุปธินั้นเสีย"

จบทุติยวรรคแห่งมารสังยุตต์(10 พระสูตร)

ตติยวรรค

สัมพหุลสูตร
มารชวนภิกษุหนุ่มยินดีในกาม

(478-481) คราวหนึ่ง พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่เมืองสิลาวดี แคว้นสักกะ มีภิกษุจำนวนมากตั้งหน้าบำเพ็ญเพียรอยู่ใกล้ที่ประทับ วันหนึ่งมารใจบาปแปลงเพศเป็นพราหมณ์มุ่นชฎาใหญ่ นุ่งหนังเสือ แก่หลังโกง หายใจครืดคราด ถือไม้เท้าทำด้วยไม้มะเดื่อเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้น กล่าวชวนว่า พวกท่านล้วนแต่เป็นคนหนุ่มอยู่ในปฐมวัย บริโภคกามของมนุษย์เถิด อย่าหนีสุขที่เห็นทันตาไปหาสุขชั่วครู่ชั่วยามเลย

ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า พวกเราไม่ได้หนีสุขที่เห็นทันตาไปหาสุขชั่วครู่ยาม แต่เราหนีสุขชั่วครู่ยามไปหาสุขที่เห็นได้ทันตาต่างหาก เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า กามทั้งหลายเป็นของชั่ว

ครู่ยาม มีทุกข์มากมีความคับแค้นมาก โทษในกามมีมากมายนัก ธรรม(คือพรหมจรรย์)นี้ต่างหากมีผลประจักษ์ได้เอง ไม่ขึ้นต่อกาลเวลา ควรชี้ชวนกันมาพิสูจน์ ควรน้อมนำมาไว้ในตน วิญญูชนรู้แก่ใจได้เอง

มารได้ฟังก็ค้อมศีรษะแลบลิ้น ทำหน้าย่น จรดไม้เท้าเดินจากไป

เมื่อภิกษุกราบทูลถึงเหตุการณ์ที่ได้ประสบนั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า คนที่พบนั้นไม่ใช่พราหมณ์ แต่เป็นมารใจบาปหวังมาทำลายปัญญาจักษุของพวกเธอ และตรัสสอนภิกษุเหล่านั้นว่า คนที่ได้เห็นทุกข์อันมีกามเป็นเหตุแล้วไฉนเขาจะน้อมใจไปในกามอยู่อีก เมื่อบุคคลทราบว่าอุปธิ(กามคุณ)ทำให้ข้องอยู่ในโลก ก็จงศึกษาเพื่อกำจัดอุปธินั้นเสีย

(คำว่าค้อมศีรษะแปลจากบาลีว่า สีสं โอกมฺเปตฺวา อรรถกถาแห่งพระสูตรนี้กล่าวว่า เป็นกิริยาค้อมตัวลงต่ำจนคางจรดท้อง แต่ไม่ว่าจะค้อมศีรษะหรือสั่นศีรษะ(สีสं จาเลตฺวา) เมื่อมีคำว่า แลบลิ้น(ชิวฺหं นิลฺลาเฬตฺวา) และทำหน้าย่นเป็น 3 ริ้ว(ติวิสาขं นลาฏนฺ นลาฏิกं วุฏฺฐาเปตฺวา)เดินจากไป ก็แสดงว่าเป็นกิริยาปฏิเสธการยอมรับนั่นเอง)

สมิทธิสูตร

(482-487) พระสูตรนี้กล่าวถึงพระสมิทธิมุ่งมั่นทำความเพียรอยู่ไม่ไกลพระพุทธองค์เมื่อคราวประทับอยู่ที่เมืองสิลาวดี

แคว้นสักกะ ขณะกำลังคิดว่าการได้มาบวชประพฤติพรหมจรรย์อยู่กับพระพุทธองค์นี้เป็นลาภยิ่งนัก มารได้ทราบความคิดนี้ จึงไปทำเสียงครืนครั่นเหมือนแผ่นดินจะถล่ม เมื่อไปทูลรายงานก็ได้รับพระดำรัสตอบว่า นั่นไม่ใช่แผ่นดินจะถล่ม แต่เป็นฝีมือมารหวังทำลายปัญญาจักษุของเธอ

พระสมิทธิกลับไปทำความเพียรใหม่เป็นครั้งที่ 2 มารก็ยังตามไปรังควานเหมือนเดิม เมื่อรู้ว่าเป็นมาร ท่านจึงบอกมารไปว่า เราบวชเป็นอนาคาริกด้วยศรัทธา ด้วยสติและปัญญาแล้ว จิตมั่นคงดีแล้ว ถึงจะบันดาลรูปต่างๆ ให้น่ากลัวอย่างไร ก็ทำให้เราหวาดกลัวไม่ได้หรอก

โคธิกสูตร



สมสีสี-สิ้นชีวิตพร้อมกับสำเร็จอรหันต์

โคธิกสูตรเป็นอีกพระสูตรหนึ่งที่น่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นเรื่องการฆ่าตัวตายของภิกษุรูปหนึ่ง โดยพระพุทธองค์ไม่ขัดขวาง และยังทรงรับรองว่า พระโคธิกะผู้ฆ่าตัวตายได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์พร้อมกับการฆ่าตัวตายด้วย

ภิกษุที่สิ้นชีวิตพร้อมกับบรรลุอรหัตตผล เรียกว่า สมสีสี(อ่านว่าสะมะสีสี) ในอรรถกถาแห่งพระสูตรนี้

กล่าวว่า สมสีสีมี 3 ประเภทคือ

1. **อิริยาปถสมสีสี** (อ่านว่า อิริยาปะถะสะมะสีสี) ได้แก่ผู้สำเร็จอรหันต์ในอิริยาบถใดอิริยาบถหนึ่งตามที่ตั้งใจแน่วแน่(อธิษฐาน)

2. **โรคสมสีสี** (อ่านว่า โรคะสะมะสีสี) ได้แก่ผู้สำเร็จอรหันต์พร้อมกับหายจากโรคนั้นๆ ของตัวเอง (บางมติเห็นว่าได้แก่ผู้สำเร็จอรหันต์ในอิริยาบถที่กำหนดไว้พร้อมกับหายจากโรค และปรินิพพานในขณะเดียวกัน)

3. **ชีวิตสมสีสี** (อ่านว่า ชีวิตะสะมะสีสี) ได้แก่ผู้สำเร็จอรหันต์พร้อมกับสิ้นชีวิต(ปรินิพพาน)

ในคัมภีร์มโนรถปูรณี(อรรถกถาแห่งอังคุตตรนิกาย)กล่าวถึงสมสีสีว่า ได้แก่ผู้สิ้นอาสวะพร้อมกับสิ้นอย่างอื่นใน 4 อย่างคือ 1. สิ้นอาสวะพร้อมกับหายจากโรค เรียกว่าโรคสมสีสี 2. สิ้นอาสวะพร้อมกับเวทนาที่เสวยอยู่สงบระงับไป เรียกว่าเวทนาสมสีสี 3. สิ้นอาสวะพร้อมกับการสิ้นสุดอิริยาบถใดอิริยาบถหนึ่ง เรียกว่าอิริยาปถสมสีสี 4. สิ้นอาสวะพร้อมกับสิ้นชีวิต เรียกว่าชีวิตสมสีสี

อย่างไรก็ตาม คำว่าสิ้นอาสวะพร้อมกับสิ้นชีวิตนั้น อรรถกถาแห่งพระสูตรนี้กล่าวว่า ความจริง จิต 2 ดวงเกิดพร้อมกันไม่ได้ กล่าวคือ เมื่อจะสิ้นชีวิตพร้อม

กับสิ้นอาสวะนั้น มีจิต 4 ดวงเกิดต่อเนื่องกัน คือ มัคคจิต-ผลจิต-ภวังคจิต-ปัจจเวกขณจิต ขณะเมื่อเอาดาบคมกริบเชือดคอนั้น อยู่ในวาระของปัจจเวกขณจิต การสิ้นอาสวะ(ผลจิต)กับการสิ้นชีวิตเหมือนเกิดขึ้นพร้อมกัน แต่ความจริงเป็นการเกิดขึ้นคนละขณะจิต

คำว่า สีสี มาจากคำนามว่าสีสะ, สมสีสีได้แก่ ผู้สิ้นกิเลสพร้อมๆ กับเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นสิ้นกิเลสพร้อมกับสิ้นลม เป็นต้น

อรรถกถากล่าวว่า พระโคธิกะฆ่าตัวตายด้วยการนอนหงายเอามีดเชือดที่หลอดคอ(คอหอย) เมื่อเกิดทุกขเวทนา ท่านก็ข่มเวทนา กำหนดเอาเวทนานั่นแหละเป็นอารมณ์มีสติแน่วแน่พิจารณากัมมัฏฐาน ก็ได้สำเร็จอรหันต์ เหตุที่ท่านคิดฆ่าตัวตายเพราะมีโรคเรื้อรัง โดยเป็นโรคลมน้ำดีและเสมหะ ท่านเห็นว่าโรคชนิดนี้เป็นอุปสรรคต่อการเจริญสมาธิไม่จบสิ้น

มารหาไม่พบวิญญาณของพระอรหันต์

(488-495) ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเวฬุวันคราวหนึ่ง พระโคธิกะพักอยู่ที่กาฬศิลาข้างภูเขาอิสิคิลิ(กรุงราชคฤห์) ท่านเป็นคนไม่ประมาท มุ่งมั่นบำเพ็ญเพียรอย่างจริงจังได้บรรลุเจโตวิมุตติ(โลกิยฌาน) แต่ได้แล้วก็เสื่อมถึง 7 ครั้ง 7 หน เมื่อได้ฌานครั้งที่ 6 แล้วนั้น ท่านเตรียมศาสตรา(มีด, ดาบ)ไว้

ฆ่าตัวตายแล้ว มารใจบาปรู้ถึงความนึกคิดของท่าน จึงรีบเข้าไปทูลพระพุทธองค์ ขอให้ทรงห้ามปรามไม่ให้ท่านคิดฆ่าตัวตาย ด้วยเหตุผลว่า ท่านเป็นพระสาวกที่ดีของพระศาสนา ยังไม่สำเร็จอรหันต์ไยจะด่วนสิ้นชีพไปเสียก่อน (มารทำเป็นแสดงความหวังดีต่อพระโคธิกะ แท้จริงแล้วรู้ว่าเมื่อท่านไม่มีความเยื่อใยในร่างกายและชีวิต ก็ใกล้ต่อการบรรลุอรหัตตผล ซึ่งจะพ้นวิสัยที่ตนจะครอบงำได้ต่อไป)

พระพุทธองค์ตรัสกะมารว่า ปราชญ์ทั้งหลายก็ทำอย่างพระโคธิกะนี้แหละ เธอไม่เยื่อใยในชีวิต ถอนตัณหาจนถึงรากเหง้า นิพพานแล้ว ตรัสแล้วก็ทรงชวนภิกษุทั้งหลายไปยังกาฬศิลาที่พำนักของพระโคธิกะ เมื่อเสด็จถึงก็เข้าไปยังกาฬศิลาพร้อมด้วยภิกษุเหล่านั้น ทอดพระเนตรเห็นพระโคธิกะแต่ไกล ซึ่งนอนอยู่บนเตียง คอพลิกไปอีกทางหนึ่ง เวลาเดียวกันนั้นมีหมอกควันพลุ่งไปทั่วทุกทิศ มีรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายดูหมอกควันที่กำลังพลุ่งไปทางนั้นทางนี้อยู่นั้น และตรัสว่า นั่นคือมารใจบาปกำลังพล่านหาวิญญาณของพระโคธิกะว่าอยู่ไหน วิญญาณของโคธิกะไม่มีแล้ว เธอปรินิพพานแล้ว

บัดดลนั้น มารได้ปรากฏตัว ถือพิณสีเหลืองเหมือนมะตูมสุกเข้าไปทูลถามพระพุทธองค์ว่า เขาได้ค้นหาวิญญาณของพระโคธิกะไปทั่วทิศแล้ว ไม่พบเลย โคธิกะไปอยู่ที่ไหน?

พระพุทธองค์ตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า

"นักปราชญ์ใดเพียบพร้อมด้วยธิติ(ความเพียร) มีปกติเพ่งพินิจ ยินดีในฌานตลอดเวลา หมั่นเพียรอยู่ทั้งวันทั้งคืน ไม่มี

ความอาลัยในชีวิต ชนะมวลหมู่มัจจุราชแล้ว ไม่กลับมาสู่ภพใหม่ นักปราชญ์นั้นคือโคธิกกุลบุตร เธอได้ถอนตัณหาถึงรากเหง้า ปรินิพพานแล้ว"

สัตตวัสสสูตร

7 ปีที่มารทำอะไรพระพุทธองค์ไม่ได้เลย

(496-502) ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ใต้ต้นอชปาล นิโครธ(ต้นไทร) ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา (หลังจากตรัสรู้แล้วใหม่ๆ ซึ่งเป็นปีที่ 7 นับแต่ทรงผนวช) วันหนึ่งมารใจบาปซึ่งเฝ้าติดตามพระพุทธองค์ หาโอกาสที่จะครอบงำพระองค์ให้ได้เป็นเวลา 7 ปีแล้วก็ยังไม่สำเร็จ ได้เข้าไปทูลถามว่า ทรงถูกความทุกข์โศกทับถมเอาหรือจึงมาซึมเซาอยู่ในป่าอย่างนี้ เสื่อมจากทรัพย์หรือ หรือว่ากำลังต้องการทรัพย์ ทำชั่วอะไรที่บ้านหรือ เหตุใดจึงไม่คบหาสมาคมกับใคร หรือว่าไม่มีใครคบหาสมาคมด้วย?

พระพุทธองค์ตรัสแก่มารว่า พระองค์ขุดรากของความทุกข์โศกได้หมดสิ้นแล้ว ไม่มีความชั่ว ไม่มีความทุกข์โศก มีแต่การเพ่งพินิจ ทรงชนะความยึดติดในภพทั้งหมด ปราศจากอาสวะแล้ว

มาร : ถ้าใจของท่านยังข้องอยู่ในสิ่งที่ผู้คนคิดว่า สิ่งนี้ของเรา สิ่งนี้เป็นเรา ท่านก็ไม่พ้นเราไปได้

พระพุทธองค์ : สิ่งที่ท่านว่านั้น ไม่ใช่ของเรา และไม่เป็นเรา ขอให้รู้ไว้เถิด ท่านไม่มีวันได้เห็นทางดำเนินของเราแน่

มาร : ถ้าพบทางปลอดภัยสู่นิพพานแล้วก็ไปคนเดียวสิ จะคิดพร่ำสอนคนอื่นทำไมเล่า?

พระพุทธองค์ : คนผู้มุ่งไปสู่ฝั่ง ย่อมถึงนิพพาน ซึ่งมารไม่มีโอกาส เมื่อเราถูกคนถาม ก็จะบอกว่าสิ่งใดเป็นความจริง สิ่งนั้นปลอดจากอุปธิ(กิเลส)

มารท้อใจที่เอาชนะพระพุทธองค์ไม่ได้

(503-504) ถึงตอนนี้มารทูลด้วยอุปมาว่า เสมือนหนึ่งว่ามีสระโบกขรณีที่ริมบ้าน ในสระนั้นมีปูอยู่ พวกเด็กๆ พากันลงไปจับปูขึ้นมาบนบก ปูก็ยื่นก้ามออกทุกก้าม เด็กๆ พากันลิดก้ามปูเสียหมดสิ้น ปูเลยหมดท่า ไม่มีปัญญาไต่ลงสระได้อีก ข้าพเจ้าก็เหมือนปูก้ามหัก อารมณ์ทุกชนิดซึ่งเป็นวิสัยของมาร เคยใช้มอมเมาสัตว์ให้เสพผิด ให้ดิ้นรน ต้องมาถูกพระองค์หักรานย่ำยีเสียหมดสิ้นแล้ว คราวนี้เห็นทีว่าข้าพเจ้าจะหาโอกาสเข้าใกล้พระองค์ไม่ได้อีกแล้ว

"ฝูงกาเห็นก้อนหินสีเหมือนมันข้น จึงถลาบินเข้าไปหา หมายใจว่าจะได้อาหารที่นี่เป็นแน่ ต่างลิงโลดใจ แต่แล้วทำอย่างไร ก็ไม่ได้อาหาร(จากก้อนหิน) จึงพากันบินหนี พระโคดมเจ้า! ข้าพเจ้า ก็เหมือนกาที่มาพบก้อนหิน ฉะนั้นจำขอลาไปแล้ว"

ครั้นได้กล่าวระบายความท้อใจของตนแล้ว มารก็ออกไป นั่งขัดสมาธิอยู่ที่พื้นดินไม่ไกลจากที่ประทับ ด้วยกิริยาซึมเซาก้มหน้าหงอย...

มารธีตุสูตร

3 ธิดามาร : ตัณหา อรตี ราคา

(505-521) ครั้งหนึ่ง ธิดามาร 3 นางคือ ตัณหา อรตี ราคา เข้าไปหาพญามารผู้บิดา ถามว่า คุณพ่อเสียใจด้วยเรื่องอะไร ใครทำให้เสียใจ พวกหม่อมฉันจะร้อยรัดมันด้วยความรัก(ราคะ)เอาตัวมันมาถวายเหมือนล่ามช้างจูงออกมาจากป่า เขาคนนั้นจะต้องตกอยู่ในอำนาจของคุณพ่อ

พญามารกล่าวกะธิดาทั้ง 3 ว่า เขาคนนั้นเป็นพระอรหันต์ ไม่ใช่คนที่ใครจะจูงด้วยราคะได้ง่ายๆ เขาก้าวล่วงบ่วงมารไปได้แล้ว พ่อจึงทรมานใจเหลือเกิน

จากนั้นธิดามารทั้ง 3 นางก็เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลขอเป็นบาทบริจาริกา(นางบำเรอ) ของพระองค์ แต่พระพุทธองค์ก็มิได้ใส่พระทัยแม้แต่น้อย เพราะพระทัยน้อมดิ่งไปในความสิ้นกิเลสอย่างเดียว ธิดามารต้องใช้แผนแปลงกายต่างๆ นานา เริ่ม

ตั้งแต่เป็นเด็กสาว(กุมาริกา) เป็นหญิงสาวไม่เคยมีบุตร เป็นหญิงเคยมีบุตรคนหนึ่ง-สองคน เป็นหญิงวัยกลางคน เป็นหญิงวัยผู้ใหญ่ แต่ละครั้งที่แปลงกาย พวกนางแปลงกายเป็นคนละร้อยนางเข้าไปยั่วยวนพระพุทธองค์ แต่ก็ผิดหวัง ยอมรับว่าบิดาพูดถูกแล้ว ไม่เข้าใจว่าทำไมจึงเป็นได้ถึงเพียงนี้ เพราะแต่ไหนแต่ไรมา เมื่อพวกนางได้ยั่วยวนสมณะหรือพราหมณ์ผู้ยังมีราคะ มีหรือที่จะไม่ใจแตก หรือไม่ก็รากเลือด หรือไม่ก็ฟุ้งซ่านเป็นบ้าไป ไม่ต่างอะไรกับไม้อ้อที่ลมพัดขาดกระจุย มีแต่จะเหี่ยวเฉาตายดับหมดสิ้น

เมื่อธิดามารเข้าเฝ้าพระพุทธองค์อีกครั้งหนึ่ง...

ธิดามาร(ตัณหา) : ทุกข์โศกอะไรหรือจึงมานั่งซึมเซาอยู่ในป่า เสื่อมทรัพย์หรือต้องการทรัพย์หรือ ทำชั่วไว้ที่บ้านหรือจึงไม่คบใครเลย?

พระพุทธองค์ : เราชนะเสนามารคือปิยรูป(สิ่งที่น่ารัก)และสาตรูป(สิ่งที่น่ายินดี)เพ่งพินิจอยู่เพียงลำพัง รู้ว่าการบรรลุธรรมและความสงบแห่งจิตเป็นความสุข ฉะนั้นเราจึงไม่คบหาสมาคมกับใคร ความเป็นมิตรกับใครไม่ได้เอื้อประโยชน์แก่เราเลย

ธิดามาร(อรตี) : ภิกษุในพระศาสนานี้มีธรรมประจำใจอย่างไหนโดยมาก จึงข้ามห้วงกิเลส(โอฆะ) ทั้ง 5 ได้ (หมายถึง

กิเลสที่เกิดทางตา หู จมูก ลิ้น และกาย) และบัดนี้ก็ข้ามห้วงกิเลสที่ 6 ได้แล้ว(หมายถึงกิเลสที่เกิดทางใจ) กามสัญญา(ความคิดนึกทางกาม)กลุ้มรุมไม่ได้ซึ่งคนเพียรเพ่งประเภทไหน?

พระพุทธองค์ : ภิกษุที่สงบกายได้แล้ว จิตหลุดพ้นด้วยดีแล้ว ไม่มีอะไรปรุงแต่งจิตได้แล้ว มีสติ ปราศจากความเยื่อใย รู้ทั่วถึงธรรม จิตเพ่งนิ่งอยู่กับจตุตถฌาน วิตก(ความคิดนึกตรึกตรอง) ไม่แปรผันไม่แส่ส่าย ไม่ถดถอย นั่นแหละคือผู้ข้ามห้วงกิเลสทั้ง 5 ทั้ง 6 ได้แล้ว กามสัญญากลุ้มรุมภิกษุเช่นนั้นไม่ได้เลย

ธิดามาร(ราคา) : เมื่อพระศาสดาหัวหน้าหมู่ ปราศจากตัณหาแล้ว มหาชนผู้มีศรัทธาก็จะประพฤติตามได้ พระองค์พ้นจากมือมัจจุราชแล้ว คงพามหาชนถึงฝั่งนิพพานได้

พระพุทธองค์ : ตถาคตกล้าหาญที่จะพาผองสัตว์ก้าวไปด้วยธรรม แล้วไฉนความริษยาจึงจะเกิดแก่ผู้แจ้งแก่ใจเล่า?

ธิดามารทั้ง 3 นางเมื่อได้ฟังพุทธวาจาอย่างนั้นก็กลับเข้าไปหาพญามารผู้บิดาอีกครั้งหนึ่ง ครานี้พญามารกล่าวตัดพ้อว่า พวกเธอเหมือนคนโง่มุ่งทลายภูผาด้วยก้านบัว ขุดภูผาด้วยเล็บ เคี้ยวเหล็กด้วยฟัน พวกเธอทำให้พระโคดมเจ้าเบื่อหน่ายแล้วหนีมา ไม่ต่างอะไรกับคนเอาหินเทินศีรษะแล้วดำดิ่งลงสู่บาดาล หรือไม่ก็เหมือนคนเอาอกกระแทกตอตาย

ครานั้นพระพุทธองค์ทรงขับไสไล่ส่งตัณหา อรตี และราคา ซึ่งล้วนสวยบาดใจไปเสียไกล เหมือนลมหอบปุยนุ่นปลิวทาย

จบตติยวรรคแห่งมารสังยุตต์ (5 พระสูตร)

มารสังยุตต์จบบริบูรณ์

ภิกขุนีสังยุตต์

อาฬวิกาสูตร
มารชวนภิกษุณีให้ยินดีในกาม

(522-524) เช้าวันหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน ภิกษุณีชื่ออาฬวิกาเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี วันนั้นหลังจากฉันเสร็จแล้ว ท่านไปอยู่วิเวกในป่าอันธวัน มารใจบาปหวังจะทำให้ท่านกลัว วิเวกของท่านจะได้ไหวหวั่น จึงเข้าไปหากล่าวชักชวนว่า ในโลกไม่มีทางออกไปจากทุกข์ได้หรอก วิเวกจะช่วยอะไรท่านได้ ยินดีในกามเถิด จะได้ไม่เสียดายภายหลัง

ภิกษุณีได้ยินก็ไตร่ตรองว่าเป็นเสียงมนุษย์หรืออมนุษย์ แล้วก็รู้ว่านั่นคือมารร้ายคิดจะมาทำให้ขลาดกลัว จึงกล่าวตอบไปว่า ในโลกนี้มีทางพ้นทุกข์ได้ เราแจ้งด้วยปัญญา ท่านไม่รู้จักทางนั้นหรอก กามนั้นเหมือนหอกและหลาว กองกามเหมือนฝีร้าย เราจึงไม่ไยดีต่อความยินดีในกามที่ท่านกล่าวถึงนั้น

โสมาสูตร

ในการบรรลุธรรม ความเป็นสตรีและบุรุษไม่เกี่ยว

(525-527) เรื่องนี้เกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี เช้าวันหนึ่ง ภิกษุณีชื่อโสมาเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี กลับจากบิณฑบาตและฉันเสร็จแล้วก็เข้าไปพักผ่อนกลางวันที่โคนต้นไม้ในป่าอันธวัน มารใจบาปหวังจะให้ท่านกลัวจนจิตเคลื่อนจากสมาธิ จึงเข้าไปหากล่าวกะท่านว่า สตรีมีปัญญาเท่าสองนิ้ว(ทฺวงฺคุลปญฺญา) จะสำเร็จอรหันต์ซึ่งเขาทำได้ยากกันไม่ได้หรอก

เมื่อภิกษุณีพิจารณารู้ว่าเป็นมารจึงกล่าวตอบไปว่า ไม่เห็นจะเกี่ยวกับสตรี ในเมื่อจิตตั้งมั่นดีแล้ว ในเมื่อญาณเกิดแก่ผู้เห็นธรรมอย่างถูกต้องแล้ว ใครที่ยังคิดว่าเราเป็นสตรีหรือเราเป็นบุรุษ หรือว่าใครที่ยังเกี่ยวเกาะอยู่(กับความเห็น)ว่าเรามีอยู่ มารก็จงไปพูดกะคนนั้นเถิด

(คำว่ามีปัญญาเท่าสองนิ้ว เป็นการหมิ่นสตรีซึ่งเคยแต่ใช้สองนิ้วหยิบปุยฝ้ายกรอด้าย)

โคตมีสูตร

เมื่อบรรลุธรรม ความเศร้าโศกก็ดับสิ้น

(528-530) เรื่องนี้เกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี เช้าวันหนึ่ง ภิกษุณีชื่อกิสาโคตมีเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี หลังจากบิณฑบาตและฉันเสร็จแล้วก็เข้าไปพักผ่อนกลางวันที่โคนต้นไม้ในป่าอันธวัน

มารใจบาปต้องการกวนสมาธิของท่านด้วยการทำให้หวาดกลัว จึงเข้าไปหาและพูดกะท่านว่า เสียลูกไปล่ะสิจึงนั่งอยู่เดียวดาย ทำหน้าเหมือนคนร้องไห้อยู่กลางป่าคนเดียว กำลังเสาะหาบุรุษหรือไง?

เมื่อรู้ว่าเป็นมาร ภิกษุณีก็กล่าวตอบไปว่า เราเสียบุตรแล้วเท่ากับว่าความตายของบุตรเป็นที่สุดแล้ว พวกบุรุษก็มีความตายของบุตรเป็นที่สุดเหมือนกัน แต่เราไม่เศร้าโศก ไม่ร้องไห้ ไม่กลัวต่อความตายนั้นดอก ความเพลินใจในสิ่งทั้งปวงเราขจัดได้แล้ว กองอวิชชาเราทำลายได้แล้ว เราชนะมวลหมู่มัจจุราชได้แล้ว เราไม่มีอาสวะครองใจอีกแล้ว

(อรรถกถาเล่าถึงชีวิตของกิสาโคตมีว่า นางเป็นคนผอมบางจึงได้ชื่ออย่างนั้น ครอบครัวของนางมีฐานะยากจน เมื่อวัยแรกรุ่น กุฏุมพี(คนรวย)คนหนึ่งขอนางไปเป็นภรรยา มีบุตรด้วยกันคนหนึ่ง แต่บุตรตายตั้งแต่กำลังหัดเดิน นางเศร้าโศกเสียใจเหลือเกิน ไม่ยอมเผาศพบุตร อุ้มศพพร่ำเพ้อไปทั่วเมือง จนกระทั่งได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ นางทูลขอให้พระองค์ประทานยาช่วยชีวิตบุตร พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้ไปหาเมล็ดพันธุ์ผักกาดในเรือนที่ไม่เคยมีคนตาย นั่นแหละจะเป็นยาช่วยชีวิตบุตรได้ นางทำตามรับสั่ง เดินไปได้ 2-3 หลังคาเรือนมีแต่คนพูดว่า เรือนที่ไม่เคยมีคนตายจะมีที่ไหนกัน ทำให้นางฉุกคิดได้ว่า ความตายเป็นธรรมดาของชีวิต จึงวางศพไว้ที่ศาลาแล้วขอบวช พระพุทธองค์ทรงส่งไปบวชที่สำนักภิกษุณี นางสำเร็จอรหันต์ในทันทีที่คมมีดโกนจรดกระหม่อมนั่นเอง)

วิชยาสูตร

ความมืดสำหรับพระอรหันต์

(531-533) เรื่องนี้เกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี กล่าวถึงภิกษุณีวิชยาไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี หลังจากฉันเสร็จวันนั้นก็เข้าไปพักผ่อนที่โคนต้นไม้(ในป่าอันธวัน) มารใจบาปเข้าไปรบกวนสมาธิพูดกะท่านว่า เธอเป็นสาวสวย ฉันก็ยังหนุ่มแน่น มาอภิรมย์กับดนตรี 5 ชิ้นกันเถิด

ภิกษุณีรู้ว่าเป็นมาร จึงตอบไปว่า กามคุณ 5 อันน่ารื่นรมย์ขอยกให้ท่านแต่ผู้เดียว เพราะเราไม่ต้องการ เราระอากับกายเน่าเหม็นซึ่งมีแต่จะเปื่อยพังไป เราถอนกามตัณหาได้แล้ว เรากำจัดได้แล้วทั้งความมืดในรูปภพ ทั้งความมืดในอรูปภพ ทั้งความมืดในสมาบัติอันสงบนิ่ง

(คำว่าดนตรี 5 ชิ้น แปลจากบาลีว่า ปญฺจงฺคิเกน ตุริเยน ตามศัพท์แปลว่าดนตรีมีองค์ 5 อรรถกถาอธิบายว่า ดนตรีชุดนี้ประกอบด้วย 1. อาตตะ-กลองหุ้มหนังหน้าเดียว 2. วิตตะ-กลองหุ้มหนัง 2 หน้า(ตะโพน) 3. อาตตวิตตะ-กลองหุ้มทุกด้าน เช่น บัณเฑาะว์เป็นต้น 4. ฆนะ-ฆ้อง 5. สุสิระ-ปี่และสังข์ เป็นต้น)

อุปปลวัณณาสูตร

ภิกษุณีผู้มากด้วยฤทธิ์

(534-536) เรื่องนี้เกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี เช้าวันหนึ่ง ภิกษุณีอุบลวัณณาถือบาตรจีวร(เพื่อไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี) ยืน

อยู่ที่โคนต้นสาละต้นหนึ่ง ซึ่งกำลังออกดอกบานสะพรั่ง มารเห็นก็เข้าไปหาหวังกวนจิต กล่าวกะท่านว่า สาละกำลังออกดอกบานสะพรั่งทั่วลำต้น ท่านมายืนอยู่ที่โคนสาละเดียวดาย ผิวพรรณช่างงามแท้หาใดเปรียบ คนทั้งหลายก็จะมาที่นี่ ท่านคงกลัวความงี่เง่าของพวกนักเลง?

ภิกษุณีทราบว่า นั่นเป็นคำกล่าวของมาร จึงกล่าวตอบว่า ต่อให้นักเลงเป็นแสนมาที่นี่ เราก็ไม่สะทกสะท้าน ถึงเราคนเดียวก็ไม่คิดกลัวท่าน เราพร้อมที่จะหายตัว(อนฺตรธายามิ)หรือเข้าไปอยู่ในท้องของท่านก็ยังได้ และถ้าเราไปยืนอยู่เหนือดั้งจมูกของท่าน ท่านก็จักไม่เห็นเรา เราเชี่ยวชาญในจิต เราเจริญอิทธิบาทไว้อย่างดี เราหลุดพ้นจากพันธนาการทุกชนิดแล้ว เราไม่กลัวท่านดอก

จาลาสูตร

เพราะมีการเกิดจึงมีทุกข์

(537-540) วันหนึ่ง ภิกษุณีชื่อจาลากลับจากบิณฑบาตในกรุงสาวัตถีในตอนเช้าและฉันเสร็จแล้ว ได้เข้าไปพักผ่อนกลางวันที่โคนต้นไม้ในป่าอันธวัน มารใจบาปเข้าไปหาท่านเพื่อทำให้เสียสมาธิ เอ่ยถามท่านว่าอะไรที่ท่านไม่ชอบ? ภิกษุณีตอบว่า สิ่งที่ท่านไม่ชอบคือความเกิด มารกล่าวชี้ชวนว่า เหตุใดจึงไม่ชอบความเกิด เกิดมาแล้วได้บริโภคกาม ใครสอนให้ท่านเชื่อผิดๆ ในเรื่องนี้อย่าเลย ขอให้ชอบมันเถิด

ภิกษุณีกล่าวแก่มารว่า คนที่เกิดมาแล้วก็ต้องตาย เกิดมาแล้วก็ได้เห็นทุกข์ คือการจองจำ การฆ่า และความวุ่นวาย ฉะนั้นเราจึงไม่ชอบความเกิด พระพุทธองค์ทรงสอนให้ก้าวล่วงความเกิดให้ตั้งอยู่ในสัจจะเพื่อละทุกข์ทั้งปวง ไม่ว่าจะเกิดในรูปภพหรือในอรูปภพ เมื่อยังไม่แจ้งในความดับทุกข์(นิโรธ) ก็จะต้องกลับมาเกิดอีก

อุปจาลาสูตร

เกิดเป็นเทวดาก็ไม่พ้นอำนาจของมาร

(541-544) วันหนึ่ง เมื่อกลับจากบิณฑบาตในกรุงสาวัตถีในเวลาเช้าและฉันเสร็จแล้ว ภิกษุณีชื่ออุปจาลาได้เข้าไปพักผ่อนที่โคนต้นไม้ในป่าอันธวัน มารใจบาปเข้าไปหาท่านหวังป่วนสมาธิ ตั้งคำถามแก่ท่านว่า อยากเกิดเป็นอะไร? ภิกษุณีตอบว่า ไม่อยากเกิดเป็นอะไรทั้งนั้น มารชวนให้คิดถึงเทวดาชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดีและชั้นวสวัตดี แล้วจะอยากไปเกิด

ภิกษุณีตอบว่า พวกเทวดาในสวรรค์เหล่านั้นล้วนแต่ถูกผูกคล้องไว้ด้วยกาม จะต้องกลับมาตกอยู่ในอำนาจของมารได้อีก ทั่วทุกโลกมีแต่ความเร่าร้อน อบอวลเป็นควัน ลุกเป็นไฟ ดิ้นพล่านไปทั่ว ส่วนใจเราแน่วนิ่งในนิพพาน ไม่ไหวสั่น ซึ่งปุถุชนเสพไม่ได้ และมารก็ไปไม่ได้

สีสุปจาลาสูตร

(545-548) พระสูตรนี้กล่าวถึงภิกษุณีชื่อสีสุปจาลาเผชิญกับมาร โดยเริ่มเรื่องเหมือนกับพระสูตรที่แล้ว มารถามท่านว่าชอบลัทธิ(ทิฐิ)ของใคร? ท่านตอบว่า ไม่ชอบลัทธิของใครเลย มารกล่าวว่า บวชไว้ศีรษะโล้นอย่างสมณะ ทำไมจึงไม่ถือลัทธิอะไร? ภิกษุณีตอบว่า พวกเจ้าลัทธิทั้งหลายล้วนแต่จมอยู่ในมิจฉาทิฐิ ท่านพอใจในคำสอนของพระพุทธองค์เพียงองค์เดียว เพราะช่วยให้ชนะมารได้ คำสอนของพระองค์ทำให้สิ้นกรรมสิ้นกิเลสได้สิ้นเชิง

เสลาสูตร

ขันธ์ ธาตุ อายตนะไม่มีผู้สร้าง

(549-551) วันหนึ่ง หลังจากภิกษุณีชื่อเสลากลับจากบิณฑบาตในกรุงสาวัตถีและฉันเสร็จแล้ว ท่านก็เข้าไปพักผ่อนที่โคนไม้ในป่าอันธวัน มารใจบาปเข้าไปหาท่าน ตั้งคำถามว่า รูป(พิมฺพ์)นี้ใครสร้างขึ้น? ผู้สร้างอยู่ที่ไหน? รูปเกิดและดับที่ไหน?

เมื่อทราบว่าเป็นมาร ภิกษุณีก็ตอบไปว่า รูปนี้ไม่มีใครสร้าง อัตภาพ(อฆ์)ไม่มีใครก่อ รูปเกิดขึ้นเพราะอาศัยเหตุ ดับไปก็เพราะเหตุดับ พืชชนิดใดก็ตามที่บุคคลหว่านเพาะลงในนา ย่อมงอกขึ้นโดยอาศัยเหตุ 2 ประการคือ 1. รสในแผ่นดิน(ปฐวีรส์) 2. ยางเหนียว(สิเนห์)ในพืช ขันธ์ ธาตุ และอายตนะ 6 ก็เหมือน

กัน เกิดเพราะอาศัยเหตุ ดับไปก็เพราะเหตุดับ

วชิราสตร

นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรอย่างอื่นที่เกิดดับ

(552-554) วันหนึ่ง ภิกษุณีชื่อวชิราเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถีในเวลาเช้า เมื่อฉันเสร็จแล้วได้เข้าไปพักผ่อนกลางวันที่โคนไม้ในป่าอันธวัน มารใจบาปหวังไปทำลายสมาธิ เข้าไปหาท่านถามว่า สัตว์นี้ใครสร้างขึ้นมา? ผู้สร้างอยู่ที่ไหน? สัตว์เกิดและดับที่ไหน?

เมื่อรู้ว่าเป็นมาร ภิกษุณีก็ตอบไปว่า เหตุใดความเห็นของท่านจึงวนเวียนมาพูดคำว่าสัตว์ ในกองสังขารล้วนๆ นี้หาได้เรียกว่าสัตว์ไม่ เหมือนที่เรียกว่ารถ ก็เพราะการประกอบกันเข้าของส่วนต่างๆ เมื่อยังมีขันธ์ทั้งหลาย(คือขันธ์ 5)อยู่ การเรียกชื่อว่าสัตว์จึงมี ความจริง ทุกข์เท่านั้นเกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นดำรงอยู่และดับไป นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรเกิด นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรดับ

จบภิกขุนีสังยุตต์แห่งสังยุตตนิกาย (10 พระสูตร)

ภิกขุนีสังยุตต์จบบริบูรณ์

พรหมสังยุตต์

ปฐมวรรค

อายาจนสูตร

(555-558) เรื่องราวในพระสูตรนี้ว่าด้วยความคิดคำนึงของพระพุทธองค์ที่จะไม่แสดงธรรมโปรดชาวโลก เพราะทรงเห็นว่าธรรมที่ทรงตรัสรู้มีความลึกซึ้ง ยากที่คนทั่วไปจะเข้าใจได้ แต่เมื่อสหัมบดีพรหมมาทูลอาราธนาด้วยเหตุด้วยผล ก็ทรงรับอาราธนาที่จะทรงแสดงธรรมโดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยากข้างหน้า เนื้อหาทั้งหมดซ้ำกับพรหมยาจนกถาในมหาขันธกะแห่งพระวินัยปิฎก(ดูเล่ม 2 หน้า 136-141)

(อรรถกถาแห่งพระสูตรนี้กล่าวเพิ่มเติมว่า พระปริวิตกที่เกิดขึ้นในพระทัยของพระพุทธองค์ที่จะไม่แสดงธรรมโปรดชาวโลก

นั้น มีขึ้นในสัปดาห์ที่ 8 นับแต่ตรัสรู้ ภายหลังที่ได้เสวยบิณฑบาตที่ทรงรับจากตปุสสะและภัลลิกะแล้ว ท้าวสหัมบดีพรหมนั้นมีประวัติว่าเคยเป็นพระเถระชื่อสหกะในสมัยพระกัสสปพุทธเจ้า ได้ไปเกิดเป็นพรหมเพราะได้บรรลุปฐมฌานในชาตินั้น สหัมบดีพรหมมีอายุขัย 1 กัป

เรื่องข้ออุปมาดอกบัว 3 เหล่านั้น กล่าวตามที่ปรากฏในพระบาลี อรรถกถากล่าวถึงเรื่องนี้ว่า ยังมีดอกบัวอีกเหล่าหนึ่ง คือประเภทที่จะไม่โผล่ขึ้นบานได้ เพราะจะเป็นภักษาของปลาและเต่า ดอกบัวประเภทนี้ไม่ได้ยกขึ้นแสดงไว้ในพระบาลี คำที่ว่าดอกบัว 4 เหล่า เทียบกับบุคคล 4 จำพวกคือ อุคฆฏิตัญญู วิปจิตัญญู เนยยะ และปทปรมะ)

คารวสูตร

พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงเคารพธรรม

(559-562) ครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ใต้ต้นอชปาลนิโครธ(ต้นไทร)ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา (อรรถกถากล่าวว่าในสัปดาห์ที่ 5 นับแต่ทรงตรัสรู้) ทรงเกิดความคิดคำนึงขึ้นในพระทัยขณะประทับหลีกเร้นว่า บุคคลผู้ไม่มีที่เคารพไม่มีที่ยำเกรงย่อมอยู่เป็นทุกข์ ใครหนอที่เราควรสักการะเคารพ? แต่เมื่อทรงคิดคำนึงไปก็ไม่พบว่าจะมีใครที่เพียบพร้อมด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะยิ่งไปกว่าพระองค์ ไม่ว่าจะเป็นสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม

และมนุษย์อื่นใดทั้งหมด ในที่สุดก็ตกลงพระทัยว่าจะทรงสักการะเคารพธรรมที่ทรงตรัสรู้นั่นแหละ

ท้าวสหัมบดีพรหมทราบถึงความคิดคำนึงนั้นของพระพุทธองค์จึงหายวับจากพรหมโลกมาเข้าเฝ้า กราบทูลว่า ที่ทรงคิดคำนึงอยู่นั้นถูกต้องแล้ว เพราะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ไหนๆ ก็ทรงเป็นอย่างนั้น

พรหมเทวสูตร

เครื่องบวงสรวงพรหมไม่ถึงพรหม

(563-565) คราวหนึ่ง เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน มีบุตรพราหมณ์คนหนึ่งชื่อพรหมเทวะ บวชจากพระพุทธองค์ บวชแล้วก็มุ่งมั่นทำความเพียรจนได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ เช้าวันหนึ่งท่านเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี เดินตามลำดับตรอกจนไปถึงเรือนของโยมมารดาขณะที่โยมมารดากำลังเซ่นสรวงพรหมด้วยอาหารอยู่

ท้าวสหัมบดีพรหมเห็นอย่างนั้นก็คิดหาทางทำให้นางได้รู้สำนึก จึงหายวับจากพรหมโลกมาปรากฏองค์ที่เรือนของพราหมณี ได้กล่าวคาถาขณะลอยอยู่ในอากาศ มีใจความว่า การบูชาพรหมด้วยก้อนข้าวนั้นหาได้ถึงพรหมไม่ เพราะพรหมอยู่แสนไกล อาหารของพรหมก็ไม่ใช่ก้อนข้าว ทั้งๆ ที่ไม่รู้จักวิถีชีวิตของพรหม เหตุไฉนจึงเพ้อพกถึงพรหมอยู่ พระคุณเจ้าพรหมเทวะต่างหากเป็นอดิเทพ เป็นพระอรหันต์มาเดินบิณฑบาต สมควรที่จะถวายอาหาร

แก่ท่าน อาหารสำหรับพรหมควรจะเป็นอาหารสำหรับพระคุณเจ้ามากกว่า การถวายทักษิณาแก่ผู้ควรแก่ทักษิณาจึงจะนำความสุขมาให้

สำนวนแสดงการบรรลุอรหัตตผล

มีสำนวนบาลีอยู่กลุ่มหนึ่งที่ได้พบเสมอเมื่อมีการกล่าวถึงภิกษุได้บรรลุอรหัตตผลหรือได้สำเร็จอรหันต์ คือ "ขีณา ชาติ วุสิตं พฺรหฺมจริยं กตं กรณียं นาปรं อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสิ" ซึ่งแปลว่า "ได้ทราบว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่จะต้องทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกมิได้มี" ในอรรถกถาแห่งพระสูตรนี้ได้อธิบายให้เห็นความหมายอย่างชัดเจน ดังนี้

ขีณา ชาติ-ชาติสิ้นแล้ว คำว่าชาติในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงทั้งอดีตชาติ อนาคตชาติและปัจจุบันชาติ เพราะอดีตชาติก็ผ่านเลยไปแล้ว จะพูดว่าอดีตชาติสิ้นก็ไม่ได้ อนาคตชาติยังไม่มีมาหรือไม่มีอีกแล้ว จะพูดว่าอนาคตชาติสิ้นก็ไม่ได้ ปัจจุบันชาติจะบอกว่าสิ้นก็ไม่ได้เหมือนกัน เพราะยังมีอยู่เป็นอยู่ แต่หมายถึงขันธ์ทั้งหลาย(อุปาทานขันธ์)ที่เคยเกิดขึ้น ไม่มีการเกิดขึ้นแล้ว เพราะถูกตัดขาดด้วยอริยมรรค

วุสิตं พฺรหฺมจริยं-พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว คำว่าพรหมจรรย์ หมายถึงการเจริญอริยมรรคเพื่อความสิ้นอาสวะ ที่เรียกว่ามัคคพรหมจรรย์ สำเร็จบริบูรณ์แล้ว

กตं กรณียं-กิจที่จะต้องทำได้ทำเสร็จแล้ว คำว่ากิจในที่นี้หมายถึงกิจในอริยสัจ 4 คือ ปริญเญยยกิจ (กำหนดรู้ทุกข์) ปหานกิจ(ละสมุทัย) สัจฉิกรณกิจ (ทำให้แจ้งนิโรธ) และภาวนากิจ(เจริญอริยมรรค) แต่ละกิจมี 4 อย่าง(4X4=16) จึงเรียกว่ากิจ 16 อย่าง กิจทั้งหมดนี้ได้ทำครบถ้วนแล้ว

นาปรं อิตฺถตฺตาย-กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกมิได้มี หมายถึงกิจที่จะต้องทำในการเจริญอริยมรรคไม่มีอีกแล้ว

สรุปว่า ผู้ที่ได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันต์นั้น แม้จะมีเบญจขันธ์อยู่ครบถ้วนก็ไม่มีการปรุงแต่งให้เป็นเบญจขันธ์ที่มีความยึดมั่นถือมั่น(อุปาทานขันธ์)อีกต่อไป แต่ก็ดำรงอยู่ได้ ท่านเปรียบว่า เหมือนต้นไม้ที่มีรากขาดแล้ว

พกสูตร

พกพรหมยอมแพ้พระพุทธองค์

(566-572) พระสูตรนี้กล่าวถึงพกพรหม(เรียกเป็นพกา

พรหมก็มี)เหมือนในพรหมนิมันตนสูตรแห่งมัชฌิมนิกาย(ดูเล่ม 8 หน้า 9-54) เป็นเหตุการณ์เดียวกัน แต่ในพระสูตรนี้กล่าวถึงพกพรหมโดยตรงไว้มากกว่า ทำให้ทราบเพิ่มเติมว่า ในพรหมโลกที่พกพรหมสถิตอยู่นั้น มีพกพรหมด้วยกัน 72 องค์ พกพรหมเกิดความเห็นเป็นมิจฉาทิฐิว่าตนมีชีวิตนิรันดร์ ไม่ตกอยู่ในอำนาจของชรามรณะอีกแล้ว แต่พระพุทธองค์ตรัสบอกเขาว่า ทรงรู้ดีว่าเขามีอายุขัยถึงหนึ่งแสนนิรัพพุทะ (1 นิรัพพุทะเท่ากับจำนวนตัวเลข 1 ตามด้วยศูนย์ 68 ศูนย์) และทรงรู้ด้วยว่า 1. ในอดีตชาติครั้งหนึ่ง เขาเคยช่วยคนกระหายน้ำกลางแดดจัดให้ได้ดื่มน้ำมีชีวิตรอด 2. ในอดีตชาติครั้งหนึ่งเขาเคยช่วยเหลือฝูงชนที่ถูกโจรพาตัวไป ให้ได้กลับมาอย่างปลอดภัยที่ฝั่งคงคา 3. ในอดีตชาติครั้งหนึ่ง เขาเคยช่วยพาเรือที่ถูกนาคร้ายยึดครองไว้ให้ได้กลับสู่แม่น้ำคงคาอย่างปลอดภัย 4. ในอดีตชาติที่กล่าวมานั้น พระองค์เองเคยเป็นอันเตวาสิก(ลูกศิษย์) ของเขา มีนามว่ากัปปมาณพ โดยแต่ละเหตุการณ์ที่ทรงระลึกรู้ได้นั้น ทรงระลึกได้เหมือนเพิ่งหลับแล้วตื่น

ในที่สุด พกพรหมก็ทูลยอมรับว่าพระพุทธองค์ทรงทราบถึงอายุขัยของตนและเรื่องราวเกี่ยวกับตนอย่างถูกต้องทุกประการ ยอมรับว่าทรงเป็นพระพุทธเจ้ามีอานุภาพรุ่งโรจน์เหนือพรหมโลกที่ตนสถิตอยู่นั้น

(อดีตชาติของพกพรหมที่พระพุทธองค์ตรัสถึงนั้น อรรถกถาเล่าไว้โดยละเอียด)

อปราทิฏฐิสูตร

พระอรหันต์ที่แสดงฤทธิ์ได้มีเป็นจำนวนมาก

(573-585) ครั้งหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ วัดเชตวัน มีพรหมองค์หนึ่งเกิดความคิดเห็นอันเลวร้ายว่า สมณะหรือพราหมณ์ที่มาถึงพรหมโลกนี้ได้ ไม่มีเลย (ไม่เชื่อว่าจะมีผู้มีฤทธิ์จากโลกมนุษย์ไปถึงพรหมโลกได้)

เมื่อทรงทราบถึงความคิดของพรหมอย่างนั้น พระพุทธองค์จึงหายวับจากวัดเชตวันไปปรากฏพระองค์ในพรหมโลกนั้น เหมือนชั่วเหยียดแขนคู้แขน โดยประทับนั่งขัดสมาธิเข้าเตโชกสิณสมาบัติอยู่ในเวหาเหนือพรหม (มีเปลวไฟโชติช่วงพุ่งออกทั่วพระสรีระ)

พระมหาโมคคัลลานะไม่เห็นพระพุทธองค์ ณ ที่ประทับเมื่อนึกว่าขณะนั้นประทับอยู่ที่ไหน ก็ได้เห็นด้วยทิพยจักษุว่าประทับนั่งอยู่ในพรหมโลกนั้น แล้วท่านเองก็หายวับไปปรากฏตัวนั่งเข้าเตโชกสิณสมาบัติอยู่ในเวหาเหนือพรหมทางด้านทิศบูรพาโดยอยู่ต่ำกว่าพระพุทธองค์

จากนั้นก็มีพระเถระอีก 3 รูปได้ไปยังพรหมโลกด้วยฤทธานุภาพอย่างเดียวกับพระมหาโมคคัลลานะตามลำดับ คือ พระมหากัสสปะไปนั่งอยู่ทางทิศทักษิณ พระมหากัปปินะไปนั่งอยู่ทางทิศปัศจิม และพระอนุรุทธะไปนั่งอยู่ทางทิศอุดร ทุกรูปนั่งอยู่ระดับต่ำกว่าพระพุทธองค์

พระมหาโมคคัลลานะกล่าวถามพรหมว่า ความคิดเห็น(ที่

ถูกต้อง)เมื่อก่อนของท่านยังมีอยู่ไหมในวันนี้? ท่านได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เลิศล้ำเหนือสัตว์ในพรหมโลกไหม? พรหมตอบว่า ความคิดเห็นแต่เก่าก่อนของข้าพเจ้าไม่มีอยู่เลย ข้าพเจ้าเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าเลิศล้ำอยู่ (ถ้ายังมีความคิดเห็นที่ถูกต้องแต่เก่าก่อนอยู่)ไฉนข้าพเจ้าจะบอกว่าตัวเองเที่ยงแท้ไม่กลับกลาย(พรหมกล่าวด้วยความสำนึกผิด)

หลังจากทรงทำให้พรหมสำนึกได้แล้ว พระพุทธองค์ก็หายวับจากพรหมโลกมาประทับอยู่ ณ วัดเชตวันดังเดิม

ส่วนพรหมองค์นั้นได้เรียกพรหมปาริสัชชะองค์หนึ่งมาหา มีบัญชาให้เข้าไปนมัสการถามพระมหาโมคคัลลานะว่า ยังมีพุทธสาวกที่มีฤทธานุภาพเหมือนพระคุณเจ้าทั้ง 4 รูปอีกหรือไม่?

เมื่อพรหมปาริสัชชะไปนมัสการถามอย่างนั้น พระมหาโมคคัลลานะก็ได้มีคำตอบว่า เหล่าสาวกของพระพุทธเจ้าซึ่งได้วิชชา 3 แจ้งในเจโตปริยญาณ สิ้นอาสวะ ไกลจากกิเลส มีอยู่เป็นอันมาก

พรหมปาริสัชชะได้รับคำตอบนี้ ก็ไปถ่ายทอดให้พรหมองค์นั้นฟังอีกต่อหนึ่ง เป็นที่ยินดีชื่นชมแก่พรหมนั้นเป็นอย่างยิ่ง

(อรรถกถากล่าวว่า พรหมปาริสัชชะเป็นพรหมรับใช้ในพรหมโลก เรียกว่าพรหมบริจาริกา เหมือนพระหนุ่มและสามเณรคอยรับใช้พระเถระ)

ปมาทสูตร

พรหมข่มพรหมด้วยกันให้ยอมรับพุทธานุภาพ

(586-591) ที่(วัดเชตวัน)กรุงสาวัตถี วันหนึ่งขณะที่พระพุทธองค์ประทับหลีกเร้นอยู่ มีพรหม 2 องค์คือ สุพรหมปัจเจก และสุทธาวาสปัจเจก เข้าไปยืนอยู่ใกล้ที่ประทับ โดยยืนพิงบานประตู(พระคันธกุฏี)องค์ละบาน(เหมือนยามเฝ้าประตู)

ครู่หนึ่ง สุพรหมปัจเจกพูดกับสุทธาวาสปัจเจกว่า น่าจะไม่ใช่เวลาอันควรที่จะเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ซึ่งกำลังประทับหลีกเร้นอยู่ พรหมโลกฟากโน้นสุขสำราญพรั่งพร้อม แต่พวกพรหมที่นั่นอยู่กันด้วยความประมาท เรากลับไปทำให้เขามีจิตสำนึกกันเถิด แล้วทั้งสองก็หายวับกลับไปยังพรหมโลกนั้น พรหมที่นั่นเห็นท่านทั้งสองแต่ไกลก็ถามว่ามาจากที่ไหนกัน ได้ฟังว่ามาจากเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ อยากจะไปเข้าเฝ้าบ้างไหมเล่า? พรหมนั้นได้ฟังก็เหลืออด จึงเนรมิตตนเป็นพรหมอีกพันองค์พูดกะสุพรหมปัจเจกว่า เห็นฤทธานุภาพของเราไหม เรื่องอะไรเราจะไปหาสมณะหรือพราหมณ์อื่น

สุพรหมปัจเจกเห็นดังนั้นก็เนรมิตตัวเองเป็นพรหมสองพันองค์อวดอิทธิฤทธิ์ให้ดูบ้าง ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งยอมรับในเดชศักดา และสุพรหมปัจเจกได้กล่าวว่า พระพุทธองค์มีฤทธิ์มีอานุภาพมากกว่าเราทั้งสอง ท่านต้องไปเข้าเฝ้าพระองค์ให้ได้ แต่พรหมองค์นั้นก็ยังพูดอวดอีกว่า ทางทิศอุดรพ้นตนมีครุฑ(สุบรรณ) 300 มีหงส์ 400 มีมฤคพันธุ์พยัคฆ์(พยคฺฆมินิสา-บาง

ท่านแปลว่าเหยี่ยวปากตะไกร) 500 (ตัวเลขนี้หมายถึงจำนวนแถว) และวิมานอีกหลังหนึ่ง

สุพรหมปัจเจกกล่าวตอบว่า ถึงท่านจะมีวิมานตระการตาอยู่ทางทิศอุดรก็ตามเถิด แต่พระพุทธองค์ก็หาได้ทรงยินดีในรูปไม่ เพราะทรงเห็นโทษในรูป และทรงเห็นรูปหวั่นไหวไปกับดินฟ้าอากาศได้

กล่าวจบ สุพรหมปัจเจกและสุทธาวาสปัจเจกก็หายวับไป ส่วนพรหมองค์นั้น ต่อมาได้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์เช่นกัน

ปฐมโกกาลิกสูตร

ปุถุชนหยั่งวัดคุณธรรมของพระอรหันต์ไม่ได้

(592-593) พระสูตรนี้กล่าวถึงพรหม 2 องค์ คือสุพรหมปัจเจกกับสุทธาวาสปัจเจกไปยืนเข้าเฝ้าอยู่ที่บานประตู (พระคันธกุฎี)องค์ละบานเหมือนในพระสูตรก่อน ขณะที่พระพุทธองค์ประทับหลีกเร้นอยู่ ครานั้นสุพรหมปัจเจกกล่าวปรารภถึงพระโกกาลิกะเป็นคาถาความว่า ไม่มีใครที่จะกำหนดวัดคุณธรรมของพระอรหันต์ได้ คนที่คิดกำหนดวัดคุณธรรมของพระอรหันต์แสดงว่าต้องเป็นคนไม่มีธุดธรรม(กำจัดกิเลสยังไม่ได้) ยังเป็นปุถุชน

ติสสกสูตร

(594-595) เนื้อหาในพระสูตรนี้เหมือนปฐมโกกาลิกสูตรทุกอย่าง แต่การกล่าวคาถาของพรหมทั้งสองนั้น ปรารภถึงภิกษุ

ชื่อกตโมรกติสสกะ (เขียนเป็นกฏโมรกติสสกะก็มี เรียกสั้นๆ ว่า พระติสสกะ) ในอรรถกถาแห่งพระสูตรนี้ให้ความหมายคำว่า กิสฺ สวา ว่าได้แก่ปัญญา

ตุทุพรหมสูตร

นรกสำหรับผู้กล่าวร้ายพระอริยเจ้า

(596-597) เหตุเกิดที่วัดเชตวัน ครานั้นพระโกกาลิกะอาพาธหนัก พรหมองค์หนึ่งชื่อตุทุปัจเจก ยืนอยู่ในเวหากล่าวแนะนำให้ท่านทำจิตให้เลื่อมใสในพระสาริบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ เมื่อทราบว่าเป็นพรหมตุทุปัจเจก พระโกกาลิกะก็กล่าวด้วยความสงสัยว่า พระพุทธองค์ตรัสบอกว่าท่านเป็นอนาคามีแล้วมิใช่หรือ เหตุไฉนจึงมาวนเวียนอยู่ที่นี่ ท่านมีความผิดนะนี่

พรหมกล่าวคาถาเตือนสติพระโกกาลิกะความว่า คนโง่ปากเสีย จัดว่ามีปากเป็นมีดดาบสำหรับฆ่าตัวเอง คนที่ยกย่องผู้ที่ควรตำหนิ หรือตำหนิผู้ที่ควรยกย่อง ได้ชื่อว่าเอาปากสะสมโทษไว้ด้วยโทษนั้นเขาจะไม่มีความสุขเลย แพ้การพนันหมดเนื้อหมดตัวก็ยังเป็นโทษเล็กน้อย คนมีใจประทุษร้ายในท่านผู้ประพฤติชอบทั้งหลายมีโทษมากกว่า คนที่ตั้งวาจาและใจอันเป็นบาปไว้ มักกล่าวร้ายพระอริยเจ้า ย่อมตกนรกชั่วอายุ 1 แสน 36 นิรัพพุทะกับ 5 อัพพุทะ

(จำนวนตัวเลขนิรัพพุทะดูในพกสูตรหน้า 173 ส่วนอัพพุทะคือจำนวนตัวเลข 1 ตามด้วยศูนย์ 61 ศูนย์ ตามคำ

บอกเล่าในอรรถกถานั้น พระโกกาลิกะเคยกล่าวตู่พระอัครสาวกว่าเป็นผู้มักมากชั่วร้าย พรหมตุทุปัจเจกองค์นี้เคยเป็นพระอุปัชฌาย์ของท่าน ได้สำเร็จอนาคามีมรณภาพไปเกิดในพรหมโลก ด้วยความสงสารลูกศิษย์จึงมาให้สติในคราวนี้)

ทุติยโกกาลิกสูตร

พระโกกาลิกะ 2 รูป



อรรถกถาแห่งทุติยโกกาลิกสูตรกล่าวถึงภิกษุชื่อโกกาลิกะว่ามี 2 รูป รูปหนึ่งเป็นศิษย์พระเทวทัต ซึ่งเป็นบุตรพราหมณ์ มีชื่อว่ามหาโกกาลิกะ (เคยกล่าวถึงในเล่ม 2 หน้า 109 และในเล่ม 4 หน้า 144-149) อีกรูปหนึ่งคือพระโกกาลิกะในพระสูตรนี้ ซึ่งเป็นบุตรของโกกาลิกเศรษฐี เมืองโกกาลิกะ แคว้นโกกาลิกะ บวชแล้วอยู่ประจำที่วิหารซึ่งโยมบิดาสร้างถวายชื่อวิหารจูฬโกกาลิกะ

อรรถกถาเล่าถึงประวัติของพระโกกาลิกะรูปนี้ว่าครั้งหนึ่งขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถี พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ประมาณห้าร้อยรูป จาริกไปในชนบท ใกล้จะเข้าพรรษา พระเถระทั้งสองอนุญาตให้ภิกษุเหล่านั้นแยกย้ายกันไปตามอัธยาศัย ส่วนท่านทั้งสองแวะเข้าพำนัก

ที่วิหารจูฬโกกาลิกะ ซึ่งก็ได้รับความเอื้อเฟื้อจากพระโกกาลิกะด้วยดี ได้อยู่จำพรรษาที่นั่น จนปวารณาในวันออกพรรษาแล้วจึงบอกลาพระโกกาลิกะ พระโกกาลิกะขอร้องให้ท่านอยู่อีกสักวันหนึ่ง แล้วเข้าไปบอกชาวเมืองว่า พระอัครสาวกมาจำพรรษาอยู่ที่นี่ ไม่มีใครรู้ ไม่มีใครไปทำบุญถวายปัจจัย 4 แก่ท่านเลย พวกชาวเมืองเมื่อได้ทราบเรื่องก็ชวนกันไปทำบุญถวายอาหารและจีวรโดยทั่วกัน

พระโกกาลิกะนั้นหวังอยู่ในใจว่า พระอัครสาวกทั้งสองเป็นผู้มักน้อยยิ่ง จักไม่ยินดีกับปัจจัย 4 ที่เกิดจากการชี้ชวนจูงใจ แล้วคงให้ถวายไว้ประจำอาวาส แต่ความคาดหวังของพระโกกาลิกะผิดถนัด เพราะปรากฏว่าพระเถระทั้งสองบอกแก่ชาวเมืองว่า ของเหล่านั้นภิกษุไม่สมควรรับ ไม่ว่าจะเป็นท่านเองหรือพระโกกาลิกะ ครั้นปฏิเสธไม่รับแล้วก็ออกเดินทางจากไป เรื่องนี้ทำให้พระโกกาลิกะโกรธแค้นมาก

พระอัครสาวกทั้งสองหลังจากได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์แล้ว ก็พาภิกษุบริวารจาริกไปในชนบทดังเคย และได้กลับมายังเมืองนั้นอีก ชาวเมืองจำท่านได้จึงพากันสร้างมณฑปสำหรับทำบุญถวายทานที่กลางเมือง ปัจจัยไทยธรรมที่พวกเขาถวาย พระเถระมอบถวายแก่ภิกษุสงฆ์ทั้งหมด พระโกกาลิกะเห็นก็มองไป

ว่า พระเถระทั้งสองเปลี่ยนไป เคยมักน้อยก็โลภมาก แต่ทำตัวเป็นผู้มักน้อยสันโดษชอบสงัด ได้เข้าไปด่าว่าท่านตามที่คิดและผูกอาฆาตว่าจะต้องขุดรากถอนโคนไม่ให้ท่านทั้งสองมีที่พึ่งพิงให้ได้ แล้วรีบไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ที่กรุงสาวัตถีตามความในพระสูตรนี้

อรรถกถากล่าวถึงพระโกกาลิกะหลังมรณภาพเพราะโรคร้ายว่า ได้ไปเกิดในอเวจีมหานรกชื่อปทุมนรก เพราะมีจิตอาฆาตในพระอัครสาวก คำว่าปทุมในที่นี้เป็นชื่อจำนวนตัวเลขอย่างหนึ่ง คือ 1 ตามด้วยศูนย์ 124 ศูนย์

ในอรรถกถาแห่งพระสูตรนี้เช่นกัน มีข้อมูลเกี่ยวกับมาตราสำหรับคำนวณดังนี้

4 ปัตถะ(แล่ง)มคธ เป็น 1 ปัตถะโกศล
4 ปัตถะโกศล เป็น 1 อาฬหกะ(ฟายมือ)
4 อาฬหกะ เป็น 1 โทณะ(ทะนาน)
4 โทณะ เป็น 1 มานิกะ(เครื่องตวงชนิดหนึ่ง)
4 มานิกะ เป็น 1 ขารี(เกวียน)

(เรื่องมาตราวัดต่างๆ โปรดศึกษาเพิ่มเติมในหนังสือวินัยมุขเล่ม 1 หน้า 221-232)

ส่วนจำนวนตัวเลขนั้น มีกล่าวไว้ว่า 100 แสน เป็น 1 โกฏิ 100 แสนโกฏิเป็น 1 ปโกฏิ 100 แสนปโกฏิเป็น 1 ปโกฏิปโกฏิ 100 แสนปโกฏิปโกฏิเป็น 1

นหุต 100 แสนนหุตเป็น 1 นินนหุต 100 แสนนิน นหุตเป็น 1 อัพพุทะ 1 อัพพุทะ x 20 เป็น 1 นิรัพพุทะ

เปรียบเทียบประเมินอายุกาลของนรก

(598-605) ณ (วัดเชตวัน) กรุงสาวัตถี วันหนึ่งพระโกกาลิกะเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ณ ที่ประทับ กราบทูล(ร้องเรียน)ว่า พระสาริบุตรและพระมหาโมคคัลลานะมีความปรารถนาอันเป็นบาปตกอยู่ในอำนาจแห่งความปรารถนาอันต่ำทราม พระพุทธองค์รับสั่งว่า อย่าพูดอย่างนั้น เธอจงทำจิตให้เลื่อมใสในสาริบุตรและโมคคัลลานะ เพราะท่านทั้งสองเป็นผู้มีศีลเป็นที่รัก

พระโกกาลิกะไม่เชื่อฟังพระดำรัส ได้ทูลย้ำอยู่อย่างเดิมถึง 3 ครั้งก่อนจะทูลลาจากไป หลังจากนั้นไม่นาน ท่านก็เกิดฝีทั่วกาย เริ่มจากขนาดเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาด เท่าผลมะตูมอ่อน และโตเท่าผลมะตูมแก่ตามลำดับ แล้วแตกยับเยิน ทั้งหนองและเลือดไหลเลอะทั่วกาย ในที่สุดก็ถึงแก่มรณภาพไปเกิดในปทุมนรกด้วยผลกรรมที่คิดอาฆาตในพระอัครสาวกทั้งสอง

คืนนั้นหลังปฐมยาม สหัมบดีพรหมไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ที่วัดเชตวัน ทูลรายงานถึงการมรณภาพและการไปเกิดในนรกของพระโกกาลิกะให้ทรงทราบ แล้วหายวับไป พระพุทธองค์ทรงแจ้งเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายได้ทราบทั่วกันในวันรุ่งขึ้น ภิกษุรูปหนึ่งเมื่อฟังว่าพระโกกาลิกะไปเกิดในปทุมนรกก็ทูลถามว่า อายุกาลในปทุมนรกยาวนานเท่าไร? ตรัสตอบว่าเป็นการยากที่จะ

คำนวณนับเป็นกี่ปี กี่ร้อยปี กี่พันปี หรือกี่แสนปี ภิกษุนั้นทูลถามอีกว่าพอจะทรงอุปมาได้หรือไม่?

พระพุทธองค์ตรัสว่า พอจะกล่าวด้วยอุปมาได้อยู่ คือ เปรียบว่า เกวียนบรรทุกเมล็ดงาของชาวโกศล ซึ่งบรรทุกเมล็ดงาได้ 20 ขารี(1 เกวียน) มีคนหยิบเมล็ดงาออกจากเกวียน 1 เมล็ด ใน 100 ปี จนกว่าจะหมดทุกเมล็ด เพียรทำได้อย่างนี้ยังเร็วกว่าที่อัพพุทนรกหนึ่งจะสิ้นอายุกาล

ตรัสแจกแจงต่อไปว่า

20	อัพพุทนรก	เป็น 1	นิรัพพุทนรก
20	นิรัพพุทนรก	เป็น 1	อพพนรก
20	อพพนรก	เป็น 1	อฏฏนรก
20	อฏฏนรก	เป็น 1	อหหนรก
20	อหหนรก	เป็น 1	กุมุทนรก
20	กุมุทนรก	เป็น 1	โสคันธิกนรก
20	โสคันธิกนรก	เป็น 1	อุปปลกนรก
20	อุปปลกนรก	เป็น 1	ปุณฑริกนรก
20	ปุณฑริกนรก	เป็น 1	ปทุมนรก

พระโกกาลิกะนั้นไปเกิดในปทุมนรก เพราะมีจิตอาฆาตในพระสาริบุตรและมหาโมคคัลลานะ

พระคาถาที่ตรัสในท้ายพระสูตรนี้เหมือนกับที่ตุทุปัจเจกพรหมกล่าวแล้วในตุทุพรหมสูตร(หน้า 179)

จบปฐมวรรคแห่งพรหมสังยุตต์(10 พระสูตร)

ทุติยวรรค

สนังกุมารสูตร

ยอดคนคือผู้มีวิชชาและจรณะ

(606-608) คืนหนึ่งที่ฝั่งแม่น้ำสัปปินี กรุงราชคฤห์ สนังกุมารพรหมกราบทูลพระพุทธองค์ว่า กษัตริย์เป็นสุดยอดในหมู่ชนผู้ถือโคตร แต่ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ(พระอรหันต์) เป็นสุดยอดทั้งในหมู่เทวดาและมนุษย์

เมื่อทราบว่าคำกล่าวของตนเป็นที่พอพระทัย สนังกุมารพรหมก็หายวับไป

(อรรถกถากล่าวว่า สนังกุมารพรหมไปจากปัญจสิขกุมาร (เมื่อเป็นมนุษย์) ปัญจสิขกุมารนั้นได้ฌานไปบังเกิดในพรหมโลกขณะที่ยังเป็นกุมาร(คือยังเป็นเด็กอยู่) ชื่อสนังกุมารแปลว่าเด็กคนเก่า)

เทวทัตตสูตร

ลาภสักการะฆ่าพระเทวทัต

(609-610 (หลังจากพระเทวทัตทำลายสงฆ์ให้แตกกันแล้ว หนีออกจากวัดเวฬุวันไปอยู่ตำบลคยาสีสะไม่นาน) คืนหนึ่งขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ ท้าวสหัมบดีพรหมได้กราบทูลด้วยคาถาความว่า ผลกล้วยย่อมฆ่าต้นกล้วย ขุยไผ่ย่อมฆ่าต้นไผ่ ขุยอ้อย่อมฆ่าต้นอ้อ สักการะ(ความเคารพยกย่องนับถือ)ย่อมฆ่าคนชั่ว เหมือนลูกในท้องฆ่าแม่ม้าอัสดร

(ม้าที่เกิดจากพ่อลากับแม่ม้า เรียกว่าม้าอัสดร)

อันธกวินทสูตร

ภิกษุควรเลือกปฏิบัติใน 2 ทาง

(611-612) ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ใกล้หมู่บ้านอันธกวินทะในแคว้นมคธ ในคืนเดือนมืดคืนหนึ่ง ฝนกำลังตกโปรยปราย ท้าวสหัมบดีพรหมกราบทูลด้วยคาถาความว่า ภิกษุควรอยู่ในที่อันเงียบสงัด มุ่งหลุดพ้นจากสังโยชน์ ถ้าไม่ยินดีในที่เช่นนั้นก็ควรอยู่กับหมู่สงฆ์ แต่ต้องดูแลตนให้ดี มีสติ บิณฑบาตไม่ติดอยู่กับตระกูลหนึ่งตระกูลใด นอนและนั่งในที่อันสงบสงัด ภิกษุที่ไม่มีความขลาดกลัวเมื่อนั่งอยู่ในที่อันน่ากลัว ไม่ว่าจะมีสัตว์เลื้อยคลานหรือมีสายฟ้าแลบอยู่แปลบปลาบในค่ำคืนอันมืดมิด ข้าพระองค์เคยได้เห็นพระคุณเจ้า(เหล่านั้น) ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์เป็นจำนวนพัน เป็นเสขะอีกหลายร้อย ที่เหลือก็มีส่วนได้

ผลบุญอีกมากมาย ทั้งหมดนั้นจะนึกนับจำนวนอยู่ในใจก็มิกล้าเกรงจะเป็นมุสาวาท

อรุณวตีสูตร

ทรงเล่าเรื่องการแสดงฤทธิ์ข่มพรหม

(613-619) ครั้งหนึ่งที่วัดเชตวัน พระพุทธองค์ทรงเล่าถึงเหตุการณ์หนึ่งในสมัยพระสิขีพุทธเจ้าให้ภิกษุทั้งหลายฟัง ดังนี้

ในอดีตกาลครานั้น ราชธานีนามว่าอรุณวตี ปกครองโดยพระเจ้าอรุณวา พระสิขีพุทธเจ้าเสด็จไปประทับที่นั่น(พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์) เช้าวันหนึ่งทรงชวนพระอัครสาวกทั้ง 2 รูป คือ พระอภิภู(เลิศทางปัญญา)และพระสัมภวะ(เลิศทางสมาธิ) ไปยังพรหมโลกชั้นหนึ่ง โดยจะใช้เวลาอยู่ที่นั่นในช่วงเวลาก่อนฉันภัตตาหารในวันนั้น (พระสิขีพุทธเจ้าทรงเรียกพระอัครสาวกทั้งสองว่าพราหมณ์) การไปยังพรหมโลกเป็นไปโดยพลันเหมือนชั่วเหยียดแขนคู้แขน ที่นั่นทรงรับสั่งให้พระอภิภูแสดงธรรมแทนพระองค์แก่พวกพรหม (รวมถึงพรหมรับใช้คือพรหมปาริสัชชะ)

พวกพรหมเมื่อเห็นว่าพระสาวกแสดงธรรม แทนที่จะเป็นพระบรมศาสดา ก็ตำหนิว่าเป็นการไม่สมควร เพราะเป็นการแสดงธรรมต่อเบื้องพระพักตร์ พระสิขีพุทธเจ้าเมื่อทรงเห็นอาการของพวกพรหมอย่างนั้นก็รับสั่งให้พระอภิภูแสดงธรรมต่อไปอีกเพื่อให้พวกพรหมได้สำนึกยิ่งขึ้น คราวนี้พระอภิภูได้แสดงธรรมพร้อมกับสำแดงฤทธิ์ไปพร้อมกัน ทั้งโดยการปรากฏกาย

และไม่ปรากฏกาย ทั้งให้เห็นแต่กายท่อนล่าง ทั้งให้เห็นแต่กายท่อนบน พวกพรหมได้เห็นก็รู้สึกพิศวงไปตามๆ กันที่สมณะมีอิทธิฤทธิ์มากมายอย่างนั้น

พระอภิภูกราบทูลในตอนนั้นว่า ท่านเคยบอกในที่ประชุมสงฆ์ว่า ท่านสามารถที่จะส่งเสียงให้ได้ยินไปทั่วหมื่นโลกธาตุได้ เมื่อได้รับพุทธานุญาตให้ทำได้ พระอภิภูก็กล่าวคาถาให้ชาวพรหมโลกได้ยินทั่วกัน ความว่า พวกท่านจงบากบั่นหมั่นเพียรในพระพุทธศาสนา จงกำจัดมวลหมู่มัจจุราชให้เหมือนช้างตะลุยป่าอ้อ ผู้ใดไม่ประมาทในพระธรรมวินัยนี้ ผู้นั้นจักละการเวียนว่ายตายเกิดอีก ถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้

เมื่อทำให้เหล่าพรหมได้สำนึกแล้ว พระสิขีพุทธเจ้าและพระอัครสาวกก็หายวับจากพรหมโลกมาอยู่กรุงอรุณวดีในบัดดล ทรงเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสถามว่า เมื่อสักครู่ได้ยินท่านอภิภูกล่าวคาถาอยู่ในพรหมโลกหรือไม่? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่าได้ยิน และทูลถึงคำกล่าวในคาถานั้นได้ถูกต้องทุกประการ

ปรินิพพานสูตร

(620-625) เนื้อหาแห่งพระสูตรนี้เหมือนตอนหนึ่งในมหาปรินิพพานสูตร(ในเล่ม 5 หน้า 203-206) โปรดสังเกตในคำกล่าวของพระอนุรุทธะที่กล่าวถึงสภาวะแห่งการดับขันธปรินิพพานของพระพุทธองค์ที่ว่า "เหมือนความดับไปแห่งประทีป"

(อรรถกถาแห่งพระสูตรนี้อธิบายชัดเจนขึ้นอีกในเรื่องที่



พระพักตร์พระพุทธรูปปางปรินิพพาน
ในมหาปรินิพพานสถูป เมืองกุสินารา

ตั้งของอุทยานสาลวันที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน และการเข้าสู่
วินาทีสุดท้ายแห่งการปรินิพพานของพระพุทธองค์)

จบทุติยวรรคแห่งพรหมสังยุตต์ (5 พระสูตร)

พรหมสังยุตต์จบบริบูรณ์

พราหมณสังยุตต์

อรหันตวรรค

ธนัญชานีสูตร

ฆ่าความโกรธได้ อยู่เป็นสุข

(626-630) นางพราหมณีชื่อธนัญชานีในพระสูตรนี้ น่าจะเป็นคนเดียวกับในสคารวสูตรแห่งมัชฌิมนิกาย(ดูเล่ม 9 หน้า 144-147) เพราะสามีเป็นพราหมณ์ภารทวาชโคตรเหมือนกัน และพฤติกรรมของนางพราหมณีในพระสูตรทั้งสองก็เหมือนกัน คือ เมื่อเกิดความตกใจก็จะหลุดปากอุทาน "นโม ตสฺส..." เหมือนกัน เหตุการณ์ในพระสูตรนี้เกิดขึ้นขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเวฬุวัน วันหนึ่งนางธนัญชานียกสำรับอาหารไปให้สามี เกิดเดินพลาด(สะดุดเท้า) ก็อุทานด้วยถ้อยคำแสดงความนอบน้อม

ต่อพระพุทธองค์ สามีได้ยินก็โกรธว่าภรรยาไปเลื่อมใสสมณะโล้น ผูกแค้นว่าสักวันหนึ่งจะหาเรื่องให้พระพุทธองค์หมดท่าด้วยการหักล้างด้วยคำพูด

เมื่อได้โอกาสเข้าเฝ้าพระพุทธองค์วันหนึ่ง พราหมณ์ทูลถามว่า ฆ่าอะไรได้บุคคลจึงจะนอนเป็นสุข ไม่เศร้าโศก? ทรงพอพระทัยในการฆ่าอะไรเป็นที่สุด?

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

"ฆ่าความโกรธได้ บุคคลจึงนอนเป็นสุข ฆ่าความโกรธได้ย่อมไม่เศร้าโศก พราหมณ์! พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญการฆ่าความโกรธ ซึ่งมีรากเป็นพิษมียอดอันหวาน เพราะเหตุว่าเมื่อบุคคลฆ่าความโกรธได้ ย่อมไม่เศร้าโศก"

พราหมณ์ได้ฟังพระดำรัสตอบอย่างนี้แล้วก็แจ้งแก่ใจ เกิดความเลื่อมใสอย่างยิ่ง จนได้ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ และทูลขอบรรพชาอุปสมบท เขาได้บรรพชาอุปสมบทจากพระพุทธองค์ ไม่นานก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ด้วยความมุ่งมั่นบำเพ็ญเพียรอย่างจริงจัง

อักโกสกสูตร
โกรธตอบเขายิ่งเลวกว่าเขา

(631-634) คราวหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเวฬุวัน พราหมณ์ภารทวาชโคตรอีกคนหนึ่ง(น้องชายของพราหมณ์ในธนัญชานีสูตร มีชื่อเรียกว่าอักโกสกะ ภารทวาชะ

เพราะการด่าว่าพระพุทธองค์) เมื่อได้ทราบว่าพราหมณ์ผู้เป็นพี่ชายออกบวชก็โกรธ เข้าไปด่าว่าพระพุทธองค์ด้วยถ้อยคำหยาบคายต่างๆ นานา พระพุทธองค์ตรัสถามเขาว่า เมื่อเขามีญาติมิตรไปมาหาสู ก็ต้องจัดอาหารหวานคาวต้อนรับ ถ้าเขาไม่กิน ของนั้นจะตกแก่ใคร? พราหมณ์ทูลว่า ของนั้นก็ยังเป็นของตัวเองตามเดิม

พระพุทธองค์ตรัสแก่เขาว่า

"พราหมณ์! เรื่องนี้ก็เหมือนกัน ท่านด่าว่าเรา ท่านโกรธเรา ท่านทะเลาะกะเราโดยที่เราไม่ได้โต้ตอบท่านเลย การกระทำของท่านนั้นก็เป็นของท่านคนเดียว พราหมณ์! คนที่ด่าตอบเขา โกรธตอบเขา ทะเลาะตอบเขา เราเรียกว่ากินด้วยกัน ทำด้วยกัน ส่วนเราไม่กินกับท่านไม่ทำกับท่านอย่างเด็ดขาด การกระทำของท่าน ให้เป็นของท่านแต่ผู้เดียวเถิด"

พราหมณ์ทูลว่า สาวกและพระราชาล้วนแต่พูดกันว่า พระองค์เป็นพระอรหันต์ แล้วไฉนจึงยังโกรธอยู่?

ตรัสตอบด้วยพระคาถา ความว่า

"ผู้ไม่โกรธ มีการฝึกตนแล้ว ดำรงชีพสม่ำเสมอ มีจิตหลุดพ้นแล้วเพราะตรัสรู้ มีความสงบคงที่ จะมีความโกรธมาจากไหน

"ผู้ใดโกรธตอบคนที่โกรธ ผู้นั้นเลวกว่าเขา(ผู้โกรธ)เสียอีกเพราะการโกรธตอบนั้น คนที่ไม่โกรธตอบเขา เรียกได้ว่าชนะสงครามที่ชนะได้แสนยาก

"ผู้ใดรู้ว่าเขาโกรธ แล้วมีสติสงบใจได้ ผู้นั้นย่อมชื่อว่า

ได้ทำประโยชน์แล้วแก่ทั้งสองฝ่าย คือทั้งแก่ตนเองและแก่คนอื่น แต่คนทั่วไปที่ไม่แจ้งในธรรม ย่อมคิดไปว่าเขาผู้นั้นเป็นคนโง่"

พราหมณ์ภารทวาชะได้ฟังคำสอนดังนี้แล้วก็แจ้งในธรรม เลื่อมใสในพระพุทธองค์ ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ และทูลขอบรรพชาอุปสมบท ท่านมุ่งมั่นทำความเพียรอยู่ไม่นานก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง

อสุรินทกสูตร

(635-637) เหตุการณ์ในพระสูตรนี้เกิดสืบเนื่องมาจากธนัญชานีสูตรและอักโกสกสูตร ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเวฬุวันเช่นกัน คราวนี้พราหมณ์ผู้น้องของอักโกสกะ ภารทวาชะได้เข้าไปด่าว่าพระพุทธองค์ด้วยความโกรธที่พี่ชายคนโตออกบวชเหมือนกัน ปรากฏว่าพระพุทธองค์ทรงนิ่งไม่โต้ตอบอะไร เขาถือว่าเป็นชัยชนะของตัวเอง พระพุทธองค์ตรัสพระคาถามีใจความเหมือนที่ได้ตรัสในอักโกสกสูตร ต่างกันเฉพาะช่วงต้นที่ตรัสว่า คนโง่ได้พูดคำหยาบคายออกไปก็จะคิดว่าเป็นชัยชนะ แต่สำหรับบัณฑิตถือว่า อดกลั้นได้คือชัยชนะ

เรื่องราวของพราหมณ์ผู้น้องคนนี้จบลงเหมือนกับพี่ชายทั้งสอง คือออกบวชและได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์อีกองค์หนึ่ง

พิลังคิกสูตร

(638-640) พระสูตรนี้เกิดสืบเนื่องมาจาก 3 พระสูตรที่แล้ว คราวนี้พราหมณ์ผู้น้องอีกคนหนึ่งในตระกูลภารทวาชะชื่อ

พิลังคิกะ ซึ่งไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ที่วัดเวฬุวัน ด้วยความโกรธที่พี่ชายทั้งสามออกบวชกันหมด แต่เขาไปยืนนิ่งไม่พูดจาอะไรเลย (แสดงอาการประท้วง) พระพุทธองค์ทรงทราบความในใจของเขา จึงตรัสสอนว่า ผู้ใดประทุษร้ายต่อบุคคลผู้ไม่ประทุษร้ายซึ่งเป็นพระอรหันต์ บาปย่อมกลับสนองเขาเอง เหมือนซัดธุลีทวนลม

ในที่สุด พราหมณ์พิลังคิกะก็ได้ออกบวชและได้บรรลุอรหัตตผลอีกองค์หนึ่ง (ชื่อพิลังคิกะ มาจากอาชีพขายน้ำข้าวปรุงรสจนร่ำรวย)

อหิงสกสูตร

(641-643) พระสูตรนี้กล่าวถึงพราหมณ์ภารทวาชโคตรอีกคนหนึ่งชื่ออหิงสกะ (อรรถกถาไม่ระบุว่าเกี่ยวข้องกับพราหมณ์ในพระสูตรที่แล้วมาอย่างไร) เรื่องราวเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี วันหนึ่งอหิงสกะเข้าเฝ้า ทูลแนะนำตัวเองว่าชื่ออหิงสกะ พระพุทธองค์ตรัสกะเขาว่า คนที่จะได้ชื่อว่าอหิงสกะ จะต้องเป็นคนไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยกายวาจาใจ

ในที่สุด พราหมณ์อหิงสกะคนนี้ก็ได้ออกบวช และได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง

ชฏาสูตร

หนทางดับตัณหาพายุ่ง

(644-647) พราหมณ์ภารทวาชโคตรอีกคนหนึ่งชื่อชฏาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ที่(วัดเชตวัน)กรุงสาวัตถี ทูลถามปัญหาว่า

ตัณหาพายุ่ง(ชฎา)ภายในจิตภายในกาย ใครจะสางให้หมดไปได้ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

"ภิกษุใดฉลาด ตั้งมั่นอยู่ในศีล เจริญสมาธิและปัญญา มีความเพียร มีปัญญารักษาตน ภิกษุนั้นสางตัณหาพายุ่งนี้ได้ คนที่ละราคะโทสะโมหะได้ คือพระอรหันต์ ซึ่งสิ้นอาสวะและตัณหาแล้ว ที่ใดนามและรูปดับ ที่นั่นปฏิฆสัญญา รูปสัญญา และตัณหาพายุ่ง ก็ดับสิ้น"

ชฎา ภารทวาชะได้ออกบวช บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง

(คำว่าปฏิฆสัญญา หมายถึงความนึกหมายในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่ผ่านมากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย แปลเอาความสั้นๆ ว่าความมีใจรับรู้อารมณ์ที่มากระทบ คำว่ารูปสัญญา หมายถึงความนึกหมายหรือความหมายรู้ในรูป เช่น ดำ แดง เขียว เป็นต้น)

สุทธิกสูตร

คนดีแต่พูด เน่าใน

(648-351) พราหมณ์ภารทวาชโคตรอีกคนหนึ่งชื่อสุทธิกะเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ที่(วัดเชตวัน)กรุงสาวัตถี กราบทูลด้วยภาษิตของตนว่า พราหมณ์บางคนแม้จะมีศีลและบำเพ็ญตบะ ก็บริสุทธิ์ไม่ได้ ผู้ที่บริสุทธิ์ได้คือผู้ที่พร้อมด้วยวิชชาและจรณะ อื่นจากนี้ไม่มีใครบริสุทธิ์ได้ พระพุทธองค์ตรัสกะเขาว่า

"พราหมณ์ที่ดีแต่พูดมาก ล้วนแต่เป็นคนเน่าและหมักหมมกิเลส(กสมฺพุสงฺกิลิฏฺโฐ)อยู่ภายใน หากินกับการโกหกหลอกลวง ความเป็นพราหมณ์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิด ขอให้รู้เถิดว่า ไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร จัณฑาล หรือคนเก็บขยะ หากระดมความเพียร มีจิตมั่นคง มีความบากบั่นแน่วแน่อยู่เสมอ เขาก็ย่อมบรรลุได้ซึ่งความบริสุทธิ์อันยวดยิ่ง"

สุทธิกะ ภารทวาชะเป็นพราหมณ์อีกคนหนึ่งที่ได้บรรพชาอุปสมบทและบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

(โปรดสังเกตว่า ในหลายพระสูตรที่"วัดเชตวัน"อยู่ในวงเล็บก่อนจะตามด้วยกรุงสาวัตถี เพราะในพระบาลีระบุแต่เพียงว่าพระสูตรนั้นๆ เกิดขึ้นในกรุงสาวัตถี ไม่ระบุชัดเจนว่าพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ไหน)

อัคคิกสูตร

ไม่ทรงรับบิณฑบาตที่ได้มาด้วยการขับกล่อม

(652-657) เช้าวันหนึ่ง เมื่อครั้งประทับอยู่ที่วัดเวฬุวัน ขณะที่พราหมณ์ภารทวาชโคตรชื่ออัคคิกะ ซึ่งอยู่ในกรุงราชคฤห์ เตรียมข้าวปายาสปรุงเนยใสเพื่อทำพิธีบูชาไฟ พระพุทธองค์เสด็จเข้าไปบิณฑบาตโดยเสด็จไปตามลำดับตรอกจนไปถึงที่อยู่ของพราหมณ์นั้น เมื่อเสด็จถึงก็ประทับยืนอยู่ พราหมณ์เห็นพระองค์ ก็กล่าวคาถาขึ้นความว่า พราหมณ์ผู้ถึงพร้อมด้วยไตรเพท มีตระกูล ร่ำเรียนมามาก มีวิชชาและจรณะ สมควรที่จะได้บริโภคข้าวปายาสนี้

พระพุทธองค์ตรัสกะเขาด้วยพระคาถาความว่า บุคคลไม่ได้เป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิด ผู้ที่ระลึกชาติหนหลังได้ เห็นทั้งสวรรค์และอบาย ไม่มีการเกิดอีก ตรัสรู้เจนจบ บรรลุวิชชา 3 นั่นจึงเรียกได้ว่าผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ พราหมณ์เช่นนั้นสมควรได้บริโภคข้าวปายาสนี้

พราหมณ์ได้ฟังก็ทูลเชิญรับข้าวปายาสเพื่อเสวย แต่พระพุทธองค์ตรัสด้วยพระคาถาต่อไปอีกว่า

"เราไม่บริโภคโภชนะที่ได้เพราะการขับกล่อม (คาถาภิคีตำ) พราหมณ์เอ๋ย! นั่นไม่ใช่ลักษณะของผู้เห็นธรรม พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมรังเกียจโภชนะที่ได้มาเพราะการขับกล่อม พราหมณ์เอ๋ย! เมื่อธรรมมีอยู่ การดำรงชีวิตก็มีอยู่ได้ ท่านจงเลี้ยงดูพระอรหันต์ ผู้แสวงคุณยิ่งใหญ่ ผู้สงบความคะนองได้แล้วด้วยข้าวน้ำอื่นเถิด เพราะการทำอย่างนั้นเป็นบุญเขตของผู้มุ่งบุญ"

อัคคิกะ ภารทวาชะได้บรรพชาอุปสมบทและสำเร็จเป็นพระอรหันต์อีกองค์หนึ่ง

สุนทริกสูตร

พระสูตรนี้กล่าวถึงพราหมณ์อีกคนหนึ่งในภารทวาชโคตร ชื่อสุนทริกะ น่าจะเป็นคนเดียวกับพราหมณ์สุนทริกะ ภารทวาชะ ในวัตถูปมสูตรแห่งมัชฌิมนิกาย (เล่ม 7 หน้า 41-46) แต่เป็นคนละเหตุการณ์ ในวัตถูปมสูตร เหตุการณ์เกิดขึ้นที่วัดเชตวัน

ส่วนในพระสูตรนี้เหตุการณ์เกิดขึ้นที่ฝั่งแม่น้ำสุนทริกา (แคว้นโกศลเหมือนกัน)

ทั้งพระบาลีและอรรถกถาแห่งพระสูตรนี้เป็นหลักฐานชัดเจนอีกครั้งหนึ่งว่า พระพุทธองค์มีพระเศียรโล้นเหมือนภิกษุทั่วไป ไม่ได้ไว้พระเกศาเหมือนอย่างพระพุทธรูปที่เห็นกันอยู่ อรรถกถากล่าวว่า การที่พระพุทธองค์ประทับนั่งคลุมพระองค์(ด้วยจีวร)ทั้งพระสรีระและพระเศียรอยู่ที่โคนไม้วันนั้น เหตุผลหนึ่งเพราะเป็นฤดูหนาว หิมะกำลังตก

ทั้งวัตถูปมสูตรและสุนทริกสูตรนี้กล่าวตรงกันว่าพราหมณ์สุนทริกะได้บรรพชาอุปสมบทและสำเร็จเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง

ทรงสอนพราหมณ์ให้เลิกเผาไม้บูชาไฟ

(658-666) คราวหนึ่ง พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำสุนทริกาในแคว้นโกศล มีพราหมณ์ภารทวาชโคตรคนหนึ่งชื่อสุนทริกะ กำลังทำพิธีบูชาไฟอยู่ที่นั่น จบพิธีก็ลุกขึ้นยืนมองไปรอบทิศ เพื่อดูว่าใครสมควรที่จะรับข้าวปายาสที่เหลือจากพิธีบูชาไฟ มองไปเห็นร่างหนึ่งที่โคนไม้ต้นหนึ่งซึ่งนั่งเอาจีวรคลุมทั้งตัวและศีรษะอยู่ เขาจึงเดินถือข้าวปายาสด้วยมือซ้าย ถือเต้าน้ำด้วยมือขวาเข้าไปหา เสียงเดินของพราหมณ์ทำให้พระพุทธองค์เปิดผ้าที่คลุมพระเศียรออก พอเห็นว่าเป็นสมณะโล้น พราหมณ์ก็ทำท่าจะหลบไปทางอื่น แต่แล้วก็ฉุกคิดขึ้นว่า พราหมณ์บางพวกไว้ศีรษะโล้นก็มี เราน่าจะไปถามดูว่าชาติกำเนิดของเขาเป็นอะไร

เมื่อพราหมณ์ถามถึงชาติตระกูล พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า อย่าถามถึงชาติกำเนิดเลย ถามถึงความประพฤติเถิด ไฟนั้นเกิดจากไม้ (ไม่ได้เกิดจากชื่อเสียงเรียงนามที่คนตั้งให้) บุคคลแม้จะเกิดในตระกูลต้อยต่ำ แต่ประพฤติธรรม เป็นพระอรหันต์ การทำบุญให้ทานกับผู้เช่นนั้น ได้ชื่อว่าทำกับทักษิไณยอย่างเหมาะเจาะ

พราหมณ์ได้ฟังพระดำรัสก็เลื่อมใส ทูลแสดงเจตนาที่จะถวายเครื่องบูชาที่เตรียมมา แต่พระพุทธองค์ได้ตรัสปฏิเสธที่จะรับด้วยเหตุผลว่า พระพุทธเจ้าไม่รับโภชนะที่ขับกล่อมได้มา (เหมือนที่ตรัสในพระสูตรก่อน)

พราหมณ์ทูลถามว่า ถ้าอย่างนั้น ข้าวปายาสที่เตรียมมาแล้วควรจะให้แก่ใคร? ตรัสตอบว่า ข้าวปายาสนั้น ใครก็บริโภคให้ย่อยไม่ได้ นอกจากพระองค์เองและพระสาวก ทรงแนะนำให้ทิ้งลงในที่ซึ่งไม่มีพืชหญ้า หรือไม่ก็ในน้ำที่ไม่มีตัวสัตว์ (หลีกเลี่ยงไม่ให้มีการทำลายชีวิตสัตว์) แล้วพราหมณ์ก็ได้ทำตามรับสั่ง โดยการเทข้าวปายาสทิ้งลงในน้ำ ปรากฏว่าน้ำเดือดปุดเป็นฟองฟอดควันโขมง ทำเอาพราหมณ์ตกใจกลัวจนขนลุก เข้าไปยืนเฝ้าพระพุทธองค์

พระพุทธองค์ตรัสสอนพราหมณ์ด้วยพระคาถาว่า

"พราหมณ์! ท่านอย่ามัวเผาไม้อยู่เลย อย่าเข้าใจผิดว่าเป็นความบริสุทธิ์ การเผาไม้เป็นเรื่องภายนอก คนฉลาดเขาไม่กล่าวว่าความบริสุทธิ์(จากกิเลส) มีได้ด้วยการเผาไม้นั้น

"พราหมณ์! เราเลิกแล้วซึ่งการเผาไม้อันเป็นเรื่องภาย

นอก ทันมาจุดไฟโพลง(คือญาณ)ไว้ภายในจิตแทน เราเป็นอรหันต์มีไฟสว่างอยู่ตลอดกาล มีจิตตั้งมั่นอยู่ตลอดเวลา ประพฤติพรหมจรรย์อยู่

"พราหมณ์! มานะ(ความถือตัว)เป็นดุจภาระแบกหามของท่าน ความโกรธเป็นดุจควัน คำเท็จ(โมสวชฺชำ)เป็นดุจเถ้า ลิ้นเป็นดุจแท่นบูชา ดวงหทัยเป็นดุจที่ตั้งกองกูณฑ์ ตนอันฝึกดีแล้วเป็นความรุ่งเรืองของคน

"พราหมณ์! ผู้บรรลุวิชชาทั้งหลายอาบตัวในห้วงน้ำแห่งธรรมของสัตบุรุษอันมีท่าอาบคือศีลที่น้ำไม่เคยขุ่น บัณฑิตชื่นชมการอาบโดยตัวไม่เปียก ชื้นฝั่งได้

"พราหมณ์! สัจจะ ธรรม ความสำรวม พรหมจรรย์ (นั้น) มีการบรรลุธรรมอันประเสริฐอยู่ตรงกลาง ท่านจงนบไหว้พระอรหันต์ผู้ปฏิบัติตรงทั้งหลายเถิด เราเรียกคนเช่นนั้นว่าผู้มีธรรมเป็นแก่นของชีวิต"

ในที่สุด พราหมณ์สุนทริกะก็ได้ออกบวชเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง

พหธิติสตร

ตามหาโค ไปพบตัวเองในป่าดง

(667-670) คราวหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ในดง(ป่าชัฏ)แคว้นโกศล พราหมณ์ภารทวาชโคตรคนหนึ่งกำลังตามหาโคงานจำนวน 14 ตัว ซึ่งหายไป 60 วันแล้ว เขาเดิน

เข้าไปในดง เห็นพระพุทธองค์ประทับนั่งเข้าฌานอยู่ จึงกล่าวคำร้อยกรองบรรยายความรู้สึกของตนในขณะนั้นมีใจความว่า พระสมณะที่ตนได้เห็น ช่างมีความสุขเหลือเกิน เพราะไม่ต้องเป็นทุกข์กับต้นงาในไร่ที่ขึ้นกะหร็อมกะแหร็ม ไม่ต้องเป็นทุกข์กับกองทัพหนูที่เฮโลเข้าไปกินข้าวเปลือกในฉาง...

พระพุทธองค์มีพระดำรัสตอบพราหมณ์ด้วยพระคาถาดังนี้

"พราหมณ์! โคงาน 14 ตัวของเราไม่มีเลย ขณะที่โคของท่านหายไป 60 วันนี้แล้ว ฉะนั้นเราจึงมีความสุข

"พราหมณ์! งาแตกใบกะหร็อมกะแหร็มในไร่ของเราไม่มีเลย ฉะนั้นเราจึงมีความสุข

"พราหมณ์! หนูในฉางเปล่ามายกหูหางโลดเต้นรบกวนเราไม่มีเลย ฉะนั้นเราจึงมีความสุข

"พราหมณ์! เครื่องลาดรองกายของเราใช้มา 7 เดือนไม่เคยเกิดตัวแมงยุบยับรบกวนเลย ฉะนั้นเราจึงมีความสุข

"พราหมณ์! หญิงหม้ายลูกติดของเราไม่มีเลย ฉะนั้นเราจึงมีความสุข

"พราหมณ์! เราไม่มีริ้นไรมดยุงตอมไต่เลย ฉะนั้นเราจึงมีความสุข

"พราหมณ์! ตื่นเช้า เราไม่เคยมีเจ้าหนี้มีคอยทวงหนี้เลย ฉะนั้นเราจึงมีความสุข"

พราหมณ์การทวาชโคตรคนนี้ก็ได้บรรพชาอุปสมบทและสำเร็จเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง



(เป็นอันว่า ในอรหันตวรรคแห่งพราหมณสังยุตต์ทั้ง 10 พระสูตร ล้วนแต่เป็นเรื่องของพราหมณ์ในภารทวาชโคตร (อ่านว่า พาระทะวาชะโคด) ทั้งสิ้น. พราหมณ์เหล่านี้ เรียกเป็นชื่อรวมว่า พราหมณ์ภารทวาชโคตร ส่วนที่มีคำหน้าชื่อแตกต่างกัน เกิดจากพระสังคีติกาจารย์ (พระมหาเถระผู้ทำการสังคายนา) ตั้งขึ้นตามพฤติกรรมหรือตามเหตุแวดล้อมของแต่ละคน เช่น อักโกสกะ ภารทวาชะ คือพราหมณ์ผู้ไปด่าว่าพระพุทธองค์ สุนทริกะภารทวาชะ คือพราหมณ์ผู้ทำพิธีบูชาไฟที่ฝั่งแม่น้ำสุนทริกาเป็นต้น และชื่อบุคคลเป็นจำนวนมากในพระไตรปิฎกก็มีที่มาในลักษณะอย่างนี้เช่นกัน)

จบอรหันตวรรคแห่งพราหมณสังยุตต์ (10 พระสูตร)

อุปาสกวรรค

กสิสูตร

ชีวิตพรหมจรรย์กับอาชีพทำนา

(671-67/6) เช้าวันหนึ่งในฤดูกาลหว่านข้าว ที่หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อเอกนาลาในทักขิณาคีรีชนบทแคว้นมคธ มีพราหมณ์คนหนึ่งนามว่ากสิ ภารทวาชะ กำลังระดมไถจำนวนประมาณห้าร้อยทำการคราดไถอยู่ เป็นเวลาเลี้ยงอาหารกันพอดี พระพุทธองค์เสด็จไปบิณฑบาตที่นั่น เมื่อเสด็จไปถึงก็ประทับยืนอยู่ พราหมณ์มองเห็นก็ทูลว่า ท่านสมณะ! ข้าพระองค์ไถนาหว่านข้าวจึงได้กิน พระองค์ก็ต้องไถต้องหว่านเหมือนกันจึงจะมีกิน

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสว่า เราก็เหมือนท่านนั่นแหละ ไถและหว่านแล้วจึงได้กิน พราหมณ์จึงทูลถามว่า ไหนล่ะ แอก ไถ ผาล ปฏัก หรือโคของท่านโคดม? พูดได้อย่างไรว่าเราไถเรา

หว่านจึงได้กิน ขอรู้วิธีทำนาของพระองค์หน่อยเถิด

พระพุทธองค์ตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า

"ศรัทธาเป็นพืช ความเพียรเป็นฝน ปัญญาของเราคือแอกและไถ หิริเป็นงอนไถ ใจเป็นเชือก สติเป็นผาลและปฏักเรารักษากายวาจาใจ สำรวมในการบริโภคอาหาร ทำการดายหญ้า(วาจาสับปลับ)ด้วยคำสัตย์ โสรัจจะช่วยให้งานแล้วเสร็จ ความเพียรนำพาให้สมหวัง ถึงความปลอดภัยจากโยคะ(กิเลสรัดรึง)ไม่ถดถอย ซึ่งเมื่อไปถึงแล้วไม่มีความเศร้าโศกได้เลย เราทำนาโดยวิธีนี้ นาที่เราทำมีผลผลิตเป็นอมตะ ผู้ที่ได้ทำนาอย่างนี้ ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้"

พราหมณ์ได้ฟังก็เลื่อมใสในพระวาจา ทูลยอมรับว่าทรงเป็นชาวนา(ประเภทหนึ่ง) และทูลเชิญรับบิณฑบาตเพื่อเสวย แต่พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธไม่รับอาหารที่ได้จากการขับกล่อม...

พราหมณ์กสิ ภารทวาชะ ได้ประกาศตนเป็นอุบาสก ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตั้งแต่บัดนั้น

อุทยสูตร

ได้มรรค (นิพพาน) แล้วไม่เกิดอีก

(677-681) ระยะหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จไปบิณฑบาตที่บ้านของอุทยพราหมณ์ เสด็จไปครั้งแรก พราหมณ์ก็ตักข้าวใส่บาตรจนเต็ม ครั้งที่ 2 ก็เหมือนกัน ครั้งที่ 3 พราหมณ์ก็ยังตักข้าวใส่บาตรจนเต็มเหมือนเคย แต่ครั้งนี้เขาได้กราบทูลว่าคงจะ

ติดในรสอาหารจึงเสด็จมาบ่อย

พระพุทธองค์ตรัสสอนพราหมณ์ด้วยพระคาถาว่า

"ชาวนาย่อมหว่านพืชบ่อยๆ ฝนย่อมตกบ่อยๆ ชาวนาย่อมไถนาบ่อยๆ แว่นแคว้นย่อมบริบูรณ์ด้วยธัญพืชบ่อยๆ ยาจกย่อมขอบ่อยๆ ผู้ให้ทานก็ให้ทานบ่อยๆ ยิ่งให้ทานบ่อยก็ยิ่งได้ขึ้นสวรรค์บ่อยๆ คนต้องการน้ำนมย่อมรีดนมบ่อยๆ ลูกโคย่อมเข้าหาแม่โคบ่อยๆ บุคคลย่อมเหนื่อยยากและดิ้นรนบ่อยๆ คนเขลาย่อมเกิดในครรภ์บ่อยๆ สัตว์ย่อมเกิดและตายบ่อยๆ คนทั้งหลายย่อมนำศพไปทิ้งป่าช้าบ่อยๆ ส่วนผู้มีปัญญาถึงจะเกิดบ่อยๆ ก็เพื่อได้มรรค(คือนิพพาน)แล้วไม่เกิดอีก"

(พระดำรัสในรูปพระคาถานี้ ในบาลีเล่นคำด้วยการขึ้นต้นว่า"ปุนปฺปุนำ" ซึ่งแปลว่าบ่อยๆ โดยตลอด เป็นความงดงามในการใช้ภาษาอย่างหนึ่ง)

อุทยพราหมณ์ได้ประกาศตนเป็นอุบาสกตั้งแต่วันนั้น

เทวหิตสูตร

ทรงพระประชวรด้วยโรคลม

(682-688) ครั้งหนึ่ง ขณะประทับอยู่ที่วัดเชตวัน พระพุทธองค์ประชวรด้วยโรคลม(วาเตหาพาธิโก)รับสั่งให้พระอุปวาณะซึ่งเป็นพระอุปัฏฐาก(ในเวลานั้น)ไปหาน้ำร้อนมาเพื่อให้ทรงดื่ม พระอุปวาณะไปที่บ้านของพราหมณ์ชื่อเทวหิตะ ไปถึงก็ยืนอยู่(แสดงอาการให้รู้ว่ามีธุระ) พราหมณ์เห็นก็นมัสการถามว่าต้องการอะไร

หรือ? พระอุปวาณะแจ้งว่าพระพุทธองค์ทรงกำลังประชวรด้วยโรคลม ถ้ามีน้ำร้อนก็อยากจะได้ไปถวายเพื่อทรงดื่มแก้ลม

พราหมณ์ให้คนถวายกาน้ำร้อน(อุโณฺหทกสฺส กาชำ) และห่อน้ำอ้อย(ผาณิตสฺส ปุฏ)แก่พระอุปวาณะ

พระอุปวาณะเข้าเฝ้ายังที่ประทับ ทูลให้ทรงสรงน้ำก่อนแล้วซงน้ำอ้อยกับน้ำร้อนถวาย โรคลม(ในพระอุทร)ก็หาย

ต่อมา พราหมณ์เทวหิตะได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลถามว่า ให้ทานแก่ใครจึงมีผลมาก พระพุทธองค์ทรงแนะนำว่า ทานที่ให้แก่พระอรหันต์มีผลมาก

วันนั้น เขาได้ประกาศตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิต

(โรคลมที่เกิดแก่พระพุทธองค์นั้น อรรถกถากล่าวว่า เป็นโรคลมในท้อง มีคำบอกเล่าต่อๆ กันมาว่า เมื่อครั้งทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาอยู่ 6 ปี ทรงเคยเสวยถั่วเขียวและถั่วพูอย่างละฟายมือ ทำให้เกิดโรคลมในพระอุทร บรรทมไม่ค่อยจะหลับ แม้เมื่อตรัสรู้แล้ว ถึงจะเสวยพระกระยาหารอย่างดี อาพาธนั้นก็เกิดอยู่เป็นครั้งคราว อรรถกถากล่าวอีกว่า คราวที่อาพาธกำเริบนี้ เป็นช่วงปฐมโพธิกาล (ช่วงต้นนับแต่ตรัสรู้) ยังไม่มีพระอุปัฏฐากประจำพระองค์ เวลานั้น พระมหาเถระ 80 รูป(อสีติมหาเถระ)ได้เคยเป็นพระอุปัฏฐากทั้งสิ้น เฉพาะที่ปรากฏในพระบาลีมี พระนาคสมนะ พระอุปวาณะ พระสุนักขัตตะ พระจุนทะ พระสมณุทเทสะ พระสาคตะ และพระเมฆิยะ (รวม 7 รูป)

มหาสาลสูตร

มีลูกอกตัญญู-มีไม้เท้ายังดีกว่า

(689-693) เหตุเกิดที่(วัดเชตวัน)กรุงสาวัตถี พราหมณ์มหาศาลคนหนึ่งในเครื่องนุ่งห่มมอซอเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ตรัสถามว่า เหตุใดจึงนุ่งห่มมอซออย่างนั้น? พราหมณ์กราบทูลว่า เขามีบุตรอยู่ 4 คน พากันคบคิดกับภรรยาไล่เขาออกจากบ้าน

พระพุทธองค์ตรัสพระคาถาให้เขาจดจำไปพูดให้มหาชนฟังในที่ประชุมใหญ่(สภา) ความว่า

"เรารักใคร่หวังดีต่อบุตร แต่บุตรเหล่านั้นกลับคบคิดกับภรรยารุมเล่นงานเราเหมือนสุนัขรุมเห่าสุกร กล่าวได้ว่ามันเป็นคนชั่วช้า สักแต่เรียกเราว่าพ่อ พวกมันเหมือนยักษ์แปลงกายมาเป็นลูกเรา ทิ้งเราคนแก่เสียได้ พวกมันเสือกไสไล่ส่งคนแก่ไร้สมบัติออกจากบ้าน ไม่ต่างอะไรกับม้าแก่ที่เจ้าของปล่อยทิ้ง

"บิดาของบุตรงี่เง่าต้องเป็นคนแก่ขอทาน พูดได้ว่าไม้เท้ายังดีกว่า บุตรเนรคุณไม่มีประโยชน์ เพราะไม้เท้ายังใช้ไล่โคหรือสุนัขดุได้ ใช้คลำทางในที่มืดได้ ใช้หยั่งวัดในที่ลึกได้ พลาดพลั้งยังใช้พยุงกายได้"

พราหมณ์ได้ทำตามพระดำรัสแนะนำทุกอย่าง ปรากฏว่าได้ผล พวกลูกๆ ต่างไปรับพ่อกลับบ้าน พาอาบน้ำแต่งตัวใหม่ทุกคนจัดผ้านุ่งห่มให้พ่อคนละชุด พราหมณ์ผู้เฒ่าถือเอาผ้าชุดหนึ่งเข้าไปถวายพระพุทธองค์ กราบทูลว่า ตนเป็นพราหมณ์ มี

ธรรมเนียมว่าต้องมีการบูชาคุณอาจารย์ด้วยข้าวของเครื่องใช้เป็นเครื่องตอบแทน พระพุทธองค์ทรงอยู่ในฐานะอาจารย์ ขอได้โปรดรับเครื่องบูชาอาจารย์ด้วยเถิด พระพุทธองค์ทรงอนุเคราะห์พราหมณ์ด้วยการรับผ้าชุดนั้นไว้

และพราหมณ์ได้ประกาศตนเป็นอุบาสกตั้งแต่วันนั้น

มานัตถัทธสูตร

อย่ามีกิเลสถือตัวในบุคคล 4 ประเภท

(694-700) เหตุเกิดที่(วัดเชตวัน)กรุงสาวัตถี ครานั้น พราหมณ์คนหนึ่งมีชื่อเรียกว่ามานัตถัทธะ(แปลว่าคนกระด้างถือตัว) เป็นชาวสาวัตถี ไม่ยอมยกมือไหว้มารดาบิดา อาจารย์ และพี่ชาย

วันหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์กำลังแสดงธรรมอยู่ท่ามกลางพุทธบริษัทหมู่ใหญ่ พราหมณ์คนนั้นเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ด้วยคนหนึ่ง ในใจคิดอยู่ว่า ถ้าพระพุทธองค์ตรัสกะตน ตนก็จะเอ่ยวาจากับพระองค์ ถ้าไม่ตรัส ตนก็จะไม่พูดอะไรกับพระองค์เช่นกัน ในการเข้าเฝ้านั้นเขาไปยืนอยู่ พระพุทธองค์ไม่ตรัสอะไรกะเขาเลย พราหมณ์บอกกับตัวเองว่า ทรงไม่รู้ว่าเขากำลังคิดอะไรอยู่เป็นแน่

พระพุทธองค์ทรงทราบในความนึกคิดของพราหมณ์ จึงตรัสกะเขาว่า คนถือตัวไม่ดีเลย คนเรามาเพื่อสิ่งใด ก็ควรให้ได้ประโยชน์ในสิ่งนั้น

เมื่อทราบว่าพระพุทธองค์ทรงหยั่งรู้จิตของตน พราหมณ์ก็ถึงกับเข้าไปหมอบแทบพระบาท พร้อมกับจุมพิตและเอามือบีบนวดที่พระบาท พลางประกาศชื่อตนเองให้ทรงทราบว่าเป็นใคร พุทธบริษัทได้เห็นก็ประหลาดใจ เพราะไม่เคยเห็นเขายกมือไหว้มารดาบิดา อาจารย์ และพี่ชายของตนเลย

หลังจากทรงให้ลุกขึ้นนั่งแล้ว พราหมณ์ก็ทูลถามพระพุทธองค์ว่า คนเราควรถือตัว(มานะ)กับใคร ควรเคารพยำเกรงและบูชาใครจึงจะเป็นคนดี?

พระพุทธองค์ตรัสพระคาถาว่า

"บุคคลไม่ควรถือตัวกับมารดาบิดา พี่ชาย และอาจารย์ (ของตน) พึงเคารพยำเกรงและบูชาท่านเหล่านั้น จะเป็นการดี พึงทำลายความถือตัวเสียให้ได้ ไม่ควรมีจิตที่แข็งกระด้างต่อพระอรหันต์ผู้สงบเย็น ผู้จบสิ้นกิจที่ต้องทำ ปราศจากอาสวะแล้วด้วยอนุสัย(คือมานะ)นั้น"

นับแต่วันนั้น พราหมณ์มานัดถัทธะก็มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะ เป็นอุบาสกอีกคนหนึ่ง

ปัจจนิกสูตร

คนมุ่งแข่งดี ยากที่จะเข้าใจคำสอน

(701-704) คราวหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน มีพราหมณ์คนหนึ่งนามว่าปัจจนิกสาตะ ซึ่งเป็นชาวสาวัตถี ได้เกิดความคิดที่จะไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ณ ที่ประทับ

เมื่อได้เข้าเฝ้าก็จะหาเรื่องค้านในทุกเรื่องที่ตรัส

วันนั้น พราหมณ์ปัจจนิกสาตะได้เข้าเฝ้าตามที่คิดไว้ขณะที่พระพุทธองค์เสด็จจงกรมอยู่กลางแจ้ง เขาทูลขอให้พระองค์แสดงธรรมให้ฟัง (ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไรก็ได้) พระพุทธองค์ตรัสกะเขาว่า

"คำสุภาษิตนั้น คนที่ตั้งใจจะคัดค้าน มีกิเลสแฝงจิตอยู่ คิดแต่จะแข่งดี จะเข้าใจความเป็นอย่างดีย่อมไม่ได้ ส่วนคนที่ไม่มีความคิดแข่งดีและไม่มีความขุ่นหมองอยู่ในจิต ถอนอาฆาตได้แล้ว เขาพึงเข้าใจคำสุภาษิตได้"

พราหมณ์ปัจจนิกสาตะเลื่อมใสในพระวาจา ได้ประกาศตนเป็นอุบาสกตั้งแต่วันนั้น

(คำว่าแข่งดีในที่นี้ หมายถึงสารัมภะ)

วนกัมมิกสูตร

สุขในการอยู่ป่าเพียงลำพัง

(705-708) ณ ราวป่าแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล พราหมณ์ภารทวาชโคตรคนหนึ่งชื่อ วนกัมมิกะ เห็นพระพุทธองค์ประทับนั่งเข้าฌานอยู่(เพียงลำพัง)ที่โคนสาละต้นหนึ่ง เกิดความสงสัยขึ้นในใจว่า ตนยินดีในป่าเพราะมีคนทำงานในป่าให้ ส่วนพระสมณะนี้ท่านมีงานอะไรให้คนทำจึงพิสมัยในป่า? แล้วเขาก็เข้าไปทูลถามเรื่องนี้ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

"เราไม่มีงานทำในป่าหรอก เพราะเราได้โค่นถอนป่าอัน

เป็นข้าศึก(ในใจ)ได้แล้ว ป่ากิเลสไม่มีแล้วสำหรับเรา เราไม่มีลูกศรกิเลส(เสียบแทงใจ) ไม่มีความความกระสันรัญจวนแล้ว จึงยินดีอยู่ผู้เดียวในป่า"

พราหมณ์วนกัมมิกะได้ประกาศตนเป็นอุบาสกนับแต่วันนั้น

กัฏฐหารสูตร

รากเหง้าของตัณหาคืออวิชชา

(709-712) วันหนึ่ง พระพุทธองค์ประทับอยู่ในราวป่าแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล พวกเด็กหนุ่ม(มาณพ)ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของพราหมณ์ภารทวาชโคตรคนหนึ่งไปหาฟืนในราวป่านั้น เห็นพระพุทธองค์ประทับนั่งเข้าฌานอยู่ จึงไปบอกพราหมณ์ เมื่อพราหมณ์ไปกับลูกศิษย์เห็นพระพุทธองค์ก็เข้าไปทูลถาม (ใช้คำเรียกพระองค์ว่าภิกษุ) โดยทูลว่า ทรงอยู่ป่าเพียงพระองค์เดียวในป่าทึบน่ากลัว ดำรงพระกายแน่วนิ่งสง่างามแท้ ทรงเป็นมุนีอยู่ป่าอันปราศจากเสียงขับร้องและเสียงดนตรี น่าอัศจรรย์นัก ข้าพระองค์ก็หวังสวรรค์ชั้นไตรทิพย์ อยากจะไปอยู่กับท้าวมหาพรหมจอมโลกา การที่พระองค์ชอบอยู่ป่าวังเวงไร้ผู้คน คงเพื่อการได้ไปเกิดเป็นพรหมสิหนอ?

พระพุทธองค์ตรัสกะพราหมณ์ว่า

"ความคิดหวัง(กงฺขา) หรือความเพลินใจ(อภินนฺทนา) ใดๆ ในอารมณ์อันหลากหลายซึ่งมีอยู่ทุกเมื่อ หรือตัณหาอันร้อยรัดจิต

ซึ่งก่อเกิดมาจากรากเหง้าอวิชชา เราขุดรากถอนโคนมันหมดสิ้นแล้ว จึงปราศจากความคิดหวังมาแอบอิงตามติด มองเห็นความบริสุทธิ์ในธรรมทั้งปวง บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณอันประเสริฐสุดแล้ว เรานี่แหละควรเป็นพรหมยิ่งใหญ่"

พราหมณ์คนนี้ได้ประกาศตนเป็นอุบาสกอีกคนหนึ่ง

(คำที่หมายถึงตัณหาในพระสูตรนี้ คือ 1. กังขา ที่ปกติแปลว่าความสงสัยความลังเลใจ 2. อภินันทนา 3. ปชัปปิตา (คำเดียวกับคำว่าชัปปา-คำนี้ที่ใช้กับตัณหา เพราะมีความหมายว่าเป็นตัวการกระซิบให้ใจเกิดความอยาก คอยกระซิบว่าสิ่งนั้นๆ เป็นของตัวเองอยู่เสมอ)

มาตุโปสกสูตร

ขอทานเพื่อเลี้ยงดูมารดาบิดาเป็นบุญ

(713-715) เหตุเกิดที่(วัดเชตวัน)กรุงสาวัตถี พราหมณ์คนหนึ่งชื่อมาตุโปสกะ เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลถามว่า เขาเป็นคนขอทานอย่างสุจริต (โดยธรรม) เลี้ยงดูมารดาและบิดา เป็นการกระทำที่ถูกต้องหรือไม่? พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

"บุคคลใดเลี้ยงดูมารดาและบิดาโดยธรรม (ไม่เลี้ยงดูโดยวิธีทุจริต) บัณฑิตย่อมสรรเสริญการกระทำนั้น เมื่อบุคคลนั้นตายไปย่อมไปเกิดในสวรรค์"

พราหมณ์มาตุโปสกะได้ประกาศตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิตตั้งแต่วันนั้น

ภิกขกสูตร

ภิกษุไม่ใช่ผู้ขอแบบคนขอทาน

(716-718) วันหนึ่ง พราหมณ์คนหนึ่งชื่อภิกขกะเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลถามว่าเขาเป็นคนขอทาน(ภิกฺขโก) พระองค์ก็เป็นผู้ขอเหมือนกัน แล้วจะแตกต่างกันตรงไหน? พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

"บุคคลไม่ได้ชื่อว่าภิกษุเพียงด้วยการขอคนอื่น คนที่ถือปฏิบัติธรรมอันมีพิษร้าย(วิสธรรม) หาใช่ภิกษุไม่ ผู้ใดละบุญและบาปได้ (ปุญฺญญฺจ ปาปญฺจ ปวาเหตฺวา) ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยปัญญา ผู้นั้นแหละคือภิกษุ"

พราหมณ์เลื่อมใส ได้ทูลขอเป็นอุบาสกตั้งแต่บัดนั้น

อสังครวสูตร

บาป-ล้างให้สะอาดที่กายไม่ได้

(719-723) มีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อสังครวะ เป็นชาวกรุงสาวัตถี ถือลัทธิที่เชื่อในการชำระล้างบาปด้วยน้ำ เขาต้องการให้ตัวเองบริสุทธิ์จากบาป จึงลงอาบน้ำในแม่น้ำทุกเย็นทุกเช้า วันหนึ่งหลังจากไปบิณฑบาตและฉันเสร็จแล้ว พระอานนท์เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ กราบทูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของพราหมณ์สังครวะ และทูลขอให้เสด็จไปอนุเคราะห์เขา

ตอนเช้า(อีกวันหนึ่ง) พระพุทธองค์เสด็จไปยังที่อยู่ของ

สังครวะ หลังจากประทับนั่งและทักทายกันตามธรรมเนียมแล้ว ทรงถามพราหมณ์ถึงเรื่องการอาบน้ำชำระบาปของเขาว่าเป็นเรื่องจริงหรือไม่? เมื่อพราหมณ์กราบทูลว่าเป็นเรื่องจริง จึงตรัสถามว่าเห็นประโยชน์อะไรจึงได้ทำอย่างนั้น?

พราหมณ์กราบทูลว่า เขาเชื่อว่า บาปกรรมที่เขาได้ทำตอนกลางวันก็ลอยมันเสียด้วยการอาบน้ำในเวลาเย็น บาปกรรมที่ได้ทำในเวลากลางคืนก็ลอยมันเสียในเวลาเช้า นี่คือเหตุผลที่ต้องอาบน้ำทุกเย็นทุกเช้า

พระพุทธองค์ตรัสแก่เขาว่า

"พราหมณ์! ห้วงน้ำทางธรรมมีศีลเป็นท่าอาบ ไม่เคยขุ่น เป็นที่สรรเสริญของสัตบุรุษ เป็นที่ซึ่งอาบแล้วตัวไม่เปียก ข้ามขึ้นฝั่งได้"

ด้วยความเลื่อมใสในพระดำรัส พราหมณ์สังครวะได้ประกาศตนเป็นอุบาสกตั้งแต่วันนั้น

โขมทุสสสูตร

สภาไม่เป็นสภาเมื่อไร้ธรรม

(724-726) เมื่อคราวประทับอยู่ที่นิคมโขมทุสสะ(เมืองผ้าไหม)ของพวกเจ้าศากยะในแคว้นสักกะ เช้าวันหนึ่งพระพุทธองค์เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมือง ขณะที่พวกพราหมณ์และคฤหบดีกำลังประชุมกันอยู่ในหอประชุม(สภา)ด้วยงานสำคัญเรื่องหนึ่ง และฝนลงเม็ดอยู่โปรยปราย ทรงพระดำเนินตรงเข้าไป

ในหอประชุมนั้น พวกพราหมณ์และคฤหบดีในที่ประชุมเห็นพระองค์เสด็จมาแต่ไกลก็พูดกันว่า พวกสมณะโล้นไม่รู้จักระเบียบแบบแผนของสภา(สภาธรรม)

พระพุทธองค์ตรัสแก่พวกเขาด้วยพระคาถาว่า

"ที่ใดไม่มีสัตบุรุษ(สนฺโต) ที่นั้นไม่ชื่อว่าสภา คนที่ไม่กล่าวธรรมไม่ชื่อว่าสัตบุรุษ ผู้ละราคะโทสะโมหะได้แล้วกล่าวธรรมอยู่ นั่นแหละได้ชื่อว่าสัตบุรุษ"

พวกพราหมณ์และคฤหบดีชาวโขมทุสสะได้ประกาศตนเป็นอุบาสกโดยทั่วกันในคราวนั้น

จบอุปาสกวรรคแห่งพราหมณสังยุตต์ (12 พระสูตร)

พราหมณสังยุตต์จบบริบูรณ์

วังคีสสังยุตต์

นิกขันตสูตร

ภิกษุใหม่เห็นสตรีแล้วอยากสึก

(729-729) พระวังคีสะเป็นภิกษุบวชใหม่ อยู่กับพระอุปัชฌาย์ชื่อนิโครธกัปปะ ที่อัคคาฬวเจดีย์เมืองอาฬวี วันหนึ่งท่านถูกปล่อยไว้เพียงลำพังให้อยู่เฝ้าวิหาร มีสตรีเป็นจำนวนมากล้วนแต่งกายสะสวยเข้าไปเที่ยวชมที่อยู่ของภิกษุ พระวังคีสะเห็นก็รัญจวนใจคิดอยากสึก ท่านคิดในใจว่า แย่จังเลย เราเสียท่าแล้ว ความกระสันรัญจวนกลุ้มรุมจิตเราได้แล้ว ใครล่ะจะช่วยได้ อย่ากระนั้นเลย เราต้องช่วยเหลือตัวเองให้ได้ แล้วท่านก็ทำใจผ่อนคลายความรู้สึกนั้นได้สำเร็จ ท่านกล่าวกะตัวเองในเวลานั้น ความว่า

"วิตกทั้งหลายที่ชวนให้คิดคะนองมาจากธรรมฝ่ายต่ำ มัน

กรูเข้าหาเราผู้ออกบวชไร้เหย้าเรือนอาศัย พวกคนชั้นสูงเยี่ยมยุทธในการยิงธนู สามารถทำให้คนเรือนพันแตกกระเจิงได้ ต่อให้สตรีมามากกว่านั้น ที่จะเบียดเบียนเราผู้ตั้งมั่นอยู่ในธรรมของตน อย่าได้หวัง เพราะเราได้ฟังพระดำรัสชี้ทางสู่นิพพานในที่เฉพาะพระพักตร์มาแล้ว ใจของเรายินดีแต่ในทางสู่นิพพานนั้นแล้ว มารร้ายเอย ถ้าท่านเข้ามาจู่โจมเราอย่างนี้ เราก็จะใช้วิธีไม่ให้ท่านเห็นทางของเราได้"

(อรรถกถากล่าวถึงเจดีย์(สถานที่ศักดิ์สิทธิ์)ในสมัยพุทธกาลว่า เมื่อก่อนมีเจดีย์สำหรับบูชาเช่นสรวงอมนุษย์มากมาย ครั้นผู้คนหันมาเลื่อมใสพระพุทธศาสนา เจดีย์เหล่านั้นก็ถูกปรับรื้อทำเป็นวิหารสำหรับเป็นที่อยู่ของภิกษุไปทั่ว ชื่อเจดีย์ก็ถูกเปลี่ยนไปด้วย เช่น อัคคาฬวเจดีย์ เปลี่ยนมาจากชื่อเดิมว่า อัคคเจดีย์โคตมกเจดีย์ก็เป็นชื่อใหม่ เป็นต้น)

อรติสูตร

บทสอนใจภิกษุใหม่อยากสึก

(730-732) ครั้งหนึ่ง เมื่อพระวังคีสะอยู่กับพระอุปัชฌาย์คือนิโครธกัปปะที่อัคคาฬวเจดีย์ โดยที่พระอุปัชฌาย์กลับจากบิณฑบาต เข้าวิหารหลังฉันเสร็จแล้วก็มี ออกไปในเวลาเย็นหรือตอนรุ่งเช้าก็มี ออกไปในเวลาบิณฑบาตก็มี ทำให้ท่านเกิดอารมณ์เหงาอยากจะสึก เมื่อไม่มีใครช่วยท่านได้ ท่านก็พยายามผ่อนคลายความรู้สึกนั้นด้วยตนเอง คราวนี้ท่านสอนใจตัวเอง

ความว่า

"คนที่จะได้ชื่อว่าเป็นภิกษุ จะต้องละความไม่ยินดี(อรติ)ในพรหมจรรย์ และจะต้องละความยินดีในกามคุณ รวมไปถึงความคิดนึกที่อิงกามคุณโดยสิ้นเชิง ต้องไม่ปลูกป่ากิเลสขึ้นในอารมณ์ไหนๆ ไม่ยอมให้จิตนึกน้อมไปได้

"รูปไม่ว่าชนิดใดก็ตาม ไม่ว่าจะอยู่บนดิน บนอากาศหรืออยู่ใต้ดิน ล้วนแต่เสื่อมโทรมได้ เป็นของไม่เที่ยงทั้งนั้น เมื่อสำนึกได้ก็ตกลงใจอย่างนี้ในการดำเนินชีวิต

"คนทั้งหลายติดอยู่ในอุปธิ(ขันธ์ กิเลส และอภิสังขาร-เจตนา) ในรูปที่ได้เห็น ในเสียงที่ได้ฟัง ในกลิ่นและรสที่ได้กระทบ และในโผฏฐัพพะที่ได้สัมผัสทราบ ท่านจงคลายความพอใจในกามคุณให้ได้ อย่าหวั่นไหว เมื่อไม่ติดอยู่ในกามคุณ 5 ก็เรียกได้ว่าเป็นมุนี

"ความนึกคิด(วิตก)ของคนทั้งหลายอาศัยสิ่งที่น่ารักน่ายินดี(ปียรูปสาตรูป)มากถึง 60 อย่าง เกิดขึ้นได้อย่างไม่ถูกต้องในหมู่ปุถุชน เมื่อไม่ตกอยู่ในวังวนกิเลสไหนๆ ภิกษุก็จะไม่กล่าววาจาชั่วร้าย

"บัณฑิตผู้มีจิตตั้งมั่นอยู่ทุกเมื่อ ไม่ลวงโลก มีปัญญารักษาตน ปราศจากตัณหา เป็นมุนีถึงนิพพานแล้ว ดับกิเลสได้หมดสิ้นรอแต่วันปรินิพพาน"

(ปียรูปสาตรูป 60 มี 10 หมวด หมวดละ 6 อย่าง คือ (1) อายตนะภายใน 6 (2) อารมณ์ 6 (3) วิญญาณ 6 (4) สัมผัส 6 (5) เวทนา 6 (6) สัญญา 6 (7) สัญเจตนา 6 (8) ตัณหา 6

(9) วิตก 6 (10) กิเลส 6 มีพุทธพจน์ตรัสว่า ปิยรูปสาตรูป เหล่านี้เป็นที่เกิดของตัณหา ตัณหาจะตั้งหลักลงก็ตั้งหลักลงตรงนี้ และเมื่อตัณหาจะถูกละหรือดับลง ก็ถูกละและดับลงที่ปิยรูปสาตรูปเหล่านี้ (ที.ม. 10-297-8/343-8; สํ.นิ. 16/258/131: ขุ.ปฏิ. 31/83/57: อภิ.วิ 35/159/131:161/133) จะเห็นได้ว่า คำว่ารูปในปิยรูปสาตรูป ไม่ได้หมายถึงสิ่งที่เป็นรูปขันธ์อย่างเดียว แต่หมายถึงสิ่งที่เป็นนามขันธ์ด้วย เมื่อแปลคำว่าปิยรูปสาตรูปให้ครอบคลุม จึงควรแปลว่า สิ่งที่น่ารักน่ายินดี คำว่าสิ่งในที่นี้คือ "ธรรม" หรือ "ธาตุ" อย่างหนึ่งๆ นั่นเอง

คำกล่าวของพระวังคีสะในพระสูตรนี้ มีคำ 4 คำที่สื่อถึงกามคุณ 5 คือ 1. ทิฏฐะ หมายถึงรูป 2. สุตะ หมายถึงเสียง 3. ปฏิฆะ หมายถึงกลิ่นและรส 4. มุตะ หมายถึงโผฏฐัพพะ)

เปสลาติมัญญนาสูตร

(733-734) พระสูตรนี้กล่าวถึงพระวังคีสะขณะอยู่กับพระอุปัชฌาย์ที่อัคคาฬวเจดีย์ เกิดความคิดดูหมิ่นภิกษุผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบรูปอื่นๆ เพราะเห็นว่าตนมีความรอบรู้ (ปฏิภาณ) มากกว่า แต่แล้วท่านก็เดือดร้อนใจเอง สำนึกได้ว่าเป็นความชั่ว ท่านได้สอนตัวเองด้วยคาถามีใจความว่า จงละมานะ(ความถือตัว) อย่าให้เหลือ ความลบหลู่(มักขะ)มีแต่จะทำให้เศร้าหมองไปยาวนาน อย่าเป็นคนมีกิเลสเป็นตะปูตรึงใจ(อฆิโล)...

อานันทสูตร

พระอานนท์แนะวิธีดับราคะ

(735-737) ณ วัดเชตวัน เช้าวันหนึ่งพระอานนท์เข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี โดยมีพระวังคีสะเดินตามหลัง (เป็นปัจฉาสมณะ) พระวังคีสะเกิดความกระสันรัญจวนจิต จึงกราบเรียนขอคำแนะนำจากพระอานนท์

พระอานนท์ได้แนะนำด้วยคาถา ความว่า

"จิตของท่านรุ่มร้อนเพราะสัญญาอันวิปลาส(เกิดความสำคัญผิดไปเอง) อย่าเห็นนิมิต(สิ่งที่ได้เห็น)ว่าเป็นสิ่งสวยงามซึ่งเกิดจากราคะ จงเห็นสังขารทั้งหลายว่าเป็นของไม่เที่ยงเป็นทุกข์และอย่าเห็นว่าเป็นตัวตน จงดับราคะอันร้อนแรง อย่าให้มันแผดเผาได้บ่อยๆ จงเจริญอสุภกัมมัฏฐานให้จิตตั้งมั่นเป็นสมาธิแน่วแน่ จงมีสติอยู่กับกาย(กายคตาสติ) มากด้วยความเบื่อหน่าย(นิพฺพิทาพหุโล) จงเจริญวิปัสสนาอันไม่มีนิมิต เลิกมีความถือตัว เมื่อรู้เท่าทันมานะ(ความถือตัว)ได้ ก็จักไปไหนๆ อย่างผู้เข้าถึงความสงบ"

(น่าสังเกตว่าใน 2 พระสูตรหลังนี้ เมื่อพระวังคีสะสอนใจตัวเอง ก็เรียกตัวเองว่าโคดม เมื่อกล่าวกะพระอานนท์ก็ใช้คำเรียกท่านว่าโคดม อรรถกถากล่าวว่า ที่ใช้คำเรียกอย่างนั้นหมายถึงสาวกของพระสมณะโคดม คำว่าเจริญวิปัสสนาอันไม่มีนิมิตหมายถึงพิจารณาในความไม่เที่ยงของสังขารทั้งหลายนั่นเอง)

สุภาสิตสูตร

วาจา 4 อย่างที่ควรใช้พูด

(738-740) ที่(วัดเชตวัน) กรุงสาวัตถี ครั้งหนึ่งพระพุทธองค์ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า วาจาที่มีลักษณะ 4 อย่าง เป็นวาจาสุภาษิต ไม่มีโทษ ผู้รู้ไม่ติเตียน คือ

1. วาจานั้นเป็นคำกล่าวที่ดี (สุภาสิตวาจา)
2. วาจานั้นเป็นธรรม (ธรรมวาจา)
3. วาจานั้นเป็นที่รัก (ปิยวาจา)
4. วาจานั้นเป็นความจริง (สัจจวาจา)

คำสอนเรื่องนี้ทรงผูกเป็นพระคาถาไว้ด้วย

เมื่อได้ฟัง พระวังคีสะก็ลุกขึ้นห่มผ้าเฉวียงบ่าประนมมือกราบทูลว่าตนเกิดความเข้าใจอย่างหนึ่งขึ้นมา เมื่อพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้กล่าวถึงความเข้าใจนั้น พระวังคีสะได้กราบทูลว่าความเข้าใจของตนมีอยู่ว่า วาจาสุภาษิตหมายถึงวาจาที่ไม่ทำตนให้เดือดร้อนและไม่เป็นเหตุเบียดเบียนผู้อื่น คนเราควรกล่าวแต่วาจาอันเป็นที่รักที่ชื่นชมของคนอื่น ส่วนคำสัตย์นั้น เป็นอมตวาจา ซึ่งเป็นโบราณธรรม สัตบุรุษทั้งหลายย่อมตั้งมั่นอยู่ในคำสัตย์ที่เป็นอรรถเป็นธรรม สำหรับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงกล่าวพระวาจาอันเกษม มุ่งเพื่อบรรลุนิพพานดับทุกข์ จัดว่าสูงสุดกว่าวาจาทั้งหลาย

สาริปุตตสูตร

พระวังคีสะกล่าวชื่นชมพระสาริบุตร

(741-743) คราวหนึ่งที่วัดเชตวัน พระสาริบุตรแสดงธรรมให้ภิกษุทั้งหลายฟังเป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้ง น่าฟังน่าปฏิบัติตามด้วยภาษาง่ายๆ สละสลวย พระวังคีสะก็ได้ความประทับใจถึงกับลุกขึ้นห่มผ้าเฉวียงบ่าประนมมือขอโอกาสพระสาริบุตรกล่าวถึงความเข้าใจของตนเป็นคาถาความว่า

"ท่านสาริบุตรเป็นนักปราชญ์ มีปัญญาลึกซึ้ง เฉียบแหลมในเรื่องทางและมิใช่ทาง มีความรู้มากมาย แสดงธรรมให้ภิกษุทั้งหลายฟังโดยย่อก็ได้โดยพิสดารก็ได้ เสียงของท่านไพเราะกังวานเหมือนเสียงนกสาริกา ปฏิภาณของท่านพรั่งพรูไม่รู้หมดสิ้น ขณะที่ท่านแสดงธรรมพวกภิกษุต่างตั้งใจฟังน้ำเสียงอันเพราะพริ้งชวนฟัง"

ปวารณาสูตร

ในหมู่พระอรหันต์ไม่มีกรรมชั่วให้ตำหนิกันได้เลย

(744-746) วันนั้นเป็นวันปวารณา(ออกพรรษา)อุโบสถ 15 ค่ำ พระพุทธองค์ประทับนั่งอยู่ท่ามกลางภิกษุอรหันต์ 500 รูปที่วัดบุพพาราม กรุงสาวัตถี เมื่อทอดพระเนตรเห็นภิกษุทั้งหลายนั่งสงบนิ่งทั่วกัน ก็มีรับสั่งถามขึ้นว่า เราขอปวารณา เธอทั้งหลายจะไม่ติติงกรรมใดๆ ทางกายทางวาจาของเราบ้างหรือ?

พระสาริบุตรเป็นตัวแทนสงฆ์ลุกขึ้นห่มผ้าเฉวียงบ่าประนม

มือกราบทูลว่า พวกข้าพระองค์ไม่พบข้ออันควรติติงพระองค์ได้เลย ไม่ว่าจะเป็นทางพระกายหรือทางพระวาจา ทรงเป็นผู้ทำให้เกิดทาง(มรรค) ทรงบอกทาง ทรงรู้ทาง ทรงแจ้งในทาง ทรงชำนาญในทาง ส่วนสาวกทั้งหลายเป็นผู้เจริญรอยตาม ข้าพระองค์ขอปวารณา พระผู้มีพระภาคเจ้าจะไม่ทรงติติงกรรมใดๆ ทางกายทางวาจาของข้าพระองค์บ้างหรือ?

พระพุทธองค์ตรัสแก่พระสาริบุตรว่า ไม่มีข้อติติงใดๆ ที่ทรงมีต่อท่านเหมือนกัน พร้อมกันนั้นก็ทรงยกย่องพระสาริบุตรว่าเป็นบัณฑิตมีปัญญามากมาย

"สาริบุตร! โอรสองค์ใหญ่ของพระเจ้าจักรพรรดิทำหน้าที่ขับเคลื่อนจักรที่พระราชบิดาหมุนไว้แล้วให้หมุนต่อไปด้วยดีฉันใด เธอก็ฉันนั้น เธอได้ทำหน้าที่หมุนธรรมจักรที่เราหมุนไว้แล้วให้หมุนต่อไปได้เป็นอย่างดี"

ต่อจากนั้น พระสาริบุตรได้ทูลปวารณาแทนสงฆ์ในที่นั้นเพื่อว่าจะทรงมีอะไรติติงความผิดพลาดทางกายทางวาจาของภิกษุ 500 รูปบ้าง พระพุทธองค์ตรัสว่า ภิกษุทั้ง 500 รูปนั้นก็ไม่มีกรรมทางกายทางวาจาให้พระองค์ตำหนิได้เลยเช่นกัน ในจำนวนพระอรหันต์ 500 รูปนั้น ตรัสว่า มี 10 รูปได้บรรลุวิชชา 3 มี 60 รูปได้อภิญญา 6 อีก 60 รูปเป็นพระอรหันต์อุภโตภาควิมุตต์ ที่เหลือเป็นพระอรหันต์ปัญญาวิมุตต์

พระสูตรนี้จบลงด้วยพระวังคีสะทูลขอพุทธานุญาตกล่าวคาถาสรรเสริญพระพุทธองค์ โดยบรรยายว่า วันอุโบสถ 15 ค่ำนี้ พระพุทธองค์ประทับอยู่ท่ามกลางพระอรหันต์ 500 รูป พระ

สาวกของพระองค์เหล่านั้นไม่มีใครเลยที่มีความประพฤติเสียหาย ให้ทรงตำหนิได้

ปโรสหัสสสูตร

ความเป็นกวีของพระวังคีสะเกิดขึ้นฉับพลัน

(747-750) คราวหนึ่ง พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวันพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จำนวน 1,250 รูป ทรงแสดงธรรมให้ภิกษุเหล่านั้นเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง มีจิตใจมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติตามคำสอนทั่วกัน พระวังคีสะเป็นภิกษุรูปหนึ่งในจำนวนนั้น เกิดความประทับใจในพระธรรมเทศนา จึงทูลขออนุญาตกล่าวสรรเสริญพระพุทธองค์ด้วยภาษากวี บรรยายถึงความงามของพระพุทธองค์เมื่อประทับอยู่ท่ามกลางหมู่สงฆ์ แม้ตนเองก็ออกมาจากที่พักกลางวันเพื่อที่จะได้ฟังพระธรรมเทศนา

พระพุทธองค์ตรัสถามพระวังคีสะว่า คาถาที่ร้อยกรองขึ้นนี้คิดนึกไว้ก่อนหรือว่ามันผุดขึ้นมาในฉับพลัน?

เมื่อพระวังคีสะกราบทูลว่า ท่านไม่ได้คิดนึกตรึกตรองไว้ก่อนเลย มันเกิดขึ้นฉับพลันทันที พระพุทธองค์รับสั่งว่า ถ้าอย่างนั้นก็ให้มันพรั่งพรูได้เต็มที่

แล้วพระวังคีสะก็ร่ายลำนำคาถาสรรเสริญพุทธคุณต่อไปอีก (พระวังคีสะได้รับเอตทัคคะทางมีปฏิภาณ ถ้าเป็นกวีก็เป็นประเภทปฏิภาณกวี)

โกณฑัญญสูตร

พระอัญญาโกณฑัญญะในบทกวีของพระวังคีสะ

(751-753) พระสูตรนี้กล่าวถึงพระอัญญาโกณฑัญญะเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ขณะประทับอยู่ที่วัดเวฬุวัน ซึ่งนานแล้วที่ท่านไม่ได้เข้าเฝ้า วันนั้นท่านหมอบลงแทบพระบาทพร้อมกับจุมพิตและนวดฟั้นที่พระบาทด้วยมือทั้งสอง พลางเอ่ยชื่อตัวเอง(เพื่อให้ภิกษุทั้งหลายระลึกได้)

พระวังคีสะได้เห็นภาพนั้น ก็ขอพุทธานุญาตกล่าวคาถาสรรเสริญพระอัญญาโกณฑัญญะ ความตอนหนึ่งระบุว่า พระอัญญาโกณฑัญญะมากด้วยอานุภาพ ได้วิชชา 3 เชี่ยวชาญในเจโตปริยญาณ เป็นพุทธทายาท

(อรรถกถาเล่าเสริมว่า ก่อนครั้งนี้ พระอัญญาโกณฑัญญะไม่ได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์นานถึง 12 ปี โดยท่านไปพำนักอยู่ที่สระมันทากินี (ไม่ระบุว่าอยู่ในเขตแคว้นใด) อรรถกถากล่าวอีกว่า ในเวลาทรงแสดงธรรม พระพุทธองค์ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ท่ามกลางพุทธบริษัท พระสาริบุตรนั่งอยู่ด้านพระหัตถ์ขวา พระมหาโมคคัลลานะนั่งอยู่ด้านพระหัตถ์ซ้าย ด้านหลังที่ประทับเป็นที่นั่งของพระอัญญาโกณฑัญญะ ภิกษุทั้งหลายนับถือพระอัญญาโกณฑัญญะเหมือนผู้คนนับถือท้าวมหาพรหม หรือเหมือนกองไฟ หรือเหมือนอสรพิษ จะนั่งชิดใกล้ก็เกรงใจ คำบอกเล่าเกี่ยวกับพระอัญญาโกณฑัญญะมีอย่างพิสดาร ในอรรถกถาแห่งพระสูตรนี้)

โมคคัลลานสูตร

(754-756) พระสูตรนี้กล่าวถึงพระมหาโมคคัลลานะเพ่งพิจารณาจิตที่หลุดพ้นจากกิเลสของภิกษุอรหันต์ประมาณ 500 รูปในคราวหนึ่งขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่กาฬศิลาข้างภูเขาอิสิคิลิ กรุงราชคฤห์ พระวังคีสะเห็นภาพนั้นจึงขอพุทธานุญาตกล่าวคาถาสรรเสริญพระมหาโมคคัลลานะ

คัคคราสูตร

(757-759) พระสูตรนี้กล่าวถึงพระพุทธองค์ขณะประทับอยู่ที่ฝั่งสระคัคคราเมืองจัมปา(แคว้นอังคะ)ท่ามกลางภิกษุสงฆ์ประมาณ 500 รูป อุบาสกประมาณ 700 คน และเทวดาหลายพันองค์ ทรงโดดเด่นงดงามที่สุดในที่นั้น ทั้งด้วยพระวรรณะและพระยศ พระวังคีสะเห็นก็เกิดแรงบันดาลใจ ทูลขอพุทธานุญาตกล่าวพรรณนาความงามนั้นด้วยภาษากวี

(เกี่ยวกับเมืองจัมปาและสระคัคครา ได้บันทึกข้อมูลไว้แล้วในเล่ม 3 หน้า 105-106)

วังคีสสูตร

กวีได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

(760) พระวังคีสะได้บรรลุธรรมเป็นอรหันต์ที่วัดเชตวันวันหนึ่งหลังจากนั้นไม่นาน ขณะมีความสุขอยู่กับการหลุดพ้น (วิมุตติสุข) ท่านได้กล่าวคาถาความว่า

"เมื่อก่อนเราหมกมุ่นอยู่กับความเป็นกวี เร่ร่อนไปตามหมู่บ้านหัวเมือง พอได้พบพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็เกิดศรัทธา พระองค์ทรงแสดงธรรมเรื่องขันธ์ อายตนะ ธาตุแก่เรา เมื่อได้ฟังธรรมของพระองค์ เราก็ออกบวช...การได้มาอยู่กับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรานั้น ดียิ่งแล้ว เราได้บรรลุวิชชา 3 ตามลำดับ... เราระลึกชาติหนหลังได้ เราได้ทิพยจักษุ ได้อิทธิวิธี (แสดงฤทธิ์ได้) และได้เจโตปริยญาณ"

จบวังคีสสังยุตต์แห่งสังยุตตนิกาย (12 พระสูตร)

วังคีสสังยุตต์จบบริบูรณ์

วนสังยุตต์

วิเวกสูตร

(761-762) พระสูตรนี้กล่าวถึงภิกษุรูปหนึ่งพักผ่อนกลางวันอยู่ในราวป่าแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล แล้วเกิดอกุศลวิตกในเรื่องกามคุณ เทวดาที่สถิตอยู่ในป่านั้นอยากจะช่วยให้ท่านได้คิดจึงกล่าวคาถามีใจความว่า ท่านต้องการวิเวกจึงเข้าป่า แต่ใจแส่ซ่านไปข้างนอก เป็นคนต้องไม่ลุ่มหลงในคน จึงจะมีความสุข...กิเลสนั้นเหมือนบาดาลที่ข้ามได้ยาก...นกนั้นเมื่อตัวมันเปื้อนฝุ่น มันก็สลัดฝุ่นออกจากตัว เป็นภิกษุต้องเพียรสลัดธุลีกิเลสที่เปื้อนใจให้หมดไป

คำกล่าวของเทวดาทำให้ภิกษุนั้นได้คิด

อุปัฏฐานสูตร

ผู้มุ่งนิพพานไม่ง่วงซึมหลับไหล

(763-765) ภิกษุ(พระอรหันต์)รูปหนึ่งจำวัดอยู่ในราวป่าแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล เทวดาที่สถิตอยู่ในป่านั้นเห็นเข้าก็มีใจอนุเคราะห์อยากจะช่วยเหลือ จึงเข้าไปกล่าวปลุกให้ลุกขึ้น อย่าได้มัวหลับอยู่ ออกบวชด้วยศรัทธาแล้วก็จงเพิ่มพูนศรัทธาต่อไป

ภิกษุนั้นกล่าวตอบเทวดาว่า มีแต่คนโง่เท่านั้นแหละที่หมกหมุ่นอยู่ในกามารมณ์ ความหลับเผาทำลายบรรพชิตผู้หลุดพ้นจากกามารมณ์แล้วไม่ได้หรอก เพราะฉันทราคะถูกกำจัดสิ้นแล้ว ก้าวล่วงอวิชชาแล้ว...ความหลับไม่มีทางที่จะเผาทำลายบรรพชิตผู้ระดมความเพียร มีจิตมุ่งตรงสุดตัว บากบั่นมั่นคงอยู่ตลอดเวลาเพื่อนิพพาน

กัสสปโคตตสูตร

(766-767) พระสูตรนี้กล่าวถึงพระกัสสปโคตต์พำนักอยู่ในราวป่าแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล เทวดาที่สถิตอยู่ในป่านั้นเห็นท่านกล่าวสอนนายพรานล่าเนื้อ ก็เข้าไปพูดให้ท่านได้คิดว่า คนพาลถึงได้ฟังธรรมก็ไม่เข้าใจความได้ ต่อให้จุดประทีปสว่างโพลงถึง 10 ดวง เขาก็เห็นอะไรไม่ได้ ในเมื่อเขาเป็นคนตาบอด

คำกล่าวของเทวดาทำให้พระเถระได้คิด

สัมพหุลสูตร

(768-770) พระสูตรนี้กล่าวถึงภิกษุจำนวนหนึ่งซึ่งพำนักอยู่ในราวป่าแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล เมื่อออกพรรษาก็แยกย้ายกันจาริกไป เทวดาในป่าเมื่อไม่เห็นพวกภิกษุก็รำพึงรำพันถึงด้วยความอาลัยว่าท่านผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเหล่านั้นไปไหนกันหมด เทวดาอีกองค์หนึ่งกล่าวว่า ภิกษุทั้งหลายไม่อาลัยที่อยู่ ไปไหนท่านก็ไปด้วยกันหมดเหมือนวานร พวกท่านบ่ายหน้าสู่แคว้นมคธและแคว้นโกศล ส่วนหนึ่งบ่ายหน้าสู่แคว้นวัชชี

อานันทสูตร

เทวดาเตือนพระอานนท์เรื่องใช้เวลาต้อนรับแขก

(771-772) อรรถกถากล่าวถึงพระสูตรนี้ว่าเกิดขึ้นหลังพุทธปรินิพพานไม่นาน ขณะที่พระอานนท์ปลีกตนเร่งบำเพ็ญเพียรอยู่ในราวป่าแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล แต่ก็ไม่วายมีคฤหัสถ์ตามเข้าไปพบท่านมากมายด้วยความอาลัยระลึกถึงพระพุทธองค์

เทวดาองค์หนึ่งอยากจะช่วยให้ท่านได้คิด จึงเข้าไปกล่าวเตือนสติท่าน(ใช้คำเรียกท่านว่าโคดม) ให้มุ่งบำเพ็ญฌานอย่าประมาท การสนทนาพาทีกับคฤหัสถ์ช่วยอะไรไม่ได้หรอก คำกล่าวของเทวดา ทำให้พระอานนท์ได้คิด

อนุรุทธสูตร

(773-777) พระสูตรนี้กล่าวถึงพระอนุรุทธะเมื่อคราวพำนักอยู่ในราวป่าแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล วันหนึ่ง เทวดาชั้นดาวดึงส์ซึ่งเป็นอดีตคู่ครองของท่านนามว่าซาลินี เข้าไปกล่าวชักชวนให้ท่านตั้งจิตที่จะไปเกิดในดาวดึงส์ซึ่งท่านเคยอยู่มาก่อนแล้ว ที่นั่นพรั่งพร้อมด้วยความสุข ท่านจะมีเทพบริวารแห่แหนแวดล้อมมากมาย

พระเถระตอบว่า พวกเทพกัญญาล้วนแต่เดินทางผิด ยึดมั่นในกายตน พวกที่เดินทางผิดด้วยกันล้วนแต่เป็นที่ปรารถนาของพวกเทพกัญญา

เมื่อเทพซาลินีโต้ว่าคนที่ไม่ได้ไปเห็นดาวดึงส์ก็จะไม่รู้จักความสุข พระเถระกล่าวตอบอีกว่า แสดงว่าท่านไม่รู้คำสอนของพระอรหันต์เรื่องสังขารไม่เที่ยง มีการเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีเกิดก็มีดับ การเข้าไปสงบระงับสังขารต่างหากเป็นความสุข เราเลิกการยึดครองอีกต่อไปแล้ว ตัณหาที่จะให้ไปเกิดเป็นเทพไม่มีแล้ว สังสารวัฏจบสิ้นแล้ว....

นาคทัตตสูตร

(778-779) พระสูตรนี้กล่าวถึงพระนาคทัตตะซึ่งพำนักอยู่ในราวป่าแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล ท่านมักจะเข้าไปในหมู่บ้านในตอนเช้า กลับตอนหลังเที่ยง เทวดาที่สถิตอยู่ในป่านั้นได้กล่าวเตือนสติท่านว่า การประพฤติตนอย่างนั้นเป็นกาลคลุกคลีกับคฤหัสถ์

ไปร่วมสุขร่วมทุกข์กับเขา น่ากลัว อย่าไปมีใจผูกพันกับชาวบ้านเลย อย่าตกอยู่ในอำนาจของมัจจุราช(ซึ่งจะต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป)เลย

คำกล่าวของเทวดา ทำให้พระนาคทัตตะได้คิด

กุลฆรณีสูตร

(780-782) ภิกษุรูปหนึ่งพำนักอยู่ในราวป่าแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล ไปอยู่คลุกคลีกับครอบครัวหนึ่งเกินเวลาเหมาะสม เทวดาที่สถิตอยู่ในป่านั้นเห็นอย่างนั้นจึงเป็นห่วง เข้าไปกล่าวเตือนให้สติว่า ชาวบ้านเขาต้องอยู่คลุกคลีวุ่นวายกัน ไม่เหมือนเราซึ่งเป็นเหมือนเรือ(ลอยลำอย่างอิสระ)

ภิกษุรูปนั้นกล่าวตอบเทวดาว่า เสียงรบกวนที่มีอยู่มากมายนั้น สำหรับผู้มีตบะจะไม่มีผลใดๆ คนที่ยังสะดุ้งเพราะเสียงเหมือนเนื้อทรายในป่า แสดงว่าเขามีจิตเปราะบาง วัตรของเขายังไม่สมบูรณ์

(อรรถกถากล่าวว่า ภิกษุรูปนี้ได้อาศัยครอบครัวนี้เป็นที่บิณฑบาต จนได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์)

วัชชีปุตตสูตร

(783-785) พระสูตรนี้กล่าวถึงภิกษุวัชชีบุตร ซึ่งพำนักอยู่ในราวป่าแห่งหนึ่งใกล้กรุงเวสาลี คราวนั้นในกรุงเวสาลีมีงานมหรสพตลอดคืน ภิกษุได้ยินเสียงดนตรีอึกทึกกึกก้อง ก็รำพึง

กับตัวเองว่า เราอยู่เดียวดายในป่า เหมือนท่อนไม้ที่เขาทอดทิ้งไว้ในป่า ในค่ำคืนเช่นนี้ ใครหนอจะเลวร้ายไปกว่าเรา

เทวดาที่สถิตอยู่ในป่ากล่าวให้สติท่านว่า การที่ท่านอยู่โดดเดี่ยวในป่าอย่างนี้แหละ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายจึงรักท่านเหมือนสัตว์นรกรักคนที่จะพาเขาไปสวรรค์

คำกล่าวของเทวดาทำให้ภิกษุนั้นได้คิด

สัชฌายสูตร

เลิกสวดท่องธรรมเพราะได้บรรลุธรรม

(786-788) ภิกษุรูปหนึ่ง พำนักอยู่ในราวป่าแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล เมื่อก่อนท่านชอบสวดท่องธรรมจนดึกดื่น ระยะหลังท่านเก็บตัวนิ่ง (ไม่มีการสวดท่องอย่างที่เคยทำ)

เทวดาที่สถิตอยู่ในป่านั้น เมื่อไม่ได้ยินเสียงสวดท่องธรรมก็เข้าไปถามภิกษุนั้นว่า อยู่กับภิกษุทั้งหลายทำไมจึงไม่สวดท่องธรรม ใครได้ฟังธรรมก็เลื่อมใส ผู้กล่าวธรรมก็เป็นที่ชื่นชมในปัจจุบันทันที

ภิกษุนั้นกล่าวตอบเทวดาว่า เมื่อก่อนพึงพอใจในบทธรรม (ที่สวดท่อง) ครั้นปลอดพ้นจากราคะก็ได้รู้ทั่วถึงรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ แต่ละอย่าง (จิต)จึงปล่อยวางได้

อโยนิโสมนสิการสูตร

(788-790) พระสูตรนี้กล่าวถึงภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งพำนักอยู่

ในราวป่าแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล เกิดอกุศลวิตกขึ้นในจิต คือ กามวิตก พยาบาทวิตก และวิหิงสาวิตก เทวดาที่สถิตอยู่ในป่านั้นเข้าไปกล่าวเตือนสติท่านว่า ท่านกำลังถูกวิตกเกาะกินใจ เพราะมนสิการไม่แยบคาย(อโยนิโสมนสิการ-คิดอ่านไม่ดี ไม่ถูกต้อง) ขอให้ละมนสิการที่ไม่แยบคายเสีย ไตร่ตรองให้ดี คิดถึงพระศาสดา พระธรรม พระสงฆ์ และศีลของตน แล้วจะได้ความยินดีปรีดาและความสุขอย่างแน่นอน เมื่อมากด้วยความยินดีสุขใจ ท่านก็จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

คำกล่าวเตือนของเทวดาทำให้ภิกษุนั้นได้คิด

มัชฌันติกสูตร

(791-792) เนื้อความแห่งพระสูตรนี้เหมือนกับนันทนสูตรในเทวตาสังยุตต์(หน้า 11) กล่าวถึงภิกษุรูปหนึ่งซึ่งพำนักอยู่ในราวป่าแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล มีเทวดาซึ่งสถิตอยู่ในป่านั้นเข้าไปกล่าวกะท่านว่า ยามเที่ยงวัน เหล่าสกุณาจับเจ่า น่ากลัวสำหรับเขา เหมือนป่าใหญ่ส่งเสียงครวญคราง ภิกษุนั้นกล่าวตอบไปว่า ในเวลาอย่างนั้นท่านกลับชอบเสียอีก

ปากตินทริยสูตร

(793-794) เนื้อความแห่งพระสูตรนี้เหมือนในชันตุสูตรในเทวปุตตสังยุตต์ (หน้า 86) กล่าวถึงภิกษุหลายรูปไปอยู่ในราวป่าแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล มีพฤติกรรมไม่สมกับเป็นสาวกของ

พระพุทธเจ้า เทวดาที่สถิตอยู่ในป่านั้นจึงไปกล่าวเตือนให้เกิดสติปรับปรุงตนเอง คำของเทวดาทำให้ภิกษุเหล่านั้นได้คิด

ปทุมบุปผสูตร

บาปมากบาปน้อยขึ้นอยู่กับสภาพจิตด้วย

(759-800) ณ ราวป่าแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล ภิกษุรูปหนึ่งพำนักอยู่ที่นั่น วันหนึ่ง หลังจากไปบิณฑบาตและฉันเสร็จกลับมา ท่านลงไปในสระบัว โน้มดอกบัวมาสูดดม เทวดาที่สถิตอยู่ในป่านั้นเห็นเข้าก็เป็นห่วงท่าน จึงเข้าไปหา มีการสนทนากันด้วยคาถา ดังนี้

เทวดา : ท่านดมดอกไม้ที่เกิดจากน้ำ ซึ่งไม่มีใครมอบให้ท่าน เข้าข่ายขโมยอย่างหนึ่ง ท่านขโมยกลิ่น

ภิกษุ : เราไม่ได้หักเด็ดดอกบัวไปไหน เราดมอยู่ห่างๆ จะเรียกว่าขโมยกลิ่นได้อยู่หรือ? มีพวกที่ขุดเหง้าบัว หักก้านบัว ทำความเสียหาย(หมายถึงฤาษีชีไพรพวกหนึ่ง) ทำไมไม่ไปว่าเขา?

เทวดา : คนบาปหนาอยู่แล้ว ข้าพเจ้าไม่พูดถึง จะพูดแต่กับท่าน บาปเท่าปลายขนทรายก็ประดุจเท่าก้อนเมฆสำหรับผู้ไม่มีกิเลสออกหน้า ซึ่งใฝ่อยู่ในไตรสิกขาอันหมดจดอยู่เป็นนิตย์

ภิกษุ เทวดา! ท่านรู้จักเราแน่แล้ว ท่านหวังดีต่อเรา ต่อไปถ้าท่านได้เห็นกรรมเช่นนี้อีก ขอให้บอกกล่าวด้วย

เทวดา : ภิกษุ! ข้าพเจ้าไม่ได้อาศัยท่านเป็นอยู่นะ และข้าพเจ้าก็ไม่ได้ดิบได้ดีเพราะท่าน ท่านจะถึงสุคติก็ด้วยกรรมของท่านเอง

คำกล่าวของเทวดาทำให้ภิกษุนั้นได้คิด

จบวนสังยุตต์แห่งสังยุตตนิกาย (14 พระสูตร)

วนสังยุตต์จบบริบูรณ์

ยักขสังยุตต์

อินทกสูตร

กำเนิดชีวิตในครรภ์

(801-803) ครั้งหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ภูเขาอินทกูฏ (กรุงราชคฤห์) ซึ่งอินทกยักษ์ครอบครองอยู่ อินทกยักษ์เข้าไปเฝ้า กราบทูลด้วยคาถาความว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าวกันว่า รูปไม่เป็นชีวะ (รูปไม่เป็นอัตตา ไม่ใช่สัตว์บุคคล) แล้วสัตว์จะได้ร่างกายขึ้นมาได้อย่างไร? กระดูกและก้อนเนื้อจะมาจากไหน? สัตว์จะติดอยู่กับครรภ์ได้อย่างไร?

พระพุทธองค์ตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า

"รูป (ชีวิต) เริ่มต้นทีเดียวเป็นกลละ จากกลละเป็นอัพ

พุทะ จากอัพพุทะเป็นเปสิ จากเปสิเป็นฆนะ จากฆนะเป็นปัญจสาขา(5 ปุ่ม) ต่อจากนั้น ผมขนเล็บเป็นต้นจึงเกิดขึ้น มารดาของสัตว์ในครรภ์บริโภคข้าวน้ำโภชนาหารอย่างใด สัตว์ในครรภ์ก็ยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์นั้น"



อธิบายชีวิตแรกเกิดในครรภ์

ความเชื่อทั่วไปที่มีอยู่เดิม คือเชื่อว่ามีชีวะหรืออัตตาเป็นแกนชีวิต ชีวะนั้นเองคือตัวสร้างชีวิตเป็นรูปร่างขึ้นมา กระดูกเลือดเนื้อทุกอย่างล้วนแต่เกิดมาจากชีวะ ถ้าไม่มีชีวะก็เกิดเป็นรูปร่างชีวิตขึ้นมาไม่ได้ เป็นสัตว์บุคคลขึ้นมาไม่ได้ และเชื่อกันอีกว่า สัตว์เกิดในครรภ์นั้นเกิดพร้อมอวัยวะครบถ้วนทุกอย่างมาตั้งแต่เริ่มกำเนิดชีวิตแล้ว ไม่เกี่ยวกับข้าวปลาอาหารที่มารดาเจ้าของครรภ์กินเข้าไป อาหารที่มารดากินทั้งหมด ย่อยละลายหายไปในชั่วคืนเดียว ก็เลยสงสัยว่าถ้าไม่มีชีวะสัตว์ในครรภ์จะอยู่ได้อย่างไร

ส่วนพระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า การเกิดของสัตว์ในครรภ์ไม่ได้เกิดสำเร็จรูปตั้งแต่จุดเริ่มต้นครั้งเดียว แต่มีการก่อตัว (มีพัฒนาการ) เป็นลำดับ

อรรถกถาอธิบายเพิ่มเติมจากพุทธวจนะ ดังนี้

ลำดับที่ 1 กลละ กลละมีลักษณะเท่าหยาด

น้ำมันงาที่ติดอยู่ปลายเส้นด้ายซึ่งทำด้วยขนสัตว์ 3 เส้น สีคล้ายกับสีของน้ำมันงาและเนยใส

ลำดับที่ 2 อัพพุทะ (อรรถกถาเป็นอัมพุทะ) คือหยาดกลละที่มีอายุได้ 7 วัน **สีขุ่นเหมือนน้ำล้างเนื้อ**

ลำดับที่ 3 เปสิ คืออัพพุทะที่มีอายุได้ 7 วัน ลักษณะคล้ายดีบุกเหลว รูปร่างคล้ายกับเม็ดในของพริกไทยที่สกัดเอาเปลือกออกหมด

ลำดับที่ 4 ฆนะ คือเปสิที่มีอายุได้ 7 วัน มีขนาดโตเท่าไข่ไก่ ถึงตอนนี้มีคำกล่าวว่า "สัณฐานแห่งฆนะเกิดขึ้นเพราะเหตุแห่งกรรม เหมือนไข่ไก่ เกิดเป็นก้อนกลมมน"

ลำดับที่ 5 ปัญจสาขา คือฆนะที่มีอายุได้ 7 วัน (เข้าสัปดาห์ที่ 5) เกิดปุ่มขึ้น 5 ปุ่ม คือปุ่มมือ 2 ปุ่ม เท้า 2 และปุ่มศีรษะ 1

จนกระทั่งถึง 42 สัปดาห์ จึงเกิดผมขนเล็บเป็นต้น

จุดเชื่อมต่อที่ทำให้ชีวิตในครรภ์เจริญเติบโตตามลำดับได้ คือสายสะดือของทารกเชื่อมต่อเป็นอันเดียวกับแผ่นท้องของมารดา ลักษณะของสายสะดือเป็นรูเหมือนก้านบัว รสของอาหารแล่นไปตามสายสะดือ รวมอายุของทารกที่อยู่ในครรภ์ประมาณ 10 เดือน

สักกสูตร

ละกิเลสได้แล้วทำไมต้องสอนคนอื่น

(804-806) ครั้งหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ กรุงราชคฤห์ มียักษ์ตนหนึ่งชื่อสักกะ (อรรถกถากล่าวว่าเป็นเทพจำพวกมาร) เข้าเฝ้าและทูลว่า การสั่งสอนคนอื่นไม่เหมาะแก่สมณะเช่นพระองค์ ซึ่งละกิเลสได้หมดสิ้นแล้ว และหลุดพ้นจากไตรภพแล้ว

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

"สักกะ! ธรรมสำหรับอยู่ร่วมกัน(สำวาโส)ย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้มีปัญญาไม่ควรมีใจหวั่นไหวไปตามเหตุอย่างนั้น คนที่มีใจบริสุทธิ์ผ่องใสสั่งสอนคนอื่น ย่อมไม่ผูกพันกับเหตุอย่างนั้น นอกจากทำไปเพื่ออนุเคราะห์เกื้อกูล"

(หมายความว่า การสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไม่ได้เกิดจากกิเลสตัณหาใดๆ แต่เกิดจากหน้าที่ของการอยู่ร่วมกันและการอนุเคราะห์เกื้อกูลกัน)

สูจิโลมสูตร

อะไรคือที่มาของกิเลสต่างๆ

(807-810) คราวหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่บนเตียงเท้าติดแม่แคร่(ฏงฺกิตมญฺเจ) ซึ่งยักษ์ชื่อสูจิโลมะถือครองอยู่ ณ บ้านคยา มียักษ์ 2 ตนคือยักษ์ขระและยักษ์สูจิโลมะ เดินผ่านไปทางที่ประทับ ยักษ์ขระเห็นพระพุทธองค์ก็บอกเพื่อนว่า

นั่นสมณะ ยักษ์สูจิโลมะบอกว่า ไม่ใช่สมณะหรอก เดี๋ยวก็รู้ว่าเป็นสมณะแท้หรือสมณะเทียม(สมณกะ) แล้วยักษ์สูจิโลมะก็เดินเข้าไปหาพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ถอยพระกายไปนิดหนึ่ง ยักษ์ทูลถามว่ากลัวหรือ? ตรัสตอบว่า ไม่ได้กลัวหรอก แต่สัมผัสของท่านทราม(เพราะตัวเต็มไปด้วยขนเหล็กแหลมคม) ยักษ์ทูลว่า ขอถามปัญหากะท่านหน่อย ถ้าตอบไม่ได้จะทำจิตของท่านให้พลุ่งพล่านหรือไม่ก็จะฉีกหัวใจท่าน หรือไม่ก็จะจับท่านเหวี่ยงไปยังฝากแม่น้ำคงคาโน้น

พระพุทธองค์ตรัสแก่ยักษ์ว่า ทรงมองไม่เห็นใครไม่ว่าในโลกไหนๆ จะทำกับพระองค์ได้อย่างนั้น แต่เอาเถิด ขอให้ถามปัญหามา

ยักษ์สูจิโลมะทูลถามว่า อะไรเป็นเหตุให้เกิดราคะและโทสะ? ความไม่ยินดี ความยินดี และความเสียวสยองจิตเกิดจากอะไร? ความคิดนึกในใจ(มโนวิตก) เกิดจากอะไรจึงดักจิตไว้ได้เหมือนเด็กดักนกกา?

ทั้งหมดนั้นพระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ล้วนแต่เกิดมาจากอัตภาพนี้เอง(อิโตนิทานา-อิโตชา-อิโต สมุฏฐาย) อกุศลวิตกมากมายเกิดจากยางเหนียว(แห่งตัณหา) เกิดขึ้นในตนแล้วก็แผ่ซ่านไปในกามทั้งหลาย เหมือนย่านไทรงอกจากลำต้นแล้วแผ่คลุมไปทั่วป่า เมื่อรู้ว่าอัตภาพเกิดจากสิ่งใด ก็จัดการกับเหตุเกิดนั้น(คือตัณหา)เสียให้ได้ แล้วก็จะข้ามห้วงกิเลสไปได้ ไม่มีการเกิดอีกต่อไป

(อรรถกถาได้เล่าถึงประวัติความเป็นมาของยักษ์ทั้งสองไว้ด้วย)

มณิภัททสูตร

วิธีที่จะไม่มีเวรกับใคร

(811-813) คราวหนึ่ง พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่เจดีย์ชื่อมณิมาฬกะ ซึ่งเป็นที่ครอบครองของยักษ์มณิภัททะ ในแคว้นมคธ ยักษ์มณิภัททะเข้าเฝ้ากราบทูลว่า คนมีสติอยู่ทุกเมื่อย่อมมีความเจริญ มีความสุข มีความดี และย่อมจะไม่มีเวร

พระพุทธองค์รับสั่งว่าเห็นด้วย แต่สำหรับประการสุดท้ายนั้น ตรัสว่า คนมีสติก็ยังไม่หลุดพ้นจากเวร และตรัสต่อไปว่า

"ผู้ใดมีใจยินดีในความเบียดเบียนทั้งวันทั้งคืน และมีเมตตาในสรรพสัตว์ ผู้นั้นย่อมไม่มีเวรกับใคร"

สานุสูตร

สามเณรถูกผี(ยักษ์)เข้าสิง

(814-818) ครั้งหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน สามเณรสานุ-บุตรของอุบาสิกาคนหนึ่งถูกยักษ์เข้าสิง อุบาสิกาผู้เป็นมารดาร้องไห้คร่ำครวญว่า เคยได้ฟังพระอรหันต์แนะนำว่า ผู้รักษาอุโบสถประพฤติพรหมจรรย์ทุกวัน 14 หรือ 15 ค่ำและวัน 8 ค่ำ ตลอดทั้งในปาฏิหาริยปักษ์ ยักษ์ทั้งหลายจะไม่เข้าสิงเล่น (น เตหิ ยกฺขา กีฬนฺติ) แต่วันนี้กลับได้เห็นยักษ์สิงเล่นกับสามเณรสานุ

ยักษ์กล่าวว่า ที่ท่านอุบาสิกาได้ฟังมาอย่างนั้นถูกแล้ว แต่ขอให้บอกสามเณรเมื่อฟื้นขึ้นมาว่า ยักษ์สั่งความไว้ว่า (ทีหลัง) อย่า

ได้ทำบาปทั้งในที่แจ้งและที่ลับ ถ้ายังขืนทำอีก ต่อให้เหาะหนีก็ไม่พ้นทุกข์ได้

เมื่อสามเณรฟื้นจากถูกยักษ์สิง ก็แปลกใจที่เห็นญาติโยมพากันร้องไห้ระงม ถามโยมมารดาว่า อาตมายังมีชีวิตอยู่ แล้วโยมร้องไห้ทำไม?

อุบาสิกากล่าวแก่สามเณรบุตรชายว่า ญาติมิตรทั่วไปเขาร้องไห้ถึงคนตาย หรือไม่ก็คนหาย คนที่ละกามแล้วจะกลับมาหากามอีก ถึงเขายังมีชีวิตอยู่ก็เหมือนคนตายแล้ว ญาติมิตรร้องไห้ถึงเขาคนนั้น ลูกเอ๋ย เรายกลูกขึ้นจากขี้เถ้าระอุไฟร้อนขึ้นมาแล้ว ลูกยังจะกลับไปคลุกขี้เถ้านั้นอีก เราฉุดลูกขึ้นจากเหวแล้ว ลูกยังจะกระโจนลงเหวอีก จะร้องเรียกให้ใครมาช่วยได้เล่า มันก็เหมือนสิ่งของที่ขนออกมาจากเรือนที่ไฟไหม้ แต่ลูกก็อยากจะเผามันอีก

(อรรถกถาเล่าเสริมว่า สามเณรถูกกามราคะกลุ้มรุมจิตสุดจะบรรเทาได้ ทำให้หมกมุ่นไม่เป็นอันดูแลตัวเอง ไม่กล้าบอกใคร วันหนึ่งไปบิณฑบาตที่บ้านโยม บอกโยมว่าอยากจะสึก ยักษ์ได้เข้าสิงในตอนนั้นเอง)

การรักษาอุโบสถ



อุโบสถในที่นี้ หมายถึงศีล ๘ สำหรับอุบาสกอุบาสิกา การรักษาอุโบสถมี ๓ ประเภทคือ

1. **ปกติอุโบสถ** ได้แก่การรักษาอุโบสถชั่ววัน

หนึ่งกับคืนหนึ่ง ปัจจุบันนิยมรักษาในวัน 8 ค่ำและวัน 15 ค่ำ (หรือ 14 ค่ำในเดือนขาด) นับทั้งข้างขึ้นและข้างแรม ตกเดือนละ 4 วัน แต่ถ้ารักษาปกติอุโบสถอย่างเต็ม จะตกเดือนละ 8 วัน คือวัน 5 ค่ำ 8 ค่ำ 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม (ถ้าเป็นเดือดขาด เพิ่มแรม 13 ค่ำเข้าไปด้วย)

2. **ปฏิชาครอุโบสถ** แปลว่าอุโบสถของผู้ตื่นอยู่ ผู้กระดือรือร้นขวยขวายในกุศล ไม่มัวหลับไหลด้วยความประมาท การรักษาอุโบสถประเภทนี้ ครั้งหนึ่งๆ รักษาติดต่อกัน 3 วัน คือวันอุโบสถตามปกติ และเพิ่มก่อนหน้านั้นวันหนึ่ง หลังวันนั้นอีกวันหนึ่ง วันที่เพิ่มนี้เรียกว่าวันรับ-วันส่ง เช่น ถ้ารักษาอุโบสถวัน 8 ค่ำ ก็จะมีวันรับเป็นวัน 7 ค่ำ มีวันส่งเป็นวัน 9 ค่ำ เป็นต้น (เดือนหนึ่งมีวันรับ-วันส่ง 11 วัน ในเดือนขาดมี 10 วัน)

3. **ปาฏิหาริยอุโบสถ** แปลว่า "อุโบสถที่พึงนำไป" คือมีการรักษาตรงตามกำหนดในแต่ละปี โดยทั่วไปคือการรักษาอุโบสถในพรรษา 3 เดือน หรือเต็มฤดูฝน 4 เดือน (ถ้าไม่สามารถรักษาเต็ม 3 เดือนหรือ 4 เดือน จะรักษา 1 เดือนก็ได้ คือระหว่างวันปวารณาแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 ต่ำสุดให้รักษากึ่งเดือนตั้งแต่วันปวารณาแรกคือ แรม 1 ค่ำเดือน 11 ถึง

แรม 14 ค่ำเดือน 11)

การรักษาอุโบสถ 2 ประเภทหลัง มีความเห็นแตกต่างกันไปบ้างในคัมภีร์ต่างๆ ให้เลือกถือปฏิบัติได้ตามความพอใจ กรณีของอุบาสิกาในพระสูตรนี้ เป็นการรักษาอุโบสถประเภทที่ 3 คือ ปาฏิหาริยอุโบสถ โดยเลือกรักษาประเภทกึ่งเดือนช่วงวันปวารณา

ปิยังกรสูตร

ยักษิณีฟังพระอนุรุทธะสวดธรรม

(819-821) ใกล้รุ่งวันหนึ่งที่วัดเชตวัน พระอนุรุทธะลุกขึ้นสวดบทธรรม ยักษิณีตนหนึ่งมีบุตรน้อยชื่อปิยังกระ ได้ฟังเสียงสวดของพระเถระก็พูดปรามบุตรว่า อย่าส่งเสียงดังนะลูก ภิกษุกำลังสวดอยู่ ถ้าเราเข้าใจความหมายแล้วปฏิบัติตาม ก็จะเป็นประโยชน์แก่เรา เราไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่พูดเท็จ ฝึกตนให้เป็นผู้มีศีลนั่นแหละจะได้ไม่อยู่เป็นปิศาจต่อไป

(อรรถกถากล่าวเพิ่มเติมว่า การสวดบทธรรมของพระอนุรุทธะเป็นการสวดสรภัญญะอันไพเราะ ท่านสวดอยู่ในวิหารชื่อโกสัมพกุฏีซึ่งอยู่ที่ท้ายวัดเชตวัน ขณะที่ยักษิณีอุ้มบุตรน้อยเดินหาอาหาร(จำพวกสิ่งสกปรกเน่าเหม็น)ไปถึงบริเวณนั้น นางยืนตะลึงฟังเสียงสวดเหมือนถูกสะกด ส่วนบุตรน้อยก็เอาแต่ร้องกวนเพราะความหิว)

ปุนัพพสุสูตร

ยักษิณีคิ่มต่ำในรสพระธรรม

(822-825) วันหนึ่งที่วัดเชตวัน ขณะที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายอยู่ ยักษิณีซึ่งมีบุตรน้อย 2 คน คนหนึ่งชื่อปุนัพพสุ อีกคนหนึ่งชื่ออุตตรา พูดปรามบุตรทั้งสองให้นิ่งอย่าส่งเสียงจนกว่านางจะฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์จบลง อย่าให้ได้พลาดโอกาสไปเสีย นางบอกกับบุตรน้อยว่า ลูกและผัวเป็นที่รักในโลก แต่ความปรารถนาในธรรมเป็นที่รักยิ่งกว่า เพราะลูกและผัวปลดเปลื้องทุกข์ให้ไม่ได้เหมือนการได้ฟังธรรม...

ปุนัพพสุพูดกับแม่ว่า ตัวเองก็จะไม่ส่งเสียง อุตตราน้องสาวก็จะอยู่นิ่งๆ ให้แม่ได้ฟังธรรมอย่างเดียว การได้ฟังธรรมจะนำความสุขมาให้ เพราะไม่รู้ธรรมจึงลำบากระหกระเหิน พระพุทธเจ้าพระองค์นี้ให้แสงสว่างแก่เทวดาและมนุษย์ผู้โง่งม...

ยักษิณีผู้มารดาแสนจะดีใจที่บุตรน้อยเป็นคนฉลาดและมีใจชื่นชมพระธรรมของพระพุทธเจ้า นางหวังว่าปุนัพพสุจะมีความสุข เพราะต่างก็แจ้งในอริยสัจ พลางก็พูดกล่อมเกลาอุตตราลูกน้อยอีกคนหนึ่งด้วย

(อรรถกถากล่าวว่า ด้วยอานุภาพแห่งการเงี่ยโสตฟังพระธรรมเทศนาครั้งนี้ ครอบครัวยักษิณีได้ต้นไม้ใกล้พระคันธกุฎีเป็นที่อยู่ มีโอกาสได้ฟังธรรมทุกเช้าเย็น)

สุทัตตสูตร

(826-831) พระสูตรนี้ว่าด้วยประวัติของอนาถบิณฑิก เศรษฐีตั้งแต่ตอนได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ครั้งแรกที่กรุงราชคฤห์ เรื่องราวตอนนี้มีกล่าวถึงแล้วในเล่ม 4 หน้า 101-105 (เสนาสนขันธกะแห่งจุลวรรค-พระวินัยปิฎก) ที่แปลกไปบ้างอยู่ในส่วนอรรถกถาซึ่งกล่าวว่า ชื่อเดิมจริงๆ ของอนาถบิณฑิกเศรษฐี คือ กุลทัตติกะ หรือกุลทัตติยะ แทนที่จะเป็นสุทัตตะ เหตุที่พระสูตรนี้มาอยู่ในยักขสังยุตต์อีก เพราะมียักษ์สีวกะเข้ามามีบทบาทในเรื่องด้วย

ปฐมสุกกาสูตร

(832-833) พระสูตรนี้กล่าวถึงยักษ์ตนหนึ่ง (ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเวฬุวัน) เห็นภิกษุณีชื่อสุกกาแสดงธรรมอยู่ท่ามกลางชุมนุมชนหมู่ใหญ่ นางเกิดความเลื่อมใสยิ่งเที่ยวกล่าวคาถาแสดงความชื่นชมในตัวท่านไปทุกถนนทุกตรอกซอกซอย คำกล่าวของยักษ์มีใจความว่า พวกชาวกรุงราชคฤห์มัวทำอะไรกันอยู่ ไม่เข้าไปฟังธรรมของท่านภิกษุณีสุกกา ทำตัวเป็นคนดื่มน้ำผึ้งหอมแล้วก็นอน คำสอนของท่านภิกษุณีนั้น ไม่มีใครจะโต้แย้งได้ ไม่มีการเสกสรรค์ปั้นแต่ง เปี่ยมด้วยอรรถรส คนมีปัญญาดื่มด่ำแล้วเหมือนคนเดินทางได้ดื่มน้ำฝนปานฉะนั้น

ทุติยสุกกาสูตร

(834-835) พระสูตรนี้ยังเป็นเรื่องของภิกษุณีสุกกาอยู่ ยักษ์เห็นอุบาสกคนหนึ่งถวายภัตตาหารแก่ท่าน ก็ดีอกดีใจเป็นล้นพ้น เที่ยวเยินยอการทำบุญของอุบาสกคนนั้นไปทั่วกรุงราชคฤห์

จีราสูตร

(836-837) พระสูตรนี้กล่าวถึงภิกษุณีอีกรูปหนึ่งนามว่า จีรา เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเวฬุวัน ภิกษุณีจีราเป็นที่เลื่อมใสยิ่งของยักษ์ตนหนึ่ง เมื่อยักษ์ตนนั้นเห็นอุบาสกคนหนึ่งถวายจีวรแก่ท่านก็เที่ยวกล่าวคาถายกย่องอุบาสกคนนั้นไปทั่วกรุงราชคฤห์

อาฬวกสูตร

ปัญหาธรรมของอาฬวกยักษ์

(838-846) ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จไปประทับ ณ ที่อยู่ของอาฬวกยักษ์ เมืองอาฬวี (อรรถกถากล่าวว่า อาฬวีเป็นทั้งชื่อเมืองและชื่อหัวเมือง(ชนบท) ที่อยู่ของอาฬวกยักษ์มีลักษณะเป็นเทวสถานศักดิ์สิทธิ์ อยู่ห่างจากตัวเมืองราว 1 คาวุต ไกลจากกรุงสาวัตถี 30 โยชน์ เรื่องเล่าเกี่ยวกับอาฬวกยักษ์ในอรรถกถามีความพิสดารเชิงตำนาน ในที่นี้จะกล่าวตามพระบาลีเท่านั้น)

ขณะประทับอยู่ที่นั่น อาฬวกยักษ์เข้าไปทูลพระพุทธองค์

แบบออกคำสั่งให้เสด็จเข้าเสด็จออกจากที่ประทับ ซึ่งพระพุทธองค์ก็ได้ทรงทำตามถึง 3 ครั้ง 3 หน แต่พอครั้งที่ 4 ทรงปฏิเสธคำสั่งของยักษ์ ยักษ์จะทำอะไรก็ตามใจ เมื่อเห็นดังนั้นยักษ์ก็ขอทูลถามปัญหา ถ้าทรงตอบไม่ได้ ก็จะปวนจิตของพระองค์ หรือไม่ก็จะฉีกพระหทัยหรือไม่ก็จะจับพระบาทของพระองค์เหวี่ยงข้ามแม่น้ำคงคาไปฟากโน้น

พระพุทธองค์รับสั่งว่า ไม่มีใครในโลกไหนๆ จะทำกับพระองค์อย่างนั้นได้หรอก แต่เอาเถิด ยินดีให้ยักษ์ถามปัญหาได้

ต่อไปนี้คือข้อปัญหาและพระดำรัสตอบ

ยักษ์ : อะไรคือทรัพย์อันประเสริฐของคนในโลกนี้? อะไรที่บุคคลประพฤติดีแล้วนำสุขมาให้? อะไรคือรสอันล้ำเลิศกว่ารสทั้งหลาย? นักปราชญ์กล่าวถึงชีวิตของผู้เป็นอยู่อย่างไรว่าประเสริฐสุด?

พระพุทธองค์ : **ศรัทธาคือทรัพย์อันประเสริฐของคนในโลกนี้ ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้วนำสุขมาให้ ความสัตย์คือรสอันล้ำเลิศกว่ารสทั้งหลาย นักปราชญ์กล่าวว่า ชีวิตของผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญาประเสริฐสุด**

ยักษ์ : คนจะข้ามโอฆะได้อย่างไร? จะข้ามอรรณพได้อย่างไร? จะล่วงทุกข์ได้

ด้วยวิธีใด? จะบริสุทธิ์ได้อย่างไร?

พระพุทธองค์ : คนจะข้ามโอฆะได้ก็ด้วยศรัทธา จะข้ามอรรณพได้ก็ด้วยความไม่ประมาท จะล่วงทุกข์ได้ก็ด้วยความเพียร (วิริยะ) จะบริสุทธิ์(หมดจดจากกิเลส)ได้ก็ด้วยปัญญา

(อรรถกถากล่าวว่า โอฆะในที่นี้หมายถึงทิฐิ(ทิฏโฐฆะ) ผู้ที่จะละทิฐิ-ความเห็นผิดได้ คือโสดาบัน อรรณพหมายถึงภพ(ภโวฆะ) ผู้ที่จะละภพได้คือสกทาคามี วิริยะเป็นความเพียรต่อเนื่องเพื่อละกาม(กาโมฆะ) ผู้ที่จะละกามได้คืออนาคามี สุดท้ายคืออวิชชา ผู้ที่จะละอวิชชาได้คือพระอรหันต์ ละได้ด้วยปัญญา)

ยักษ์ : ปัญญาจะได้มาอย่างไร? ทำอย่างไรจึงจะหาทรัพย์ได้? คนจะมีชื่อเสียงได้อย่างไร? ทำอย่างไรจึงจะผูกมิตรไว้ได้? ตายไปสู่โลกหน้า ทำอย่างไรจึงจะไม่เศร้าโศก?

พระพุทธองค์ : ผู้เชื่อในธรรมของพระอรหันต์ ฟังด้วยดีเพื่อบรรลุนิพพาน ย่อมได้ปัญญา จะหาทรัพย์ได้ต้องเป็นคนไม่ประมาท

เฉลียวฉลาด ทำให้เหมาะสม(ปฏิรูปการี) ไม่ทอดธุระ (และ)ขยัน คนจะได้ชื่อเสียงเกียรติคุณก็ด้วยความสัตย์ ผู้ให้ย่อมผูกมิตรไว้ได้ คนอยู่ครองเรือนต้องประกอบด้วยธรรม 4 ประการ คือ 1. สัจจะ(ความสัตย์, ความจริงใจ) 2. ธรรม(ในที่นี้หมายถึงปัญญา) 3. ธิติ(ความขยันหมั่นเพียร) 4. จาคะ(การแบ่งปัน, ความเสียสละ) แล้วจะไม่เศร้าโศกเมื่อตายไป ขอให้ถามสมณพราหมณ์เหล่าอื่นดูเถิดว่า มีธรรมอื่นใดในโลกที่ยิ่งไปกว่าสัจจะ(ซึ่งจะทำให้ได้ชื่อเสียงเกียรติคุณ)ทมะ (ซึ่งเป็นเหตุที่จะให้ได้ปัญญา) จาคะ (ซึ่งจะทำให้ผูกมิตรไว้ได้) และขันติ (ซึ่งจะเป็นเหตุให้ได้โลกิยทรัพย์และโลกุตรทรัพย์

(โปรดสังเกตว่า ธรรม 4 ประการสำหรับมราวาสในพระดำรัสนี้กล่าวไว้ 2 ชุด ชุดหนึ่งคือสัจจะ ธรรม ธิติ จาคะ อีกชุดหนึ่งคือ สัจจะ ทมะ จาคะ ขันติ แสดงว่าใช้แทนกันได้ และมีความหมายที่เชื่อมโยงกันได้)

อาฬวกยักษ์เมื่อได้ฟังพระวาจาดังนี้ ก็กราบทูลว่า ทำไมตนจะต้องไปถามสมณพราหมณ์อื่นในเวลานี้ วันนี้ตนแจ่มแจ้งในประโยชน์ภายภาคหน้าแล้ว พระพุทธองค์เสด็จมายังเมืองอาฬวีก็เพื่อประโยชน์แก่ตนโดยแท้ เพิ่งได้รู้ชัดวันนี้เองว่า ให้ทานแก่ใครจึงจะมีผลมาก ต่อไปนี้ ไปไหนๆ ตนก็จะน้อมนมัสการต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระธรรมที่ทรงตรัสรู้ดีแล้ว

(อรรถกถากล่าวว่า อาฬวกยักษ์ได้สำเร็จเป็นโสดาบัน และกล่าวถึงอุบาสกอีกคนหนึ่งชื่อหัตถะ อาฬวกะ ซึ่งประวัติเกี่ยวข้องกับยักษ์ตนนี้ไว้ด้วย อุบาสกท่านนี้เป็นอนาคามี ได้เอตทัคคะทางสงเคราะห์ชุมชนด้วยสังคหวัตถุ 4)

จบยักขสังยุตต์แห่งสังยุตตนิกาย (12 พระสูตร)

ยักขสังยุตต์จบบริบูรณ์

สักกสังยุตต์

ปฐมวรรค

สุวีรสูตร

จะบรรลุมรรคผลได้ก็ด้วยความหมั่นเพียร

(847-854) คราวหนึ่งที่วัดเชตวัน พระพุทธองค์ทรงเล่าเรื่องอสูรกับเทวดาให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า มีอยู่ครั้งหนึ่ง ท้าวสักกะจอมเทพแห่งดาวดึงส์ได้มีบัญชาให้เทวบุตรนามว่าสุวีระ ไปต้านศึกพวกอสูรที่กำลังยกทัพมารุกราน ครั้งแล้วครั้งเล่า (รวม 3 ครั้ง) เทวบุตรก็ได้แต่รับบัญชา มัวแต่ประมาทอยู่ จนท้าวสักกะได้รับสั่งว่า คนไม่หมั่นเพียรจะหาสุขได้จากที่ไหนกัน ไปสิพาเราไปด้วย

สุวีรเทวบุตรทูลขอให้ตรัสบอกหนทางที่จะพรั่งพร้อมด้วย

กามทุกอย่างได้โดยที่ไม่ต้องใช้ความหมั่นเพียรเองและไม่ต้องขอแรงใครด้วย ท้าวสักกะตรัสว่า ถ้ามีที่อย่างนั้นก็จงไปและพาเราไปด้วย

เมื่อสุวีรเทวบุตรทูลว่า อยากจะได้ความสุขโดยที่ไม่ต้องทำงาน ไม่ต้องเหนื่อยยาก มีบ้างไหม? ท้าวสักกะตรัสว่า ความสุขอย่างนั้นมีอยู่ แต่ไม่ใช่สำหรับยังชีพ นั่นคือทางแห่งนิพพานไปสิ พาเราไปด้วย

ทรงเล่าเรื่องนี้จบลงแล้ว พระพุทธองค์ก็ตรัสสอนภิกษุเหล่านั้นว่า ท้าวสักกะจอมเทพพระองค์นั้นได้อาศัยผลบุญครองความยิ่งใหญ่ในดาวดึงส์ จึงทรงบอกกล่าวถึงคุณค่าแห่งความพากเพียร พวกเธอบวชในธรรมวินัยที่เราประกาศไว้ดีแล้วก็พึงหมั่นเพียรเพื่อบรรลุมรรคผลที่ยังไม่บรรลุ เพื่อได้มรรคผลที่ยังไม่ได้ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งมรรคผลที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง ซึ่งจะเป็นความงดงามในธรรมวินัยนี้โดยแท้

(อรรถกถาแห่งพระสูตรนี้เล่าขยายความเกี่ยวกับการทำสงครามระหว่างเทวดากับอสูรไว้โดยละเอียด แต่ทั้งเมืองของเทวดาและเมืองของอสูรนั้น ก็ไม่มีฝ่ายใดจะตีให้แตกได้ อย่างดีก็เพียงไล่ต้อนกันให้ถอยร่นกลับเข้าเมืองเท่านั้นเอง เมืองของทั้งสองฝ่ายจึงได้ชื่อว่าอยุธยา ซึ่งแปลว่า เมืองที่ศึกสงครามทำอะไรไม่ได้ ข้าศึกตีไม่แตก)

สุสิมสูตร

(855-862) เนื้อหาแห่งพระสูตรนี้เป็นเรื่องตรัสเล่าเหมือน

ในสุวีรสูตรทุกประการ เปลี่ยนแต่สุวีรเทวบุตรเป็นสุสิมเทวบุตรเท่านั้น อรรถกถากล่าวว่า เทวบุตรทั้งสององค์นี้เป็นบุตรของท้าวสักกะ ในจำนวนบุตรที่ทรงมีอยู่หนึ่งพันองค์

ธชัคคสูตร

ธชัคคสูตร เป็นบทสวดหนึ่งในสิบสองตำนาน จึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ธชัคคปริตต์ แปลว่าพระปริตต์ยอดธง (ธชัคคะ แปลว่ายอดธง) ใช้สวดกันมานานแล้ว เพราะอรรถกถากล่าวว่า ธชัคคปริตต์มีอานุภาพแผ่ไปได้ไกลถึงแสนโกฏิจักรวาล ใครที่ระลึกถึง (สวดหรืออ้างถึง) ย่อมปลอดจากทุกขภัย ยักขภัยและโจรภัยเป็นต้น ทำอะไรไม่ได้ มีเรื่องเล่าว่า ชายหนุ่มคนหนึ่งกำลังฉาบปูนขาวที่ทีฆวาปิเจดีย์ พลัดตกลงม้าข้างล่าง ภิกษุร้องบอกให้นึกถึงธชัคคปริตต์ เขาทำตาม ปรากฏว่ารอดตายอย่างปาฏิหาริย์ เรื่องราวเกี่ยวกับเทวโลกที่กล่าวถึงส่วนหนึ่งในพระสูตรนี้ มีเล่าไว้ในคัมภีร์สารัตถทีปนี (ปฐมภาคหน้า 396) และในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา (ทุติยภาค หน้า 99-115/สักกวัตถุ)

อานุภาพแห่งการระลึกถึงพระรัตนตรัย

(863-866) คราวหนึ่งที่วัดเชตวัน พระพุทธองค์ทรงเล่าเรื่องการทำสงคราม ระหว่างเทวดากับอสูรให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่ามีอยู่ครั้งหนึ่ง ท้าวสักกะมีรับสั่งกะพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ว่า ถ้าพวกท่านเกิดความขลาดกลัวในระหว่างการสู้รบ ให้มองที่ยอดธง

ของเรา ถ้าเห็นยอดธงของเรา ความรู้สึกขลาดกลัวของพวกท่านก็จะหายไป ถ้าไม่มองที่ยอดธงของเรา ก็ให้มองที่ยอดธงของท้าวปชาบดีเทวราช(เทพองค์หนึ่งที่มีรัศมีและอายุเท่ากับท้าวสักกะ) ถ้าไม่มองที่ยอดธงของท้าวปชาบดีเทวราช ก็ให้มองที่ยอดธงของท้าววรุณเทวราช ถ้าไม่มองที่ยอดธงของท้าววรุณเทวราช ก็ให้มองที่ยอดธงของท้าวอีสานเทวราช (แต่ละองค์เป็นใหญ่รองกันลงมา)

พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุเหล่านั้นว่า เหตุที่การมองยอดธงของเทวราชเหล่านั้นยังผลให้หายขลาดกลัวได้บ้างไม่ได้บ้าง ก็เพราะท้าวสักกะจอมเทพยังมีราคะโทสะโมหะอยู่ พระองค์เองก็ยังมีความหวาดสะดุ้งหนีเอาตัวรอดอยู่

ตรัสต่อไปว่า สำหรับพระองค์ขอกล่าวว่า ถ้าพวกเธอไปอยู่ในป่า อยู่โคนไม้ หรืออยู่ในเรือนว่างก็ตาม เกิดความรู้สึกขลาดกลัว ให้ระลึกถึงเรา(ตามนัยแห่งพุทธคุณที่สอนว่าอิติปิโส ภควา...) เพราะเมื่อระลึกถึงเราอยู่ ความขลาดกลัวก็จักหายไป หากไม่ระลึกถึงเราก็ให้ระลึกพระธรรม(ตามนัยแห่งธรรมคุณที่สวดว่า สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม...) หากไม่ระลึกถึงพระธรรม ก็ให้ระลึกถึงพระสงฆ์ (ตามนัยแห่งสังฆคุณที่สวดว่า สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ...) แล้วความขลาดกลัวก็จักหายไปได้ ที่เป็นอย่างนั้นก็เพราะตถาคตปราศจากราคะโทสะโมหะ ไม่มีความหวาดสะดุ้งใดๆ แล้ว

แล้วตรัสด้วยพระคาถามีใจความดังกล่าวอีกครั้งหนึ่ง

เวปจิตติสูตร

ไม่โกรธตอบคือชัยชนะของบัณฑิต

(867-876) ครั้งหนึ่งที่วัดเชตวัน พระพุทธองค์ทรงเล่าถึงการทำศึกระหว่างเทวดากับอสูรให้ภิกษุทั้งหลายฟัง เป็นตอนท้าวเวปจิตติจอมอสูรบอกกับพวกอสูรว่า ถ้าฝ่ายอสูรรบชนะพวกเทวดา ให้มัดท้าวสักกะที่มือและเท้าทั้ง 2 ข้าง กับล่ามคอจูงมายังเมืองอสูรส่งให้เรา ทางฝ่ายท้าวสักกะก็บอกพวกเทวดาให้ทำกับท้าวเวปจิตติอย่างนั้นเหมือนกัน โดยให้นำมาส่งที่สุธัมมาสภา ศึกครั้งนั้นพวกอสูรเป็นฝ่ายปราชัย ท้าวเวปจิตติถูกจับมัดส่งให้ท้าวสักกะที่สุธัมมาสภา จอมอสูรเจ็บแค้นเหลือกำลัง ใช้วาจาหยาบคายด่าว่าท้าวสักกะชนิดที่ฟังไม่ได้

พระพุทธองค์ตรัสถึงคำพูดระหว่างมาตลิเทวบุตรกับท้าวสักกะดังนี้

มาตลิ : พระเจ้าข้า! พระองค์ทรงทนฟังคำด่าหยาบคายของท้าวเวปจิตติ เพราะทรงกลัวหรือเพราะความอ่อนแอ?

ท้าวสักกะ : ไม่ใช่ทั้งสองอย่างนั่นเลย แต่วิญญูชนอย่างเราจะต้องไปโต้ตอบกับคนพาลทำไม

มาตลิ : คนพาลไม่มีคนกำราบ มันก็ยิ่งจะกำเริบ ธีรชนควรจะจัดการกับคนพาลด้วยโทษทัณฑ์ให้หนัก

ท้าวสักกะ : ผู้ใดรู้ว่าคนอื่นโกรธ แล้วมีสติสงบใจได้

เราถือว่า การสงบใจได้ของเขาคนนั้นเป็นการกำราบคนพาล

มาตลิ : องค์วาสวะพระเจ้าข้า! ข้าพระองค์กลับเห็นว่า เมื่อคนพาลเห็นความอดทนอย่างนั้น เขากลับจะเข้าใจว่าเป็นเพราะกลัวเขา เขายิ่งจะข่มเอา เหมือนโคที่โล่ด้อนโคตัวแพ้

ท้าวสักกะ : ไม่ว่าจะเป็นการอดกลั้นเพราะกลัวหรือไม่ก็ตามที บุคคลควรจะคำนึงถึงประโยชน์ของตนเป็นสำคัญ ไม่มีประโยชน์ใดๆ ที่ยิ่งไปกว่าขันติ ยิ่งเป็นความอดกลั้นที่มีต่อคนอ่อนแอกว่า บัณฑิตก็ยิ่งถือว่าเป็นยอดขันติ บัณฑิตไม่เรียกกำลังของคนพาลว่าเป็นกำลัง ไม่มีใครหรอกที่จะตอบโต้ผู้ซึ่งมีธรรมคุ้มครองได้ด้วยความโกรธ ความเสียหายย่อมตกแก่ผู้ที่โกรธตอบเขา คนที่ไม่โกรธตอบเขาได้ชื่อว่าชนะสงครามที่เอาชนะได้ยาก คนที่รู้ว่าผู้อื่นโกรธตนและมีสติสงบจิตสงบใจได้ ชื่อว่าได้ทำประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย คือทั้งฝ่ายตัวเองและฝ่ายคนอื่น ส่วนคนที่ไม่เข้าใจธรรมย่อมเข้าใจไปว่าผู้รักษาประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายนั้นเป็นคนโง่

พระพุทธองค์ตรัสสอนภิกษุเหล่านั้นว่า ท้าวสักกะได้ไปเกิดในดาวดึงส์ก็เพราะผลบุญ พระองค์ยังยกย่องสรรเสริญคุณของขันติและโสรัจจะดังกล่าวแล้ว การที่พวกเธอบวชในธรรมวินัยอันดีเช่นนี้ แล้วเป็นผู้อดทน (ขมา) และสงบเสงี่ยม (โสรตา) เป็นความงามในธรรมวินัยโดยแท้

สุภาสิตชยสูตร

(877-883) พระสูตรนี้กล่าวถึงสงครามระหว่างเทวดากับอสูร ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟัง เป็นตอนท้าทายกันระหว่างท้าวสักกะกับท้าวเวปจิตติว่าใครจะมีวาจาสุภาษิตมากกว่ากันโดยมีกรรมการตัดสิน ท้าวเวปจิตติเป็นฝ่ายเริ่มก่อนใจความของวาทะเหมือนกับคำกล่าวระหว่างมาตลิเทวบุตรกับท้าวสักกะในเวปจิตติสูตรทุกประการ ผลปรากฏว่า กรรมการตัดสินให้ท้าวสักกะเป็นฝ่ายชนะ เพราะเป็นคำกล่าวที่ไม่อิงความรุนแรงด้วยเรื่องโทษทัณฑ์(อาชญา)และอาวุธ ไม่เป็นไปเพื่อการแก่งแย่งทะเลาะวิวาทกัน

กุลาวกสูตร

(884-886) พระสูตรนี้กล่าวถึงพระพุทธดำรัสเล่าเรื่องสงครามระหว่างเทวดากับอสูรอีกตอนหนึ่ง คราวนี้พวกเทวดาเป็นฝ่ายปราชัย พวกเทวดาถูกไล่ต้อนหนีขึ้นไปทางทิศอุดร เมื่อไปถึงป่างิ้ว(สิมฺพลี) ท้าวสักกะรับสั่งมาตลิเทวบุตรให้เลี้ยวรถกลับ

เพราะในป่างิ้วนั้นมีรังนก(หมายถึงลูกครุฑ)อยู่ ทรงพร้อมสละชีพดีกว่าจะทำให้ลูกนกไร้รัง มาตลิเทวบุตรต้องหันหัวรถเทียมม้าอาชาไนยพันตัวกลับทางเดิม พวกอสูรเห็นก็คิดว่าท้าวสักกะยึดสู้อีกรอบหนึ่ง พากันตื่นกลัวแตกกระเจิงกลับเข้าเมืองอสูรดังเดิม พระพุทธองค์ตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า สงครามครั้งนี้ ท้าวสักกะเป็นฝ่ายมีชัยด้วยธรรมแท้ๆ

(ตำแหน่งของมาตลินั้น เรียกว่า สังคาหกเทวบุตร หมายถึงเทพสารถี-charioteer)

นทุพภิยสูตร

(887-889) อีกคราวหนึ่ง ที่(วัดเชตวัน) กรุงสาวัตถี พระพุทธองค์ทรงเล่าเรื่องท้าวสักกะให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ครั้งหนึ่งท้าวสักกะทรงคิดว่า ไม่ควรที่จะประทุษร้ายแม้ต่อข้าศึก ท้าวเวปจิตติหยั่งทราบในความคิดนั้นจึงเข้าไปหาถึงที่ประทับ ท้าวสักกะสั่งให้หยุดอยู่ตรงนั้น เพราะเท่ากับรุกล้ำมาให้จับได้เอง ท้าวเวปจิตติทวงถามว่าลืมความคิดเมื่อสักครู่แล้วหรือ? เรื่องนี้จบลงโดยท้าวสักกะให้ท้าวเวปจิตติสาบานว่าจะไม่เป็นฝ่ายประทุษร้ายพระองค์อีก (คำเรียกท้าวสักกะในคำสาบาน ท้าวเวปจิตติใช้คำว่า ท้าวสุชัมบดี)

วิโรจนอสุรินทสูตร

(890-894) เวลากลางวัน ณ วันหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์ประทับพักผ่อนอยู่ในวัดเชตวัน ท้าวสักกะกับท้าววิโรจนะ

(จอมอสูร)เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ด้วยกัน โดยยืนพิงบานประตู พระคันธกุฏีองค์ละบาน แล้วกล่าวคาถาแลกเปลี่ยนความเห็นทางธรรมต่อกัน สรุปได้ว่า ทรงเห็นตรงกันว่า ประโยชน์ของคนอยู่ที่ความสำเร็จ แต่ท้าวสักกะมีความเห็นเสริมว่า ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ชนิดใดก็ตาม ก็ไม่ยิ่งไปกว่าขันติได้

อารัญญกสูตร

กลิ่นของศีลหอมหวนสำหรับเทวดา

(895-898) ที่(วัดเชตวัน)กรุงสาวัตถี พระพุทธองค์ทรงเล่าเรื่องท้าวสักกะกับท้าวเวปจิตติเข้าไปหาฤาษีผู้ประพฤติดีประพฤติชอบ ซึ่งอยู่เป็นหมู่มากรูปตามกุฏิมุงใบไม้ในราวป่า ท้าวเวปจิตตินั้นเข้าไปใกล้ฤาษีห่างไม่ถึงวา โดยยังสวมรองเท้าหลายชั้นทั้งสะพายดาบและมีผู้กั้นร่มให้ ต่างจากท้าวสักกะซึ่งถอดฉลองพระบาท ประทานพระขรรค์ให้ผู้อื่นถือให้ รับสั่งให้ลดฉัตรลง เสด็จเข้าไปทางประตูเข้าออกของอาศรม และประนมอัญชลีอยู่ทางใต้ลม ฤาษีกล่าวกะท้าวสักกะว่า พวกฤาษีบำเพ็ญพรตมานาน กลิ่นกายไม่สะอาดอบอวลไปตามลม ขอให้ทรงอยู่ห่างๆ เข้าไว้ ท้าวสักกะทรงตอบว่า พวกพระองค์(เหล่าเทวดา)กลับหวังจะได้กลิ่นของผู้ทรงศีล ไม่ต่างอะไรกับอยากจะได้มาลัยดอกไม้อันงดงามไว้เหนือเกล้า เทวดาไม่เคยคิดว่ากลิ่นของผู้ทรงศีลเป็นสิ่งสกปรกเลย (ฤาษีเรียกท้าวสักกะว่า ท้าวสหัสสเนตร-สหัสสเนตรแปลว่าพันตา)

สมุททกสูตร

(899-904) ที่วัดเชตวัน พระพุทธองค์ทรงเล่าเรื่องในอดีตเรื่องหนึ่งให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ระหว่างเกิดสงครามในหมู่เทวดากับอสูรครั้งหนึ่ง มีฤาษีผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบพวกหนึ่งบำเพ็ญพรตอยู่ตามกุฏิใบไม้ที่ฝั่งทะเล ได้เล็งเห็นว่า พวกเทวดาเป็นฝ่ายธรรม พวกอสูรเป็นฝ่ายอธรรม เกรงว่าพวกอสูรจะเป็นภัยแก่พวกตน จึงพากัน(ไปด้วยฤทธิ์)เข้าพบท้าวสัมพรจอมอสูรเพื่อขออภัยทาน ถูกท้าวสัมพรปฏิเสธ บอกว่าฤาษีเป็นพวกชั่วช้าคบหาอยู่กับท้าวสักกะ จะให้ได้ก็แต่ภัยเท่านั้น พวกฤาษีได้กล่าวสาปแช่งจอมอสูรว่าขอให้ได้รับผลกรรมที่ทำไว้ ผลก็คือ คืนนั้นท้าวสัมพรนอนสะดุ้งถึง 3 ตลบ

(สัมพร เป็นชื่อหนึ่งของจอมอสูร(อสุรินทร์)เช่นเดียวกับชื่อเวปจิตติและชื่อวิโรจนะ อรรถกถากล่าวว่า จอมอสูรได้ชื่อว่าเวปจิตติตั้งแต่คราวนี้ มีความหมายว่า เกิดอาการหวาดสะดุ้งจนไข้จับ)

จบปฐมวรรคแห่งสักกสังยุตต์ (10 พระสูตร)

ทุติยวรรค

ปฐมเทวสูตร

วัตตบท 7 ประการของท้าวสักกะ

(905-907) ครั้งหนึ่งที่วัดเชตวัน พระพุทธองค์ตรัสเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า เมื่อเป็นมนุษย์ ท้าวสักกะได้ถือปฏิบัติวัตตบท 7 ประการ คือ 1. เลี้ยงมารดาบิดาตลอดชีวิต 2. ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลตลอดชีวิต 3. พูดจานุ่มนวลอ่อนหวานตลอดชีวิต 4. ไม่พูดจาส่อเสียดตลอดชีวิต 5. บำเพ็ญทานตลอดชีวิต 6. พูดคำสัตย์ตลอดชีวิต 7. หักห้ามใจไม่ให้เกิดความโกรธตลอดชีวิต วัตตบททั้ง 7 ประการนี้ทำให้พระองค์ได้เกิดเป็นท้าวสักกะจอมเทพแห่งดาวดึงส์

ทุติยเทวสูตร

(908-911) ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์ตรัสถึงที่มาของชื่อต่างๆ ของท้าวสักกะให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า พระองค์เคยเป็นมาณพชื่อมฆะจึงได้ชื่อว่ามฆวา เคยเป็นผู้ให้ทานจึงได้ชื่อว่าปุรินททะ เคยให้ทานด้วยความเคารพเอื้อเฟื้อจึงได้ชื่อว่าสักกะ เคยให้ที่พักอาศัยจึงได้ชื่อวาสวะ ทรงคิดอ่านได้คราวละพันเรื่องจึงได้ชื่อว่าสหัสสักขะ(หรือสหัสสเนตร, สหัสสนัยน์) ทรงได้อสุรกัญญา(ลูกสาวอสูร)นามว่าสุชาเป็นปชาบดี(มเหสี) จึงได้ชื่อว่าสุชัมบดี ทรงเป็นจอมเทพชั้นดาวดึงส์ จึงได้ชื่อว่าเทวานมินทะ(นามว่าพระอินทร์มาจากคำนี้)

ตติยเทวสูตร

(912-915) พระสูตรนี้กล่าวถึงเจ้าลิจฉวีนามว่ามหาลี (ฉบับสยามรัฐเป็นมหลี) ทูลถามพระพุทธองค์ที่กูฏาคารศาลาป่ามหาวันกรุงเวสาลีว่า ทรงได้เห็นท้าวสักกะจริงหรือ? เมื่อพระพุทธองค์ตรัสว่าได้ทรงเห็นจริง เจ้ามหาลีไม่อยากจะเชื่อ ทูลว่า น่าจะเป็นรูปจำลองท้าวสักกะมากกว่า พระพุทธองค์ตรัสว่า นอกจากจะทรงรู้จักท้าวสักกะ(องค์จริง)แล้ว ยังทรงรู้ด้วยว่า ธรรมสำหรับเป็นท้าวสักกะคืออะไร แล้วท้าวสักกะถือปฏิบัติธรรมอะไรจึงได้ไปเกิดเป็นท้าวสักกะ และทรงแจกแจงธรรมเหล่านั้นเหมือนในปฐมเทวสูตรและทุติยเทวสูตร

ทหิททสูตร

ยากไร้แต่ไม่ด้อยโอกาสที่จะเกิดในสวรรค์

(916-919) ที่วัดเวฬุวันคราวหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงเล่าเรื่องบุรุษเข็ญใจคนหนึ่งในกรุงราชคฤห์ ทั้งเป็นคนยากไร้ทั้งเป็นคนกำพร้า แต่ยึดมั่นอยู่ในศรัทธา ศีล สุตะ (ใฝ่ศึกษาหาความรู้) จาคะ(เสียสละ) และปัญญา ตามคำสอนของพระองค์ ครั้นตายไปเขาได้ไปเกิดเป็นเทวบุตรชั้นดาวดึงส์ มีรัศมีและยศรุ่งเรืองกว่าเทวดาด้วยกัน มีเสียงซุบซิบนินทาในหมู่เทวดาว่าเป็นเรื่องที่ไม่เคยพบเคยเห็น ไม่น่าจะเป็นไปได้ถึงเพียงนั้น

ท้าวสักกะทรงชี้แจงความเป็นมาของเทวบุตรองค์นั้นให้เทวดาทั้งหลายรู้ว่าเรื่องอย่างนั้นเป็นไปได้อย่างไร ทรงสั่งสอนเทวดาทั้งหลายว่า คนที่มีศรัทธาแน่วแน่ในพระตถาคต มีศีลที่พระอริยเจ้าพอใจชื่นชม มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์ และมีความเห็นอันตรง บัณฑิตไม่เรียกว่าคนขัดสน ชีวิตของเขาไม่ได้ไร้ค่า ฉะนั้น ผู้มีปัญญาเมื่อระลึกได้ถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ควรสั่งสมศรัทธา ศีล ความเลื่อมใส และการเห็นธรรมเอาไว้

(บุรุษเข็ญใจคนนี้ อรรถกถาระบุว่า ได้แก่คนขี้เรื้อนชื่อสุปปพุทธะ เมื่อตอนเป็นเด็ก เขาไปนอนที่ชอกชอยไหนก็จะร้องโหยหวนทรมานเพราะโรคเรื้อน จนคนแถวนั้นพลอยไม่ได้หลับไปด้วย จึงได้ชื่อว่าสุปปพุทธะ(แปลว่าปลุกให้คนตื่น) ธรรม 5 ประการที่ทำให้เขาไปเกิดในดาวดึงส์นั้น เป็นชุดเดียวกับธรรมหมวดอริยวัฑฒิหรืออารยวัฑฒิ-องฺ.ปญฺจก. 22/63-64/91/92)

รามเณยยกสูตร

ที่ไหนก็น่ารื่นรมย์สำหรับพระอรหันต์

(920-921) ครั้งหนึ่งที่วัดเชตวัน ท้าวสักกะทูลถามพระพุทธองค์ว่า ที่เช่นไรจัดว่าเป็นภูมิสถานอันน่ารื่นรมย์ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ไม่ว่าจะเป็นสวน เป็นป่า หรือสระโบกขรณี อันเป็นที่รื่นรมย์ของมนุษย์ ก็ไม่ได้เศษเสี้ยว(เศษ 1 ใน 16)ของสถานที่ซึ่งพระอรหันต์อยู่ พระอรหันต์ทั้งหลายอยู่ ณ ที่ใด เป็นบ้านหรือป่าก็ตาม ที่นั้นย่อมกลายเป็นภูมิสถานอันน่ารื่นรมย์ไปหมด

ยชมานสูตร

พระสงฆ์ที่หมายถึงอริยบุคคล 8 จำพวก

(922-924) ที่ภูเขาคิชฌกูฏครั้งหนึ่ง ท้าวสักกะทูลถามพระพุทธองค์ว่า มนุษย์ทำบุญให้ทานชนิดที่ยังมีอุปธิเป็นผล(โอปธิกำ ปุญฺญำ)กับใครจึงจะมีผลมาก? พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

"ผู้ปฏิบัติ(อยู่ในอริยมรรค) 4 จำพวก ผู้ดำรงอยู่ในอริยผล 4 จำพวก นั่นคือพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติตรง ประกอบด้วยปัญญาและศีล เมื่อมนุษย์ทั้งหลายผู้ปรารถนาบุญ ทำบุญให้ทานอันมีอุปธิเป็นผล ทานที่ให้แก่พระสงฆ์(อย่างนั้น)มีผลมาก"

(บุญมีอุปธิเป็นผล แปลจากบาลีว่า โอปธิกำ ปุญฺญำ หมายถึงบุญที่อำนวยผลแก่เบญจขันธ์ คือยังส่งผลให้มีภพชาติต่อไปอีก เป็นบุญชั้นโลกียะ โดยทั่วไป คำว่าบุญหมายถึงโอปธิกบุญ หรือโลกียบุญ หรือโลกียกุศล น่าสังเกตอย่างหนึ่งว่า คำว่ากุศลมีทั้ง

โลกิยกุศล และโลกุตรกุศล แต่คำว่าบุญ มีคำว่าโอปธิกบุญ(บุญที่เป็นโลกิยะ) ไม่มีคำว่าโลกุตรบุญ ทั้งไม่มีศัพท์ใดที่บอกลักษณะตรงกันข้ามกับโอปธิกบุญด้วย แสดงว่าบุญมีขอบเขตจำกัดกว่ากุศล)

วันทนสูตร

(925-927) พระสูตรนี้กล่าวถึงท้าวสักกะและท้าวสหัมบดีพรหมเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ขณะประทับหลีกเร้นอยู่ในที่พักกลางวันในวัดเชตวัน ท้าวสักกะและท้าวสหัมบดีพรหมประทับยืนพิงบานประตูองค์ละบาน ผลัดกันทูลอัญเชิญเสด็จลุกขึ้นเพื่อทรงแสดงธรรมโปรดสัตว์ต่อไป

สักกนมัสสนสูตร

(928-942) สักกนมัสสนสูตร ว่าด้วยการนมัสการของท้าวสักกะ มีติดต่อกัน 3 พระสูตรคือ **ปฐมสักกนมัสสนสูตร ทุติยสักกนมัสสนสูตร และตติยสักกนมัสสนสูตร** ใจความมีอยู่ว่าพระพุทธองค์ทรงเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟัง(ที่วัดเชตวัน)ว่าครั้งหนึ่งท้าวสักกะทรงชวนมาตลิเทวบุตรขับรถม้าไปชมอุทยาน เมื่อจะเสด็จลงจากเวชยันตปราสาท พระองค์จะประนมอัญชลีไปทั่วทิศ

เห็นครั้งแรก(ในปฐมสักกนมัสสนสูตร) มาตลิเทวบุตรทูลถามว่า พราหมณ์ผู้บรรลุไตรเพท กษัตริย์เหนือปฐพีทั้งหมด ท้าวจาตุมหาราชทั้ง 4 และทวยเทพชาวดาวดึงส์ ล้วนแต่น้อมนบ

พระองค์ แล้วพระองค์กำลังนมัสการท่านผู้ใดอยู่? ท้าวสักกะทรงตอบว่า ทรงนมัสการผู้ออกบวชประพฤติพรหมจรรย์และคฤหัสถ์ผู้เป็นอุบาสกเลี้ยงดูภรรยาโดยธรรม

เห็นครั้งที่สอง(ในทุติยสักกนมัสสนสูตร) มาตลิเทวบุตรทูลถามว่า เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายต่างน้อมนบพระองค์ แล้วพระองค์กำลังนมัสการใครอยู่? ท้าวสักกะตรัสตอบว่า ทรงนมัสการพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอรหันต์ และพระอริยบุคคลผู้ยังเป็นเสขะทั้งหมด

เห็นครั้งที่สาม(ในตติยสักกนมัสสนสูตร) มาตลิเทวบุตรทูลถามว่า เหตุใดจึงทรงโปรดปรานนับถือพวกมนุษย์เน่าเหม็นหิวโซไม่มีเรือนเป็นที่พักพิง(หมายถึงนักบวชทั้งหลาย) ท้าวสักกะตรัสตอบว่า เพราะท่านเหล่านั้นออกบวชโดยไม่ห่วงอาลัยในบ้าน คนเก็บข้าวเปลือกของท่านในฉางก็ไม่มี คนทุงข้าวจัดสำรับอาหารของท่านก็ไม่มี ท่านประพฤติดีงามหาอาหารพอประทังชีวิต ท่านเป็นผู้รู้ พูดจาเป็นสุภาษิต วางตัวสงบนิ่งสม่ำเสมอ เทวดายังมีการโกรธกับพวกอสูร สัตว์โดยมากยังมีการโกรธเคืองกัน แต่พวกท่านเหล่านั้นไม่มีความโกรธแม้แต่กับคนทำร้ายตน ขณะที่คนทั้งหลายยึดติด ท่านเหล่านั้นไม่ยึดติด เรานอบน้อมต่อท่านเหล่านั้น (ท่านเหล่านั้นที่ท้าวสักกะหมายถึงได้แก่ภิกษุสงฆ์)

ทุกครั้งที่แจ่มแจ้งในพระดำรัสตอบ มาตลิเทวบุตรก็ยกมือประนมตามท้าวสักกะด้วยความเลื่อมใสเช่นกัน

จบทุติยวรรคแห่งสักกสังยุตต์ (10 พระสูตร)

ตติยวรรค

ฆัตวาสูตร

(943-945) พระสูตรนี้ซ้ำกับฆัตวาสูตรในเทวตาสังยุตต์ (หน้า 61) เพียงแต่ฆัตวาสูตรก่อนไม่ระบุชื่อเทวดาผู้ทูลถามปัญหา ส่วนในพระสูตรนี้ ผู้ทูลถามคือท้าวสักกะ

ทุพพัณณิยสูตร
อานุภาพของความโกรธและความไม่โกรธ

(946-949) ที่(วัดเชตวัน)กรุงสาวัตถี พระพุทธองค์ทรงเล่าเรื่องที่เคยเกิดขึ้นในดาวดึงส์ครั้งหนึ่งให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า มียักษ์ตนหนึ่งแสนจะอัปลักษณ์ ต่ำเตี้ยพุงพลุ้ย ไปนั่งบนอาสน์ของ

ท้าวสักกะ พวกชาวดาวดึงส์เห็นก็โพนทะนากันไปทั่ว แต่ยิ่งถูกโพนทะนาด่าว่า ยักษ์ตนนั้นกลับยิ่งมีรูปงามมีเสน่ห์น่าเลื่อมใสเสียอีก พวกเทวดาไปทูลรายงานให้ท้าวสักกะทรงทราบ ตั้งข้อสังเกตถวายด้วยว่า ยักษ์ตนนั้นคงมีความโกรธเป็นอาหารแน่ๆ

เมื่อท้าวสักกะเสด็จไปหายักษ์ตนนั้น แทนที่จะมีพระอาการโกรธ กลับทรงห่มผ้าเฉวียงบ่า คุกเข่าขวาลงประนมอัญชลีไปทางยักษ์ ประกาศพระนามของพระองค์เอง 3 ครั้ง ปรากฏว่ายักษ์ตนนั้นกลับมีรูปร่างอัปลักษ์ยิ่งกว่าเดิม และหายวับไปในบัดดล คราวนั้นท้าวสักกะทรงกล่าวด้วยคาถาแก่พวกเทวดาความว่า ทรงมีจิตอันโทสะกระทบกระทั่ง(ครอบงำ)ไม่ได้ มารทำให้จิตของพระองค์พลิกผันไม่ได้ง่ายๆ ทรงไม่มีความโกรธอยู่ในจิตมานานแล้ว ถึงโกรธก็ไม่หลุดคำหยาบ และไม่กล่าวาจาให้ผิดธรรม ทรงเห็นประโยชน์ตน พระองค์จึงข่มพระทัยไว้ได้

มายาสูตร

(950-951) เรื่องราวในพระสูตรนี้ พระพุทธองค์ทรงเล่าที่(วัดเชตวัน)กรุงสาวัตถีให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า มีอยู่ครั้งหนึ่ง ท้าวเวปจิตติจอมอสูรเป็นไข้หนัก ท้าวสักกะไปเยี่ยมไข้ถึงที่อยู่ ท้าวเวปจิตติออกปากขอให้ทรงช่วยเยียวยา ท้าวสักกะทรงตั้งเงื่อนไขว่า ถ้าบอกสัมพริมายา(ของพวกอสูร)ก็จะช่วย ท้าวเวปจิตติขอปรึกษากันดูก่อน ปรากฏว่าพวกอสูรทัดทานไว้

คำตอบสุดท้ายของท้าวเวปจิตติมีว่า อย่าไปอยากรู้เลยสัมพริมายานั้น เพราะมันจะทำให้ตกนรกถึงร้อยปีเหมือนสัมพร

จอมอสูร (สัมพริมายาคือกลลวงของจอมอสูร)

อัจจยสูตร

คนพาลและบัณฑิตมี 2 ประเภท

(952-955) เหตุเกิดขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ วัดเชตวัน มีภิกษุ 2 รูปทะเลาะกัน ในการทะเลาะกันนั้น ภิกษุรูปหนึ่งได้พูดล่วงเกิน แต่ได้ยอมรับผิดและขอโทษแล้ว ภิกษุอีกรูปหนึ่งไม่ให้อภัย ภิกษุจำนวนหนึ่งนำเรื่องนี้ไปทูลรายงาน พระพุทธองค์ตรัสในเรื่องนี้ว่า คนพาลมี 2 ประเภท คือ 1. ไม่ยอมรับในความผิดของตัวเอง 2. ไม่ยอมรับการสารภาพผิดของคนอื่น บัณฑิตก็มี 2 ประเภทเหมือนกัน คือ 1. ยอมรับในความผิดของตนเอง 2. ยอมรับการสารภาพผิดของคนอื่น

แล้วตรัสถึงพระดำรัสของท้าวสักกะครั้งหนึ่งที่ทรงกล่าวสอนพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ความว่า ขอความโกรธจงอยู่ในอำนาจของพวกท่าน (พวกท่านอย่าตกอยู่ในอำนาจของความโกรธ) ความเสื่อมคลายในความเป็นมิตรกันอย่าได้มีแก่พวกท่าน ขอท่านทั้งหลายอย่าได้ติเตียนผู้ที่ไม่ควรติเตียน อย่าได้พูดส่อเสียด ความโกรธเปรียบเหมือนภูเขากลิ้งทับคนบาป

อักโกธสูตร

956-957) พระสูตรนี้กล่าวถึงพระพุทธองค์ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายที่วัดเชตวันด้วยคำสอนของท้าวสักกะที่ประทานแก่พวก



ทางเดินผ่านกลางโบราณสถานเชตวัน

เทวดาชั้นดาวดึงส์ครั้งหนึ่ง ซึ่งตรัสว่า อย่าให้ความโกรธครอบงำเอาได้ อย่าโกรธตอบเขา ความไม่โกรธและความไม่เบียดเบียนเป็นคุณสมบัติของท่านผู้ประเสริฐ ความโกรธเหมือนภูเขากลิ้งทับคนบาป

จบตติยวรรคแห่งสักกสังยุตต์ (5 พระสูตร)

ภาคผนวก

ฤดูกาลในชมพูทวีป

ปัพพโตปมคาถา

ธชัคคปริตต์

ดรรชนี

นามานุกรม

ฤดูกาลในชมพูทวีป

การแบ่งฤดูกาล 2 แบบ

ชมพูทวีปแบ่งฤดูกาลออกเป็น 2 แบบ แบบหนึ่งแบ่งเป็นปีละ 3 ฤดู ฤดูละ 4 เดือน อีกแบบหนึ่งแบ่งเป็นปีละ 6 ฤดู ฤดูละ 2 เดือน

ปีละ 3 ฤดู ฤดูละ 4 เดือน คือ

1. **วัสสานฤดู** ฤดูฝน ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 รวม 4 เดือนคือ 1. อาสาฬหมาส กาฬปักษ์ 2. สาวนมาส 3. โปฏฐปทมาส 4. อัสสยุชมาส 5. กัตติกมาสศุกลปักษ์ (เฉพาะเดือนอาสาฬหะนับเฉพาะข้างแรม และเดือนกัตติกะนับเฉพาะข้างขึ้น เท่ากับ 1 เดือน)

2. **เหมันตฤดู** ฤดูหนาว ตั้งแต่แรม 1 ค่ำเดือน 12 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 รวม 4 เดือน คือ 1. กัตติกมาส กาฬปักษ์ 2. มิคสิรมาส 3. ผุสสมาส 4. มาฆมาส 5. ผัคคุณมาสศุกลปักษ์ (เฉพาะเดือนกัตติกะนับเฉพาะข้างแรม และเดือนผัคคุณะนับเฉพาะข้างขึ้น เท่ากับ 1 เดือน)

3. **คิมหานฤดู** ฤดูร้อน ตั้งแต่แรม 1 ค่ำเดือน 4 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 รวม 4 เดือน คือ 1. ผัคคุณมาส กาฬปักษ์ 2. จิตรมาส 3. วิสาขมาส 4. เชษฐมาส 5. อาสาฬหมาสศุกลปักษ์ (เฉพาะเดือนผัคคุณะนับเฉพาะข้างแรม และเดือนอาสาฬหะนับเฉพาะข้างขึ้นเท่ากับ 1 เดือน)

การแบ่งฤดูกาลเป็น 3 ฤดูอย่างนี้ เป็นมาตรฐานทั่วไป

ปีละ 6 ฤดู ฤดูละ 2 เดือน คือ

1. **วัสสานฤดู** ฤดูฝน ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 (อาสาฬหมาสกาฬปักษ์-สาวนมาส-โปฏฐปทมาสศุกลปักษ์)

2. **สรทฤดู** ฤดูท้ายฝน ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 10 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 (โปฏฐปทมาสกาฬปักษ์-อัสสยุชมาส-กัตติกมาสศุกลปักษ์)

3. **เหมันตฤดู** ฤดูหนาว ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 12 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 2 (กัตติกมาสกาฬปักษ์-มิคสิรมาส-

ผุสสมาสศุกลปักษ์)

4. **สิสิรฤดู** ฤดูเย็นเยือก ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 2 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 (ผุสสมาสกาฬปักษ์-มาฆมาส-ผัคคุณมาสศุกลปักษ์)

5. **วสันตฤดู** ฤดูชื่นบาน ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 4 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 (ผัคคุณมาสกาฬปักษ์-จิตรมาส-วิสาขมาสศุกลปักษ์)

6. **คิมหานฤดู** ฤดูร้อน ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 6 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 (วิสาขมาสกาฬปักษ์-เชษฐมาส-อาสาฬหมาสศุกลปักษ์)

ชมพูทวีปไม่มีฤดูใบไม้ร่วงและฤดูใบไม้ผลิ

เทียบ 12 เดือนของชมพูทวีปกับ 12 เดือนไทย คือ

มิคสิรมาส(หรือมาคสิรมาส)	**= เดือนอ้าย**
ปุสสมาส(หรือผุสสมาส)	**= เดือนยี่**
มาฆมาส	**= เดือนสาม**
ผัคคุณมาส	**= เดือนสี่**
จิตรมาส(หรือจิตตมาส)	**= เดือนห้า**
วิสาขมาส(หรือเวสาขมาส)	**= เดือนหก**
เชษฐมาส	**= เดือนเจ็ด**
อาสาฬหมาส	**= เดือนแปด**
สาวนมาส	**= เดือนเก้า**
โปฏฐปทมาส(หรือภัททมาส)	**= เดือนสิบ**

อัสสยุชมาส = เดือนสิบเอ็ด
กัตติกมาส (บางปีมี 2 หน) = เดือนสิบสอง

ในคัมภีร์บาลี เมื่อกล่าวถึงสรทฤดู จะบอกว่า "เดือนท้ายฤดูฝน" ซึ่งมีอยู่ 2 เดือน ฤดูนี้ฝนตกเม็ดโต เมื่อฝนหาย ท้องฟ้าแจ่มใสไร้เมฆหมอก แสงอาทิตย์เจิดจ้า กลางคืนเดือนดาวสุกสกาว มีผู้แปลฤดูกาลนี้ว่าฤดูใบไม้ร่วง(the autumn) แต่ความจริงไม่มีสภาพบรรยากาศใบไม้ร่วงเหมือนในประเทศตะวันตก ตามความเป็นจริงจึงเป็นฤดูท้ายฝน เมื่อสรทฤดูไม่ใช่ฤดูใบไม้ร่วงตามสภาพภูมิอากาศที่เป็นจริง ฤดูใบไม้ผลิ (the spring) ก็ย่อมไม่มี วสันตฤดูที่มีผู้แปลว่าฤดูใบไม้ผลินั้น ในชมพูทวีปเพิ่งพ้นหนาวเข้าสู่หน้าร้อน อากาศกำลังพอดี ไม่หนาวไม่ร้อน หญ้าเขียวขจี ดอกไม้บานสะพรั่ง

ปัพพโตปมคาถา

ปัพพโตปมคาถา เป็นพระคาถาที่พระพุทธองค์ตรัสในปัพพโตปมสูตร (พระสูตรนี้อยู่ในหน้า 130 ของเล่มนี้) พระสงฆ์ไทยนิยมนำมาสวดอีกบทหนึ่ง ขอแสดงไว้ทั้งบาลีและคำแปลดังนี้

ยถาปิ เสลา วิปุลา
นภ์ อาหจฺจ ปพฺพตา
สมนฺตา อนุปริเยยฺยุ์
นิปฺโปเถนฺตา จตุทฺทิสา

ประหนึ่งว่า ภูเขาศิลาอันมหึมา สูงจรดฟ้า
กลิ้งบดสัตว์มาทั้ง 4 ทิศ ฉันใด

เอวำ ชรา จ มจฺจุ จ
อธิวตฺตนฺติ ปาณิโน
ขตฺติเย พฺราหฺมเณ เวสฺเส
สุทฺเท จณฺฑาลปุกฺกุเส

ความแก่และความตาย ย่อมครอบงำสัตว์ทั้งหลาย ฉันนั้น โดยไม่เลือกว่าเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร จัณฑาล หรือคนเก็บขยะ

น กิญฺจิ ปริวชฺเชติ
สพฺพเมวาภิมทฺทติ

ไม่ละเว้นสิ่งใดๆ ไว้เลย ครอบงำไปถ้วนทั่ว

น ตตฺถ หตฺถีนำ ภูมิ
น รถานำ น ปตฺติยา
น จาปิ มนฺตยุทฺเธน
สกฺกา เชตุำ ธเนน วา

ในชราและมรณะ ไม่มีที่ (ยุทธภูมิ) สำหรับพลช้าง พลรถ และพลเดินเท้า ไม่มีใครที่จะสามารถเอาชนะความแก่และความตายด้วยการสู้รบ ด้วยเวทย์มนตร์ หรือด้วยทรัพย์

ตสฺมา หิ ปณฺฑิโต โปโส
สมฺปสฺสํ อตฺถมตฺตโน
พุทฺเธ ธมฺเม จ สงฺเฆ จ
ธีโร สทฺธํ นิเวสเย

ฉะนั้นแล บุคคลผู้เป็นบัณฑิตมีปัญญา เมื่อเล็งเห็นประโยชน์แห่งตน พึงปลูกศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์

โย ธมฺมจารี กาเยน
วาจาย อุท เจตสา
อิเธว นํ ปสํสนฺติ
เปจฺจ สคฺเค ปโมทติฯ

ผู้ใดประพฤติธรรมเป็นปกติด้วยกาย ด้วยวาจาหรือด้วยใจ บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญผู้นั้นในโลกนี้โดยแท้ ครั้นละโลกไป ก็ยังบันเทิงในสรวงสวรรค์

ธชัคคปริตต์

ธชัคคปริตต์ เป็นบทสวดหนึ่งทั้งในเจ็ดตำนานและสิบสองตำนาน เป็นพระสูตรหนึ่งในสักกสังยุตต์ ชื่อ ธชัคคสูตร (อยู่ในหน้า 255-256 ของเล่มนี้) โดยยกมาสวดทั้งพระสูตร เป็นพระพุทธดำรัสตรัสเล่า จบลงด้วยพระคาถาสั่งสอนภิกษุทั้งหลาย

และโดยที่เป็นบทสวดในพระปริตต์ โบราณาจารย์จึงแต่งบทขัดนำการสวดไว้ด้วย

ขอแสดงทั้งบาลีและคำแปลไว้ดังนี้

บทขัด

ยสฺสานุสฺสรเณนาปิ อนฺตลิกฺเขปิ ปาณิโน
ปติฏฺฐมธิคจฺฉนฺติ ภูมิยํ วิย สพฺพทา
สพฺพูปทฺทวชาลมฺหา ยกฺขโจราทิสมฺภวา
คณนา น จ มุตฺตานํ ปริตฺตนฺตมฺภณาม เหฯ

สัตว์ทั้งหลายย่อมได้ที่พึ่งตลอดเวลาแม้ในอากาศ เช่นเดียวกับได้ที่พึ่งบนพื้นดิน และสัตว์ทั้งหลายที่รอดพ้นจากข่ายแห่งอุปัทวะทั้งปวงอันเกิดแต่ยักษ์และโจร เป็นต้น นับไม่ถ้วน เพราะระลึกถึงพระปริตต์ใด เราทั้งหลายจงสวดพระปริตต์นั้นเถิด

ธชัคคปริตต์

เอกำ สมยำ ภควา สาวตฺถิยำ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ ภิกฺขโวติฯ ภทนฺเตติ เต ภิกขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุฯ ภควา เอตทโวจฯ

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ วัดเชตวันอารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี กรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัส (ขานรับ) แล้ว จึงตรัสต่อไปดังนี้

ภูตปุพฺพำ ภิกฺขเว เทวาสุรสงฺคาโม สมุปพฺยุฬฺโหอโหสิฯ อถ โข ภิกฺขเว สกฺโก เทวานมินฺโท เทเว ตาวตีเส อามนฺเตสิ สเจ มาริสา เทวานำ สงฺคามาคตานำ อุปฺปชฺเชยฺย ภยำ วา ฉมฺภิตตฺตำ วา โลมหำโส วา, มเมว ตสฺมึ สมเย ธชคฺคำ อุลฺโลเกยฺยาถ, มมำ หิ โว ธชคฺคำ

อุลฺโลกยตำ, ยมฺภวิสฺสติ ภยำ วา ฉมฺภิตตฺตำ วา โลมหำโส วา, โส ปหิยฺยิสฺสติฯ

ภิกษุทั้งหลาย! เรื่องเคยมีมานานแล้ว สงคราม ระหว่างเทวดากับอสูรพันตูกัน ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมเทพได้ตรัสเรียกทวยเทพชั้นดาวดึงส์มาสั่งว่า เพื่อนผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย! หากหมู่เทพเข้าสู่สงคราม เกิดความกล้า เกิดความครั่นคร้าม หรือเกิดความหวาดเสียวใจ เมื่อนั้นท่านทั้งหลายควรแหงนมองยอดธงของข้าพเจ้านี้แหละ เพราะเมื่อท่านทั้งหลายแหงนมองยอดธงของข้าพเจ้า ความกล้า ความครั่นคร้าม หรือความหวาดเสียวใจที่พึงมี ก็จักมลายสิ้น

โน เจ เม ธชคฺคำ อุลฺโลเกยฺยาถ, อถ ปชาปติสฺส เทว ราชสฺส ธชคฺคำ อุลฺโลเกยฺยาถฯ ปชาปติสฺส หิ โว เทว ราชสฺส ธชคฺคำ อุลฺโลกยตำ, ยมฺภวิสฺสติ ภยำ วา ฉมฺภิตตฺตำ วา โลมหำโส วา, โส ปหิยฺยิสฺสติฯ

หากท่านทั้งหลายจะไม่แหงนมองยอดธงของข้าพเจ้า ในเวลานั้น ก็ควรแหงนมองยอดธงของปชาบดีเทวราชเถิด ด้วยว่า เมื่อท่านทั้งหลายแหงนมองยอดธงของปชาบดีเทวราช ความกล้า ความครั่นคร้าม หรือความหวาดเสียวใจที่พึงมี ก็จักมลายสิ้น

โน เจ ปชาปติสฺส เทวราชสฺส ธชคฺคํ อุลฺโลเกยฺยาถ,อถ วรุณสฺส เทวราชสฺส ธชคฺคํ อุลฺโลเกยฺยาถ, วรุณสฺส หิ โว เทวราชสฺส ธชคฺคํ อุลฺโลกยตํ, ยมฺภวิสฺสติ ภยํ วา ฉมฺภิตตฺตํ วา โลมหํโส วา, โส ปหิยฺยิสฺสติฯ

หากท่านทั้งหลายไม่แหงนมองยอดธงของปชาบดีเทวราชในเวลานั้น ท่านทั้งหลายก็ควรแหงนมองยอดธงของวรุณเทวราชเถิด ด้วยว่า เมื่อท่านทั้งหลายแหงนมองยอดธงของวรุณเทวราช ความกลัว ความครั่นคร้าม หรือความหวาดเสียวใจที่พึงมีก็จักมลายสิ้น

โน เจ วรุณสฺส เทวราชสฺส ธชคฺคํ อุลฺโลเกยฺยาถ, อถ อีสานสฺส เทวราชสฺส ธชคฺคํ อุลฺโลเกยฺยาถ, อีสานสฺส หิ โว เทวราชสฺส ธชคฺคํ อุลฺโลกยตํ, ยมฺภวิสฺสติ ภยํ วา ฉมฺภิตตฺตํ วา โลมหํโส วา, โส ปหิยฺยิสฺสตีติฯ

หากท่านทั้งหลายไม่แหงนมองยอดธงของวรุณเทวราชในเวลานั้น ท่านทั้งหลายก็ควรแหงนมองยอดธงของอีสานเทวราชเถิด ด้วยว่าเมื่อท่านทั้งหลายแหงนมองยอดธงของอีสานเทวราช ความกลัว ความครั่นคร้าม หรือความหวาดเสียวใจที่พึงมี ก็จักมลายสิ้น

ตํ โข ปน ภิกฺขเว สกฺกสฺส วา เทวานมินฺทสฺส ธชคฺคํ อุลฺโลกยตํ, ปชาปติสฺส วา เทวราชสฺส ธชคฺคํ อุลฺโลกยตํ, วรุณสฺส วา เทวราชสฺส ธชคฺคํ อุลฺโลกยตํ, อีสา

นสฺส วา เทวราชสฺส ธชคฺคํ อุลฺโลกยตํ, ยมฺภวิสฺสติ ภยํ วา ฉมฺภิตตฺตํ วา โลมหํโส วา, โส ปหิยฺเยถาปิ โนปิ ปหิยฺเยถฯ

ภิกษุทั้งหลาย! แต่เมื่อเทวดาทั้งหลายแหงนมองยอดธงของท้าวสักกะจอมเทพก็ดี แหงนมองยอดธงของปชาบดีเทวราชก็ดี แหงนมองยอดธงของวรุณเทวราชก็ดี แหงนมองยอดธงของอีสานเทวราชก็ดีนั้น ความกลัว ความครั่นคร้าม หรือความหวาดเสียวใจที่พึงมี ก็มลายสิ้นไปบ้าง ไม่มลายบ้าง

ตํ กิสฺส เหตุ, สกฺโก หิ ภิกฺขเว เทวานมินฺโท อวีตราโค อวีตโทโส อวีตโมโห ภีรุ ฉมฺภี อุตฺราสี ปลายีติฯ

ข้อนั้นเพราะเหตุไร? ภิกษุทั้งหลาย! เพราะเหตุว่า ท้าวสักกะจอมเทพ ไม่ใช่ผู้ปราศจากราคะ ไม่ใช่ผู้ปราศจากโทสะ ไม่ใช่ผู้ปราศจากโมหะ ยังมีความกลัว ยังมีความครั่นคร้าม ยังมีความหวาดเสียวใจ ยังเป็นผู้หลบหนี (เอาชีวิตรอด) อยู่

อหญฺ จ โข ภิกฺขเว เอวํ วทามิ,สเจ ตุมฺหากํ ภิกฺขเว อรญฺญคตานิ วา รุกฺขมูลคตานิ วา สุญฺญาคารคตานิ วา อุปฺปชฺเชยฺย ภยํ วา ฉมฺภิตตฺตํ วา โลมหํโส วา, มเมว ตสฺมึ สมเย อนุสฺสเรยฺยาถ อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู

อนุตฺถโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานำ พุทฺโธ ภควาติ,มมำ หิ โว ภิกฺขเว อนุสฺสรตำ, ยมฺภวิสฺสติ ภยำ วา ฉมฺภิตตฺตำ วา โลมหำโส วา, โส ปหิยฺยิสฺสติฯ

ภิกษุทั้งหลาย! แต่ตถาคตขอกล่าวอย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย! หากเธอทั้งหลายไปอยู่ป่า หรือไปอยู่โคนไม้ หรือไปอยู่เรือนว่าง แล้วเกิดความกลัว ความครั่นคร้าม หรือความสยองใจ เวลานั้นขอให้ระลึกถึงตถาคตนี้แหละว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ทรงเป็นอรหันต์ ทรงเป็นสัมมาสัมพุทธะ ทรงถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดี ทรงรู้โลก ทรงเป็นสารถีฝึกคนที่ควรฝึกอย่างยอดเยี่ยม ทรงเป็นบรมศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเป็นผู้ตื่นแล้ว ทรงเป็นผู้จำแนกธรรม ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยว่า เมื่อพวกเธอระลึกถึงตถาคตอยู่ ความกลัว ความครั่นคร้าม หรือความหวาดเสียวใจที่พึงมี ก็จักมลายสิ้น

โน เจ มำ อนุสฺสเรยฺยาถ,อถ ธมฺมำ อนุสฺสเรยฺยาถ สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตำ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ, ธมฺมำ หิ โว ภิกฺขเว อนุสฺสรตำ, ยมฺภวิสฺสติ ภยำ วา ฉมฺภิตตฺตำ วา โลมหำโส วา,โส ปหิยฺยิสฺสติฯ

หากว่าเธอทั้งหลายจะไม่ระลึกถึงตถาคต เวลานั้นขอ

ให้ระลึกถึงธรรมดังนี้ว่า ธรรมนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว เป็นสิ่งที่ประจักษ์แก่ใจตนเอง ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา ชี้ชวนให้มาพิสูจน์ได้ น้อมนำสู่ใจตนได้ เป็นธรรมอันวิญญูชนทั้งหลายรู้ได้เฉพาะตน ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยว่า เมื่อพวกเธอระลึกถึงธรรมอยู่ ความกลัว ความครั่นคร้าม หรือความหวาดเสียวใจที่พึงมีก็จักมลายสิ้น

โน เจ ธมฺมํ อนุสฺสเรยฺยาถ, อถ สงฺฆํ อนุสฺสเรยฺยาถ สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา,เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ, อาหุเนยฺโย, ปาหุเนยฺโย, ทกฺขิเณยฺโย, อญฺชลีกรณีโย, อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ, สงฺฆํ หิ โว ภิกฺขเว อนุสฺสรตํ, ยมฺภวิสฺสติ ภยํ วา ฉมฺภิตตฺตํ วา โลมหํโส วา,โส ปหิยฺยิสฺสตีฯ

หากเธอทั้งหลายไม่ระลึกถึงธรรม เวลานั้นขอให้ระลึกถึงพระสงฆ์ดังนี้ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดี เป็นผู้ปฏิบัติตรง เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อรู้ เป็นผู้ปฏิบัติชอบ พระสงฆ์ดังกล่าวนี้คือใคร? คือ อริยบุคคล 4 คู่ 8 บุคคล นี่คือพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ควรแก่ของที่นำ

มาบูชา ผู้ควรแก่ของต้อนรับ ผู้ควรแก่ทักษิณา ผู้ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญที่ยอดเยี่ยมของโลก ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยว่า เมื่อพวกเธอระลึกถึงพระสงฆ์อยู่ ความกลัว ความครั่นคร้าม หรือความหวาดเสียวใจที่พึงมี ก็จักมลายสิ้น

ตำ กิสฺส เหตุ,ตถาคโต หิ ภิกฺขเว อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วีตราโค วีตโทโส วีตโมโห อภิรุ อจฺฉมฺภี อนุตฺราสี อปลายีติฯ

ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร? ภิกษุทั้งหลาย! เพราะเหตุว่า ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจากโมหะแล้ว ไม่มีความกลัว ไม่มีความครั่นคร้าม ไม่มีความหวาดเสียวใจ ไม่หลบหนี(เอาชีวิตรอด)

อิทมโวจ ภควาฯ อิทำ วตฺวาน สุคโต,อถาปรำ เอตทโวจ สตฺถา,

พระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นตรัสดังนี้แล้ว ก็ได้ตรัสพระคาถาต่อไปนี้อีก ดังนี้

อรญฺเญ รุกฺขมูเล วา สุญฺญาคาเรว ภิกฺขโว
อนุสฺสเรถ สมฺพุทฺธำ ภยำ ตุมฺหาก โน สิยา

ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อพวกเธออยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้

ก็ดี อยู่ในเรือนว่างก็ดี พึงระลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ภัยก็จะไม่มีแก่พวกเธอ

โน เจ พุทฺธํ สเรยฺยาถ โลกเชฏฺฐํ นราสภํ
อถ ธมฺมํ สเรยฺยาถ นิยฺยานิกํ สุเทสิตํ
โน เจ ธมฺมํ สเรยฺยาถ นิยฺยานิกํ สุเทสิตํ
อถ สงฺฆํ สเรยฺยาถ ปุญฺญกฺเขตฺตํ อนุตฺตรํ

หากว่าพวกเธอจะไม่ระลึกถึงพระพุทธเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ของโลก ผู้เป็นนรชนประเสริฐ เวลานั้นขอให้ระลึกถึงธรรม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ทางออก (จากทุกข์) อันตถาคตแสดงไว้ดีแล้ว หากว่าพวกเธอจะไม่ระลึกถึงธรรมซึ่งเป็นเครื่องชี้ทางออก อันตถาคตแสดงไว้ดีแล้ว เวลานั้นขอให้ระลึกถึงพระสงฆ์ ผู้เป็นนาบุญที่ยอดเยี่ยมของโลกเถิด

เอวํ พุทฺธํ สรนฺตานิ ธมฺมํ สงฺฆญฺจ ภิกฺขโว
ภยํ วา ฉมฺภิตตฺตํ วา โลมหํโส น เหสฺสตีติฯ

ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อพวกเธอระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์อยู่อย่างนี้ ความกลัว ความครั่นคร้าม หรือความหวาดเสียวใจก็จักไม่มี

ดรรชนี

เรียงตามลำดับพยัญชนะและสระที่อักษรตัวแรกของคำหน้า
(จัดทำพอได้ใช้สืบค้นเนื้อหาในระดับหนึ่งสำหรับงานวิชาการ)

ก

กองกามเหมือนฝีร้าย 161, กองทัพหนู 201, กองปัญญาของอเสขะ 128, กองไฟ 225, กองวิมุตติของอเสขะ 128, กองวิมุตติญาณทัสสนะของอเสขะ 128, กองศีลของอเสขะ 128, กองสมาธิของอเสขะ 128, กองสังขารล้วนๆ 168, กองอวิชชา 163

กกุธสูตร 80

กงไปกับธูปรถ 141

กตๅ กรณีย์ 173

กถินฉันทิสูตร 7

กปณะ 86

กมฺมๅ ตสฺส ปรายนๅ 53

กรรม 10, 21, 47, 53, 59, 73, 78, 84, 102, 116, 122, 126, 223, 236, 239, กรรมชั่ว 222, กรรมติดตามตนเหมือนเงา 121

กระโจนลงเหว 243

กระซิบให้ใจเกิดความอยาก 212

กระท่อม 16, กระท่อมหมายถึงมารดา 17

กระยาหารคำแรก 113

กระแสตัณหา 73

กลลวงของจอมอสูร 271

กลละ 237, 238, 239

กลองหุ้มทุกด้าน 164, กลองหุ้มหนัง 2 หน้า 164, กลองหุ้มหนังหน้าเดียว 164

กล่าวร้ายพระอริยเจ้า 179

กลิ้งบดสัตว์ 278

กลิ่น 111, กลิ่นของศีล 261, กลิ่นและรสที่ได้กระทบ 218

กวิสูตร 55

กวี 142, 224, 227, กวีได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ 226

กษัตริย์ 97, 98, 131, 185, 196, 267, 279,

กษัตริย์มหาศาล 99,

102, 124, กษัตริย์ล้ำเลิศ 14
กสมฺพุสงฺกิลิฏฺโ 196
กสิกรรม 67
กสิสูตร 203
กหาปณะ 28, 99
กังขา 212
กัฏฐหารสูตร 211
กัตติกมาส 277, กัตติกมาส กาฬปักษ์ 275, กัตติกมาสศุกลปักษ์ 274, 245
กัมมวาที 73
กัมมวิวัฏฏ์ 116
กัมมัฏฐาน 153
กัมมัสสกตาญาณ 10
กัลยาณมิตร 118, 119
กัสสกสูตร 146
กัสสปโคตตสูตร 229
กาน้ำร้อน 206
กาม 17, 19, 29, 30, 32, 41, 70, 73, 102, 110, 130, 148, 149, 150, 161, 165, 166, 241, 243, 250, 254,
กามคุณ 4, 11, 13, 17, 25, 44, 82, 101, 102, 111, 122, 139, 144, 148, 150, 164, 218, 228, กามฉันทะ 128, กามฉันทะละได้ด้วยอรหัตตมรรค 129,
กามตัณหา 164, กามทสูตร 70, กามนั้นเหมือนหอกและหลาว 161, กามภพ 78, กามภูมิ 145, กามโภคีเสยยา 39, กามราคะ 20, 79, 243, กามวิตก 234, กามสัญญา 78, 159, กามสุข 108, กามสูตร 65
กามาวรมณ์ 229
กามาวจร 12, กามาวจรสวรรค์ 12
กามูปธิ 13
กาโมฆะ 5, 250
กายคตาสติ 220
การงาน 110
กาลำ จ ปฏิกงฺขามิ 91,
กาลำ อากงฺขติ 91
ก้าวล่วงความเกิด 166
กาสิกจนฑน์ 110
กาเห็นก้อนหินสีเหมือนมันข้น 157
กำเนิดชีวิตในครรภ์ 237
กำพร้า 265
กำราบคนพาล 258
กำลัง 43, 258, กำลังของคนพาล 258, กำลังใจ 110
กำหนดรู้ทุกข์ 173
กิจ 16 อย่าง 173, กิจที่จะต้อง ทำ 173, กิจที่จะต้องทำได้ทำเสร็จแล้ว 172, กิจในอริยสัจ 4 173, กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกมิได้มี 172
กินทสูตร 43
กินอาหารให้แก่ช้าอายุยืน 112
กิมฺปฺร อทสฺสนา 38
กิเลส 13, 139, 218, 219,กิเลสถือตัว 208, กิเลสที่ทำให้ข้องอยู่ในภพ 7, กิเลสเป็นตะปูตรึงใจ 219, กิเลสร้อยรัด(วรตฺต่) 25, 89
กิสฺสวา 179
กีดกันอกุศลธรรมด้วยหิริ 16
กุกกุจจะละได้ด้วยอนาคามิมรรค 129
กุฏุมพี 163
กุฏิกาสูตร 16
กุฏิมุงใบไม้ 261, 262
กุณฑลดิน 111
กุมารกาน่ ปาหุนกานิ 145
กุลมรณีสูตร 232
กุลาวกสูตร 259
กุศลกรรมบถ 46, กุศลธรรม 119
กูฏทันตสูตร 106
เกลียดบาปด้วยตบะ 94
เกวียนบรรทุกเมล็ดงา 184
เกิดกายเป็นครั้งสุดท้าย 78,
เกิดในสกุลคนยากจน 47,

เกิดฝิทั่วกาย 183
เกียจคร้าน 15, 64
แก่ช้า(สณิก์ ชีรติ) 113
แก่นชีวิต 238
แกะ 107
โกฏิ 99, 182
โกณฑัญญสูตร 225
โกรธ 24, 61, 64 258, 263, 268, 269, 270, 271, 272, โกรธก็ไม่หลุดคำหยาบ 270, โกรธกับผูกโกรธ 25, โกรธตอบ 191, 192, 257, 258, 272, โกรธเป็นดุจควัน 200,โกรธเปรียบเหมือนภูเขากลิ้งทับคนบาป 271, โกรธเปรียบเหมือนสนิม 65
โกสลสังยุตต์ 96, 122, 132

ข

ขณะจิต 153
ขนสัตว์ 3 เส้น 239
ขนาดความใหญ่โตของราหู 75
ข่มเวทนา 153, ข่มไว้ได้ภายใน
อิริยาบถนั้น 92
ขโมยกลิ่น 235
ขอทานเพื่อเลี้ยงดูมารดาบิดา 212, ขอทานอย่างสุจริต 212
ขังไว้ด้วยวัตรและศีล 38
ขัดขวางการให้ทานของคนอื่น 47
ขัตติยสูตร 14
ขันติ 129, 251, 258, 259, 261, ขันติหมายถึงอธิวาสน ขันติ 129
ขันธ์ 167, 168, 172, 218, 227, ขันธ์ 5 139, 144
ขับกล่อม 197, 199, 204, ขับเคลื่อนจักร 223
ข้ามห้วงกิเลส(โอฆะ) 7, ข้ามอรรณพได้ก็ด้วยความไม่ประมาท 250, ข้ามโอฆะได้ก็ด้วยศรัทธา 250
ขารี(เกวียน) 182
ข้าวกล้า 63, ข้าวปายาส 198, 199, ข้าวปายาสปรุงเนยใส 196, ข้าวเปลือก 14, 268
ข้าศึก 260
ขีณา ชาติ วุสิตं พฺรหฺมจริยं กตं กรณีย์ นาปรं อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺาสิ 172
ชุดภูผาด้วยเล็บ 160, ชุดเหง้าบัว 235
ชุยไผ่ฝาต้นไผ่ 98, 127, 186 ชุยอ้อฝาต้นอ้อ 186
เขมสูตร 84
เข้าใจพูด 90
เข้าฌานได้โดยเอาชนะนิวรณ์ 72
เข้าไปสงบระงับสังขาร 231
แข่งดี 209, 210
โขมทุสสสูตร 214

ค

คอช้างสู่ปราสาท 124
ค้อมศีรษะแลบลิ้น 150
คงที่(ตาที) 93
คนกระด้างถือตัว 208, คนกำพร้า 85, 86, คนเก็บขยะ 131, 196, 279, คนขอทาน 86, 213, คนขัดสน 265, คนขี้เรื้อน 265, คนคอยรับค่าจ้างไปวันหนึ่งๆ 91, คนงมงาย 90, คนโง่บำเพ็ญสมณธรรมได้ยาก 15, คนเดินทางไกล 85, 86, คนตาบอด 229, คนเน่า 196, คนบาปหนา 235, คนมีจิตวิปลาส 90, คนมุทะลุ 90, คนรักตน 100, คนสิบช่าวลับ 110, คนทุงข้าวจัดสำรับ 268
ค้นหาจิต 30
คบเพลิง 3
คบมิตรชั่ว 114
คบสัตบุรุษ 83, คบสัตบุรุษทำให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง 27

ครุฑ (สุบรรณ) 177, 260
คฤหบดีมหาศาล 99, 102
คฤหัสถ์ 110
คลังหลวง 122
คลุกขี้เถ้า 243
คลุกคลีกับครอบครัวหนึ่ง เกินเวลาเหมาะสม 232, คลุกคลีกับคฤหัสถ์ 231, คลุกคลีกับหมู่ 90
ควรแก่การทำอัญชลี 288, ควรแก่ของต้อนรับ 288, ควรแก่ทักษิณา 288
ควันทำให้มองเห็นแต่ไกล สำหรับไฟ 62
ความเพียร 92, ความสัตย์ คือรสอันล้ำเลิศ 249
คัคคราสูตร 226
คันถะ 23
คันธกุฏี 177, 178
คาถา 55, คาถาภิคีตๆ 197
คามวรๆ 126
คารวสูตร 170
คาวุต 248
คำที่สื่อถึงกามคุณ 5 219, คำที่หมายถึงตัณหา 212, คำเรียกขาน 18, 19, คำสัตย์ 204
คิดนึกมารก็ได้ช่อง 147, คิดเสียดายบิณฑบาต 121, คิดหวัง(กงขา) 211, คิดอ่านได้คราวละพันเรื่อง 264
คิมหานฤดู 275, 276
คุกเข่าชวาลงประนมอัญชลี 270
คุณกึ่งหนึ่งของพรหมจรรย์ 118,
คุณค่าแห่งความพากเพียร 254, คุณภาพชีวิต 10
เครื่องจองจำ 108, เครื่องลาดรองกาย 201
เคารพธรรม 170, 171
เคี้ยวเหล็กด้วยฟัน 160
โค 63, 144, 203, โคงาน 200, 201, โคจ่าฝูงตัวผู้ 40, โคต่าง 51, โคที่โล่ต้อนโคตัวแพ้ 258, โคนิสภะ 40, โคผู้ 14, 107, โคอาสภะ 40, โคอุสภะ 40 โคตมีสูตร 162
โคตร 185
โคธิกสูตร 151
โคนไม้ 256, 288

ฆ
ฆฏิกรสูตร 48, 86
ฆฏิการสูตร 86
ฆนะ 164, 238, 239
ฆ้อง 164
ฆัตวาวรรค 3, 61, 67,
ฆัตวาสูตร 61, 269
ฆ่าความโกรธ 61, 190, ฆ่าตัวตาย 153, 154, ฆ่ามนุษย์บูชายัญ 105, ฆ่าม้าบูชายัญ 104, ฆ่าสัตว์ 245

ง
ง่วงซึมหลับไหล 229
งาแตกใบกะหร่อมกะแหริม 201
งานทำในป่า 210, งานนักขัตฤกษ์แลกของขวัญ 145
งามในท่ามกลาง 136, งามในที่สุด 136, งามในเบื้องต้น 136
งู 97, 98
เงาตามตน 122, เงาตามตัว 100
เงิน(หิรัญ) 119

จ
จงกรม 45, 139, 210
จตุจักกสูตร 24
จตุตถฌาน 159
จตุรงคินีเสนา 114, 116,
จตุสัจจพุทธะ 9
จนฺตลิกฺขสมี ปภาสวณฺณา 95
จรณะ 185, 195, 196, 197, 286
จ้องจับผิดพระพุทธองค์ 30
จองเวร 31
จักร(อิริยาบถ) 4 24
จักรพรรดิ 65, 105, 106

จักรวาล 12
จักษุ 43
จัณฑาล 124, 131, 196, 279
จันทนสูตร 78
จันทรุปราคา 75
จันทิมสสูตร 76
จันทิมสูตร 73, 75
จาคะ 251, 265
จาตุมหาราช 267
จาตุยามสุสังวุโต 93
จารบุรุษ 110
จาริก 136, 137, จาริกไปวันละ 1 โยชน์เป็นอย่างมาก 138
จาลาสูตร 165
จำนวนตัวเลขนิรัพพุทะ 179
จิต 21, 52, 57, 59, 79, 200, จิต 2 ดวงเกิดพร้อมกันไม่ได้ 152, จิตใจอ่อนโยน(มุทู) 63, จิตตสูตร 57, จิตเปราะบาง 232, จิตยินดีในภาวนา 71, จิตอันโทสะกระทบกระทั่ง(ครอบงำ) ไม่ได้ 270
จิตรมาส 275, 276
จีราสูตร 248
จุณจันทน์จากเมืองกาสี 110
จุดประทีปสว่างโพลง 229
จุมพิตและนวดฟั้นที่พระบาท 209, 225
จุลวรรค 247
เจ็ดตำนาน 281
เจดีย์ 217, 242
เจตนา 218, เจตนาที่เป็นตัวกรรม 13
เจโตปริยญาณ 176, 225, 227, เจโตวิมุตติ 153
เจริญอริยมรรค 173
เจ้าลัทธิ 73, 167, เจ้าลัทธิอื่น 72
เจ้าหนี้ 201
เจียระไนเป็นแปดเหลี่ยม 91
โจทโก 90
โจร 64, 282, โจรเป็นเสนียด 65, โจรภัย 255, โจร ลักไปไม่ได้ 50
ใจที่ควรเจริญ 22, ใจเป็นเชือก 204

ฉ
ฉันท์ 55
ฉันทราคะ 229
ฉันทะ 29
ฉันทนเดียว 10
ฉกพระทัย 241, 249

ช
ชฎา 21, 149, 195
ชฎาสูตร 21, 194
ชฏิลสูตร 109
ชนะมาร 167, ชนะย่อมก่อเวร 115, ชนะสงครามที่เอาชนะได้ยาก 192, 258
ชรา 6, 43, 58, 59, 82, 98, 99, 131, 279, ชราวรรค 3, 50, 55 ชราสูตร 50
ชวนปญโ 90
ช่องที่จิตตั้งมั่นอยู่ไม่ได้ 64
ชะวากเขา 76
ชัฏของกอไผ่ 22
ชันตุสูตร 86, 234
ชัปปา 212
ชัยชนะของบัณฑิต 257
ชั่วเหยียดแขนคู้แขน 175, 187
ชาครสูตร 7
ช้างแก้ว 126, ช้างตะลุยป่าอ้อ 188
ช่างหม้อ 49
ชาติ 43, ชาติกำเนิด 197, ชาติสิ้นแล้ว 172
ชาวนา 204
ชิวห์ นิลลาเฟตวา 150
ชีเปลือย 94
ชีวะ 238
ชีวิต 66, ชีวิตที่ตั้งอยู่ในศีล 47, ชีวิตในครรภ์ 239, ชีวิตมีความตายเป็นที่สุด 126, ชีวิตไม่พ้นความตายไปได้ 126, ชีวิตแรกเกิดในครรภ์ 238, ชีวิต

สมสีสี 152, ชีวิตอย่างประเสริฐ 62
ชื่อ(นาม่) 56, ชื่อเดิมจริงๆ ของอนาถบิณฑิกเศรษฐี 247, ชื่อเสียง 250, 251
เชตวนสูตร 47
เชษฐมาส 275, 276
เชื่อในธรรมของพระอรหันต์ 250
โชติ โชติปรายโน 123, โชติ ตมปรายโน 123
ใช้เวลาต้อนรับแขก 230

ซ
ซ้อนเท้าให้เหลื่อมกัน 40
ซัดธุลีทวนลม 194
ซากศพในป่าช้า 87

ฌ
ฌาน 6, 10, 31, 32, 69, 72, 73, 76, 77, 78, 81, 153, 154, 185, 201, 230
ฌายนโต 32

ญ
ญาณ 162, 200

ฏ
ฏงกิตมญเจ 240

ฐ
ฐานะและอฐานะ 92

ด
ดอกบัว 4 เหล่า 170
ดนตรี 5 ชิ้น 164
ดมดอกไม้ 235
ดักจิต 241
ดับขันธปรินิพพาน 40, ดับทุกข์ 166, ดับสิ้นทั้งสัญญาและวิญญาณ 5
ด่าตอบ 192
ดาวประกายพฤกษ์ 91
ดำริชั่ว 125
ดิ้นรนขวนขวายในโลก 24
ดินสูบัลลังก์ 124
ดีแต่พูด 195, ดีแต่พูดมาก 196
ดีบุกเหลว 239
ดูหมิ่นว่าเล็กน้อยใน 4 อย่าง 97
เด็กดักนกกา 241, เด็กสาว (กุมาริกา) 158, เด็กอ่อนเอาแต่กินนม 140
เดรัจฉาน 47
เดือนขาด 244, เดือนท้าย ฤดูฝน 277
แดนแห่งความตาย 9

ต
ตติยชนสูตร 53, ตติยเทวสูตร 264, ตติยวรรค 123, 132, 149, 160, 269, 272, ตติยสักกนมัสสนสูตร 267, 268
ตตเถวนตรชาติ 134
ตถาคตเสยยา 40
ตนเป็นที่รัก 100, 103
ต้นเค้า(นิทาน่) ของคาถา 55
ต้นงาในไร่ 201, ต้นไม้ที่มีรากขาด 173, ต้นอ้อสดที่ถูกถอน 10
ตบะ 54, 64, 79, 93, 133, 134, 195, 232
ตโปกัมมสูตร 133,
ตโม โชติปรายโน 123
ตโม ตมปรายโน 123
ตระหนี่ 44, 47, 48, 84, 125, ตระหนี่จัด เรียกว่ากัทริยะ 48, ตระหนี่มี 2 ระดับ 48
ตะโพน 164
ตะลึงฟังเสียงสวดเหมือนถูกสะกด 245
ตัณหา 4, 16, 19, 22, 25, 30, 31, 38, 44, 45, 52, 57, 58, 59, 69, 77, 89, 139, 142, 154, 155, 159, 211, 212, 218, 219, 231, 241, ตัณหาฉันทะ 29, ตัณหาพายุ่ง 194, 195, ตัณหารกทึบ 21, ตัณหาสูตร 57

ตัวเต็มไปด้วยขนเหล็ก 241
ต้านทานเพราะเหตุแห่งชันธ์ 139
ตามหาโค 200
ตายนสูตร 72 ตายไปสู่โลกหน้า 250, ตายหมู่เพราะเรืออับปาง 27
ตาวตีสกายิกา เทวดา 12
ตำแหน่งของมาตลิ 260
ติกุชปณฺโ 90
ติดอยู่ในฌาน 6
ติเตียนคนชั่ว 90, ติเตียนผู้ที่ไม่ควรติเตียน 271
ติวิสาขฺ นลาฏน นลาฏิกำ วุฏาเปตฺวา 150
ติสสกสูตร 178
ตุฏฐพรหมสูตร 179, 184
เตโชกสิณสมาบัติ 175
เต็มปรารถนา 112
เต่าหดอวัยวะ 15
เตียงเท้าติดแม่แคร่ 240
ไตรทิพย์ 125, 211, ไตรเพท 267, ไตรภพ 240, ไตรลักษณ์ 32, ไตรสิกขา 9, 235

ถ

ถ่อเรือบนบก 133, 134
ถวิลหาปัจจัยในอดีต 10
ถั่วเขียว 206, ถั่วพู 206
ถาโม 110
ถิ่นอมนุษย์ 120
ถียา ริตฺตา ธมฺมนิ 134
ถีนมิทธะ 128, ถีนมิทธะและอุทธัจจะละได้ด้วยอรหัตตมรรค 129
ถือตัว 9, 220
ถูกจูงไปเข้าลัทธิอื่นได้ 8, ถูกแทงด้วยหอก 79
ไถ 203, 204, ไถช่วยยังชีพ 67, ไถนาหว่านข้าว 203

ท

ทนต่อคำว่ากล่าว 90
ทนโค 91
ทมะ 9
ทรัพย์ 62, 250, ทรัพย์ในอากาศ 132, ทรัพย์อันประเสริฐ 249
ทลายภูผาด้วยก้านบัว 160
ทศพลญาณ 142
ททรสูตร 96
ททิททสูตร 265
ทองชมพูนุท 91
ทอดทิ้งตน 65, ทอดธุระ 251
ท่อนไม้ที่เขาทอดทิ้งไว้ในป่า 233
ทะเลาะตอบ 192
ทักท้วงคนผิด 90
ทักษิณา 104, 172, ทักษิไณย 199
ทัณฑ์(อาชญา) 259
ทางดำเนินของมาร 147, ทาง
ตรงสู่นิพพาน 45, ทางผิด 54, 64, ทางพ้นทุกข์ 161,
ทางและมิใช่ทาง 222
ท่าจอด 70
ทาน 22, 27, 28, 29, 42, 43, 44, 47, 73, 84, 85, 86, 120, 125, 127, 128, 252, 263, 264, 266, ทานควรให้ ณ ที่ไหน 127, ทานที่เกิดจากโทษทัณฑ์ 28, ทานที่เปื้อนน้ำตา 27, ทานบดี 85, 86, ทานเปื้อนน้ำตา 28, ทานให้ ณ ที่ไหนจึงมีผลมาก 127
ทามลิสูตร 70
ทายก 85
ทาสทาน 86
ทำจิตให้สงบระงับ 68, ทำตนเป็นคนเลี้ยงยาก 87, ทำตัวเป็นนักปราชญ์ 84,ทำที่สุดแห่งทุกข์ 234, ทำบุญให้ทานชนิดที่ยังมีอุปธิเป็นผล 266, ทำไปเพื่ออนุเคราะห์ 240, ทำสวนให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ 46, ทำหน้าย่น 150, ทำให้แจ้งนิโรธ 173

ทำไมต้องสอนคนอื่น 240
ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน 186
ทิฏโฐมะ 5
ทิฏฐธัมมิกัตถะ 117
ทิฏฐะ หมายถึงรูป 219
ทิฏโฐมะ 250
ทิฐิ 5, 7, 16, 69, 77, 250
ทิพยกาม 17, ทิพยจักษุ 175, 227
ทิพพโยค์ 48
ทีฆลัฏฐิสูตร 77
ที่พักอาศัย 43, 46
ที่มาของกิเลสต่างๆ 240, ที่มาของชื่อต่างๆ ของท้าวสักกะ 264
ที่สุดของโลก 87, 88, 89, ที่สุดแห่งความพอใจ 112, ที่สุดแห่งทุกข์ 88
ทุ.สะ.นะ.โส. 108
ทุกกรสูตร 15
ทุกข์ 30, 43, 52, 53, 55, 58, 59, 73, 77, 78, 81, 83, 89, 98, 165, 166, 168, 170, 188, 204, 243, 249, 289, ทุกข์เท่านั้นเกิดขึ้น 168, ทุกขภัย 255, ทุกขเวทนา 153, ทุกข์อันมีกามเป็นเหตุ 148, 150
ทุกรกิริยา 54, 133, 206
ทุจริต 124
ทุฏโ 90
ทุติยกัสสปสูตร 69, ทุติยโก กาลิกสูตร 180, ทุติย ชนสูตร 53, ทุติยเทว สูตร 264, ทุติยปัชชุน นธีตุสูตร 41, ทุติยปาส สูตร 136, ทุติยวรรค 109, 122, 141, 185, 263, 268, ทุติยสักกน มัสสนสูตร 267, 268, ทุติยสังคามวัตถุสูตร 115, ทุติยสุกกาสูตร 248, ทุติยสูตร 54, ทุติยอัปปมาทสูตร 118, ทุติยอายุสูตร 141 ทุติยาปุตตกสูตร 121
ทุพพัณณิยสูตร 269
ทุศีล 127
ทุวงคุลปญา 162
เท็จ(โมสวชช์)เป็นตุจเถ้า 200
เทพ 33 องค์ 12, เทพกัญญา 231, เทพที่อุบัติขึ้นบนตักของเทวดา 69, เทพธิดา 41, 79, 80, เทพสถิตจันทรวิมาน 74, เทพสารถี 260, เทพแห่งเมฆฝน 41
เทวดา 2, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 38, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 77, 78, 107, 117, 136, 166, 170, 226, 229, 230, 232, 233, 234, 235, 236, 246, 253, 257, 259, 261, 262, 265, 268, 269, 270, 272, 286, เทวดาเพศชาย 69, เทวดาเพศหญิง 69
เทวตาสังยุตต์ 2, 11, 19, 25, 41, 49, 55, 60, 67, 140, 234, 269
เทวทัตตสูตร 186
เทวธิดา 69
เทวบุตร 2, 12, 68, 69, 71, 72, 73, 76, 77, 81, 82, 86, 87, 88, 90, 94, 253, 255, 265, เทวบุตรเดียรถีย์ 92, เทวบุตรมักจะระบุชื่อด้วย 69
เทวปุตตสังยุตต์ 68, 75, 82, 95, 234
เทวปุริสา 90
เทวราช 256
เทวโลก 12, 37, 77, 94,

95. 255
เทวสถานศักดิ์สิทธิ์ 248
เทวทิตสูตร 205
เทียบ 12 เดือน 276
แทงด้วยหอก 20
โทณปากสูตร 112
โทณะ(ทะนาน) 182
โทมนัส 43
โทษในกาม 150. โทษในรูป 178
โทสะ 7. 43. 241. 285. 288
ไทยธรรม 104. 181
ไทร 133

ธ
ธงเป็นความปรากฏเด่นของรถ 62
ธชัคคปริตต์ 255. 273. 281. 282. ธชัคคสูตร 255. 281
ธนัญชานีสูตร 190. 191. 193
ธนูศิลป์ 128
ธรรม 62. 200. 219. 251.
ธรรม 4 ประการ 251. ธรรม 4 ประการสำหรับผราวาส 251. ธรรมของสัตบุรุษ 99. ธรรมขันธ์ 128. ธรรมคุณ 256. ธรรมช่วยให้ตื่นอยู่ 66. ธรรมซึ่งเป็นเครื่องชี้ทางออก 289. ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว 249. ธรรมบท(นิพพาน) 29. ธรรมประเภทไหนย่อมหลับ 8. ธรรมฝ่ายต่ำ 216. ธรรมฝ่ายสมาธิ 47. ธรรมวาจา 221. ธรรมวินัย 254. 259. ธรรมสำหรับเป็นท้าวสักกะ 264. ธรรมสำหรับอยู่ร่วมกัน 240. ธรรมอันมีพิษร้าย 213
ธาตุ 92. 167. 219. 227
ธิดามาร 157. 158. 159. 160
ธิติ(ความพยายามมั่นเพียร) 154. 251
ธีตุสูตร 116
ธีรชน 257
ธุดงควัตร 54
ธุดธรรม 178
ธุลีละเอียดที่ซัดทวนลม 21
โธรยฺหวตา-มีความรับผิดชอบสูงยิ่ง 38

น
นอนในจตุตถฌาน 40. นอนแบบสีหไสยา 39. นอนอย่างคนเสพกาม 39. นอนอย่างเปรต 39. นอนอย่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 40. นอนอย่างราชสีห์ 39
น เตหิ ยกฺขา กีฬนฺติ 242
นกติดบ่วง 66
นชีรติสูตร 64
นทุพภิยสูตร 260
นนทิสญฺโชโน 57
นรก 40. 47. 73. 80. 122. 125. 126. 179. 183. 270
นสันติสูตร 29
นหุต 182
นฬวรรค 3. 4. 11
นักบวช 268. นักผลิตสุรา 138
นั่งขัดสมาธิ 157. 175. นั่งเข้าฌาน 210. 211. นั่งชิดใกล้ก็เกรงใจ 225. นั่งอยู่ด้านพระหัตถ์ขวา 225. นั่งอยู่ด้านพระหัตถ์ซ้าย 225
นัตถิปุตตสมสูตร 13
นันทนวรรค 3. 11. 19.
นันทนสูตร 11. 77. 89. 140. 234
นันทิวิสาลสูตร 89. นันทิสูตร 12. 140
นาค 38. 174. นาคทัตตสูตร 231. นาคสูตร 134. 135
นางบำเรอ 157
นานาติตถิยวรรค 83. 95.
นานาติตถิยสูตร 92

นาบุญ 288. 289
นาปรี อิตฺถตฺตาย 173
นาม 21. 23. 24. 49. 56. 195. นามขันธ์ 219. นามรูป 19. 30. นามและโคตร 64. นามสูตร 56
นายบ้าน 87. นายแห่งทาน 85
น้ำเดือดปุดเป็นฟองฟอด 199.
น้ำที่ไม่มีตัวสัตว์ 199.
น้ำในแม่น้ำน้อย 141.
น้ำมันงาที่ติดอยู่ปลายเส้นด้าย 239. น้ำสัมพะอุม 119
นิกขันตสูตร 216
นิครนถ์ 109. นิครนถ์นุ่งผ้าผืนเดียว 109
นิททาตันทิสูตร 15
นินนทุต 182
นิพพาน 5. 6. 16. 23. 24. 29. 45. 54. 55. 57. 70. 72. 76. 79. 98. 99. 146. 154. 156. 159. 166. 204. 205. 217. 218. 221. 229. 254. นิพพานไม่มีเบญจขันธ์ 24
นิพฺพิทาพหุโล 220
นิพฺพิส กติโก ยถา 91
นิพฺเพธิกปญฺโ 90
นิมิต 220
นิโมกข์ 5. นิโมกขสูตร 5
นิรัคคฬะ 104. 105. 107
นิรัพพุทะ 174. 179. 182
นิโรธ 118. 166. นิโรธสัจ 32
นิวรณ์ 7. 8. 72. 128. 129
นิสภะ 38. 40
เนยยะ 170
เน่าใน 195
เนื้อทราย 232
โน้มดอกบัวมาสูดดม 235
โนมิยสูตร 45

บ

บ่อเกิดแห่งปีติ 47. บ่อน้ำ 46
บ่อยๆ 205
บทกวี 225. บทขัด 281.
บทสอนใจภิกษุใหม่ 217
บรมสุข 31. 32
บรรพชาที่ปฏิบัติย่อหย่อน 73
บรรพชิต 229
บรรลุธรรม 162
บริสุทธิ์(หมดจดจากกิเลส)ได้ก็ด้วยปัญญา 250
บ่วง 136. ปวงคล้องใจว่อนอยู่ทั่วนภากาศ 144.
บ่วงทิพย์ 135. บ่วงมาร 31. 135. 145. 157
บวงสรวงพรหมไม่ถึงพรหม 171
บัญญัติ 19. 92
บัณฑิต 117. 131. 132. 193. 212. 218. 223. 258. 265. 271. 280
บัณเฑาะว์ 164
บัลลังก์สู่หลังม้า 124
บาดาล 44. บาดาลที่ข้ามได้ยาก 228
บาทบริจาริกา 157
บ้านส่วย 126
บาป 100. 126. 146. 179. 213. 243. บาปกรรม 28. 29. 116. 126. 214. บาปเท่าปลายขนทราย 235. บาปมากบาปน้อย 235
บารมี 30 ทัศ 8
บิณฑบาตที่ได้มาด้วยการขับกล่อม 196. บิณฑบาตไม่ติดอยู่กับตระกูล 186
บุคคล 4 ประเภท 123. 208
บุญ 6. 44. 46. 50. 51. 73. 82. 84. 100. 122. 126. 129. 130. 212. 266. 267. บุญกรรม 126. บุญกิริยา 104. บุญเขต 197. บุญเจตนา 50. บุญสั่นโลกิยะ 266. บุญที่อำนวยผลแก่เบญจขันธ์

266. บุญพิธี 86. บุญมีขอบเขตจำกัดกว่ากุศล 267. บุญมีอุปธิเป็นผล 266. บุญไม่ถึงหนึ่งในร้อย 28
บุตร 52. บุตรคือผู้ประกาศตนที่ดีที่สุด 63. บุตรผู้เชื่อฟังคำ 14. บุตรหัวปี 14.
บุรุษเข็ญใจ 265
บูชายัญ 107. บูชาอาจารย์ 208
เบญจขันธ์ 13. 19. 29. 30. 173
เบียดเบียน 242. 272
เบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ 73
เบื่อหน่าย 220
โบราณธรรม 221

ป

ปวีรสๅ 167
ปกติอุโบสถ 243. 244
ปโกฏิ 182. ปโกฏิปโกฏิ 182
ปชๅ มม 75
ปชัปปิตา 212
ปชาบดี(มเหสี) 264
ปญฺญา 62
ปญฺจงฺควิปฺปหีโน 129. ปญฺจงฺคิเกน ตุริเยน 164
ปฏัก 203
ปฏิฆสัญญา 195. ปฏิฆะ หมายถึงกลิ่นและรส 219
ปฏิจจสมุปบาท 92
ปฏิชาครอุโบสถ 244
ปฏิบัติชอบ 287. ปฏิบัติดี 287. ปฏิบัติตรง 287. ปฏิบัติเพื่อรู้ 287
ปฏิภาณ 219. 222. ปฏิภาณกวี 224
ปฏิรูปการี 251. ปฏิรูปสูตร 143
ปฐมกัสสปสูตร 68. ปฐมโกกาลิกสูตร 178. ปฐมชนสูตร 52. ปฐมฌาน 170. ปฐมเทวสูตร 263. 264. ปฐมปัชชุนนธีตุสูตร 40. ปฐมปาสสูตร 135. 137. ปฐมโพธิกาล 206. ปฐมยาม 2. ปฐมวรรค 68. 75. 96. 133. 141. 169. 184. 253. 262. ปฐมสักกนมัสสนสูตร 267. ปฐมสังคามวัตถุสูตร 114. ปฐมสุกกาสูตร 247. ปฐมอัปปมาทสูตร 117. 119. ปฐมอายุสูตร 140. 141 ปฐมาปุตตกสูตร 119. 121
ปทปรมะ 170
ปทุม 182. ปทุมบุปผสูตร 235
ปป้ 46
ปมาทสูตร 177
ปโมกข์ 5
ปรโลก 44. 63. 94. 100. 122. 126
ประกาศชื่อตนเอง 209. ประกาศตนเป็นพุทธะ 96. ประกาศพรหมจรรย์ครั้งแรก 136
ประจบชาวบ้าน 87
ประชวรด้วยโรคลม 205
ประทีป 43
ประทุษร้าย 21. 260.
ประทุษร้ายต่อบุคคลผู้ไม่ประทุษร้าย 194
ประนมอัญชลีไปทั่วทิศ 267.
ประนมอัญชลีอยู่ทางใต้ลม 261
ประพฤติธรรม 130
ประมาท 32. 38. 64. 76. 77. 87. 117. 119. 177. 188. 244. 250. 253
ประโยชน์ชาตินี้ 117. ประโยชน์ปัจจุบัน 113. ประโยชน์ภายภาคหน้า 113. 114. 117. 252
ปรายน์ 53
ปรารภ 92
ปริกสุสติ 66
ปริญเญยยกิจ 173
ปริตต์ 281. 282. ปริตต์

ยอดธง 255
ปริเทวะ 43
ปรินิพพาน 152, ปรินิพพาน สูตร 188
ปริพาชก 109
ปริมาณของทาน 28
ปริศนาธรรม 5, 16, 44, 45
ปโรสหัสสสูตร 224
ปล่อยวางทุกสิ่ง 79
ปลายข้าว 119
ปลาว่ายเข้าหาเครื่องดัก 102
ปลุกให้คนตื่น 265
ปลูกป่า 46
ปวนจิต 249
ปวารณา 222, 223, ปวารณาสูตร 222
ปวิวิตโต 90
ปสาสติ 55
ปหานกิจ 173
ปัจจนิกสูตร 209
ปัจจเวกขณจิต 153
ปัจจัย 4 ที่เกิดจากการชี้ชวนจูงใจ 181
ปัจจุบันชาติ 172
ปัจเจกพุทธเจ้า 121, ปัจเจกพุทธะ 8
ปัจฉาสมณะ 220
ปัชโชตสูตร 23, 66
ปัญจราชสูตร 111, ปัญจสาขา 238, 239
ปัญจาลจัณฑสูตร 72
ปัญญา 10, 14, 21, 38, 50, 54, 55, 62, 66, 76, 77, 78, 79, 83, 110, 129, 137, 161, 170, 179, 195, 204, 205, 213, 222, 223, 240, 247, 250, 251, 265, 266, 280, ปัญญาคม 90, ปัญญาจักษุ 142, 143, 144, 145, 146, 150, 151, ปัญญาชวนร่าเริง 90, ปัญญาเท่าสองนิ้ว 162, ปัญญาประเสริฐสุด 249, ปัญญาเป็นรัตนะ 50, ปัญญาเป็นแสงสว่าง 67, ปัญญาพึงรู้ได้ด้วยการสนทนา 110, ปัญญารักษาตน 195, 218, ปัญญาวิมุตติ 223, ปัญญาไว 90, ปัญญาหนักแน่น 90, ปัญญาหลักแหลม 90
ปัตตสูตร 144
ปัตถะ(แล่ง) 182
ปัพพโตปมคาถา 132, 273, 278, ปัพพโตปมสูตร 130, 278
ปากดินทริยสูตร 234
ปากสะสมโทษ 179
ปา 256, 266, 288, ปากิเลส 211, 218, ปางิ้ว(สิมพลี) 259, 260, ปาชัฏ 21, 22, 300, ปาเที่ยงวัน 14, ปาฏิหาริย 45, ปาใหญ่สงเสียงครวญคราง 234
ปาฏิหาริยอุโบสถ 244, 245
ปาติโมกขสังวร 10
ปาเถยยสูตร 66
ปาเท ปหำ 40
ปาปครหี 90
ปาสาณสูตร 141
ปิณฑิกสูตร 145
ปิยรูป 158, ปิยรูปสาตรูป 218, 219, ปิยวาจา 221, ปิยสูตร 99
ปิยังกรสูตร 245
ปิโย อตฺตา 99
ปิศาจ 245
ปิหิตสูตร 59
ปีติ 47, ปีติในฌาน 145, ปีติเป็นภักษา 146
ปี่และสังข์ 164
ปุกกุสา 131
ปุคคลสูตร 123
ปุญญาภิสังขาร 78
ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินฺ. 44
ปุญฺญญฺจ ปาปญฺจ ปวาเหติ วา 213
ปุถุชน 70, ปุถุชนหยั่งวัดคุณธรรมของพระอรหันต์ 178
ปุนปฺปุนำ 205

ปุนัพพสุสูตร 246
ปุราณติตถกโร 72
ปุริสเมธ 104, 105, 107,
ปุริสสูตร 98
ปุริสา จารา 110
ปุสสมาส 276
ปูก้ามหัก 156
เปตเสยยา 39
เปรต 39, 86, 87
เปสลาติมัญญนาสูตร 219
เปสิ 238, 239
แปลงเพศเป็นโค 144, แปลงเพศเป็นชาวนา 146, แปลงเพศเป็นพญางู 138, แปลงเพศเป็นพญาช้าง 134, แปลงเพศเป็นพราหมณ์ 149
โปฏฐปทมาส 274, 276,
โปฏฐปทมาสกาฬปักษ์ 275
โปฏฐปทมาสศุกลปักษ์ 275
โป๊ปดมดเท็จแม้ต่อศาล 102 ไปด้วยกันหมดเหมือนวานร 230,
ไปถึงที่สุดโลกด้วยการเดินทาง 88

ผ
ผลกรรม 21, 47, 48, 262, ผลกรรมที่คิดอาฆาตในพระอัครสาวก 183,
ผลกล้วยย่อมฆ่าต้นกล้วย 186, ผลจิต 153, ผลทาน 42, ผลบุญ 259,
ผลผลิตเป็นอมตะ 204,
ผลมะตูมแก่ 183, ผลมะตูมอ่อน 183, ผลส่วนเหลือของกรรม 121
ผัดคุณมาสกาฬปักษ์ 275, 276,
ผัดคุณมาสศุกลปักษ์ 275, 276
ผัสสายตนะ 145
ผ้า 43, ผ้ากัมพลสีเหลือง 91
ผาณิตสุส ปุฏ์ 206
ผาล 203
ผี(ยักษ์)เข้าสิง 242
ผุสติสูตร 21
ผุสสมาส 275, ผุสสมาสกาฬ
ปักษ์ 276, ผุสสมาสศุกลปักษ์ 276
ผูกโกรธ(นทฺธี) 25, 89,
ผูกมิตร 250
ผู้ตรัสรู้อริยสัจมี 4 ประเภท 8,
ผู้สร้าง 167, 168, ผู้สำเร็จอรหันต์ในอิริยาบถใดอิริยาบถหนึ่ง 152, ผู้ให้ย่อมผูกมิตรไว้ได้ 251
เผาไม้ 199, เผาไม้บูชาไฟ 198
แผ่นน้ำ 44
โผฏฐัพพะ 111, โผฏฐัพพะที่ได้สัมผัสทราบ 218

ฝ
ฝน 14, 52, 63, ฝนลงเม็ดโปรยปราย 134, 135, 138, 141, 186, 214
ฝันร้าย 108
ฝึกตน 9, ฝึกตนมาดี 91
ใฝ่ธรรม 91

พ
พ่อค้าเกวียน 84, พ่อค้าทางทะเล 27, พ่อค้าเพลาเกวียนหัก 84
พอเพียง 63
พกสูตร 173, 179
พยคฆินิสา 177
พยาบาท 128, พยาบาทละได้ด้วยอนาคามิมรรค 129,
พยาบาทวิตก 234
พรหม 48, 170, 175, 176, 178, 188, 211, 212, พรหมฆ่าพรหมด้วยกัน 177, พรหมจรรย์ 49, 54, 64, 67, 73, 89, 118, 136, 140, 150, 151, 173, 200, 203, 213, 218, 242, 268,
พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว 172,
พรหมเทวสูตร 171,
พรหมนิมันตนสูตร 174,

พรหมบริจาริกา 176.
พรหมยาจนกถา 169.
พรหมรับใช้ 187. พรหมรับใช้ในพรหมโลก 176.
พรหมโลก 34. 48. 81. 171. 174. 175. 176. 177. 185. 187. 188.
พรหมสังยุตต์ 169. 184. 189. พรหมอยู่แสนไกล 171
พระวินัยปิฎก 247
พระอุปัฏฐาก 205. 206
พรานนก 30. พรานล่าเนื้อ 229
พราหมณ์ 86. 125. 131. 170. 187. 196. 197. 279. พราหมณ์(พระอรหันต์) 70.พราหมณ์มหาศาล 99. 102. 207. พราหมณสังยุตต์ 190. 202. 215. พราหมณี 171. 190
พร่ำสอนคนอื่นทำไม 156
พลช้าง 116. 279. พลเดินเท้า 116. 279. พลม้า 116. พลรถ 116. 279
พลานหาวิญญาณ 154
พลิพทโธ 14
พหุธิติสูตร 200
พหุนปานำ ฆรมาวสนโต 63
พหูสูต 9. 129
พัฒนาการ 238
พันตา 261
พันธนสูตร 58. 108
พันธนาการ 16. 58. 59. 165
พาล 229. 257. 271
พิจารณาจิตที่หลุดพ้น 226
พิณสิเหลือง 154
พิธีบูชาไฟ 196. 198. พิธีบูชายัญ 104
พิลังคิกสูตร 193
พิสดารเชิงตำนาน 248
พึงพอใจในบทธรรม 233
พืชงอก 62
พุทธคุณ 256. พุทธทายาท 225. พุทธธรรม 41. พุทธปรินิพพาน 230. พุทธรูป 198. พุทธสีหนาทสูตร 5. พุทธานุภาพ 75. 177
พูดคำสัตย์ 263. พูดจานุ่มนวล 263. พูดเท็จ 245
เพ่งกสิณ 32. เพ่งจิต 32. เพ่งลักษณะความจริง 32
เพลิดเพลิน(นนฑิ) 81.
เพลิดเพลินก็หมายถึงทุกข์ 80
เพลินใจ 163. เพลินใจ(นนฑิ) 5. เพลินใจ(อภินนฑนา) 211
เพียรเป็นฝน 204
เพื่อนกินเพื่อนเที่ยว 51. เพื่อนของคนทำงาน 66
แพ้การพนันหมดเนื้อหมดตัว 179. แพ้ย่อมนอนเป็นทุกข์ 115
แพศย์ 131. 196. 279
แพะ 107
โพชฌงค์ 79
โพธิญาณ 133. โพธิสัตว์ 65. 106

ฟ

ฟังด้วยดีเพื่อบรรลุนิพพาน 250
ฟื้นจากถูกยักษ์สิง 243
ไฟ 97. 98. ไฟ 11 กอง 43 ไฟลุกไหม้บนศีรษะ 20. 79. 140

ภ

ภควา 98
ภชติ 44. 84
ภทรมุโข 102
ภพ 5. 7. 24. 30. 53. 78. 139. 155. 250. ภพใหม่ 155. ภพให้หลงเพลิน 78
ภรรยา 52. ภรรยาที่ปรนนิบัติดี 14. ภรรยาสาว(กุมารี) 14
ภวังคจิต 153
ภโวฆะ 5. 250
ภักษาของปลาและเต่า 170

ภัณฑะ 65
ภัททมาส 276
ภัทรมุข 102
ภาชนะดิน 126
ภาวนากิจ 173
ภาษากวี 224. ภาษาชาวโลก 23
ภิกขกสูตร 213
ภิกขุนีสังยุตต์ 161. 168
ภิกษุ 97. 98. 213. 218. ภิกษุณี 161. 247. ภิกษุณีผู้มากด้วยฤทธิ์ 164. ภิกษุผู้มีศีลเป็นเดช 97. ภิกษุสงฆ์ 63. 268. ภิกษุใหม่ 216
ภิกษุโก 213
ภิตสูตร 63
ภูเขาทองคำล้วน 148. ภูเขาศิลา 278. ภูเขาใหญ่ศิลาล้วน 131. ภูเขาใหญ่สูงเทียมเมฆ 130
ภูมิ 145. ภูมิสถานอันน่ารื่นรมย์ 266
โภ! โภ!(ผู้เจริญ! ผู้เจริญ!) 86
โภคทรัพย์ 66. โภคทรัพย์ที่คนอื่นสะสมไว้ 48

ม

มณฑป 181
มณีภัททสูตร 242
มณฑลิ 74
มนตยุทธ์ 131
มนสิการไม่แยบคาย 234
มนาปปริยนุต์ 112
มนุตาธีโร 84
มโนนิวารณสูตร 22. มโนวิตก 16. 241
มรณภัย 6. 82. มรณะ 43. 58. 59. 98. 99. 131. 279
มรรค 20. 134. 204. 205. 223. มรรค ผลนิพพาน 5. มรรคผล 253. 254. มรรคมีองค์ 8 72
มฤคพันธุ์พยัคฆ์ 177
มลทินของพรหมจรรย์ 54. 64
มลพิษ 44
มหากรรม 107
มหัทธนสูตร 24
มหาขันธกะ 169. มหาเถระ 80 รูป 206. มหาปรินิพพานสูตร 188. มหาพรหมจอมโลกา 211. มหาภูตรูป 89. มหายัญ 104. 105. 106. 107. มหาสมยสูตร 32. 75. มหาสาลสูตร 207
มักโกรธ 91
มักชะ 219
มักน้อย 90. 91
มัคคจิต 153. มัคคเจตนา 47.
มัคคปัญญา 47. มัคค
พรหมจรรย์ 173
มัจจุราช 76. 77. 155. 159. 163. 188. 232
มัจฉริยสูตร 27. 47 มัจฉริยะ 48
มัชฌิมนิกาย 86. 174. 190. 197
มัลลิกาสูตร 103
มัวเมาเป็นกวี 142. มัวหลับ 15
มา เอเกน เทว อคมิตถ. 136
มาคธสูตร 69
มาฆมาส 275. 276
มาฆสูตร 69
มาณพ 211. มาณพ 33 คน 12
มาตราวัด 182
มาตุโปสกสูตร 212
มานกามสูตร 9
มานสสูตร 144
มานะ 7. 9. 19. 23. 38. 209. 219. 220
มานัตถัทธสูตร 208
มานิกะ(เครื่องดวงชนิดหนึ่ง) 182
มานุสี เทห่ 48
มายาสูตร 270
มาร 85. 94. 95. 133. 134. 135. 137. 138. 139.

140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 153, 154, 155, 156, 157, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 240, 270, มารดลใจไม่ให้ออกมาตักบาตร 146
มารดาเป็นมิตร(แท้)ในเรือนตน 51
มารธีตุสูตร 157, มารเธยย์ 145, มารสังยุตต์ 133, 141, 148, 160
มาสกโลหะหุ้มด้วยทองคำเก๊ 111
ม้าแก้ว 126, ม้าชั้นดีทลบแส้ 16, ม้าอัสดร 186, ม้าอาชาไนย 260, ม้าอุปการ 106
มิคทายวัน 80, 142
มิคสิรมาส 275, 276
มิจฉาทิฐิ 7, 125, 167,
มิจฉาทิฐิว่าตนมีชีวิตนิรันดร์ 174
มิตตสูตร 51
มิตร 51, มิตร 4 ประเภท 51, มิตรเกื้อกูลไปถึงภพหน้า 51
มีกิเลสออกหน้า 235, มีจิตมุ่งตรงสุดตัว 78, 229, มีใจรับรู้อารมณ์ที่มากระทบ 195, มีชัยด้วยธรรม 260, มีมิตรสหายที่ดี 118, มีไม้เท้ายังดีกว่า 207, มีศีลเป็นที่รัก 183, มีสติ ก็ยังไม่หลุดพ้นจากเวร 242
มืดมา-มืดไป 123, มืดมา-สว่างไป 123, 124
มุตะ หมายถึงโผฏฐัพพะ 219
มุนี 138, 218
มุสาวาท 187
มุฬโห 90
เม็ดในของพริกไทย 239
เมตตา 242
เมถุนธรรม 49, 54, เมถุนวิรัติ 54
เมล็ดพันธุ์ผักกาด 163, 183
เมาอาหาร 15
เมืองที่ศึกสงครามทำอะไรไม่ได้ 254, เมืองผ้าไหม 214
แม่ผัวพ่อผัว 117
โมคคัลลานสูตร 226
โมหะ 7, 43, 285, 288
ไม่ใช่น้ำแต่ใช้ชำระล้างได้ 64, ไม่ได้ชื่อว่าภิกษุเพียงด้วยการขอคนอื่น 213, ไม่พัก ไม่เพียร 4, ไม่รู้ธรรมจึงลำบาก 246
ไม้อ้อที่ลมพัดขาดกระจุย 158

ย
ยอดของกาม 111, ยอดของภัณฑะ 65, ยอดชันติ 258, ยอดธง 255, 256, 283, 284, 285
ยอมตนเป็นทาส 65, ยอมรับการสารภาพผิดของคนอื่น 271, ยอมรับในความผิดของตนเอง 271
ยกย่องสตรีไว้สูง 65
ยชมานสูตร 266
ยักขภัย 255, ยักขสังยุตต์ 237, 247, 252
ยักษ์ 44, 84, 85, 240, 241, 242, 247, 248, 249, 250, 252, 269, 270, 282, ยักษิณี 245, 246
ยังประโยชน์ให้สำเร็จตราบชรา 50
ยัญญสูตร 104
ยางเหนียว 167, ยางเหนียว (แห่งตัณหา) 241
ยาจก 85, 86
ย่านไทร 241
ยานพาหนะ 43
ยินดี(ตุฏฐิ) 71, ยินดีในความสงบทางอินทรีย์ 71, ยินดีในฌาน 5, ยินดียินร้าย 143
ยึดติดกับภาษาชาวโลก 23,

ยึดติดในค่าเรียกขาน 18, ยึดมั่นในกายตน 231
ยืนพิงบานประตู 177, 261, 267, ยืนอยู่เหนือดั้งจมูก 165
ยุทธภูมิ 279
โยคะ 204
โยชน์ 248
โยนิโสมนสิการ 135, โยนิโสสัมมัปปธาน 135, 136
โยมอุปัฏฐาก 81

ร

รอความตาย 91, รอแต่วันปรินิพพาน 218
รอยเท้าช้าง 117
รกชัฏ 22
รกฺขิโต อตฺตา 100
รถสูตร 61
ร่มใบไม้ 119
รส 111, รสที่ดียิ่งกว่ารสทั้งหลาย 62, รสในแผ่นดิน 167, รสอันล้ำเลิศ 249
ระดมความเพียร 78, 90, 92, 196, 229
ระดับ"มหาศาล่า 99
ระเบียบแบบแผนของสภา 215
ระลึกชาติหนหลัง 197, 227
รักตน 14, 103, รักตนก็อย่าทำบาป 99, รักเสมอความรักที่มีต่อบุตร 13, รักอันแรงกล้า 108
รักษาตน 100, 101, รักษาอุโบสถ 243, 245, รักษาอุโบสถในพรรษา 3 เดือน 244
รัง 16, รังนก 260, รังหมายถึงภรรยา 17
รังเกียจบาป 93
รัชชสูตร 147
รัตนตรัย 48, 191, 255
รัตติและอายุเท่ากับท้าวสักกะ 256
รากเป็นพิษมียอดหวาน 61,191, รากลึกทางประวัติศาสตร์ 34, รากเหง้าของตัณหา 211
ราคะ 7, 30, 43, 54, 64, 157, 158, 220, 233, 241, 285, 288, ราคะโทสะโมหะ 44, 195, 215, 256, ราคะแรงกล้า 102
ร่างกาย 13
ราชรถ 99, ราชสีห์ 38, 39, 94, 143, ราชสูตร 98
ราชาเป็นศรีสง่าของแว่นแคว้น 62
รามเณยยกสูตร 266
ร่ายลำนำคาถาสรรเสริญพุทธคุณ 224
ราหุนา อสุรินฺเทน คหิโต 74
ราหูอมจันทร์ 73, 75, ราหูอมอาทิตย์ 74, 75
ร่ำรวยที่ไม่เกิดประโยชน์ 119
ริษยา 159
รุ่งโรจน์ในท่ามกลางหมู่ญาติ 26
รู้ตัวว่าต้องตายในไม่ช้า 130, รู้ประมาณในโภชนะ 113, รู้ภาษาท่าทาง 48, รู้อาการของผู้มาขอ 48
รูป 21, 23, 24, 49, 64, 94, 111, 178, 195, 218, 219, รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ 144, รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ 144, 195, 233, รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธัมมารมณ์ 145, รูป(ชีวิต) 237, รูป(พิมพ์) 167, รูปขันธ์ 219, รูปภพ 5, 78, 164, 166, รูปภูมิ 145, รูปไม่เป็นชีวะ 237, รูปสังโยชน์ 78, รูปสัญญา 21, 195
รูปิยะ 119, 121
เรือนคลัง 119, เรือนถูกไฟไหม้ 42, 243, เรือนร่าง(กฬีวเร) 88, เรือนว่าง 138, 139, 256, 286, 289

แรงชับ 66
โรคเรื้อน 265. โรคลม 206. โรคลมน้ำดีและเสมหะ 153. โรคสมสีสี 152
โรงน้ำดื่ม 46
โรรุวะ 41
โรหิตัสสสูตร 87

ฤ
ฤดูกาลในชมพูทวีป 92. 273. 274. ฤดูกาลหว่านข้าว 203. ฤดูชื่นบาน 276.ฤดูท้ายฝน 275. 277.ฤดูใบไม้ผลิ 276. 277.ฤดูใบไม้ร่วง 91. 276. 277. ฤดูฝน 274. 275. ฤดูเย็นเยือก 276. ฤดูร้อน 275. 276. ฤดูสารท 91. ฤดูหนาว 275
ฤาษี 44. 88. 261. 262.
ฤาษีชีไพร 235

ล
ลชุชี 101
ลบหลู่ 41. 219. ลบหลู่พุทธธรรม 40
ลมเปาโพรงไม้ 14
ลวงเขากินอย่างชโมย 30
ล่วงทุกข์ได้ก็ด้วยความเพียร (วิริยะ) 250
ละด้วยการข่มไว้ด้วยฌาน 129. ละบุญและบาปได้ 213. ละสมุทัย 173
ละอายต่อบาป 100. 101
ลักขณูปนิชฌาน 32
ลัทธิ(ทิฐิ) 167
ล้างบาปด้วยน้ำ 213
ลาภสักการะ 186
ล่ามช้างจูงออกมาจากป่า 157
ลิดก้ามปู 156
ลิ้นเป็นดุจแท่นบูชา 200
ลุ่มหลงในคน 228
ลูกโคตัวผู้ 107. ลูกโคตัวเมีย 107. ลูกในท้องฆ่าแม่ม้าอัสดร 186. ลูกผู้หญิง 116. ลูกและผัวปลดเปลื้องทุกข์ให้ไม่ได้ 246. ลูกศร 143. ลูกศรกิเลส 211. ลูกสาวอสูร 264. ลูกอกตัญญู 207
เลิกพอใจในนามรูปก็พ้นทุกข์ 25
เลิศทางปัญญา 187. เลิศทางสมาธิ 187
เลี้ยงดูภรรยา 28. เลี้ยงดูภรรยาโดยธรรม 268. เลี้ยงดูมารดาและบิดาโดยธรรม 212. เลี้ยงมารดาบิดา 263
แลบลิ้น 150
โลก 57. 58. 59. 60. 77. 88. 89. โลกธาตุ 33. 37. โลกสูตร 60. 127
โลกามิส 6. 82. 145
โลกิยกุศล 266. 267. โลกิยฌาน 153. โลกิยทรัพย์ 251. โลกิยบุญ 266. โลกิยศีล 10
โลกุตรกุศล 267. โลกุตรทรัพย์ 251. โลกุตรธรรม 17. โลกุตรศีล 10
โล้นอย่างสมณะ 167
โลภเป็นอันตรายต่อธรรม 64
โลภะ 25. โลภะ โทสะ โมหะ 98. 127
โลหิตสกปรก 124
โลหิตุปบาท 37

ว
วจนกุชโม 90
วชิราสูตร 168
วณิพก 85. 86. 125. 129
วตตา 90
วทัญญู 48. 63
วนกัมมิกสูตร 210. วนโรปสูตร 46. วนโรปา 46. วนสังยุตต์ 228. 239
วรรณะ 43
วสันตฤดู 276. 277
วโส อิสฺสริยํ โลเก 65
วังคีสสังยุตต์ 216. 227.
วังคีสสูตร 226
วังวน 44

วัชชีปุตตสูตร 232
วัฏฏะ 145
วัตตบท 263
วัตถุทาน 28, วัตถุสูตร 52
วัตถูปมสูตร 197, 198
วัตร 73
วันทนสูตร 267
วันปวารณา 222, 244, 245,
วันรับ-วันส่ง 244, วันอุโบสถ 73, 87, 223, 244
วัย 54, 64
วัสสานฤดู 274, 275
วางใจ(วิสฺสาส์) 93, วางใจเพราะผิวพรรณ 111, วางใจเพราะเห็นกันชั่วครู่ชั่วยาม 111, วางเท้าซ้ายบนเท้าขวา 40,
วาจา 65, วาจา 4 อย่าง 221, วาจาสับปลับ 204, วาจาสุภาษิต 221, 259, วาจาอันเภษม 221
วาทะปยยะ 104, 105, 107
วาตหวังปัจจัยในอนาคต 10
วาเตหาพาธิโก 205
วาสุทัตตสูตร 79
วิตรหนฺตา 41
วิจรณ์ 57
วิจิกิจฉา 30, 128, วิจิกิจฉาละได้ด้วยโสดาปัตติมรรค 129
วิญญาณ 47, 176, 185, 195, 196, 197, 200, 223, 225, 227, 286
วิชยาสูตร 164
วิญญาณ 147, 154, 218,วิญญาณของพระอรหันต์ 153
วิญญูชน 257, 287
วิตก 57, 159, 216, 218, 219, วิตกเกาะกินใจ 234
วิตตสูตร 62, วิตตะ 164
วิธีดับราคะ 220, วิธีที่จะออกไปจากทุกข์ได้ 89
วินาทีสุดท้ายแห่งการปรินิพพานของพระพุทธองค์ 189
วิปจิตัญญู 170
วิปัสสนา 10, 32, วิปัสสนาอันไม่มีนิมิต 220
วิมุตติ 170, วิมุตติญาณทัสสนะ 170, วิมุตติสุข 226
วิยญชน์ 55
วิราคะ 118
วิริยะ 250
วิโรจนอสุรินทสูตร 260
วิวาท 19, วิวาทแย่งชิงน้ำ 33
วิเวก 5, 118, 228, วิเวกสูตร 228
วิสธรรม 213
วิสัยของมาร 144, 145, 156
วิสาขมาส 275, วิสาขมาสกาฬปักษ์ 276, วิสาขมาสศุกลปักษ์ 276
วิหิงสาวิตก 234
วุฏฐิสูตร 62
วุสิตๆ พฺรหฺมจริยๆ 173
เวณฑุสูตร 76
เวทนา 5, 59, 113, 218,
เวทนาสมสีสี 152
เวทย์มนตร์ 279
เวปจิตติสูตร 257, 259
เวร 31, 242
เวลาที่จะปรินิพพาน 91
เวหาสฏฺ 132

ศ

ศรัทธา 32, 44, 50, 54, 55, 58, 62, 63, 66, 84, 125, 129, 131, 229, 249, 265, 280 ศรัทธาที่มาพร้อมกับมรรค 50, ศรัทธาเป็นพืช 204
ศรีสง่า 62
ศาสดาในทิฐิ 62 73
ศีล 10, 21, 22, 38, 46, 47, 50, 67, 77, 78, 114, 127, 170, 195, 200, 234, 245, 265, 266, ศีล 8 243, ศีลสมาธิปัญญา 9, 10, 134, ศีลของพระอริยะ

71. ศีลที่พระอริยเจ้าพอใจ
ชื่นชม 265. ศีลเป็นท่าอาบ 214. ศีลฟังรู้ได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน 110
ศึกแย่งน้ำ 33. ศึกระหว่างเทวดากับอสูร 257
ศูทร 131, 196, 279
เศร้าโศก 80, 83
เศษ 1 ใน 16 266
เศียรโล้นเหมือนภิกษุทั่วไป 198

ส

สกทาคามี 250
สกมานสูตร 14
สกลเมว พรหมจริยं 118
สกลิกสูตร 37, 142
สกุณาจับเจ่า 234
สคาถวรรค 2, 272
สคารวสูตร 190
สคคำ-สวรรค์ 117
สงครามระหว่างเทวดากับอสูร 254, 255, 259, 283, สงครามระหว่างลุงกับหลาน 115
สงฆ์ที่หมายถึงอริยบุคคล 266, สงฆ์ผู้ปฏิบัติตรง 266
สงบเสงี่ยม 91, 259
ส่งเสียงให้ได้ยินไปทั่วหมื่นโลกธาตุ 188
สงัดกายสงัดใจ 90
สตธรรม 98, 99
สตรี 64, 65, สตรีเป็นมลทินของพรหมจรรย์ 64, สตรีผู้เฉลียวฉลาด 117
สติ 16, 20, 31, 45, 64, 66, 67, 72, 76, 78, 79, 159, 186, 192, 242, 257, 258, สติเป็นผาลและปฏัก 204, สติสัมปชัญญะ 19, 41, 139, 142, สติอยู่กับกาย 220
สตุลลปกายิกวรรค 3, 26, 41
สตฺโถ 51
สทณฑา 28
สนังกุมารสูตร 185
สนิมมีดพร้า 65
สนฺโต 215
สนฺนิสฺสิตา 55
สพฺพนิสฺสคฺคา 79
สภา 207, สภาธรรม 215, สภาไม่เป็นสภา 214
สภาพจิต 235
สภาวะแห่งการดับขันธปรินิพพานของพระพุทธองค์ 188, สภาวะอันเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ 13
สมณกะ 241, สมณธรรม 16, 71, 94, สมณธรรมเป็นความเข้มงวด 15,
สมณพราหมณ์ 85,
สมณพฺราหฺมณกปณฺฑิกวณิพฺพกยาจกานं 86,
สมณะ 64, 65, 67, 68, 73, 86, 125, 170, 240, 241, สมณะเทียม 241, สมณะแท้ 241, สมณะโล้น 191,198, 215
สมมติเทวดา 3, สมมติบัญญัติ 19
สมยสูตร 32, 34
สมสีสี 151, 152, 153
สมสู่กับพี่สาวน้องสาวของตัวเอง 35
สมาทานศีล 27
สมาธิ 10, 21, 38, 71, 72, 76, 162, 163, 164, 165, 166, 168, 170, 195, 220, สมาธิชั้นสูง 10
สมาบัติ 10, 32
สมิทธิสูตร 17, 150
สมุททกสูตร 262
สรณะ 191
สรทฤดู 275, 277, สรทสมัย 91
สรภัญญะ 245
สรรพเมธ 106
สรสูตร 23
สระบัว 235, สระโบกขรณี

120, 156, 266
สร้างสะพาน 46
สรีรยนต์ 89
สละคืน 118, สละตน 65
สลัดธุลีกิเลสที่เปื้อนใจ 228
สวดท่องธรรม 233, สวดธรรม 245
สวน 266
สวรรค์ 46, 48, 73, 125, 132, 166, 197, 211, 212, 265, 280
สว่างมา-มืดไป 123, 124, สว่างมา-สว่างไป 123, 124
สัวาเสน 110
สัวาโส 240, สัโวหาเรน 110
สหายทาน 86
สองนิ้วหยิบปุยฝ้ายกรอด้าย 162
สอนธรรมชื่อว่าให้สิ่งที่ไม่มีวันตาย 43
สอเสียด 263, 271
สะเก็ดหินกระทบพระบาท 142
สะดุ้งเพราะเสียง 232
สะอาด(โสเจยฺย) 110
สักกนมัสสนสูตร 267, สักกวัตถุ 255, สักกสังยุตต์ 253, 262, 268, 272, 281, สักกสูตร 240
สักกายทิฐิ 79
สักการะ 186
สังขาร 12, 56, 220, 231
สังฆหัตถฺ 106, 252
สังฆาคามิกธรรม (สังฆาคิตธรรม) 7
สังฆายนา 202
สังคีติกาจารย์ 202
สังฆคุณ 256
สังฆาฏิพับ 4 ชั้น 38, 142
สังยุตตนิกาย 2, 168, 189, 227, 236, 252
สังโยชน์ 49, 57, 144, 186,
สังโยชน์เบื้องต่ำ 7, 48
สังโยชน์เบื้องสูง 7, 48
สังสารวัฏ 23, 24, 52, 231
สั่งให้เสด็จเข้าเสด็จออก 249
สัจจวาจา 221
สัจจะ 62, 166, 200, 251
สัจฉิกิรณกิจ 173
สัชฌายสูตร 233
สัญเจตนา 218
สัญญา 88, 218, สัญญาอันวิปลาส 220
สัญโญชนสูตร 57
สัณฐานแห่งฆนะ 239
สัตตวัสสสูตร 155
สัตติวรรค 3, 20, 25,
สัตติสูตร 20
สัตบุรุษ 26, 27, 28, 29, 83, 94, 99, 120, 200, 214, 215, 221
สัตว์ 168, สัตว์ 2 เท้า 14, สัตว์ 4 เท้า 14, สัตว์นรก 108, สัตว์นรกรักคนที่จะพาเขาไปสวรรค์ 233, สัตว์นี้ใครสร้าง 168, สัตว์ในครรภ์ 238, สัตว์บุคคล 237, 238, สัตว์ผู้มีธุลีในจักษุน้อย 137, สัตว์โลก 52, สัตว์อาชาไนย 14
สัทธาสูตร 31
สันโดษ 90
สันติ 6, 82
สัปปสูตร 138
สัพพัญญุพุทธะ 8
สัพภิธรรม 98, 99, สัพภิสูตร 26
สัมปรายภพ 47, 48, 140,
สัมปรายิกัตถะ 114, 117
สัมผัส 218
สัมพริมายา 270, 271
สัมพหุลสูตร 149, 230
สัมมาทิฐิ 72, 118, สัมมาทิฐิเป็นสารถี 45, สัมมาปาสะ 104, 105, 107, สัมมาสังกัปปะ 72, สัมมาสัมโพธิญาณ 96, 97, 212
สัสสตทิฐิ 44
สัสสเมธ 104
สากจฺฉาย 110
สาตรูป 158
สาธุสูตร 29
สานุสูตร 242

สาปแช่ง 262
สามญ่ 16
สามเณร 242, 243
สามีเป็นศรีสง่าของสตรี 62
สายสะดือของทารก 239
สารตตรตตา 108
สารถี 34
สารัมภะ 210
สาริปุตตสูตร 222
สาลวันที่เสด็จดับขันธ ปรินิพพาน 189
สาวนมาส 274, 275, 276
สำคัญว่าเราเสมอเขา 19
สำนวนบาลี 172
สำนักภิกษุณี 163
สำรวม 64, 100, 200, สำรวมอินทรีย์ 54, 79
สำเร็จอรหันต์ในทันทีที่คม มีดโกนจรดกระหม่อม 163, สำเร็จอรหันต์ พร้อมกับสิ้นชีวิต 152, สำเร็จอรหันต์พร้อมกับ หายจากโรค 152
สิ่งที่น่ารักน่ายินดี 218, สิ่งที่ ไม่มีอะไรจะเปรียบได้สิ่ง เล่น 242
สิ้นกรรมสิ้นกิเลส 167, สิ้น ชีวิตพร้อมกับสำเร็จ อรหันต์ 151, สิ้นอาสวะ พร้อมกับสิ้นชีวิต 152
สิเนห์ 167
สิบสองตำนาน 255, 281
สิริ 66, สิริเป็นแหล่งที่มา ของโภคทรัพย์ 66
สิวสูตร 83
สิสิรฤดู 276
สีของน้ำมันงาและเนยใส 239,
สีขุ่นเหมือนน้ำล้างเนื้อ 239
สีส่ จาเลตวา 150, สีส่ โอ กมุเปตวา 150
สีสี 153
สีสุปจาลาสูตร 167
สีหสูตร 142, สีหเสยยา 39, สีหไสยา 38, 40, 139, 142
สืบเชื้อสาย 16, สืบเชื้อสาย หมายถึงบุตร 17
สุข 43, 61, 71, 76, 77, 82, 114, 115, 120, 190, 201, 231, 249, 253, สุขใจที่มีโค 12, สุขใจที่มีบุตร 12, สุข โดยที่ไม่ต้องทำงาน 254, สุขที่เห็นทันตา 149, สุข ในการอยู่ป่า 210
สุคติ 26, 54, 83, 126, 236,
สุคติโลกสวรรค์ 121, 124
สุจริต 124
สุดโต่ง 134
สุดยอดของแสงสว่าง 23
สุตพุทธะ 9
สุตะ 265, สุตะ หมายถึง เสียง 219
สุทธิกสูตร 195
สุทัตตสูตร 247
สุธาทาร 113
สุนทริกสูตร 197, 198
สุนัขจิ้งจอก 94, สุนัขรุมเห่า สุกร 207
สุปฏิปนโน ภควโต สาวก สงโฆ 256
สุปปติสูตร 139
สุพรหมสูตร 79
สุภสูตร 135
สุภาษิต 27, 28, 29, 68, 210, 268
สุภาสิตชยสูตร 259, สุภาสิต วาจา 221, สุภาสิตสูตร 221
สุริยสูตร 74, 75
สุริยุปราคา 75
สุวีรสูตร 253, 255
สุสัมมุฏฐสูตร 9
สุสิมสูตร 90, 254
สุสิระ 164
สุสสูสา 14
สูจิโลมสูตร 240
สวากขาโต ภควตา ธมโม 256
เสขะ 186, 268
เสตุการกา 46
เสนามาร 144, 158
เสนาสนขันธกะ 247
เสนียด(อพุพุท่) 65

เสบียง 66
เสรีสูตร 84
เสลาสูตร 167
เสวยราชย์โดยธรรม 147
เสาไม้มะดูม 105
เสายัญ 21 เสา 105
เสียง 111, เสียงชับร้อง 211,
เสียงควญคร่างของป่า 15,
เสียงดนตรี 211, 232,
เสียงที่ได้ฟัง 218
เสียใจแล้วหายวับไป 134
เสื่อมสิ้นไปตามคืนและวัน 64
แสงสว่าง 23, 66
แสดงธรรมต่อเบื้องพระพักตร์ 187, แสดงฤทธิ์ข่มพรหม 187
แสนโกฏิจักรวาล 255
โสกะ 43
โสดาบัน 250, 252
โสมาสูตร 162
โสรโต 91
โสรัจจะ 129, 204, 259,
โสรัจจะหมายถึงอรหัตต์ 129

ห
ห่อน้ำอ้อย 206
หอประชุม(สภา) 214
ห้อพระโลหิต 37
หงส์ 177
หญ้าคาที่มือจับไม่ดี 73
หญิงหม้ายลูกติด 201
หทยสุสานุปตตี 77
หทัยเป็นดุจที่ตั้งทองกูณฑ์ 200
หนีเอาตัวรอด 256
หนูในฉาง 201
หมักหมมกิเลส 8, 196
หมั่นเพียร 253, 254
หมิ่นสตรี 162
หมุ่นจักรวาล 33, 37
หมุนธรรมจักร 223
หยุดอยู่แค่การกราบไหว้บูชา 29
หลงเลอะ (สุสมมุฏา) 9
หลักบูชายัญ 107
หลังม้าสู่คอช้าง 124
หลับไม่ตื่น 8, หลับไหล (นิททา) 64
หลีกเร้น 68, 72, 133, 147, 170, 177, 178, 267
หลุดปากอุทาน "นโม ตสส..." 190, หลุดพ้นจากสังขารร่างกาย 24
ห้วงกิเลส 4, 78, 158, 241, ห้วงน้ำทางธรรม 214
หวาดสะดุ้งจนไข้จับ 262
หักก้านบัว 235
หันศีรษะลงข้างล่าง 72
หัวเมือง(ชนบท) 126
ห้ามใจจากอารมณ์ 22
หายตัว(อนุตรธายามิ) 165
หาสปณโ 90
หิริ 16, 45, 101, หิริเป็นงอนไถ 204, หิริสูตร 16,
เห็นภัยในความตาย 82,
เห็นภัยในสงสาร 93
เหนียวรั้ง(ปรายน์) 53
เหนื่อยหน่าย(อรติ) 81
เหมันตฤดู 275
เหมือนความดับไปแห่งประทีป 188, เหมือนที่เรียกว่ารถ 168, เหมือนเรือ(ลอยลำอย่างอิสระ) 232
เหยียดหลังนอนบนเตียง 92
เหยี่ยวปากตะไกร 178
เหยื่อล่อของมาร 94
เหยื่อล่อเพื่อฆ่าปลา 95
ให้กำลัง 43, ให้ความสุข 43, ให้จักษุ 43, ให้ทุกสิ่งทุกอย่าง 43, ให้วรรณะ 43

อ
อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล 263
อกุศลธรรม 127, อกุศลวิตก 228, 234, 241
อกุเขยยสญโญ 18
อโกธโน 91
อชิโล 219
อจุจาธาย 40
อเจลกะ 109
อชรสาสูตร 51
อดกลั้นได้คือชัยชนะ 193,

อดกลั้นที่มีต่อคนอ่อนแอกว่า 258, อดทน (ขมา) 259
อดิเทพ 171
อดีตชาติ 172, อดีตชาติของพกพรหม 174
อธิจิต 10, อธิปัญญา 10, อธิศีล 10, อธิสมาธิ 10
อธิษฐาน 152
อนาคตชาติ 172
อนาคามิมรรค 7, อนาคามี 179, 180, 250, 252
อนาถปิณฑิกวรรค 76, 82, อนาถปิณฑิกสูตร 82 อนาถปิณฑิโกวาทสูตร 82
อนายูหนโต(unstriving) 5
อนิโม 81
อนุฏฐาน่ 64
อนุรุทธสูตร 231
อนุโรธวิโรเธหิ วิปปมุตโต 143
อนุสัย 209
อนุติมเทหธารี 78
อนุธภวิ 56
อเนญชาภิสังขาร 78
อบาย 197, อบาย ทุคติ วินิบาต นรก 124
อปวชกฺขชาติกา 137
อปราปริยสูตร 175
อปุญญาภิสังขาร 78
อปปติฏฐนโต(unstayed) 5
อปปมาโท 117
อปปิจฉโต 91
อปปิโย อตตา 99
อภัยทาน 262
อภิญญา 223
อภินันทนา 212
อภิสังขาร 13, 78, 139, 218
อมตธรรม 43, อมตวาจา 221
อยาก(อิจฉา)กับโลภะ 25
อย่าได้ไปทางเดียวกัน 2 รูป 136
อยู่โคนไม้ 286, อยู่โดดเดี่ยวกลางป่า 38, อยู่ป่า 10, 286, อยู่ผู้เดียวในป่า 211
อโยนิโสมนสิการ 234, อโยนิโสมนสิการสูตร 233
อรณสูตร 67
อรติ 218, อรติสูตร 217
อรรณพ 249, 250
อรหัตตผล 69, 77, 151, 154, 172, อรหัตตมรรค 7, 109, 110
อรหันต์ 77, 99, 109, 110, 173, 185, 186, 195, 200, 206, 209, 222, 226, 229, 231, 232, 242, 250, 266, 268, 286, อรหันต์ที่แสดงฤทธิ์ได้ 175, อรหันต์ไม่ต้องทำความเพียร 70, อรหันตวรรค 190, 202, อรหันตสูตร 23
อรัญญสูตร 10
อริยเจ้า 179, อริยบุคคล 268,
อริยบุคคล 4 คู่ 8 บุคคล 287, อริยผล 5, 32, 266, อริยมรรค 5, 15, 32, 45, 72, 118, 172, 173, 266, อริยวัฑฒิ 265, อริยศีล 47, อริยสัจ 8, 9, 89, 246,
อริยสาวก 144, อริยะ 70, 71
อรุณวตีสูตร 187
อรูปภพ 5, 164, 166, อรูปภูมิ 145
อรูปาวจรภพ 37
อวดรู้ทำชั่ว 84
อวิชชา 5, 25, 63, 89, 211, 212, 229, 250
อวิชโชฌะ 5
อเวจีมหานรก 41, 80, 182
อสงฺสฏโ 90
อสทฺธิยฺ 32
อสฺยโม 64
อสรพิษ 225
อสังครวสูตร 213
อสัญญีสัตว์ 37
อสัตบุรุษ 120
อสีติมหาเถระ 206
อสุภกัมมัฏฐาน 220

อสุรกัญญา 264
อสุรินทกสูตร 193
อสุรินทร์ 262
อสูร 74, 253, 257, 259, 260, 261, 262, 270, 271
อสุสุมุขา ทกฺขิณา 28
อหิงสกสูตร 194
อักโกธสูตร 271
อักโกสกสูตร 191, 193
อักขระ 55
อัคคิกสูตร 196
อัครสาวก 180, 181, 182, 187, 188
อังคุตตรนิกาย 152
อัจจยสูตร 271
อัจเจนติสูตร 6
อัจฉราสูตร 45
อัญเดียรถีย์ 94
อัตตรักขิตสูตร 100
อัตตา 237, 238
อัตถกรณสูตร 102
อัตภาพ 59, 83, 138, 144, 167, 238, 241, อัตภาพของเทวดา 77
อัทธิกะ 86
อันตรธาน 2, 134
อันตราย 110, อันตรายต่อธรรม 64
อันเตวาสิก 174
อันธกวินทสูตร 186
อันธวรรค 3, 56, 60
อันนสูตร 44
อัปปกสูตร 101
อัปปฏิวิทิตสูตร 8, 9
อัปลักษณ์ ต่ำเตี้ยพุงพลุ้ย 269
อัปสร 11, 45, 46
อัพพุทะ 179, 182, 238, 239
อัพภาหตสูตร 58
อัมพุทะ 239
อัยยิกา 126, อัยยิกาสูตร 126
อัศวเมธ 104, 105, 106, 107
อัสสยุชมาส 274, 275, 277
อ้างเลศที่จะไม่ทำงาน(ตนที) 64
อาชาไนย 38
อาชีพขายน้ำข้าวปรุงรส 194, อาชีพทำนา 203
อาตตวิตตะ 164
อาตตะ 164
อาทิตตวรรค 3, 42, 49, 86,
อาทิตตสูตร 42
อานันทสูตร 220, 230
อานุภาพแห่งการเงี่ยโสตฟังพระธรรมเทศนา 246
อาบโดยตัวไม่เปียก 200, 214
อาบน้ำชำระบาป 214,
อาปทาสุ 110
อภัสสรเทพ 146
อามิส 6, 49
อายตนสัมผัส 147, อายตนสูตร 145, อายตนะ 44, 92, 167, 227, อายตนะ 6 60, อายตนะภายนอก 60, 147, อายตนะภายใน 60, 147, 218
อายาจนสูตร 169
อายุ 6, อายุกาลของนรก 183, อายุของทารกที่อยู่ในครรภ์ 239, อายุขัยของเทวดา 6, อายุยืน 113, 117, อายุสั้นนัก 140
อารทฺธวิริโย 92
อารมณ์ 218
อารยวัฑฒิ 265
อารัญญกสูตร 261
อารัมมณูปนิชฌาน 32
อารามโรปา 46
อาลัย(อเปกฺขา) 108, อาลัยที่อยู่ 230, อาลัยระลึกถึงพระพุทธองค์ 230
อาศรม 261, อาศรมอันน่ารื่นรมย์ใจ 129
อาสโย 55
อาสวะ 163, 173
อาสาฬหมาสกาฬปักษ์ 274, 275, อาสาฬหมาสศุกลปักษ์ 275, 276
อาหาร 43, 44, อาหารของ

พรหม 171, อาหารแล่นไปตามสายสะดือ 239
อาฬวกสูตร 248
อาฬวิกาสูตร 161
อาฬหกะ(ฟายมือ) 182
อำนาจ 64, อำนาจเป็นใหญ่ในโลก 65
อิจฉา 25, 58, 59, อิจฉาสูตร 59, อิจฉา 66, 89, อิจฉาชูปายิโต 58
อิติปิโส ภควา 256
อิตถี ภณฺฑานมุตฺตมํ 65
อิโต สมุฏฺฐาย 241
อิโตชา 241, อิโตนิทานา 241
อิทธิบาท 148, 165
อิทธิวิธี 227
อินทกสูตร 237
อินทริยสังวร 54
อินทรีย์ 8, 34
อิริยาปถสมสีสี 152
อิสตรี 54
อิสสรสูตร 64
อิสสัตถสูตร 127
อีสี-แสวงหาคุณ 91
อุกฺกฏฺฐ 128
อุคฆฏิตัญญู 170
อุจเฉททิฐิ 44
อุชฌานสัญญีสูตร 30
อุทกทิตสูตร 58
อุทกทิโต 59
อุโณทกสุส กาชี 206
อุดมชีวิต 47
อุตตรสูตร 82, 89
อุทธัจจกุกกุจจะ 128
อุทธัมภาคิยสังโยชน์ 7, 78
อุทปาน์ 46
อุทยสูตร 204
อุบาสก 204, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 226, 248, 252, 268, อุบาสิกา 242, 243, 245
อุโบสถ 222, 242, 243, อุโบสถของผู้ที่นอนอยู่ 244 อุโบสถที่พึงนำไป 244
อุปจาลาสูตร 166
อุปฑฺฒ์ พฺรหฺมจริยสุส 118
อุปธิ 12, 13, 139, 148, 150, 156, 218
อุปนาหะ 25
อุปเนยยสูตร 6
อุปปถสูตร 54
อุปปลวัณณาสูตร 164
อุปปัตติเทพ 3
อุปมาดอกบัว 3 เหล่า 170
อุปสรรคต่อการเจริญสมาธิ 153
อุปสุสย์ 46
อุปัจเฉทกกรรม 80
อุปัฏฐานสูตร 229
อุปัทวะ 282
อุปาทาน 60, อุปาทานขันธ์ 172, 173
อุปายาส 43
อุปาสกวรรค 203, 215
อุภโตภาควิมุตต์ 223
เอกมูลสูตร 44
เอกสาฏกนิครนถ์ 109
เอณิชังฆสูตร 25
เอตทัคคะทางมีปฏิภาณ 224,
เอตทัคคะทางสงเคราะห์ชุมชน 252
เอตถ นามญจ รูปญจ อเสส อุปรุชฌติ 24
เอ็นดูในสัตว์ทั้งปวง 143
แอก 203, 204
โอกาสในที่คับแคบ 72
โอฆตรณสูตร 4
โอฆะ 4, 78, 158, 249, 250
โอจรกา 110
โอตตัปปะ 101
โอปธิกๆ ปุญฺ 266, โอปธิกบุญ 266, 267
โอรสองค์ใหญ่ของพระเจ้าจักรพรรดิ 223
โอรัมภาคิยสังโยชน์ 7, 78
โอสธิตารกา 91

นามานุกรม

(ชื่อพระสูตร, หมวดธรรม, สัตว์, และพืชพรรณต่างๆ จัดไว้ในดรรชนี)

ก

กกุธเทวบุตร 80, 81
กฏโมรกติสสกะ
(กตโมรกติสสกะ) 179
กบิลพัสดุ์ 33
กระเบา 35
กสิ ภารทวาชะ 203, 204
กัปปมาณพ 174
กัสสปโคตต์ 229
กัสสปเทวบุตร 68, 69
กัสสปพุทธเจ้า 49, 170
กามทเทวบุตร 70
กาสี 114, 115
กาฬศิลา 153, 154, 226
กิสะ 73
กิสาโคตมี 162, 163
กุมุทนรก 184
กุลทัตติกะ 247

กูฏาคารศาลา 40, 41, 145, 264
โกกนทา 40, 41
โกกาลิกเศรษฐี 180
โกกาลิกะ 178, 179, 180, 182, 183, 184
โกละ 35
โกลิยะ 33, 34, 35
โกศล 87, 138, 143, 147, 184, 198, 210, 211, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235
โกสัมพกุฏี 245
โกฬิยะ 81

ข

ขระ 240
ขัณฑเทวะ 48

เขมเทวบุตร 84
โขมทุสสะ 214, 215

ค

คงคา 174, 241, 249
คยา 240
คยาสีสะ 186
คัคครา 226
คันธกุฏี 246, 261
คิชฌกูฏ 39, 141, 186, 240, 266
โคดม 220, 230
โคตมกเจดีย์ 217
โคธิกะ 151, 153, 154

ฆ

ฆฏิการพรหม 48, 49

จ

จันทนเทวบุตร 78
จันทนังคลิกะ (จันทนังคลิยะ) 112
จันทิมเทวบุตร 74, 75
จันทิมสเทวบุตร 76
จัมปา 226
จาตุมหาราชิกา 12, 41
จาลา 165
จีรา 248
จุนทะ 206
จุลลโกกนทา 41
จูฬโกกาลิกะ 180, 181

ช

ชฎา ภารทวาชะ 194, 195
ชมพูทวีป 91, 274, 276
ชันตุเทวบุตร 87
ชาลโรรุวนรก 41
ชาลินี 231
เชตวัน 4, 5, 11, 26, 27, 29, 30, 32, 42, 47, 68, 69, 72, 74, 76, 82, 83, 87, 90, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 107, 111, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 121, 123, 126, 127, 130, 140, 142, 144, 146, 161, 171, 175, 176, 177, 179, 183, 187, 194, 195, 196, 197, 205, 207, 208, 209, 212, 220, 221, 222, 224, 226, 242, 245, 246, 253, 255, 257, 261, 262, 263, 266, 267, 269, 270, 271, 282

ด

ดาวดึงส์ 11, 12, 27, 45, 125, 166, 253, 254, 255, 259, 263, 264, 265, 267, 269, 270, 271, 272, 283
ดุสิต 12, 82, 166

ต

ตครสิขี 121
ตปุสสะ 170
ตโปทา 17
ตโปทาราม 17
ตัณหา 157, 158, 160
ตายนเทวบุตร 72, 73
ติสสกะ 179
ตุฏฐปัจเจก 179, 180, 184

ท

ทักขิณาคีรีชนบท 203
ทีฆลัฏฐิเทวบุตร 77
ทีฆวาปิเจดีย์ 255
เทวทัต 37, 39, 180, 186
เทวหิตะ 205, 206
เทวานมินทะ 264

ธ

ธนัญชานี 190
ธัมมปทัฏฐกถา 103, 255
ธูมโรรุวนรก 41

น

นครกะ 118
นันทเทวบุตร 89
นันทนเทวบุตร 77
นันทนวัน 11, 79
นันทะ 73
นันทิวิสาลเทวบุตร 89
นาคทัตตะ 231, 232
นาคสุมนะ 206
นิกเทวบุตร 92, 93
นิครนถ์ นาฏบุตร 93, 94
นิโครธกัปปะ 216, 217
นิมมานรดี 12, 166
นิรัพพุทนรก 184
เนรัญชรา 133, 137, 155, 170

บ

บุพพาราม 109, 222

ป

ปกุธะ กัจจายนะ 94
ปชาบดีเทวราช 256, 283, 284, 285
ปฐนนะ 40, 41
ปทุมนรก 182, 183, 184

ปรนิมมิตวสวัตตี 12
ประทุมโกกนุท 112
ปลคัณฑะ (ผลคัณฑะ) 48
ปเสนทิโกศล 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 107, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 126
ปัจจนิกสาตะ 209, 210
ปัญจสาลคาม 145
ปัญจสิขกุมาร 185
ปัญจาลจัณฑเทวบุตร 72
ปาริฉัตร 79, 80
ปาริสัชชะ 176, 187
ปิงคิยะ 48
ปิยังกระ 245
ปุกกุสาติ 48
ปุณฑริกนรก 184
ปุนัพพสุ 246
ปุรินททะ 264
ปูรณะ กัสสปะ 73, 93, 94, 96

พ

พกพรหม 173, 174
พรหมเทวะ 171
พหุทันตี 48
พันธุละ 102
พาราณสี 135, 136
พิมพิสาร 115
พิลังคิกะ 194

ภ

ภัททเทวะ 48
ภัททิยะ 48
ภัลลิกะ 170
ภารทวาชโคตร 190, 191, 194, 195, 196, 197, 198, 201, 202, 210, 211
ภารทวาชะ 193
ภาหุรัคคิ 48
ภิกขกะ 213

ม

มคธ 145, 186, 203, 230, 242
มงมาณพ 12
มฆวา 264
มฆะ 69, 264
มณิภัททะ 242
มณิมาฬิกะ 242
มโนรถปูรณี 152
มหากัปปินะ 175
มหากัสสปะ 175
มหาโกกาลิกะ 180
มหาโกศล 115
มหาพรหม 225
มหาโมคคัลลานะ 81, 175, 176, 179, 180, 183, 184, 225, 226
มหาโรรุวนรก 122
มหาลี (มหลี) 264
มหาวัน 33, 40, 41, 145, 264
มักขลิ โคสาล 93, 94
มัจฉะ 73
มัททกุจฉิ 37, 38, 39, 142
มันทากินี 225
มัลลิกา 103, 116
มาคธเทวบุตร 69
มามเทวบุตร 69
มาณวคามิยเทวบุตร 93, 95
มาตลิ 257, 258, 259, 267, 268
มาตุโปสกะ 212
มานัตถัทธะ 208, 209
มิคารมาตุปราสาท 109
เมมิยะ 206
โมฆราช 30

ย

ยามา 12, 166

ร

ราคา 157, 159, 160
ราชคฤห์ 17, 37, 82, 95, 142, 153, 185, 196, 226, 237, 240, 247, 248, 265
ราหู 74, 75
โรรุวนรก 41
โรหิณี 33, 34
โรหิตัสสเทวบุตร 87

ล
ลิจฉวี 264

ว
วชิรา 168
วนกัมมิกะ 210, 211
วรุณเทวราช 256, 284, 285
วสวัตดี 166
วังคีสะ 216, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226
วัชชี 230
วัชชีบุตร 232
วัตรภู 69
วัสสวลาหก 41
วาสวะ 258, 264
วาสุทัตตเทวบุตร 79
วิชยา 164
วิฑูฑภะ 102, 103
วินัยมุข 182
วิโรจนะ 262
เวชยันตปราสาท 267
เวฏัมพริเทวบุตร 93, 94
เวณฑุเทวบุตร 76
เวปจิตติ 74, 257, 259, 261, 262, 270
เวปุลละ 95
เวภฬิงคชนบท 49
เวสาลี 40, 145, 232, 264
เวฬุวัน 77, 92, 139, 140, 141, 153, 186, 191, 193, 196, 225, 247, 248, 265

ศ
ศากยะ 33, 34, 35, 118, 214

ส
สตุลลปกายิกา 26, 27, 29, 31, 38
สนังกุมารพรหม 185
สมณุทเทสะ 206
สมิทธิ 17, 18, 150, 151
สรัสวดี 105
สหกะ 170
สหลีเทวบุตร 92, 93
สหัมบดีพรหม 169, 170, 171, 183, 186, 267
สหัสสนัยน์ 264
สหัสสเนตร 261, 264
สหัสสักขะ 264
สักกะ 33, 69, 118, 149, 151, 214, 240, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 283, 285
สังกิจจะ 73
สังครวะ 213, 214
สัปปินี 185
สัมพร 262
สัมภวะ 187
สาเกต 80
สาคตะ 206
สานุ 242
สารัตถทีปนี 255
สาริบุตร 47, 90, 91, 92, 179, 180, 193, 194, 222, 223, 225
สาละ 165, 210
สาลิกา 222
สาวัตถี 74, 90, 107, 108, 111, 112, 114, 116, 119, 121, 127, 130, 146, 161, 162, 164, 165, 166, 167, 168, 171, 177, 180, 182, 183, 194, 195, 196, 207, 208, 209, 212, 213, 220, 221, 222, 261, 269, 270, 282
สิขีพุทธเจ้า 187, 188
สิงคิยะ 48
สิลาวดี 149, 150
สิวเทวบุตร 83
สีสุปจาลา 167
สุกกา 247, 248
สุขัมบดี 264
สุชา 264
สุชาดา 138
สุทธาวาส 33, 34
สุทธาวาสปัจเจก 177, 178
สุทธิกะ 195
สุทธิกะ ภารทวาชะ 196

สุทัตตะ 247
สุทัสสนะ 113, 114
สุธัมมาสภา 257
สุนทริกะ ภารทวาชะ 197, 198, 200, 202
สุนทริกา 198, 202
สุนักขัตตะ 206
สุปปพุทธะ 265
สุพรหมเทวบุตร 79, 80
สุพรหมปัจเจก 177, 178
สุริยเทวบุตร 74, 75
สุวีรเทวบุตร 253, 254, 255
สุสิมเทวบุตร 90, 91, 255
สูจิโลมะ 240, 241
เสตบรรพต(ภูเขาไกรลาส) 95
เสรีเทวบุตร 84, 85
เสลา 167
โสดันธิกานรก 184
โสมา 162

ห

หัตถะ อาฬวกะ 252
หิมพานต์ 87, 95, 147, 148

อ

อจลคาม 12
อชปาลนิโครธ 133, 134, 135, 155, 170
อชาตศัตรู 39, 114, 115
อฏฏนรก 184
อนาถบิณฑิกเทวบุตร 82
อนาถบิณฑิกเศรษฐี 247, 282
อนุรุทธะ 175, 188, 231, 245
อพพนรก 184
อภิภู 187, 188
อยุธยา 254
อรดี 157, 158, 160
อรุณวดี 187, 188
อรุณวา 187
อวิหา 48
อสมเทวบุตร 92, 93
อสุรินทราหู 74
อหหนรก 184
อหิงสกะ 194
อักโกสกะ ภารทวาชะ 191, 193, 202
อัคคเจดีย์ 217
อัคคาฬวเจดีย์ 216, 217, 219
อัคคิกะ ภารทวาชะ 196, 197
อังคะ 226
อัญชนวัน 80
อัญญาโกณฑัญญะ 225
อัณฑกวินทะ 186
อันธวัน 161, 162, 164, 165, 166, 167, 168
อัพพุทนรก 184
อาโกฏกเทวบุตร 93, 94
อานนท์ 90, 118, 213, 220, 230
อาฬวกยักษ์ 248, 252
อาฬวิกา 161
อาฬวี 216, 248, 252
อินทกยักษ์ 237
อินทกูฏ 237
อิสิคิลิ 153, 226
อิสิปตนมฤคทายวัน 135, 136
อีสานเทวราช 256, 284, 285
อุชฌานสัญญิกา 30
อุตตรเทวบุตร 82
อุตตรา 246
อุทยพราหมณ์ 204, 205
อุบลวัณณา 164
อุปกะ 48
อุปจาลา 166
อุปปลกนรก 184
อุปวาณะ 205, 206
อุรุเวลา 133, 137, 138, 155, 170
เอกนาลา 203

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา

เฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

เป็นหนังสือ ๑๘ เล่มชุด ประกอบด้วย

พระวินัยปิฎก	**จำนวน**	**๔ เล่ม**
พระสุตตันตปิฎก	**จำนวน**	**๑๒ เล่ม**
พระอภิธรรมปิฎก	**จำนวน**	**๒ เล่ม**

จัดทำเนื้อหาจากพระไตรปิฎกบาลี ๔๕ เล่ม ให้อ่านเข้าใจง่าย

ตามลำดับเล่ม หน้าต่อหน้า ตั้งแต่ต้นจนจบ

ผสมผสานทั้งสรุปความและเสริมคำอธิบาย

ทุกบททุกตอนมีระบบเนื้อหาให้ตรวจสอบและเทียบเคียงกับพระไตรปิฎกบาลีได้

ศูนย์ประสานงานและบริการจัดส่งทั่วประเทศ

โทรศัพท์ : (02)243-1842, (02)243-4066, (02)668-6700, (02)668-6701, (08)1627-9409

โทรสาร : (02)243-0638 Email : bodhinet@dictaphone.co.th

พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด **เจริญวิทย์การพิมพ์**

โทรศัพท์ : (02)629-1237, (02)280-0346